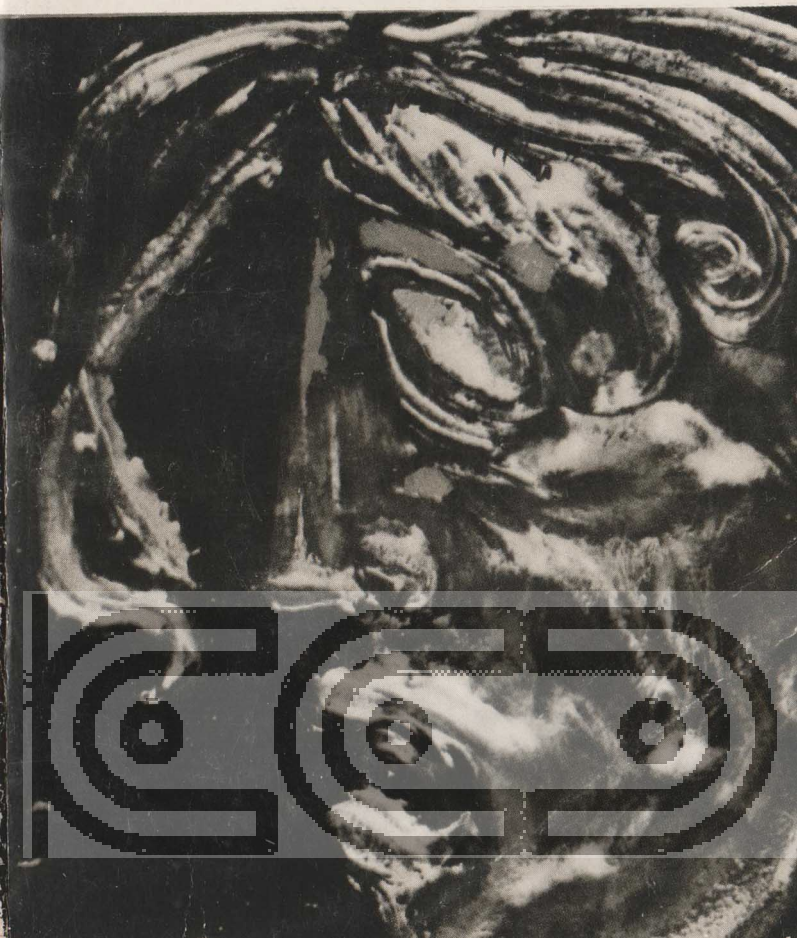

terențiu seneca
eunucul • medeea

terențiu ★ seneca

teatru

ÎN ROMÂNEȘTE DE
NICOLAE TEICĂ ȘI DE ION ACSAN
PREFAȚĂ ȘI NOTE DE
EUGEN CIZEK

1966

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Dar există și alte elemente comune între Terențiu și Seneca. Ambii au adaptat motivele tradiționale helenice necesităților și mentalității contemporane romane. Și unul și celălalt au creat un teatru de idei, presărat de meditații profunde asupra condiției umane, dominat de lăudabila strădanie de a investiga sufletul omului și de a împărtăși semenilor rezultate de care ei să se folosească, rezultate ce pot impresiona și cititorul străin de împrejurările societății romane de două milenii revolute.

EUGEN CIZEK

În *Octavia* acționează de fapt două coruri, unul al partizanilor Octaviei și celălalt al susținătorilor Poppeei.¹ Influența concepțiilor stoice, ca și a procedeelor stilistice utilizate de Seneca, apare totuși în numeroase pasaje. Întocmai ca atâtea scene din tragediile lui Seneca, discuțiile dintre Nero și Seneca sînt impregnate de înziurirea procedeelor retorice, a tehnicii specifice polemicilor folosite în controversele fictive din școlile profesorilor de declamație ai vremii. În unele coruri se pot recunoaște nu numai idei, dar și procedee stilistice, inclusiv anumite metafore, utilizate în tragediile lui Seneca.

★

Par greu de stabilit trăsături comune pentru comediiile lui Terențiu și pentru tragediile lui Seneca, întrucît ele aparțin unor genuri opuse. În realitate, asemenea note comune există.

Atît unele, cît și celelalte ilustrează efortul dîrz, perseverent al culturii latine de a se afirma și în arta teatrală, tîrîm unde era greu de atins culmile pe care se înălțase geniul grec. Cultura romană s-a străduit să se realizeze în toate privințele, împrumutînd motive, forme de origine greacă, dar promovînd un fond de idei și de simțire profund original. Cultura romană n-a fost un reflex palid al celei grecești în nici un sector, inclusiv în tragodie, unde nu s-a nutrit totuși din forme de artă populară italică. Indiferent de valoarea sa intrinsecă, trebuie subliniat că teatrul latin, ca și literatura latină, în general, a înrîurit cultura modernă în aceeași măsură ca și cea greacă (în unele epoci chiar mai intens decît teatrul helenic). Nu se poate concepe formarea tradițiilor dramaturgiei moderne fără a lua în considerare aportul roman, alături de cel grecesc.

¹ *Octavia* și *Poppea* sînt secondate fiecare de cor și sfătuitoare, adică de doici. Înviind, autorul tragediei caune cele două forțe care se echilibrează într-un fel, ilustrînd lupta înverșunată angajată de cele două eroine principale. În teatrul lui Seneca nu întîlnim ceva similar.

ne trimit și azi peste atâtea secole un mesaj impresionant de artă și gândire aleasă.

Încercînd înnoirea expresiei literare, Seneca a avut numeroși partizani, adepți și admiratori. Unul dintre aceștia a alcătuit tragedia *Octavia*, care conține aluzii la anumite fapte petrecute după moartea lui Seneca.

Acțiunea se petrece în anul 62. Împăratul Nero repudiază pe blînda sa soție, Octavia, fiica lui Claudiu și sora lui Britanicus, pentru a se căsători cu frumoasa și ambițioasa Poppea. El nu ține seama nici de sfaturile lui Seneca — aici personaj important —, nici de o răscoală populară, stîrnită de partizanii Octaviei, nici de profețiile sinistre ale umbrei Agrippinei, mama sa, ucisă și ea din ordinul lui Nero. Octavia este deportată pe o insulă, unde urmează a fi omorîtă.

Această piesă este singura *praetexta* ajunsă pînă în vremurile noastre, singura tragedie cu subiect ales din istoria Romei, cu personaje exclusiv romane. De aici interesul deosebit al *Octaviei*, unică mărturie de teatru ostentativ roman, rupt de tradițiile mitologiei și literaturii grecești. Fără a străluci prin calități literare, uneori cam uscată¹, *Octavia* conține totuși și momente impresionante pe linia evocării meșteșugite, colorate a sinistrului, realizate de Seneca. Cităm ca exemplificare intervenția halucinantă a umbrei Agrippinei, încărcată de durere și de oroare. Caracterul lui Nero, considerat de autor ca un monstru sîngeros, este de asemenea izbutit: cruzimea sadică, lipsa de scrupule sînt descrise inspirat. Seneca este idealizat evident; autorul îl înfățișează ca pe reprezentantul tipic al justiției, al corectitudinii și purității morale. Este interesant că

¹ Vezi și aprecierile lui Léon Herrmann din ediția tragediilor lui Seneca, pp. 213—214. Piesa suferă în multe locuri de un fel de rigiditate, de stîngăcii epigonice.

decît atît, în *Medeea* omorul copiilor se săvîrşeşte pe scenă, în faţa spectatorilor. Este o gravă şi manifestă violare a canoanelor consemnate de Aristotel şi de Horaţiu, care în a sa *Artă poetică* afirmă categoric : „Medeea să nu-şi ucidă copiii înaintea publicului“¹. Deci alte realităţi şi concepţii, alţi oameni, altă viziune artistică decît în teatrul vechi clasic.²

Indiferent dacă au fost sau nu jucate pe scenă în secolul I, în teatrul public sau privat — cum au presupus unii cercetători — tragediile lui Seneca s-au bucurat mai tîrziu de mare succes. În secolul al XVI-lea ele erau mai cunoscute şi mai influente decît precedentele lor helenice. Autorii tragici ai epocii, în special cei francezi (Jodelle, Gavin, Garnier etc.), dar şi cei englezi, le cunoşteau mai temeinic decît pe cele greceşti şi, în consecinţă, înrîurirea lui Seneca a fost mai substanţială în acel veac decît cea a celor trei mari tragici greci.³ Dar şi după aceea tragediile lui Seneca au servit drept model. Corneille s-a inspirat din Seneca în *Oedipe* şi în *Médée*, iar Racine în tragedia sa *Thébaïde* şi în *Phèdre*. Ulterior, însă, confruntarea cu tragediile greceşti a pus în umbră dramaturgia lui Seneca. Au fost scoase în relief deficienţele dramatice, frecvenţa accentelor enfatice, rigiditatea simbolismului moral, unilateralitatea caracterelor în comparaţie cu măreţia simplă, bogăţia şi varietatea dramatică, veridicitatea şi umanitatea vie a personajelor teatrului atenian clasic. Defectele dramaturgiei senecane au fost uneori însă exagerate, ignorîndu-se poezia vibrantă a unor pasaje, grandoarea, nobleţea şi amploarea reală a unor personaje, gesturi, reflecţii care

¹ Horaţiu, *Artă poetică*, v. 185.

² Unele elemente sînt ostentativ şi romantic amplificate. Darul funest al Medeei provoacă nu numai moartea Creusei şi a lui Creon, ca în tragedia lui Euripide, ci dezlănţuie un incendiu nemilos, care ameninţă cu pustiirea întreaga cetate a Corintului.

³ Shakespeare şi alţi autori englezi contemporani cu el au cunoscut temeinic teatrul lui Seneca.

silier, așa cum este doica din *Medeea*. Sfaturile bune nu sînt însă acceptate, patima devorantă nu se înfrînează, și conflictul tragic se declanșează. Atunci bunul sfătuitor renunță la moderație și asistă fără scrupule actele malefice ale stăpînului, ilustrînd o situație normală la curtea imperială, unde sfetnicii — și printre ei se numără și Seneca — sprijineau acțiunile monarhului sau i se supuneau fără șovăire, chiar dacă judecau ca injuste ordinele împăratului.¹

Personajele gîndesc și acționează ca romani ai secolului I. Ilustrul savant francez Pierre Grimal interpreta recent, într-un studiu, demersul Fedrei pe lingă Hipolit, încercarea ei de a-l atrage, în lumina obiceiurilor romane ale vremii. În Grecia preistorică divorțul era necunoscut, dar în Roma veacului I el era îngăduit: o femeie ca Fedra putea să divorțeze și să se căsătorească cu fiul ei vitreg.²

Cum am observat deja, și concepția asupra personajelor se modifică în raport cu modelele clasice. Nuanțele din Euripide dispar, și patimile sînt mult mai violente, ostentativ unilaterale. Dar aceasta corespunde unei concepții structural mai degrabă romantice decît clasice, promovate de noua mișcare literară dirijată de Seneca și prezentă și în poemul lui Lucan. (La această mișcare definită de unii cercetători moderni ca „noul stil” au participat și alți scriitori mai mărunți, admiratori ai lui Seneca, adepți ai stoicismului și ai unei exprimări lapidare, colorate, dar emfatice a ideilor.) Seneca ignoră, de altfel, voluntar regulile inflexibile ale teatrului clasic grecesc atunci cînd consideră necesar. În *Fedra* el încalcă regula cronologiei tradiționale din tragedia greacă: acțiunea nu se limitează la o unitate de 24 de ore, ci se extinde pe mai multe zile, ceea ce nu era compatibil cu normele teatrului grec.³ Mai mult

¹ Vezi observațiile judicioase ale lui Italo Lana, *Lucio Anneo Seneca*, Torino, 1955, p. 194.

² Vezi și Pierre Grimal, *L'originalité de Sénèque dans la tragédie de Phèdre*, în *Revue des études latines*, XLI, 1963, p. 312.

³ *Idem*, p. 312

XXXIII

enumeră și critică viciile epocii în cadrul unui *conuiciuni saeculi* (blamul veacului), referindu-se la avuțiile uriașe acumulate de unii, la conflictele din for etc., fenomene evident străine Greciei preistorice. Astfel, în cetățile grecești nici nu exista for, piață specific romană, și nici conflictele juridice și municipale, menționate de Seneca.

Problemele ideologice ale secolului I sînt consemnate adesea în tragedii. În condițiile consolidării despotismului imperial nu se putea discuta despre politica împăratului aflat pe tron, dar în schimb se putea supune unei deliberări aparent pur teoretice tipul cel mai bun de monarh. De aceea epoca se caracteriza prin controverse prelungite cu privire la cel mai bun *rex* și la opoziția *rex-tyrannus* (adică rege adevărat, rege bun și tiran). Aristocrația romană pierduse speranța în restaurarea republicii oligarhice din secolele II—I î.e.n., și de aceea căuta să obțină măcar un împărat bun, adică un monarh care să-i cruțe averile și oamenii și să-i acorde un anumit rol în conducerea statului. Această aspirație se travește în teoriile cu privire la regele ideal ; împărații romani nu adoptaseră oficial titluri monarhice, dar exercitau o putere nelimitată. Ecouri se pot regăsi și în tragediile lui Seneca, îndeosebi în *Agamemnon* și în *Tieste*, unde se conturează portretul bunului păstor, care renunță la violențe, se poartă clement cu supușii săi și înfierează tirania și despotismul crud. Unele elemente pot fi semnalate și în *Medeea*, mai cu seamă în fraze ca : „*Ce greu întorci un suflet, cuprins de-ncerșurare, / Din căile miniei, și cît o de regesc / Pe drumul tău să stărui cînd porți cu fală sceptrul, / Am învățat la curtea din fostul meu palat.*” (*Medeea*), sau ca „*Domnia strîmbă vreme prea lungă nu durează*”, sau „*Cumplită e minia regească!*”, adevărat ecou al atmosferei de represii și tensiune politică specifică vremii. Această atmosferă marchează și raporturile dintre monarhi și slujitorii lor din cele mai multe tragedii. Figura cetățeanului revoltat nu apare în nici o tragedie ; în schimb, întîlnim personajul bunului con-

În aceste condiții se poate stabili ușor aportul original al lui Seneca în raport cu precedentele grecești de la care a preluat doar tematica. De altfel, se poate recunoaște intervenția sa și în structurarea subiectului. Îndebobște el nu și-a luat ca model nimeni o singură piesă, ci a combinat subiectele mai multor tragedii mai vechi. Dintre autorii greci, el l-a preferat pe Euripide, numit și „filozoful scenei“, datorită caracterului reflexiv al dramaturgiei lui, dar s-a delimitat substanțial și de acesta. Am notat deja prevalența monologului: ea corespunde unei tendințe evidente spre simplificare. În comparație cu *Medeea* lui Euripide¹, numărul personajelor scade: Egeu dispăre, nu mai întâlnim nici pedagogul copiilor lui Iason etc. Copiii devin ei înșiși simpli figuranți. În configurația caracterului Medeei, accentul nu mai cade pe mama abandonată și trimisă în exil împreună cu fiii ei, ci pe soția înșelată, profund rănită în orgoliul ei. Aportul corului la desfășurarea dramei apare și el diminuat în raport cu tragediile clasice.

Dar, desigur, contribuția originală a lui Seneca rezidă în modificări de altă natură, în fond mult mai profunde. Pe lângă inserția filozofiei stoice, care guvernează toate semnificațiile gesturilor efectuate de personaje, Seneca a încorporat în substanța pieselor sale realitățile romane ale epocii, așa cum am semnalat deja în treacăt.

Chiar filozofia stoică a îndurării constituie de fapt o soluție adecvată situației aristocrației senatoriale romane, căreia aparținea seșitorul, pătură socială angajată într-o luptă fără speranță împotriva puterii imperiale. Aluziile la problemele vremii îmbracă adesea forma unor adevărate anacronisme. Corul corintienilor celebrează progresele în extinderea legăturilor interumane ca rezultat al dezvoltării navigației și științei, progrese care evident aparțin lumii romane a secolului I, și nu Greciei legendare. În *Hercule furios*, un alt cor

¹ Seneca a utilizat însă ca model și o *Medee* a lui Ovidiu, care s-a pierdut și pe care noi nu o cunoaștem azi.

descriu peregrinările corăbierilor în *Medeea*. Este remarcabilă și figurarea naturii care se redeșteaptă la viață în faptul dimineții, realizată în *Hercule furios*, scăldată în lirism autentic.

Lăsînd deoparte pasajele dramatice — unde adesea o înțelegere poetică a lucrurilor, concretizată într-o intuiție am spune, fantastică a oamenilor și faptelor, se strecoară în construcția monologurilor și a dialogurilor — putem descoperi elemente de poezie autentică și în pasajele narative, consacrate relatării evenimentelor petrecute în afara scenei, narate de cor sau de un personaj. Urarea, cîntul consacrat de cor căsătoriei dintre Iason și Creusa, reliefează grație gingașă și reală sensibilitate.

Stilul lui Seneca este caracteristic. Seneca preferă limbajul nervos, colorat, expresiv, bogat în imagini. Patosul situațiilor și al deliberărilor interioare ale eroilor este comunicat cu mijloace împrumutate din arsenalul retoricii: interogații, exclamații, repetiții oratorice, comparații, hiperbole. Tiradele majestuoase, alcătuite din fraze ample, alternează cu sentințe laconice. Fraza este adesea lapidară, concentrată, dar orientată spre căutarea efectului de mare intensitate. Dacă din punct de vedere dramaturgic Seneca este deficitar pînă la nerealizarea corințelor elementare ale unui gen scenic, tragicul se ovidențiază totuși în cele nouă tragedii ale sale. Cîm am arătat deja, el nu rezultă atît din confruntările scenice dintre persoane, cît din patosul faptelor îmbibate de oroare, evocate mai ales în monologuri sau al dezvăluirilor sentimentelor încercate de eroi și analizate aproape direct chiar de ei. Dincolo de schemele retorice care încorsetează evoluția conflictului, răzbate poezia grandorii în virtute sau chiar în viciu (*Medeea*). Calitatea versurilor consacrate pasajelor macabre, sinistre, a fost deja menționată. Este deosebit de impresionant momentul întîlnirii dintre Medeea și fantoma fratelui ucis de ea, întîlnire care, deși se petrece numai în conștiința eroinei, este investită cu intensitatea tragică și sugestivitatea zguduitoare a unei scene shakespearene.

aceste tragedii predomină monologul. Adesea personajele monologhează chiar când se întâlnesc în acțiunea dramei. Medeea și Creon se află față în față, dar confruntarea lor e precedată de monologul lui Creon, rostit în public. Adesea dialogul se poate descompune în monologuri, valide independent de discuția eroilor. În controversa dintre doică și Medeea se pot ușor consemna pasaje de monolog. În piesa *Oedip*, scena capitală a recunoașterii protagonistului ca fiu al lui Laios și al Iocastei, atât de importantă la Sofocle, este redusă la câteva versuri. Dialogul, atât cât există — și totuși în *Medeea* el e mai puțin precar ca în alte piese — are adesea caracter prevalent retoric, declamator, mai degrabă, decât dramatic. Discuția contradictorie dintre doică și Medeea scamănă tulburător cu una dintre controversile oratorice ale epocii, desfășurate în școlile retorilor. În asemenea controverse se ciocneau două teze opuse: se argumenta și se rezolva conflictul verbal după reguli precise, de recunoscut adesea și în piesele lui Seneca. Prioritatea monologului comportă în unele piese o anumită monotonică; scene întregi personaje par imobilizate într-o atitudine rigidă. Totuși — așa cum am arătat mai sus — în *Medeea* ea n-a împiedicat o reală dezvoltare psihologică a eroinei.

Îndeobște monologul este utilizat de Seneca ca mijloc preferat de-a analiza și reconstitui sentimentele și concepțiile personajelor. Adesea el permite scriitorului să deschidă adâncurile sufletești ale eroilor, să evoce stări psihice de profunzime, revelate cu mijloace care ajung a se înrudi cu tehnica modernă a monologului interior. Invocarea frământărilor intime din sufletul Medeei este edificatoare în această privință. Desigur însă că monologul este marcat de influența retoricii. În *Tieste*, cei doi frați, Tieste și Atreu, sînt prezenți succesiv în două monologuri, care constituie de fapt două tirade declamatorii.

Seneca excellează în descripție. Se remarcă descrierea pregnantă a scenelor macabre, a faptelor violente, a practicilor magice ale Medeei, a crimelor și dispariției ei finale. Corurile

a ultimelor reziduri de feminitate. Oroarea sugerată prin asasinarea celui din urmă copil și prin fuga în văzduh nu este lipsită totuși de o anumită poezie vibrantă, în care pareă străbate un fel de admirație a autorului pentru grandoea demonică a Medeci.

Este impresionantă și Fedra. Și aici autorul depășește fără scrupule seninătatea și măsura preserise de clasicism. La Euripide patima Fedrei pentru Hipolit era mai cu seamă inspirată de zei; la Seneca ea apare ca o gigantică deformare psihologică, ce absoarbe treptat toată viața sufletească a femeii și într-un anume sens o demonizează, deși lipsesc semnele exterioare din *Medeea*. Într-un fel, Fedra este totuși convingătoare, chiar verosimilă: patima ei implică o mișcare interioară amplă. O vedem cum dorește impudic pe Hipolit pentru frumusețea lui fizică, cum se dezvăluie obstinată, exaltată, cum recurge la șiretlicuri pentru a-și atinge scopul.

Uneori și personajele masculine sînt interesante. Cu toate că întrucîtva șters, Iason acționează firesc, convingător. Umanitatea sa reală, normală nu a putut comunica cu ferocitatea supranaturală a Medeei. De aci drama, neînțelegerea, declanșată în exterior, manifestată vizibil (dar de fapt mai veche) în momentele despărțirii și ale crimelor Medeei.

Se pot lesne observa deficiențele tragediilor lui Seneca din punct de vedere dramaturgic, în realitate absența teatralității autentice din piesele marelui scriitor originar din Corduba. De aceea s-a enunțat ipoteza că ele nici n-ar fi fost scrise spre a fi reprezentate, ci numai spre a fi citite în public, în special în sălile de lectură ale epocii.¹ Unii savanți au combătut această supoziție.² Oricum ar fi, nu se poate nega caracterul static, neteatral al tragediilor senecane, care rezidă în fragilitatea dialogului. Personajele lui Seneca nu se dezvoltă scenic, pentru că ele se întîlnesc rar pe scenă. În

¹ Gaston Boissier, *Les tragédies de Sénèque ont-elles été représentées?*, Paris, 1861.

² Léon Herrmann în Prefața la ediția tragediilor lui Seneca, publicate în colecția „Les Belles Lettres”. Paris, 1924, p. V.

literatură (ce-i drept, îmbibată de filozofie), cât și meditații filozofice (unde abundă însă pasaje izbutite din punct de vedere literar). În general, personajele feminine intră în categoria celor menționate de noi ca succese ale autorului. Desigur, chiar și în tragedia *Medeea* acțiunea se desfășoară sub semnul simbolismului moralizator. Tragedia exemplifică consuețunile nefaste ale violării normelor sfinte ale naturii, fainoasele *foedera mundi*. Protagonista depășește statura unui personaj uman și încorporează în fizionomia sa simbolică trăsături ale forțelor demonice și haotice, declanșate de încălcarea sfintelor *foedera mundi*, săvârșită de Iason.¹ Devastată de *furor*, Medeea este un personaj tenebros, stăpîn pe rituri lugubre și resorturi diabolice. Oricît de insolit, de inuman în furia sa — după uciderea copiilor, în fapt, Medeea aproape nu cunoaște remușcarea — personajul corespundea tendințelor noului curent literar, îndrumat de Seneca spre hiperbolic, spre extrem, unde își află locul și preferința pentru magic și demonic: undeva Medeea se înrudește cu Erietho, vrăjitoarea din poemul consacrat războiului civil de Lucan, nepotul lui Seneca. De asemenea, trebuie observat că, deși Medeea nu-și modifică structura etică pe parcursul acțiunii, într-un anume fel ea evoluează totuși, captînd și emoționînd pe cititor. Ne referim la o evoluție desfășurată de la uman, de la mama care deliberează, care nu se decide să-și ucidă pruncii și se frămîntă sfîșietor, pînă la demonul suprauman din final. La apariția furibundă a lui Iason, venit s-o pedepsească, în persoana Medeei se produce o metamorfoză: învelișul uman se desprinde și cade, lăsînd liber și vizibil sufletul ei demonic.² Se crează o mare distanță între Medeea și celelalte personaje. Cînd face aluzie la copii, ea nu-i mai numește fii ai ei, ci vlăstare ale lui Iason. Personajul nu-și pierde însă în nici o împrejurare profunzimea, mobilitatea; Seneca descrie cu finețe psihologică și capacitate de convingere chiar și abandonarea finală

¹ Vezi și Giancotti, *op. cit.*, p. 82

² *Idem*, p. 83.

tihnă (*otium*), consacrată perfecționării morale, sau se conturează un ideal de înțelept desăvârșit (*sapiens*), întrupat în Hercule, părerea că nenorocirile lovesc numai pe cei puternici și trufași (*Fedra*, v. 1123—1140), recomandarea de a pregăti minuios înfruntarea morții și de a înlătura teama de moarte, combătută atât de frecvent în proza filozofică senecană: „Ne pregătim pentru tine, moarte” (*Hercule furios*, v. 872). Chiar în *Medeea* abundă reflecții filozofice tipice stoice, cum ar fi: „Resemnarea e leacul disperării!” sau: „Întimplarea surpă puterea cea mare”. De asemenea, aici, ca și în *Hercule furios*, corul elogiază efortul creator al omului, progresul neîncetat al cunoașterii umane.

Așadar, premisa virtuții este înfruntarea senină a destinului, iar substanța viciului rezidă în revolta inutilă și supunerea fără rezistență la asalturile pasiunilor, poftelor și impulsurilor. În mod adecvat personajele se divid tranșant în două categorii opuse: cele ce întrupează virtutea și cele care reprezintă viciul. Din această cauză realizarea artistică a unora dintre eroii teatrului senecan suferă efectiv din pricina simplificării, schematizării inerente unei asemenea concepții. Astfel, Hercule reprezintă mai mult o alegorie morală mitică decât un om viu, un erou de teatru. Surprinzătoare, neveridică este și comportarea copilului Astianax din tragedia *Troienele*. El se aruncă cu atîta calm din turnul cetății, își înfruntă moartea cu atîta virtute stoică, încît uimește pe însuși Ulise: pentru un copil, o astfel de ținută morală pil-duitoare nu este însă firească.

Totuși, există în teatrul lui Seneca personaje realizate, emoționante, într-un anume sens convingătoare, chiar dacă monocrome din punct de vedere etic, definitiv bune sau definitiv rele. Existența acestor personaje infirmă teza unor cercetători, mai ales germani, care au văzut în tragediile lui Seneca simple exerciții filozofice ale unui moralist înveterat. În realitate, lucrurile stau mai degrabă invers: veritabil artist, înzestrat cu o sensibilitate remarcabilă, Seneca a fost un poet, adept al unei anumite filozofii, care a scris atât

mani, că și predecesorii lor greci, au proclamat drept esență a filozofiei lor îndurarea senină a loviturilor soartei, viața rațională, armonioasă, socotită conformă cerințelor naturii, în care sînt dominate, respinse, extirpate pasiunile, bucuriile și durerile excesive, atașamentul orb față de avantajele trecătoare. Stoicii considerau că destinul nu poate fi schimbat în datele lui concrete, dar că oamenii îl pot înfrînge prin suportarea curajoasă, senină a vitregiilor impuse lor de către desfășurarea lui. A te revolta împotriva soartei, a te frămînta, a plînge sau a reacționa mînios, adică a părăsi terenul sănătos al călmului rațional (în grecește *apatheia*) echivalază cu înfrîngerea totală în lupta cu destinul (*fatum*) și provoacă cele mai mari nenorociri. Tragedia devine posibilă numai în acest fel și prin reacția necontrolată față de vicisitudinile vieții, provenită din neînțelegerea faptului că omul, după părerea stoicilor, este liber numai să se lase nimicit de loviturile soartei sau să le întîmpine cu seninătate. De aceea Seneca sugerează în piesele lui un veritabil cîmp de luptă între destin și om, în care tragicul este prilejuit de suflul nimicitor al așa-numitei *furor* (furie), numită în unele locuri *ira* (mînie), ce bîntuie sufletele devastate de suferințe și impulsuri iraționale ale unora dintre eroii (de pildă Medeea) care apar în teatrul senecan. Așa cum sublinia cunoscutul cercetător italian Francesco Giancotti, „ideea-mamă” a tragediilor senecane rezultă din antiteza *furor-mens bona* („minte bună”, adică atitudine înțeleaptă, rațională)¹, căci există și personaje în care înțelepciunea biruie mînia, izbucnirile necontrolate, așa cum este Hercule din tragediile care i-au fost consacrate. În acest context trebuie judecate și alte opinii exprimate în piese, tulburător de apropiate față de concepțiile care se întrevăd în proza filozofică a lui Seneca. Astfel se evidențiază aspirația spre

¹ Francesco Giancotti, *Saggio sulle tragedie di Seneca*, Roma-Napoli, 1953, p. 55. Se pot recunoaște în tragediile lui Seneca similitudini cu pasaje din dialogul *De ira* (*Despre mînie*).

puritate morală. În lipsa lui, ea îl acuză, față de Tescu, că a vrut s-o seducă. Tescu blestemă pe Hipolit, care moare. Fedra se sinucide, cuprinsă de disperare.

Oedipus evocă drama, valorificată de Sofocle, a celui care și-a ucis fără voia lui tatăl și s-a căsătorit cu propria sa mamă.

Agamemnon descrie tragedia cuceritorului Troiei, ucis de propria lui soție și de Egist, vărul său, la întoarcerea din glorioasa campanie troiană, tragedie tratată cândva cu atîta strălucire de Eschil.

Thyestes (*Tieste*) evocă un alt aspect al dramei Atrizilor. E vorba de Atreu și de Tieste, părinții lui Agamemnon și ai lui Egist. Tieste este momit să-și abandoneze refugiul silvestru și să vină la curtea fratelui său, Atreu, care-l ura și dorea să-l distrugă.¹

Hercules Oetaeus (*Hercule pe muntele Oeta*) prezintă moartea și apotcoza lui Hercule. Victimă a geloziei soției sale, Deianira, care-i dăduse în dar o cămașă otrăvită, Hercule se sinucide pe muntele Oeta, deoarece nu mai putea suporta tortura otrăvirii. Tragedia sfîrșește totuși într-o notă optimistă, pentru că croul își biruie în final slăbiciunea umană.

Este, prin urmare, evident că autorul a valorificat în cuprinsul acestor piese tradițiile moștenite din mitologia greacă, prelucrate de marii tragediografi din Atena clasică. Dar, așa cum va rezulta din rîndurile următoare, în țesătura narației, populată de eroi și fapte mitice, Seneca a introdus realități romane, oameni, sentimente, probleme ale epocii în care și pentru care a scris cele nouă tragedii.

Astfel abundă în tragedii concepțiile filozofice ale curentului stoic. Apărut în lumea greacă cu trei secole înainte de era noastră, stoicismul a cunoscut prefaceri importante în lungul veacurilor, căci a fost totdeauna receptiv față de influențe noi, accesibil transfigurărilor. Totuși, și neostoicii ro-

¹ Atreu îi ucide copiii și prepară cu rămășițele lor o mincare pe care i-o servește la masă.

În *Hercules furens* (*Hercule furios*), tragedie inspirată dintr-o piesă a lui Euripide, acțiunea se petrece la Teba și exprimă de fapt duelul dintre Hercule și zeita Iunona, plină de ură împotriva fiului natural al augustului ei soț, Iupiter. Hercule ucide pe uzurpatorul Lycus, care asuprea la Teba pe soția și pe copiii săi, dar este cuprins de nebunia trimisă de Iunona și, într-un acces de demență, își ucide femeia și odraslele. Este cuprins apoi de regrete și deznădejde, dar printr-un mare efort își domină și își înfrânge disperarea.

Troades (*Troienele*) figurează drama troienelor captive în lagărul grecesc, după căderea Ilionului. După sfîșietoare și zadarnice încercări de împotrivire, troienele, în frunte cu Hecuba, văduva lui Priam, află că au fost uciși atît Astianax, fiul lui Hector, cît și Polixena, frumoasa fiică a lui Priam, jertfită umbrei lui Ahile.

Phoenissae (*Fenicienele*) a ajuns la noi numai fragmentar. Această piesă ilustrează drama urmașilor lui Oedip. Eforturile de a reconcilia între ei pe Eteocle și Polinice, fiii lui Oedip, eșuează.

Medea (*Medeea*) este una dintre cele mai impresionante și mai reușite tragedii ale lui Seneca. Vrăjitoarea Medeea, refugiată la Corint, află că Iason, bărbatul său, o părăsește și se însoară cu Creusa, fiica lui Creon, basileul local. Mînată de patima răzbunării, Medeea solicită lui Creon, care-i ordonase exilul, un răgaz de o zi. Dintr-o convorbire cu Iason, care respinge propunerea de a fugi împreună din Corint, Medeea înțelege marea dragoste a eroului pentru copiii lui. Medeea trimite Creusei, prin intermediul copiilor, bijuterii și un vâl magic, care o ucid și provoacă incendiul cetății. Apoi Medeea își ucide propriii copii — ultimul omor se săvîrșește în prezența lui Iason — și pornește prin văzduh, într-un car tras de dragoni.

Phaedra (*Fedra*) înfățișează fatala pasiune incestuoasă a Fedrei, soția lui Tescu, pentru Hipolit, feciorul ei vitreg. După multe frămîntări interioare, Fedra își declară dragostea, dar este respinsă de castul Hipolit, tînăr de mare

de romani, așa cum atestă afirmațiile multor scriitori, ei n-au conferit tragediei prestigiul dobândit de comedie. De altfel, din operele lor nu ne-au rămas decât fragmente.

Disponem însă de mai multe piese întregi, dateate din secolul I și compuse de scriitorul și filozoful Lucius Annaeus Seneca. Pe acest autor, marele istoric Tacit îl va defini ca un spirit acomodat, adaptat gustului epocii.¹ Într-adevăr, situația statului roman se deosebea profund de cea din secolul II-lea î.e.n. Era doar epoca începutului imperiului, care coincidea cu o perioadă de mare înflorire a societății și culturii romane². Din punct de vedere literar se puna problema reînnoirii expresiei, modelării ei după viziunea, concepțiile și sentimentele oamenilor vremii; prin urmare, se urmărea în esență depășirea tiparelor artistice promovate de scriitorii veacului precedent. Iar Seneca va răspunde în chip remarcabil acestor imperative și va ilustra cu iscusință mentalitatea, preocupările, necesitățile contemporanilor săi într-o operă deosebit de vastă. El a scris mai ales proză filozofică, corespondență cu prietenul său Lucilius, plină însă de meditații etice, și așa-numiții *dialogi*, lucrări consacrate unei anumite teme, lipsite însă de rigoarea expunerii academice, redactate într-o formă remarcabil de pregnantă, excelând prin culoare și prin vivacitate și adoptând mai degrabă tonul unei conversații moralizatoare cu un interlocutor imaginar. A scris și proză științifică, un opuscul satiric etc.

Printre creațiile notabile ale lui Seneca se înscriu și tragediile, concepute după toate regulile tradiției dramatice romane. Ele sînt în număr de nouă, toate cu subiect grec.

Iată în puține cuvinte cuprinsul acestor piese :

¹ Tacit, *Analele*, 13, 3, 1.

² Nu împărtășim de loc opiniile acelor cercetători ai secolului al XIX-lea care, deformați de admirația pentru Caesar și Cicero, au considerat că înflorirea maximă a literaturii latine se încheie la moartea lui August și că urmează apoi perioada de argint, denumită astfel în opoziție cu ceea ce ei socotese a fi perioada de aur, adică perioada literaturii clasice din secolul I î.e.n.

romane : autorul menționează forul, vorbește de haruspici. De altfel, Terențiu nu s-a limitat la adaptarea unei singure piese grecești când a redactat o comedie, ci a combinat adesea subiectele mai multor piese și a modificat multe detalii ale acțiunii, împrumutate din comediile helenice.

Urmașii au apreciat în general pozitiv opera lui Terențiu. La mai puțin de două decenii de la dispariția lui Terențiu, victoria asupra ultimilor greci liberi a fost celebrată prin recitarea unei comedii scrise de el. Cicero și Caesar lăudau eleganța lui Terențiu. L-au apreciat și Horățiu, Quintilian, Suetoniu. În secolul al X-lea, un călugăr dintr-o mănăstire saxonă l-a imitat și a alcătuit șase drame de inspirație religioasă, concepute ca replici creștine la comediile lui Terențiu. Ceva mai târziu, Montaigne a declarat că-l preferă lui Plaut, iar neoclasicii francezi l-au gustat și imitat. Molière a imitat comedia *Phormio* în *Violențele lui Scapin*. Ecouri terențiene apar și în alte piese ale sale, ca și în producția comică a lui Goldoni. Raționalistul Diderot a mărturisit o admirație neînmurită pentru Terențiu. Ulterior, deși considerat inferior lui Plaut, Terențiu a continuat să fie apreciat.

În istoria tragediei latine nu se poate stabili prezența unui filon de artă populară care să fi fost valorificat în creația primilor autori tragici. Cei dintâi autori de tragedie mai cunoscuți au fost Pacuvius, contemporan cu Terențiu, atașat și el cercului Scipionilor, și îndecosebi Accius, mult mai tânăr (a scris în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n.). Ei au imitat tragedia greacă, deși au inserat în piesele lor realități, idei, sentimente ale epocii lor, inclusiv aluzii politice (în special Accius). De altminteri, pe lângă piesole cu subiect grec, ei au alcătuit și tragedii cu subiect roman, așa-numitele *fabulae prae-textae*¹. Cu toate că au fost apreciați și elogiați

¹ Adică „piese pre-texte“. Pretextele erau togele purtate de senatori și personalități importante, aduse pe scenă de autorii de tragedii.

domină în schimb comicul de caracter : adesea el rezultă din incapacitatea personajului de-a înțelege situația, din falsă interpretare conferită de el împrejurărilor la care participă. Ridicularizarea personajelor este uneori legată de vicisitudinile lor sentimentale, de stângăciile lor, dar și de necunoașterea realității sau de refuzul acceptării anumitor adevăruri ineluctabile. Simularea, ironia, întreruperile, parodiile, uneori și caricaturizarea concură la realizarea unor efecte comice.¹ Dimensiunea comică este dublată și uneori contracaraată de cea moralizatoare, cristalizare a caracterului reflexiv al operei terențiene. Totuși, insistăm, facețiosul nu este masiv anihilat de conținutul „serios“, ci doar calmat și oarecum raționalizat. Comicul lui Terențiu n-are verva evidențiată în piesele lui Plaut, forța (*uis*) a predecesorului său, dar nu este artificios pînă la exces, ca în comediile de salon ale secolelor XVII—XVIII, inclusiv *Les Plaideurs* a cunoscutului dramaturg francez Racine. Deci se pot desluși tangențe cu Plaut. Acest lucru apare evident în piesele *Eunuchus*, comedie plină de vivacitate, de burlesc comunicativ, în pofida motivelor specifice terențiene care abundă², și în *Phormio*, considerată ca cea mai plautină creație a lui Terențiu, în ciuda faptului că totuși caracterele personajelor (în special parazitul Phormio) se abat de la principiile lui Plaut.

Originalitatea lui Terențiu nu are amploarea celei a lui Plaut. De altfel, detaliu semnificativ, titlurile pieselor nu mai sînt latinești, ci grecești. Terențiu nu se limitează la umplerea schemelor de origine greacă cu realități romane, ca Plaut : cum am arătat deja, ceva din atmosfera lumii populate de oamenii epocii lui Menandru se conservă la Terențiu. Totuși, fapt de asemenea reliefat, această relativă eliberare se întemeia pe unele coincidențe de realități sociale și etice. În plus, anumite elemente ale cadrului social sînt

¹ Pentru detalii, vezi N. I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, pp. 183—185.

² De exemplu analiza pasiunii lui Chaerea ; cf. Paratore, *op. cit.*, p. 118.

care, în ciuda tendinței spre înfrumusețare și moderare a sentimentelor, acționează și meditează ca oameni ai epocii, Terențiu asigură de fapt relația cu realitățile. Prezența activă și complexă a contemporanilor săi permite lui Terențiu ca, în ciuda estompării anumitor laturi ale problemelor social-morale și a influențelor grecești, să nu se despartă de realități, să realizeze un contact indirect cu ele chiar în multe din scenele în care el neglijează abordarea lor nemijlocită. Tendința spre temperare, spre îndulcire a fost constatată și în stilul lui Terențiu. El utilizează adesea exprimarea clară, echilibrată, elegantă, suplețea nuanțată, calități adecvate unei reprezentări a mișcărilor sufletești și mai ales a sensibilității delicate, caracteristică majorității personajelor. Chiar și versificația este îngrijită, șlefuită cu artă. Îndeobște sînt evitați termenii șocanți, triviali, exprimarea directă a gesturilor și faptelor obscene. De aceea s-a afirmat că Terențiu ar fi un precursor al clasicismului. Efortul spre rafinarea expresiei este într-adevăr de netăgăduit și de fapt constituie un merit al comedialografului. În realitate, această realizare pare a contrasta cu vigoarea elementară, cu stilul adesea frust al lui Plaut. De fapt, nu trebuie totuși să exagerăm. Chiar lipsită de elemente violente, limba lui Terențiu, ca și cea a lui Plaut, reflectă în mare măsură vorbirea curentă, adică limbajul conversației oamenilor epocii, desigur prelucrat de comedialograf.¹ Construcții și termeni expresivi abundă la Terențiu. Cînd este necesar, el utilizează dezinvolt interjecții și folosește sugestiv pronumele.

Pornind de la constatarea diferențelor dintre Terențiu și Plaut, mulți cercetători moderni ai comediei latine manifestă tendința de a-i contrapune ireductibil cînd analizează specificul comicului la autorul originar din Africa. La Terențiu comicul de limbaj este într-adevăr aproape inexistent, iar cel de situații este mult temperat în raport cu Plaut. Pre-

¹ Prelucrarea, modificarea, adaptarea sînt vizibile și la Plaut, care nu reflectă pur și simplu, am spune inconștient, limba vorbită.

etnice.¹ Și apoi să nu uităm că Terențiu însuși era un african, ulterior romanizat, dar nutrit cu roadele culturii grecești.

Realitățile istorico-sociale ale epocii pierd din relief într-o literatură care tinde spre interiorizarea conflictelor, spre întoarcerea eroilor către problemele specifice cadrului de familie. Totuși, actualitatea socială și morală a vremii este prezentă și în opera lui Terențiu, chiar dacă nu are pregnanța din comedile plautine. De fapt, nu este lesne de disociat ce anume corespunde efectiv realităților vremii de ceea ce este preluat din modelele grecești. Cum am mai arătat, acțiunea este localizată în lumea helenică. În afară de aceasta, disoluția vechilor moravuri, înstărirea unor noi categorii sociale corespundeau realităților consemnate de Menandru și de alți autori ai comediei noi. Dar aceste similitudini au facilitat reflectarea realităților sociale ale vremii, oferind lui Terențiu prilejul de a se sprijini pe asemenea congruențe, și nu l-au scutit de efortul integrării personajelor într-un mediu social-moral determinat, a cărui ilustrare el nici nu a putut s-o evite cu desăvârșire. Procesul de urbanizare a vieții, de stimulare a economiei și comerțului determinaseră apariția unor noi categorii sociale și a unor noi moravuri, ale căror reflexe se pot intui în raporturile familiale evocate de Terențiu. Problema conservării autorității capului de familie și a adaptării ei la noile condiții apare permanent în comedii, chiar dacă nu în forme similare celor uzitate de Plaut. Autorul este un moralist, el caută adesea soluția etică a problemelor, dar în conformitate cu idealul aristocratic al temperării conflictelor, promovat în cercul Scipionilor. Slavii lui Terențiu nu se mai opun atât de clar stăpînilor ca în teatrul plautin, așa cum am relevat mai sus, dar uneori ei deploră viața lor mizeră. Este edificator monologul lui Davos din *Phormio*, care constată lucid injustiția socială, dar, ca și tovarășul său Geta, o tratează cu resemnare. Figurind și analizînd pătrunzător personaje,

¹ Rostagni, *op. cit.* pp. 137—141 ; Paratore, *op. cit.*, p. 118.

capătă răsplată cei ce răspund cu rău la bine...”, exclamă la un moment dat Demipho. Totul este raportabil la om ca măsură a lucrurilor : de aci nuanțele de scepticism și relativism de recunoscut în faimoasa aserțiune din *Phormio* : „*Quoꝛ homines, tot sententiae*” („Cîți oameni, atîtea păreri”). Raportarea la om comportă însă și alte consecințe, pe lingă relativismul sceptic, impregnat de melancolie indulgentă. Ne referim la umanismul profund, multilateral al personajelor și, de fapt, al comediografului însuși. Acest umanism constituie țelul suprem al autorului, tradus în mod concret în împărtășirea suferințelor oamenilor (*Andria*, v. 113—114), în înțelegerea puterii dragostei (*Eunuchus*, v. 880—881), în prietenie sinceră, cunoaștere și comprehensiune reciprocă. Toate aceste manifestări evidente de omenie se grupează în jurul conceptului de *liberalitas* (bunătate, dar și înțelegere sau generozitate), concept corespunzător convingerii profunde a autorului, care a cristalizat-o în comportamentul majorității personajelor sale, indiferent de apartenență socială, oameni liberi sau chiar sclavi. Înrușinat este conceptul de *humanitas*, ușor de desprins din unele aserțiuni ale anumitor personaje. În *Heautontimorumenos*, Chremes arată că-l va ajuta pe Menedemus din trei motive : îi este vecin, îi apreciază calitățile morale și este om : „*Sînt om. Nimic din tot ce este omenesc nu-l consider străin de mine*”¹. Prin *humanitas* Terențiu înțelege, așadar, nu numai armonie și indulgență între oameni care trăiesc în același cerc și care au interese concrete evident comune, ci solidaritate, ajutorare între muritori, indiferent dacă sînt sau nu apropiați, în numele apartenenței la umanitate. Sînt detectabile aici vestigii ale filozofiei grecești, care preconiza umanizarea relațiilor interumane, *philantropia* (dragostea de oameni), dar și mentalitatea în formare a Romei, devenită stăpîna bazinului mediteranean, interesată în atenuarea granițelor între comunitățile

¹ „*Homo sum : humani nihil a me alienum puto*” (v. 77), cf. N. I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, p. 175.

se tem de ei. De aci și unele slăbiciuni în purtarea unor tineri bărbați, pe care îi sperie teribil pedeapsa părinților : un asemenea adolescent lipsit de curaj este Antipho din *Phormio*. Astfel, conflictul între generații, conflict exterior, plin de implicații etico-sociale, este dublat și uneori subminat de conflictul interior dintre pasiune și pietate filială. În unele cazuri învinge această pietate : în *Hecyra*, tânărul Pamphilus începe prin a abandona legătura cu Bacchis și a se căsători cu Philumena numai pentru a se supune autorității paterne (vezi și mai sus rezumatul piesei). Dragostea pentru fata preferată ocupă un loc de primă importanță în sufletul și în actele tinerilor, întocmai ca și la Plaut. Dar de cele mai multe ori, nici ea nu mai are violența devorantă a pasiunii eroilor plautini. Numai senzualul Chaerea din *Eunuchus* dezvăluie inițial o patimă autentic plautină. În partea finală a piesei el se transfigurează întrucîtva, în sensul moderării pasiunii, după care urmează căsătoria. Îndeobște, iubirea echivalează în teatrul terențian nu numai cu dorința fizică năvalnică, ci comportă duioșie și comprehensiune umană. Iubirea lui Antipho din *Phormio* este în mare măsură generată de o povestire impresionantă privitoare la o fată săracă, confirmată apoi de constatarea directă a vieții grele de care ea avea parte. Tinerii bărbați sînt, desigur, cele mai complexe și mai realizate personaje din comedile terențiene. Deși tinerii lui Terențiu izbucnesc adesea în efuziuni lirice, cîteodată ei dau dovadă de luciditate și își contemplă judicios, filozofic aproape, propria lor pasiune (ex. Pamphilus și Bacchis în *Hecyra*).

De altminteri, mai toți eroii terențieni filozofează, sînt meditativi. Unele din reflecțiile lor, presărate în toate piesele și în toate actele, au valoare de maxime, fiind investite cu generalitatea și, concomitent, concizia expresivă caracteristice. Ele sînt tributare înțelepciunii sobre și practice a vechilor romani, dar și înclinării spre moralizare și meditație, amplificată la greci în condițiile înfloririi educației etice și oratorice. Un anumit scepticism își face loc printre aceste reflecții : „Azi

modificat față de omologii lor din comedile plautine. Ei sînt descriși mai nuanțat și mai umanizat decît Artotrogus al lui Plaut, deși rămîn famelici, pătimași vînători de ospete. Gnatho nu se mai lasă veșnic bătut: el este un epicureu rafinat, abil, iar Phorinio își urmărește interesele, ajutînd substanțial și cu adevărat sincer pe tinerii săi prieteni.

Femeile libere, matroanele și mai cu seamă tinerele îndrăgostite (ca Phanium) apar superficial în comedile lui Terențiu. Comediograful este parcimonios cu scenele în care le distribuie. Este adevărat că Nausistrata posedă autenticitate psihologică într-un grad destul de înalt. Terențiu preferă totuși utilizarea și analizarea minuțioasă a personajelor masculine.

Ca și Plaut, bătrînii reacționează adesea violent față de efectele noilor moravuri, care provocau eroziunea treptată a vechii autorități a capului familiei romană, faimosul *pater familias*. Reacțiile lor sînt ridicole, dar nu atît de acuzat, de evident grotesc ca în comedile lui Plaut. Ei păstrează de regulă o anumită demnitate în comportare, în atitudine. Bătrînii manifestă adesea înțelegere față de mentalitatea și faptele feciorilor, cu excepția lui Demea din *Adelphoe* și a lui Demipho din *Eunuchus*, care descind direct din faimosul *senex iratus* — „bătrînul minios“ (și intransigent) — din comedile predecesorilor. Adesea, acești bătrîni încearcă să abordeze aventurile năstrușnice ale celor tineri cu măsură și calm, făcînd astfel tot atîtea tentative de a restabili autoritatea paternă cu mijloace noi, adecvate împrejurărilor noi. Uneori ei exagerează în indulgență și comprehensiune „modernă“, ca Micio din *Adelphoe* și Chremes din *Heautontimorumenos*.

Tinerii bărbați continuă să vădească impetuozitatea tradițională, care provoacă adesea conflictul cu autoritatea paternă prin săvîrșirea unor acte necugetate sau, în orice caz, inacceptabile pentru părinții lor. Acest conflict pierde totuși mult din acuitatea ce o avea la Plaut. Tinerii posedă adesea simțul răspunderii: își iubesc și își respectă tații, sau măcar

se mișcă mai ales în cadrul limitat al vieții de familie. Mai mult decât atât, ele evită contactul cu opinia publică. Însuși Demipho preferă tratativele și compromisul cu Phormio confruntării într-un proces public, iar Chremes dorește s-o convingă pe Phanium să se căsătorească cu parazitul, ca să nu se spună că a fost alungată cu forța. În aceste condiții interiorizarea și îmbogățirea psihologiei personajelor se efectuează în dauna elementelor sociale. În mod surprinzător, veridicitatea psihologică acționează la Terențiu limitativ asupra veridicității sociale. La estomparca componentelor sociale din psihologia eroilor comicii contribuie și efortul comediografului de a-i urbaniza, de a-i înfrumuseța moralicește. Stridențele, duritățile din comportări, cauzate adesea de apartenența lor socială, tind să se estompeze. Concepțiile și reacțiile sclavilor se apropie în aceste condiții de opiniile, judecata și comportarea stăpînilor bogați. Ei tind să piardă maliția și lipsa de respect a sclavilor plautini, dictate de condiția lor socială atât de dificilă, și exprimă adesea o filozofie a vieții impregnată de seninătate, resemnare și înțelepciune. Uneori sclavii sînt devotați sincer stăpînilor. Ca și sclavii lui Plaut, ei prefigurează vaeții plini de resurse din teatrul secolelor XVII—XVIII. Curtezanele nu mai au lipsa de scrupule din teatrul plautin: în *Hecyra*, curtezana Bacchis readuce pe soțul uşuratic în casa soției sale; Thais iubește sincer pe Phaedria și dorește de asemenea sincer să se reabiliteze, să obțină prietenia oamenilor liberi din jur. Ea înfruntă neîncrederea lor, mai ales a lui Chremes, și face totul spre a o ajuta pe Pamphila. Figura ei impresionează pe cititorul modern, care are în vedere condiția socială atât de anevoioasă a semenelor ei. De aceea are dreptate cunoscutul istoric literar italian contemporan Ettore Paratore cînd afirmă că în teatrul terențian curtezanele constituie veritabile flori de poezie delicată.¹ Și paraziții apar

¹ Ettore Paratore, *Storia della letteratura latina*, ed. a II-a, Firenze, 1961, p. 119.

o serie de erori săvârșite în piesele scrise de el. Terențiu arată în prologul comediei *Phormio* că Luscius nu respectă granița dintre comedie și tragedie, întrucât într-o piesă apare un tânăr care în halucinațiile lui își vede iubita prefăcută în căprioară și hăituită de vânători. Pe scurt, potrivit opiniei lui Terențiu¹, Luscius transformă comedii grecești bune în niște piese latinești proaste.

Terențiu a excolat însă în ceea ce s-ar putea numi studiul caracterelor, care, mai mult ca oricare altceva, conferă valoarea creației sale.² Într-adevăr, el a investigat cu răbdare trăsăturile morale ale oamenilor din jurul său și a încorporat rezultatele cercetării sale în piese. El a modificat profund structura tipurilor tradiționale de eroi comici. Personajele sale nu mai sînt caricaturi clar realizate, lipsite în general de adîncimi, așa cum apar la Plaut. Terențiu preferă portretizarea nuanțată, bogată în date psihologice, caracterele de mare densitate, profund umane.

În căutarea adevărului psihologic Terențiu pătrunde adînc în sufletul eroilor și le organizează corespunzător reacțiile. El notează judicios că cei doi tineri din *Phormio* nu văd fiecare decît avantajele situației celuilalt și necazurile, greutățile proprii, și deci se fericesc reciproc. Adesea eroii se confesează nemijlocit, relevînd veritabile deliberări intime. Autorul urmărește atent evoluția personajelor și le motivează atent actele.³ Interiorizarea, densificarea anumitor tipuri se îmbină cu abandonarea altor personaje, în special a celor provenite din straturile modeste ale societății sau cu o marcă socială bine precizată. Dispar cămătarii, negustoresele de sclave, bucătarii, comercianții mărunți. Sînt neglijăți întrucîtva paraziții venali și militarii fanfaroni. Pulsațiile vieții sociale, desfășurată în plină stradă, evidențiate în teatrul plantin, dispar sau se răresc. Personajele lui Terențiu

¹ Vezi Prologul piesei *Eunuchus*.

² Vezi și Rostagni, *Storia della letteratura latina*, ed. a II-a, Torino, 1954, vol. I, p. 239 și urm.

³ Vezi N. I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.*, pp. 182—183.

deni amestecul inopinatului. Acțiunile decisive, gesturile de importanță majoră sînt pregătite într-un fel, sînt anunțate îndeobște de un personaj.¹ Asaltul casei lui Thais din *Eunuchus* este anticipat chiar de curtezană, care exprimă de mai multe ori teama că militarul va încerca s-o ia înapoi pe Pamphila folosind forța; chiar discuțiile dintre Thraso și Gnathio pregătesc într-un fel evenimentul. Furia lui Demipho, din *Phormio*, reacțiile sale sînt prevăzute de tineri și de sclav, iar evenimentele finale, recunoașterea lui Phanium și tribulațiile lui Chremes, sînt și ele vestite întrucîtva în scenele imediat anterioare. Îndeobște, *recunoașterea*, etapă decisivă în acțiunea piesei, mijlocul principal de a rezolva încurcături complicate, aparent aproape omolog al faimosului *deus ex machina* din tragedia euripideică, este sugerată încă de scena anterioară în foarte multe situații. De altfel, ea nu oprește mișcarea dramatică, ci generează noi episoade, slăbind tensiunea, pe măsură ce toate personajele îi află adevăratele semnificații și trag consecințele de rigoare. Ea nu comportă virtuțile suspensiei moderne și deci surprizele nu sînt pe deplin surprize. Pasiunea pentru gradarea efectelor se învederează și în distribuirea judicioasă a personajelor în scenele unde acționează un număr relativ mare de eroi, în organizarea atentă a gesturilor și replicilor.

Expunerea antecedentelor acțiunii din piesă se efectuează în dialogurile din primele scene. Prologul piesei nu este rezervat, ca la Plaut, mai ales rezumării acțiunii, din comedie. În această privință Terențiu inovează. El introduce în prologuri polemica literară, își apără creația și, în cele din urmă, atacă pe detractorii săi. El se referă la un „bătrîn poet“ care l-ar calomnia. S-a constatat că Terențiu face astfel aluzie la Luscius Lavinius sau Lanuvinus, autor de comedii al epocii, discipol și urmaș al lui Caecilius. Terențiu îi reproșează acestui Luscius, pe lângă invidie și lipsă de înțelegere,

¹ N. I. Barbu și colaboratorii, *op. cit.* (capitol redactat de Mihai Nichita), pp. 180—181.

Phanium. Nausistrata se infurie, apoi își iartă bărbatul, dar îi cere să renunțe la cele treizeci de mine și să încuviințeze legătura lui Phaedria.

În *Adelphoe* (*Frații*), Terențiu evocă roadele a două sisteme de educație diametral opuse: Demea crește la țară în spiritul unei morale intolerante pe fiul său Ctesipho, în timp ce fratele său, Micio, educă la oraș, după preceptele unui sistem pedagogic indulgent, pe Aeschinus; de fapt tot fiul lui Demea, dar adoptat de Micio. Izbucnește o mică dramă în momentul când cei doi frați află că Aeschinus a răpit cu forța o citarislă de la un negustor de sclave. Intransigența lui Demea pare a fi justificată de fapte, dar în cele din urmă se descoperă că Aeschinus săvârșise răpirea în interesul lui Ctesipho, care se temea de intoleranța tatălui. Înțelegînd caducitatea principiilor sale, Demea renunță la intransigență și se arată deosebit de generos.

Hecyra (*Soacra*) înfățișează aventurile unei tinere soții, care-și părăsește domiciliul conjugal aparent din pricina soacrei. În cele din urmă se află că ea fusese siluită înainte de căsătorie de un necunoscut și că trebuia să nască. Soțul ei, Pamphilus, care o luase în căsătorie numai spre a se supune ordinelor tatălui său, căci de fapt iubea o curtezană, descoperă în cele din urmă că el însuși săvârșise într-o seară violul, desigur înainte de căsătorie și într-o perioadă în care îndrăgise aventurile. Astfel totul se termină cu bine.

Toți cercetătorii moderni ai creației comediografului prezentat aici de noi au căzut de acord să pună în evidență acuratețea deosebită a compoziției pieselor lui Terențiu, sagacitatea ilustrată de organizarea desfășurării acțiunii. Desigur, Terențiu nu excelează prin dinamismul acțiunii; surprizele și coincidențele sînt prezente în toate piesele, mai ales în momentele decisive, dar comediograful nu se hotărăște să lase liberă desfășurarea acțiunii, să abandoneze grija pentru logică, pentru structurarea judicioasă. Pasionat al tonurilor calme, el ține să-și domine cu autoritate eroii și împrejurările, în care-i antrenează și moderează aproape pretutîn-

mic al lui Phaedria, se substituie acestuia cu ajutorul sclavului Parmeno, deoarece o văzuse pe Pamphila și dorea să pătrundă în casa unde intrase aceasta. El reușește și o violează pe Pamphila, în timp ce Thais petrece împreună cu Thraso și cu Chremes, în care ea recunoscuse pe fratele Pamphilei. Apoi lucrurile se încurcă. Cuprins de gelozie împotriva lui Chremes și susținut de parazitul Gnatho, Thraso asediază fără succes casa curtezanei Thais, spre a lua înapoi pe Pamphila. Între timp, fapta lui Chaerea fusese descoperită. Însă totul se încheie bine: Chremes își recunoaște sora, care se mărită cu Chaerea. Thais și Phaedria se bucură de dragostea lor și, la sugestia lui Gnatho, îl acceptă în preajma lor pe militar, spre a-l storce de bani.

Phormio este de fapt numele unuia dintre eroii piesei denumite astfel, un parazit abil, dar bine intenționat, dornic să ajute pe doi tineri îndrăgostiți, Antipho și Phaedria. În absența părinților — frații Demipho și Chremes — cei doi eroi se îndrăgostesc, Antipho de o fată săracă, dar de condiție liberă, Phanium, iar Phaedria de-o citaristă, al cărei proprietar îi solicită o sumă mare ca să i-o vîndă. Sprijinit de sclavul lui Demipho, șiretul Geta, Phormio oferă o soluție ingenioasă: el mărturisește înaintea tribunalului că Phanium este rudă apropiată a lui Antipho. Legea îl obligă însă pe Antipho s-o înzestreze pe fată sau s-o ia în căsătorie, ceea ce și face, pretinzînd că a fost silit de tribunal. Dar la sosirea bătrînilor încep încurcăturile. Demipho dorește să-și căsătorească fiul cu o fiică nelegitimă a fratelui său, Chremes, pe care acesta o caută febril. El îi dă lui Phormio treizeci de mine ca s-o ia el în căsătorie pe Phanium și s-o despartă astfel de soțul ei actual, Antipho. În realitate, parazitul folosește banii pentru răscumpărarea citaristei, iubită de Phaedria. Între timp, bătrîni descoperă că Phanium este tocmai fiica nelegitimă a lui Chremes, căutată de ei, și-i cer lui Phormio să le restituie banii. Acesta nu acceptă și, presat de ei, denunță Nausistratei, nevasta lui Chremes, aventura din tînerete a soțului ei, în urma căreia se născuse

dezvoltau în jurul Scipionilor, în opoziție cu străvechea mentalitate romană, au marcat în adâncime creația lui Terențiu.

Publius Terentius Afer a alcătuit, într-o viață, după toate probabilitățile, scurtă, șase comedii: *Andria*, *Heautontimorumenos*, *Eunuchus*, *Phormio*, *Adelphoe*, *Hecyra*. Majoritatea sînt piese mixte. Numai *Heautontimorumenos* este o *staliaria*, iar *Phormio*, o *motoria*. În *Andria* (*Fata din Andros*), comedioGRAFUL narcază peripețiile dragostei dintre Pamphilus și Glycerium, o fată din insula Andros, abandonată de mică și crescută la Atena de o curtezană. Bătrînul Simo, tatăl lui Pamphilus, dorește să-și căsătorească feciorul cu fiica unui prieten al său, numită Philumena. În cele din urmă, ajutat de sclavul Davos, tînărul Pamphilus zădărnicește planurile tatălui său și se căsătorește cu Glycerium, recunoscută ca soră a Philumenei, care, la rîndul ei, se mărită cu un prieten al lui Pamphilus, numit Charinus.

Heautontimorumenos (*Cel care se pedepsește singur*) relatează tribulațiile bătrînului Menedemus, care, deși bogat, își lucrează singur ogorul, pentru că prin purtarea sa dură își obligase fiul să-și părăsească patria și locuința strămoșească. El deplînge plecarea fiului său, Clinia, împreună cu un vecin, Chremes. Clinia se întoarce acasă, dar sclavul Syrus născocoște o intrigă ingenioasă. Este prezentată bătrînilor curtezana Bacchis, amanta fiului bătrînului Chremes, drept Antiphila, iubită lui Clinia. Menedemus, fericit de întoarcerea fiului, acceptă legătura lui Clinia și consimte chiar s-o subvenționeze. Dar adevărata Antiphila este recunoscută drept fiică de soția lui Chremes. Totul se încheie în mod fericit; Clinia se căsătorește cu Antiphila, iar Syrus și Clitpho, fiul lui Chremes, sînt iertați.

Eunuchus (*Eunucul*) descrie eforturile curtezanei Thais de a descoperi, la Atena, familia tinerei Pamphila, copil răpit, ajunsă sclavă a militarului Thraso. În acest scop, ea îndepărtează momentan pe unul dintre amanții ei, tînărul Phaedria, deși îl iubea sincer. Thraso îi dă în dar pe Pamphila, dar și Phaedria îi trimite un eunuc ca sclav. Chaerea, fratele mai

realitățile romane ale epocii, confruntările, opozițiile morale și sociale specifice lor, desigur, mai ales defectele abundente într-o perioadă marcată de fermentii unei evoluții etice de mare amploare, în care se relevă disoluția vechilor tradiții romane. În acest context, caracterele, fixate de corifeii noii comedii grecești, capătă alt sens, alt conținut esențial. Militarul fanfaron nu este numai mercenarul înfumurat, plin de bani și mai ales de autoclogieri ale unor fapte de arme imaginare, petrecute undeva pe cîmpurile de luptă unde se înfruntau monarhii helenistici; în el publicul roman al vremii recunoaște în special pe veteranul italic al primelor campanii, întreprinse de republica de pe malurile Tibrului în est, veteran care se întorsese bogat, încărcat de aur, dar și de obiceiuri noi pentru romani, fundamental străine de mentalitatea lor.

Mai tînăr decît Plaut, comediograful Caccilius a înclinat însă spre fidelitate mai profundă față de modelele grecești, mai cu seamă față de Menandru, corifeul noii comedii grecești. El a tins să imprime comediei latine direcția imitării zeloase a teatrului grecesc și a îndepărtării de pulsațiile vieții romane a epocii.

Po un teren astfel pregătit, cu alte cuvinte, într-un asemenea context, s-au afirmat creațiile lui Terențiu. În cazul său, biografia este mai bogată în date decît cea a predecesorilor. Nu există însă un consens al exegezei moderne asupra limitelor vieții lui Terențiu. Oricum, se știe că el s-a dezvoltat în perioada formării cercului Scipionilor. Încă foarte tineri, Scipio Aemilianus, viitorul cuceritor al Cartaginei, Laelius, intelectual preocupat de filozofia greacă, și alți prieteni ai lor propagau cultura helenică, modul de viață grecesc, ideile și produsele literare și filozofice, dezvoltate în sferele civilizației helenistice. Terențiu, de asemenea tînăr, și-a apropiat mentalitatea difuzată de prietenii săi aristocrați, în ciuda apartenenței sale la o altă categorie socială, cea a foștilor sclavi. Concepțiile, opiniile, modul de viață, care se

În secolele imediat anterioare — de autori ca Menandru, Philemon, Alexis etc. În subiectele palliatelor, de regulă se tratează cu mijloace comice tribulațiile unui tânăr atenian îndrăgostit de o curtezană sau de o sclavă frumoasă, mai rar de-o fată liberă, dar săracă, recunoscută în finalul pieselor drept fiica unui cetățean bogat. Pasiunea tânărului înfruntă și înfringe, cu ajutorul abilității unui sclav, atașat lui, opoziția unui tată rigid și lacom de bani. Surprizele și recunoașterile se succed pe parcursul acțiunii comediei, mai ales în partea ei finală. În palliate se pot lesne recunoaște și anumite personaje-tip, în mare parte moștenite tot din comedia nouă, dar adaptate realităților romane: pe lângă tinerii îndrăgostiți, bătrînii părinți mărginiți și avari, sclavii și rețefi, plini de inventivitate, apar printre rînduri militari fanfaroni, paraziți dibaci și fără scrupule, curtezane averse de bani etc. În unele comedii acțiunea se desfășoară într-un ritm foarte rapid, cu multă însuflețire (piesele numite *motoriae*), în altele ea este mult mai calmă (comediile *statiariae*); există și piese mixte, care conciliază trăsăturile celor două categorii mai sus menționate.

Cel mai strălucit comediograf al secolului al II-lea î.e.n. a fost, desigur, Plaut. În cele 21 de piese ajunse pînă la noi, el a utilizat cu un deosebit talent schemele de intrigă și personajele pe care le-am evocat în rîndurile anterioare. Plaut a știut să valorifice aceste scheme și caractere relativ tipizate cu vervă, cu forță comică uluitoare, nutrită din vechea capacitate de a satiriza, de a persifla a țărănilor italici. A utilizat dezinvolt și totdeauna sugestiv comicul de situație și pe cel de caracter, comicul de limbaj, sclipind prin ealambururi, creații lexicale de mare sugestivitate, parodii de genuri diferite. El nu ezită în fața efectelor șocante și chiar a trivialului, urmărind să declanșeze risul gros, abundent. Sugestivitatea lui Plaut dătează însă enorm observării, cunoașterii și consemnării realităților morale și sociale ale vremii. Într-un cadru geografic declarat atenian, precizat în limitele schemelor comediei grecești, Plaut transferă abil

Alături de străvechile versuri fescennine, au înflorit și alte specii ale comicului popular latin, cum au fost așa-numitele *saturae*, reprezentații scenice populare, dar urbane, de o compoziție eterogenă, atellanele, farse rustice, și mimurile, parodii bazate pe gesticulație. Ultimele două, de altfel apărute mai târziu decât celelalte forme dramatice populare, și-au conservat vitalitatea chiar și în perioada clasică a dezvoltării literaturii latine.

Pe fondul acestei tradiții comice, remarcabil de vivace, a apărut teatrul latin cult de comedie în epoca ascensiunii Romei, devenită nu numai stăpînă a Italiei, dar și principala putere din bazinul mediteranean, epocă de ample mutații sociale, politice și etice. Cei dintîi scriitori romani, care au trăit în secolul al III-lea î.e.n. — Livius Andronicus, Naevius, Ennius — și-au încercat condeiele în genul comic, pe care publicul roman era pregătit să-l guste.

Prinele comedii latine sînt puse în scenă cu prilejul diverselor sărbători tradiționale, în teatre de lemn, improvizate anume pentru reprezentațiile respective, teatre edificate după modelul celor grecești, cu modificările de rigoare impuse de specificul scenelor romane și al publicului din Italia. Reprezentațiile sînt inițiate și subvenționate de un demnitar sau un particular bogat, care angajează o trupă de actori. Reprezentația este pregătită și dirijată de directorul acestei trupe — *dominus gregis* — concomitent antreprenor de spectacole, regizor și actor principal.¹ Acesta cumpără piesa de la un autor și apoi organizează punerea în scenă. Inițial s-au scris mai ales comedii cu subiect grecesc, comedii numite *palliatae* (*pallium* era mantaua grecească), cunoscute de noi astăzi mai bine decât comediile *togatae* (*toga* era veșmîntul caracteristic roman).

Palliatae împrumută textura piesei din așa-numita comedie nouă greacă, cultivată în epoca helenistică — și anume

¹ Terențiu a avut ca *dominus gregis* pentru piesele sale un actor celebru, Lucius Ambivius Turpio.

PREFAȚĂ

Literatura latină cultă s-a dezvoltat relativ târziu, adică spre sfârșitul secolului al III-lea î.e.n. Arta literară romană s-a încheiat mai greu și sub imboldul admirației profunde față de literatura greacă, ale cărei genuri, teme și chiar procedee compozițional-stilistice au fost zelos studiate de primii scriitori romani și adaptate necesităților culturii latine incipiente. De altfel, primele producții literare romane au fost mai ales traduceri ale unor opere literare grecești de mare notorietate.

Totuși, o literatură latină populară se înfiripase încă din veacurile anterioare. În această producție literară orală, vechi creații indigene, marcate de semnele comicului și satiricului, au ocupat un loc de primă importanță. Romanii înșiși relevau cu mândrie înclinarea lor pronunțată spre ris, spre comicul cu adresă satirică manifestă. Horațiu remarcă *italum acetum* (oțetul italian), străvechea preferință romană spre persiflarea necruțătoare, spre risul mușcător, plin de vigoare. Au înflorit astfel versurile fescennine (*versus fescennini*), mici altercații satirice țărănești, pline de glume nemiloase, deosebit de acide, schimbate inițial de plugarii romani cu prilejul anumitor serbări religioase și devenite ulterior mici reprezentări scenice, nucleu de comedie populară italică.¹

¹ N. I. Barbu și colaboratorii, *Istoria literaturii latine*, București, Editura didactică și pedagogică, 1964, vol. I, p. 49.

NOTA REDACȚIEI

În cadrul „Bibliotecii pentru toți” vor vedea lumina tiparului mai multe volume dedicate teatrului latin.

Primul dintre ele, cel de față, cuprinde scrieri dramatice reprezentative din opera lui Terențiu și Seneca, precum și tragedia *Octavia* aparținând unui discipol al lui Seneca.

În vederea transpunerii în românește, traducătorii s-au străduit ca, în limitele îngăduite de spiritul limbii noastre, să respecte ritmurile originalului.

Ca texte de bază pentru traducerea lucrărilor cuprinse în volumul nostru au fost folosite edițiile :

Térence, Oeuvres, Texte établi et traduit par J. Marouzeau. Tome I, II (deuxième édition revue et corrigée), Paris, „Les Belles Lettres”, 1947—1956 (Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé).

Sénèque, Tragédies. Tome I—II, Pseudo-Sénèque, Octavie. Texte établi et traduit par Léon Herrmann, Paris, „Les Belles Lettres”, 1924—1926 (Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé).

Menționăm că tragediile *Medeea* și *Octavia* apar pentru prima oară în românește.

O culegere într-un volum din comediile lui Plaut se află în lucru și va apărea în 1968.

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

PUBLIUS TERENTIUS AFER

EUNUCUL • PHORMIO

Comedii

În românește de

NICOLAE TEICA

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Viața lui Publius Terentius Afer este întrucâtva mai bine cunoscută datorită unei biografii, pusă în fruntea comentariului său la opera poetului de către Donatus (secolul al IV-lea), care o atribuie lui Suetoniu (secolul al II-lea). Se pare însă că Donatus a modificat până la un punct biografia lui Suetoniu.

Din biografia lui Donatus, în care există și elemente evident contestabile, nu rezultă cu exactitate data nașterii. Într-un loc se afirmă că în 160 î.e.n., cu prilejul reprezentării ultimei piese, Terențiu ar fi avut 25 de ani. Este însă imposibil să fi alcătuit o operă dramatică destul de importantă la o vîrstă atît de fragedă. Este mai probabil ca poetul să se fi născut în 195 sau 190 î.e.n. Locul nașterii este menționat: Cartagina, de unde și supranumele său de Afer, „Africanul”. Vîndut ca sclav încă din copilărie, Terențiu a ajuns la Roma în împrejurări rămase nelămurite, unde a avut ca stăpîn pe senatorul Terentius Lucanus. Aici, sau în alt loc, el a primit o educație aleasă, așa cum primeau uneori anumiți sclavi, destinați unei profesii intelectuale. Impresionat de cultura și frumusețea tînărului său sclav, senatorul l-a eliberat. Așa cum era obiceiul, fostul sclav a adoptat numele stăpînului său. (La Roma, libertții căpătau și ei trei nume după eliberare, dar numai *cognomen*-ul — porecla —

le aparținea, căci gentiliciul — numele ginții — și prenumele erau cele ale stăpînului care-i eliberase.)

Terențiu s-a împrietenit repede, în ciuda diferențelor sociale, cu tînărul Scipio, cel care va cuceri Cartagina, cu Laelius, cu L. Furius, supranumit Philus etc. Acești tineri nobili erau pe cale să formeze un cerc de intelectuali, unde vor activa poeți ca Lucilius, filozofi ca Panaetius și istorici ca Polibiul. Conceptiile lor au influențat profund pe Terențiu. Ajutat de protectorii săi aristocrați, Terențiu inițiază reprezentarea pieselor sale. După 160 î.e.n., comediograful a plecat în Grecia, într-o călătorie de studii. Donatus afirmă că Terențiu ar fi murit aici într-un naufragiu sau răpus de durerea prilejuită de pierderea unor manuscrise. Oricum, atît împrejurările, cît și data morții lui Terențiu rămîn învăluite în mister. Se pare că poetul, deși fost sclav, ajunsese să agonisească oarecare avere, căci poseda o grădină întinsă și roditoare nu departe de Roma. Fiica lui s-a căsătorit cu un cavaler roman.

Terențiu a lăsat șase comedii, însoțite de didascalii, scurte note întocmite de gramatici. Didascaliiile conțin date prețioase pentru stabilirea istoricului pieselor; ele menționează modelul grec și date care permit stabilirea anului reprezentării fiecărei piese.

Menționăm titlul latin al fiecărei comedii și anul reprezentării: *Andria* (166), *Heautontimorumenos* (163), *Eunuchus* (161), *Phormio* (161), *Adelphoe* (160), *Hecyra* (160) dar prezentată fără succes și anterior, în 165.

Anumiți istorici literari contestă datele și ordinea mai sus menționate, care sînt însă sprijinite de o tradiție puternică.

EUNUCUL

Comedie în cinci acte

PERSONAJELE

DEMEA sau LACHES, *tatăl lui Phaedria și al lui Chaerea*

PHAEDRIA, *un tânăr*

CHAEREA, *fratele lui Phaedria*

CHREMES, *un tânăr*

ANTIPHO, *prietenul lui Chaerea*

THAIS, *curtezană*

THRASO, *un militar*

GNATHO, *parazitul lui Thraso*

PARMENO, *sclavul lui Phaedria*

SANGA, *sclavul lui Thraso*

PYTHIA } *sclavele Thaisei*

DORIA }

DORUS, *un eunuc*

SOPHRONA, *doică*

PERSONAJE MUTE

PAMPHILA, *sclavă, iubită de Chaerea și recunoscută la sfârșit
cetățeană a Atenei*

STRATO

SYRISCUS

SANNIO

DONAX

Acțiunea se petrece la Atena

PROLOGUL

De-o fi vreun om ce tinde să placă celor vrednici
Sau lumii-ntregi și nu vrea pe nimeni să jignească —
Poetul, drept vă spune, se numără-ntre-aceștia.
Iar dacă e vreunul ce s-ar simți lovit,
Să știe că acesta-i
„Răspunsul“, nu atacul, căci el a atacat ;
Rău tălmăcind, mai jalnic scriind, din giuvaeruri
În greacă, piese proaste alcătui-n latină.
Fantoma lui Menandru ¹-a stilit-o nu demult,
Iar în *Comoara*-l pune pe-acela, tocmăi, cărui
Comoara i s-ar cere, s-o ceară pentru sine,
Nainte să ne-arate cum a ajuns a lui,
Și nici cum a dosit-o la taică-su-n mormînt.
Să nu întindă coarda și nu cumva să spună :
„Ei, am scăpat ; nu are cu ce să mă lovească !“
Să știe că se-nșală, și, deci, să nu m-ațițe ;
Mai am și alte lucruri, dar le amîn o vreme.

¹ Vestit autor grec de comedie (secolele IV—III î.e.n.), Menandru a fost principalul reprezentant al așa-numitei comedii noi. Subiectele pieselor sale — Terențiu citează câteva titluri — au fost utilizate de poeții comici latini.

Ci dacă iar m-atacă, îndată-am să-l descopăr
Și n-o să-mi fie milă.

Cît despre-această piesă :

Menandru — *Eunucul*, edili¹ cumpărînd-o,
Cum face el, cum drege, ia parte la spectacol.
Dar cînd vin magistrații și noi începem jocul,
Pretinde că-autorul n-ar fi poet, ci hoț,
Că-n piesa ce-o prezintă nu-i nici o vorbă-a lui ;
Că din *Lăudărosul* lui Naevius² și-o veche
De Plaut comedie a luat și parazitul
Și militarul. Dacă e-o crimă, fără voie
Poetul a comis-o, căci n-a gîndit să fure.
Voi înșivă prileju-l aveți să vă dați seama.
Lăudărosul însă e-al lui Menandru : are
Un militar ridicol și-un chip de parazit
Lăudăros ; poetul c-a-mprumutat nu neagă
Aceste personaje în *Eunucul* său
Din teatrul grec ; dar piesa că o știa tradusă
În latinește, asta el neagă cu tărie.
De nu se împrumută eroi de pe la alții,
Ce se mai poate serie azi despre sclavi zeloși,
Sau de femei cinstite, de curtezane hoațe,
De-un parazit prea lacom, un militar ridicol,
Odrasle presupuse, bătrîni de sclavi trădați³,

¹ Edili¹ erau, în vechea republică romană, demnitari aleși. Ei controlau diferite sectoare ale administrației romane. Organizau și reprezentațiile dramatice.

² Unul dintre primii poeți romani (secolul al III-lea î.e.n.). A scris o epopee, o serie de tragedii și treizeci de comedii.

³ Terențiu menționează aici o serie de personaje uzitate în toate comedile antice, în special în comedia nouă a grecilor și în comedia romană. El nu echivalează originalitatea cu înnoirea integrală a subiectului și crearea de situații complet noi. Nu afirmă însă că ar traduce literal piesele grecești, și presupune de la sine înțeleasă făurirea de noi comedii cu unele elemente împrumutate teatrului grec.

Iubire, gelozie și ură ? Mai pe scurt :
Azi nu găsești o vorbă ce nu s-a spus de mult.
E bine să cunoașteți și chiar să recunoașteți
Că din cei vechi au dreptul cei noi să se inspire.
De-accea ascultare și liniște vă cerem,
Să faceți cunoștință cu *Eunucul* nostru.

ACTUL ÎNTÎI

SCENA I

PHAEDRIA, PARMENO

PHAEDRIA

Ah, ce să fac ? Chiar dacă ea însăși mă poștește,
Să nu mă duc ? Să nu fiu în stare să resping
Jignirile acestei ființe ? Mă alungă ;
Mă cheamă. Să mă-nduplec ?... Nu, să mă și implore !
Pe Hercul¹, ar fi strașnic să faci ceea ce spui !
Dar dacă pleci pe drumul acesta, să fii tare,
Altfel veni-va ziua cînd nu mai poți să-nduri,
Și-ai să-i alergi pe urne-nainte de-mpăcare,
Dezvăluindu-ți toată iubirea, slăbiciunea :
Și-atunci pierdut ești ; rîde că te-a văzut robît.
Deci te gîndește bine, cît încă mai e timp...

PARMENO

Stăpîne ! Tot ce n-are rațiune și măsură
Nu poate fi tratat cu rațiune, nici măsură.
Iubirea-i ghem de certuri, respingeri, bănuieli,
Înșelătoare liniști, război și iarăși pace.
Tu legilor rațiunii de crezi că poți supune
Atît de schimbătoare tocmeli, vei izbuti
Doar dacă te încumeți cu bunul-simț să lupți.
Tot ceea ce mînia te-ndeamnă-acum să spui :
..Eu să... Cînd ea... Ea, care nu mă... Ei bine, lasă !

¹ Traduce exact pe *Hercle* din latină, exclamație des folosită la romani, mai ales de bărbați.

Aleg mai bine moartea ! Arăt că sînt bărbat !
O lacrimă, pe Hercle ! doar una, mincinoasă,
Pe care-abia o stoarce frecîndu-se la ochi,
Minia ți-o va stinge, și-ai să te-acuzi tot tu,
Și-ai să-i cerșești iertarea.

PHAEDRIA

Ah, ce ticăloșie !

Acum văd ce vicleană-i, și eu — cît sînt de plîns !
Mi-e scîrbă, dar mă mistui de dragul ei ; văd, simt
Că sînt pierdut, și nu știu ce cale să aleg !

PARMENO

Ce cale ? Numai una : să te răscumperi ieftin ;
Și dacă n-ai scăpare așa, dă preț mai mare,
Și scapi de zbucium.

•

PHAEDRIA

Asta mă-nveți ?

PARMENO

Dacă ai minte.

Nu mai spori necazul ce-l naște-ades iubirea,
Iar dacă tot se iscă, încearcă să-l înduri
Ca un bărbat. Dar iată pieirea-averii noastre !
Noi semănăm, iar diusa mereu culege rodul.

SCENA II

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO

THAIS

(*aparte*)

Ah, cît mă tem, sărmana, că Phaedria de ieri
S-a supărat, cînd ușa închisă mi-a găsit-o,
Și crede ce nu este !

PHAEDRIA

Ah, Parmeno, cum tremur !
Doar am zărit-o, iată, și tremur tot.

PARMENO

Curaj !
De foc doar să te-apropii, și te-neălzești prea mult.

THAIS

Co glas aud ? Ah, tu ești, iubitul meu, aici ?
La ușă stai ? Nu intri de-a dreptul ?

PARMENO

(*incet*)
Să nu sufli
O vorbă de jignirea aceea !

THAIS

Nu-mi răspunzi ?

PHAEDRIA

Îmi ții deschisă ușa mereu, și nici nu-l bucuri
Cu-a ta îngăduință pe altul ?

THAIS

Lasă asta.

PHAEDRIA

Să las ? O, Thais, Thais, de ce nu te iubesc
Atît de cu măsură cum mă iubești și tu,
Sau tu de ce nu suferi cît sufăr eu de mult,
Sau, în sfîrșit, de ce nu-s nesimțitor la fapta-ți ?

THAIS

Prea mult te zbuciumi, dragul meu Phaedria ! Pe Pollux ¹,
Te-am izgonit nu pentru că aș iubi vreun altul ;
Dar ce-am făcut, mă crede că trebuia să fac.

¹ Pollux era fiul legendar al Ledei, regina Spartei, și al lui Iupiter. Împreună cu fratele său muritor, Castor, fiu al

P A R M E N O

Sărmana, din iubire l-a dat pe ușă-afară !

T H A I S

Tu, Parmeno, ai face-o ? Destul !

(*Către Phaedria.*)

Te rog, ascultă

De ce-am trimis la tine să vii.

P H A E D R I A

Ascult.

T H A I S

Dar spune-mi :

Să tacă știe sclavul ?

P A R M E N O

Eu ? Da. Cu-o învoială :

Cînd aflu adevărul adevărat, și numai

De-acesta să n-ajungă la alții mă-ngrijesc ;

Dar basme, vorbe goale, minciuni — le scap pe toate.

Atunci sînt coș cu găuri : pe orice parte curg.

Deci, ca să-mi ferec limba, zi numai adevărul.

T H A I S

Era din Samos ¹ mama ; ea locuia în Rhodos ²...

P A R M E N O

Pot s-o păstrez.

Ledei și al lui Tyndareus, forma cuplul Dioscurilor, îndrăgit în mod deosebit de antici, care îi venerau pe cei doi frați ca pe niște zci. În scama Dioscurilor se puneau tot felul de isprăvi strălucite. „Pe Pollux !” sau : „Pe Castor !” era exclamația predilectă a femeilor romane.

¹⁻² Insule din Marea Egee.

· T H A I S

Acolo, un vechi neguțător
I-a dăruit pe vremea aceea o fetiță,
Din Atica¹ răpită.

P H A E D R I A

O cetățeană ?

T H A I S

Cred,

Dar nu știu bine. Tatăl și mama după nume
Și-i cunoștea, nu însă și patria pierdută.
De-altfel era prea mică să dea vreo lămurire.
Zicea neguțătorul c-au pomenit piraii
De Sunium², de pe-acolo pesemne-or fi răpit-o.
Deci mama a luat-o, de grijă i-a purtat,
Și a crescut-o-ntocmai ca pe copilul ei ;
Aproape toată lumea credea că mi-este soră.
Eu pîn-aici venit-am cu un străin, prieten
De-atunci — și nimeni altul — ce mi-a lăsat averea-i.

P A R M E N O

Minciună : o să-mi scape !

T H A I S

De ce ?

P A R M E N O

N-ai fi tu însăși
Avînd doar un ibovnic, și-apoi ți-au dat și alții ;
Averea ta, în parte,-i de la stăpînul meu.

T H A I S

Așa c. Dar dă-mi pace să-ajung pînă la capăt.
Pe urmă, militarul, îndrăgostit de mine,

¹ Peninsula din Grecia, în care se află orașul Atena.

² Promontoriu și oraș din Atica.

Spre Caria¹ pornește. Pe-atunci te-am cunoscut,
Și știi ce simțăminte alese ți-am purtat,
Cum tainele-mi, pe toate, ți le-am destăinuit.

PHAEDRIA

Pe-aceasta n-o reține nici el !

PARMENO

Ah, mai e vorbă ? !

THAIS

Te rog, ascultă. Mama de-un timp s-a prăpădit ;
Iar fratele ei, lacom după avere foarte,
Văzînd copila binefăcută, o mîndrețe,
Cîntînd și la citară, îi pune preț îndată
Și-o vinde. Întîmplarea voi ca militarul
S-o cumpere, cu gîndul să mi-o aducă mie,
Ce nu știam isprava, căci nimeni nu mi-a spus-o.
S-a-ntors aici. Și-acuma, simțînd că eu înclin
Spre tine, cată pricini, meren, să nu mi-o deie :
De-ar fi mai sigur, zice, că n-ar avea rival,
Și dacă nu s-ar teme că, după ce o capăt,
Am să-l alung cu scîrbă, mi-ar dăru-i-o-ndată ;
Nu s-ar codi. Eu, totuși, înclin mai mult să-l bănu
Indrăgostit de fată.

PHAEDRIA

Nu-i și-altceva la mijloc ?

THAIS

Nimic ; o știu prea bine. Dar, Phaedria, temeiuri
Am și mai multe-acuma s-o smulg din gheara lui :
Ea, pentru toți, mi-e soră ; de-aceea-aș vrea s-o dăru
Familiei pierdute. Sînt singură și n-am
Nici rude, n-am pe nimeni, și bucuroasă-aș fi
Cu-această faptă bună să-mi fac cîeva prieteni.

¹ Regiune din Asia Mică.

Ajută-mă, tu însuți izbînda înlesnindu-mi.
Îngăduie-mi de astăzi o vreme să-l prefer
Pe militarul-acesta... Dar nu-mi răspunzi ?

PHAEDRIA

Perfido !
Murdarei tale fapte vrei să-i mai dau răspuns ?

PARMENO

Curaj ! E foarte bine ! Te superi : ești bărbat !

PHAEDRIA

Tu crezi că nu știu unde țintești ! „A fost răpită
O fată, și-a crescut-o chiar mama, și-mi era
Ca soră ; vreau s-o aflu, s-o dărui alor săi...”
Și încheierea-acestor frumoase vorbe este
Că mă alungi, și-n locu-mi îl chemi pe el ! De ce ?
Că ți-e mai drag ca mine, și teamă ți-e că fata
Ce ți-a adus-o poate ți-l fură — și-i om darnic !

THAIS

Eu să mă tem ?

PHAEDRIA

Sînt sigur ! Dar spune-mi, numai el
Îți face oare daruri ? Ți s-a părut vreodată
Că dărnicia-mi față de tine a secat ?
Mi-ai spus c-ai vrea o sclavă din Etiopia¹ chiar,
Și n-am lăsat și treburi și tot, să-ți caut una ?
Un eunuc, pe urmă, ai spus c-ai vrea, cum numai
Reginele-au în seamă ; și iarăși ți-am găsit.
Ieri douăzeci de mine² am dat pe amîndoi.
Cu tot disprețul care mi-l porți, eu nu te uit ;
Și iată, vai, răsplata !

¹ Sclavele etiopiene erau foarte căutate în antichitate.

² Mina (grec. *mina*) era o monedă utilizată în Grecia antică. O mină echivala cu 100 de drahme și reprezenta o valoare destul de mare.

THAIS

Cum, Phaedria, ce-i asta ?

Aş vrea să smulg copila din mîna lui, şi-acesta-i
Mijlocul cel mai sigur şi mai uşor ; dar dacă
Aşa te pierd pe tine, fac numai cum ţi-e voia.

PHAEDRIA

De-aş crede că sint vorbe din inimă rostite :
„Dar dacă-aşa pe tine te pierd“ ! Şi de-aş mai crede
Că sint adevărate, aş îndura orice.

PARMENO

(aparte)

Ah, şovăie, de-o vorbă învins, şi cît de iute !

THAIS

Cum, nu-ţi vorbesc eu ţie din inimă ? Să-mi spui
Cînd mi-ai cerut vreun lucru şi nu te-am ascultat ?
Şi-acum eu să nu capăt din parte-ţi două zile,
Atît, doar două zile ?

PHAEDRIA

O, de-ar fi numai două !
Să nu se schimbe însă în douăzeci de zile !

THAIS

Nu, nu mai mult de două, sau...

PHAEDRIA

Sau nu vreau de fel !

THAIS

Nici n-o să fie ; haide, încuviinţează.

PHAEDRIA

Iată :

Mereu îţi fac pe vrere.

THAIS

Cît te iubesc !

PHAEDRIA

Mă duc

La țară două zile, să mor de plictiseală.

Mi-e hotărîrea luată ; fac cum dorește Thais !

Tu, Parmeno, ai grijă, du-i sclavii.

PARMENO

Negreșit.

PHAEDRIA

Cu bine, două zile !

THAIS

Cu bine, dragul meu.

Nu-mi spui, la despărțire, nimic ?

PHAEDRIA

Ce să-ți mai spun ?

Cu militarul-alături, să-i stai mereu departe ;

Iubește-mă, zi, noapte, regretă-mă din suflet,

Visează-mă și-așteaptă, gîndește-te la mine,

Să-ți fiu speranța, dorul, să fii cu mine una ;

Iubirea să mi-o dărui, cum eu pe-a mea ți-am dat-o.

(Iese.)

THAIS

(singură)

Cît sînt de necăjită ! El nu se-nerede-n mine.

Și după celelalte femei mă prețuiește.

Dar pot să jur, cu mîna pe inimă, ce știu :

Că n-a fost în cuvîntu-mi nici o-nșelătorie,

Și nu iubesc pe nimeni mai mult decît pe dînsul.

Tot ce-am făcut e numai din pricina acelei

Copile ; căci se poate chiar astăzi să-l descopăr

Pe frate-său, un chipeș flăcău de neam ales.

Mi-a dat făgăduială că trece să mă vadă.

Să mă întorc degrabă acasă, să-l aștept.

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

PHAEDRIA, PARMENO

PHAEDRIA

Să duci la Thais sclavii-aceia.

PARMENO

Îi duc, stăpîne.

PHAEDRIA

Mai degrabă.

PARMENO

Îndată.

PHAEDRIA

Chiar acum.

PARMENO

Îndată.

PHAEDRIA

Vrei să-ți repet cum ai să faci ?

PARMENO

Ei, parcă ce ispravă mare !

Hm, Phaedria, nu ai să afli ceva în loc atît de lesne

Pe cît de lesne pierzi acuma !

PHAEDRIA

Pierd mult mai mult : pe mine însumi.

Dar nu te necăji din asta.

P A R M E N O

De loc ; voi împlini porunca.

Nu ai și altceva să-mi spui ?

P H A E D R I A

Cu meșteșug slăvește-mi darul, cum te pricepi, și-alungă-acel
Rival, cum te pricepi.

P A R M E N O

Ah, eu

Și singur mă gîndeam la asta !

P H A E D R I A

Eu plec, și-am să rămîn la țară.

P A R M E N O

E foarte bine.

P H A E D R I A

Dar, ascultă...

P A R M E N O

Ce vrei ?

P H A E D R I A

Tu crezi că pot să rabd,
î am tărie mai-nainte să nu mă-ntorc ?

P A R M E N O

Pe Hercle, nu !

Ori vii îndată, ori vii mîine în zori, adus de insomnie.

P H A E D R I A

Am să muncesc, sleindu-mi trupul, și fără voie am să dorm.

P A R M E N O

Somn chinuit — mai rău te frînge.

PHAEDRIA

Ah, Parmeno, acum vorbești

Ca să nu taci ! Dar vreau, pe Hercle, să mă dezbar de
slăbiciune !

Cum, fără ea, la o nevoie, nu pot rămîne și trei zile ?

PARMENO

Oho, trei zile-ntregi ? ! Ia seama !

PHAEDRIA

Mi-e hotărîrea neclintită !

(Iese.)

PARMENO

(singur)

Zei milostivi, ce boală-i asta ? Să schimbe dragostea-ntr-atît
Un om, de nu-l mai poți cunoaște ! Și nimeni n-a fost mai
puțin

Nesăbuit, n-avea mai multă măsură și bun-simț ca dînsul !
Dar cine vine ? A, firește că-l știu ! E Gnatho, parăzitul
Acelui militar. Aduce o sclavă tinăra în dar.

Oh, oh ! Ce mîndră frumusețe ! Și eu, eu eunucul chel
Și gîrbov, arăta-voi jalnic. Pe Thais chiar o-ntrece sclava !

SCENA II

PARMENO, GNATHO

GNATHO

(încet)

O, zei, ce preț au unii oameni pe lîngă alții ! Cum s-alege
Un prost de un deștept ! Și iată de ce îmi vine asta-n minte.
Azi, la sosire, dau cu ochii de un compatriot, ca mine
Petrecăreț, ce, mie-așijderi, întreg avutul își tocuse :

Slab, jigărit îl văd, în zdrențe, dezgustător, murdar, bătrîn.
L-întreb : „Ce umbli-n halul ăsta ?“ „Mi-am risipit
averea-ntreagă.

Și ce-am ajuns ! Toți cunoscuții și prietenii m-au părăsit.“
Atunci cu mine îl asemui. „Și ce e, minte seacă ?-i zic.
De-ai risipit averea,-nseamnă să nu-ncerci calea de-ndreptare ?
Cu ea ți-ai risipit și mintea ? Sînt eu de viță mai aleasă ?
Și ce culoare am, ce straie curate, trup îndestulat !
Am tot, chiar dacă n-am nimica ; lipsit de toate, nu duc
lipsuri.“

„Sînt prăpădit că nu știu face pe măscăriciul, nici nu vreau
Să-ndur bătai.“ „Cum ? Crezi că ăstfel o scoți la capăt ? Te
înșeli.

Adevărat e că pe vremuri așa au dus-o paraziții ;
Dar cum se trage azi pe sfoară am născocit o artă nouă.
Vor unii cei dintii să fie în toate cele, și nu sînt :
De ei mă prind, și nu-mi bat capul să-i fac de glumele-m
să rîdă,

Ci rîd în hohote eu însumi și mă uimesc de geniul lor.
Îi laud orice zic ; defaimă ce ieri-nălțau în slăvi — îi laud.
Ei neagă : neg și eu ; afirmă : afirm ; pe scurt, mă-ndrumă
legea-

De-a spune da la toate ; numai așa se face treabă astăzi.“¹

P A R M E N O

(aparte)

Pe Hercul, iscusit e ! ăsta, din nătărău, smintit ar scoate.

¹ Parazitismul la care se referă Terențiu se dezvoltă în noile condiții sociale create la Roma în urma extinderii puterii ei în bazinul mediteranean și mai ales în Orient. La Terențiu, ca și la Plaut, parazitul apare ca apendice al soldatului întors din răsărit, înfumurat, dar și îmbogățit. În istoria literaturii latine acest monolog al lui Gnatho este considerat cel mai reprezentativ din comedia latină pentru a defini tipul parazitului și condițiile în care se dezvoltă el.

GNATHO

Și tot vorbind așa, ajungem în piață, unde-mi ies în cale
 Și mă întâmpină cu zarvă neguțătorii, măcelarii,
 Pescarii, vânătorii, oameni ce-au câștigat pe urma mea
 Când aveam aur, și câștigă și-acum, când nu mai am nimic ;
 Imi dau binețe, mă invită la masă, veseli c-am venit.
 Când vede bietul mațe-goale de câtă glorie mă bucur
 Și cât de lesne trec prin viață, cu foc mă roagă să-i îngădui
 Din știința mea să se adape — și l-am primit la mine-n
 tagmă.

Căci tot așa cum filozofii iau nume de la șeful lor,
 Vreau paraziții să se cheme, odată, gnathonicieni.

PARMENO

(*aparte*)

Vezi unde duce lenca, traiul plătit de alții !

GNATHO

Trăneănesc —

Și n-am dus sata, nici pe Thais la cină încă n-am poftit-o !
 Da-l văd pe Parmeno, pe sclavul potrivnicului, amărit,
 La ușa Thaisei cum șade : semn că-și pierd vremea-n așteptări.
 Să-mi rid puțin de secătură.

PARMENO

(*aparte*)

Ei cred c-o prind în laț pe Thais

Cu darul lor.

GNATHO

Cu toată cinstea pe Parmeno-l salută Gnatho !
 Ce faci, iubitul meu prieten ?

PARMENO

Stau pe picioare.

GNATHIO

Văd prea bine.

Dar nu te supără vreun lucru pe-aici ?

PARMENO

Doar tu.

GNATHIO

O cred. Și altul ?

PARMENO

De ce ?

GNATHIO

Pari trist.

PARMENO

Nici pomeneală !

GNATHIO

Se poate !

(Arătându-i fata.)

Și de marfa noastră

Ce zici ?

PARMENO

Pe Hercle, nu-i urită !

GNATHIO

(aparte)

Turbează !

PARMENO

(aparte)

Se înșală-amarnic !

GNATHIO

Dar crezi că o s-o-neînte darul pe Thais ?

P A R M E N O

Și pe noi gîndești
C-o să ne-alunge ? Orice lucru la vremea lui, adu-ți aminte !

G N A T H O

Sărmane Parmeno, repaos pe șase luni ți-oi rostui ;
Nu mai alergi de colo-colo, nu-ți mai pierzi nopțile veghind.
Te bucuri, nu ?

P A R M E N O

Eu ? !

G N A T H O

Ăstfel caut amicii să-mi ajut.

P A R M E N O

Frumos !

G N A T H O

Dar parcă te rețin : vreo treabă aveai cumva în altă parte ?

P A R M E N O

Niciunde.

G N A T H O

Fă-mi atunci plăcerea și-ngăduie-mi să intru-n casa
Thaisei.

P A R M E N O

(*aparte*)

Intră ! Azi ți-e ușa deschisă, pentru că-i duci sclava.

G N A T H O

(*intrînd la Thais*)

Să-ți chem pe cineva dinnuntru ?

P A R M E N O

(*aparte*)

Așteaptă numai două zile.
Azi te mîndrești că doar c-un deget poți să deschizi această
ușă,
Dar miine-ți jur că-n ea vei bate zadarnic, chiar și cu
picioarul.

G N A T H O

(*ieșind de la Thais*)

Cum, Parmeno, ești tot acolo ? Sau pus de pază-ai fost
s-o-mpiedici
Prin vicleșug să nu-i ajungă vreo slovă de la militar ?

P A R M E N O

Măiestru zis ! Ca tot ce-ncîntă cu-adevărat pe militar.
Dar ce e asta ? Văd că vine-al stăpînului fecior mai mic !
Mă mir c-a părăsit Pireul¹ chiar astăzi, cînd era de strajă.²
Nu-i fără rost. Și vine-n fugă, și caută-mprejur cu ochii.

S C E N A III

CHAEREA, PARMENO

CHAEREA

Sînt disperat !

Pierdută e, și eu de-asemeni, fiindcă-am pierdut-o din privire !
Und' s-o găsesc ? Pe und' s-o caut ? Pe cin' să-ntreb ? Ce
drum s-apuc ?

Mi-a mai rămas doar o speranță : că unde-i, nu stă mult
ascunsă.

¹ Port la mare al orașului Atena.

² Tînărul Chaerea, fiul cel mai mic al stăpînului lui Parmeno, își făcea serviciul militar. Tinerii atenieni (efebii) își făceau serviciul militar la vîrsta adolescenței.

O, chip minune ! Celelalte femei din suflet mi se șterg.
De nuri lor de rînd mi-e scîrbă.

PARMENO

Îată-l acum pe celălalt !

Îndrugă-ntr-una de iubire. Sărman, nefericit bătrîn !
Dac-a intrat în focul ăsta,
Atunci a fost cu cel mai mare un joc pe lingă nebunia
Ce-o să-l apuce pe mezin.

CHAEREA

Zei și zeițe, blestemați-l pe cel ce m-a oprit în cale,
Ca și pe mine, care-atîta am zăbovit la vorba lui !
A, Parmeno, tu ? Salve !

PARMENO

Salve ! De ce ești trist și agitat ?

De unde vii ?

CHAEREA

Nu știu de unde, pe Hercle ! nici unde mă duc.
Atîta mi-am ieșit din fire.

PARMENO

Dar ce-ai pățit ?

CHAEREA

Iubesc !

PARMENO

Vai !

CHAEREA

Astăzi o timpul să-mi arăți ce poți.

Doar știi cînd ți-aduceam în taină, în cămăruța alor tăi,
Ce rostuiam de-ale mîncării, de cîte ori mi-ai zis : „Chaelea,
Găsește-ți tu o fetișcană, și ai să vezi la ce sînt bun !”

PARMENO

Tu ești smiotit !

CHAEREA

Pe Hercle, este găsită : ține-ți dar cuvîntul !
E vrednică pricina asta priceperea să ți-o desfășuri !

E-o fată nu ca ale noastre, a' căror mame le coboară
Anume umerii, iar pieptul li-l strîng, să pară subțirele ;
Spun trupeșei că e-ndopată și-ncep să-i dea pe sponci mîncare,
Și cît de bună-i e natura, curînd ajunge ca un fus.
Dar le iubim !

P A R M E N O

A ta cum este ?

C H A E R E A

O rară frumusețe

P A R M E N O

Oare ?

C H A E R E A

Culoarea, corpul — o minune.

P A R M E N O

Ce vîrstă ?

C H A E R E A

Șaisprezece ani.

P A R M E N O

E ca o floare.

C H A E R E A

Ah, ajută-mi să fie-a mea, prin iscusință,
De bunăvoie sau cu sila, oricum, a mea să fie doar !

P A R M E N O

A cui e ?

C H A E R E A

Nu știu, jur !

P A R M E N O

De unde-i ?

C H A E R E A

Nu știu nici asta !

P A R M E N O

Unde şade ?

C H A E R E A

Habar nu am !

P A R M E N O

Unde-ai văzut-o ?

C H A E R E A

Pe stradă.

P A R M E N O

Cum de ai pierdut-o ?

C H A E R E A

De-aceea, tocmai, adineauri tot blestemam venind încoace.
Mi-nchipui că nu-i om în lume de care buna întâmplare
Mai mult să fugă ca de mine.

P A R M E N O

Şi care e nenorocirea ?

C H A E R E A

Turbez !

P A R M E N O

Ce s-a-ntîmplat ?

C H A E R E A

Ah, ce ?

Il ştii pe-Archidemide, văr tatii şi prieten ?

P A R M E N O

Cum nu ?

C H A E R E A

Îmi iese-n cale pe cînd o urmăream...

P A R M E N O

O, ce-ntîmplare tristă !

CH A E R E A

Nu, zi-i : cumplită soartă !

Căci întâmplare tristă nu-mi sună potrivit.
Pot, Parmeno, cu mîna pe inimă să-ți jur
Că nu-l mai întilnisem de șase-șapte luni ;
Și-l văd cînd nu-i duc dorul și nu am încotro.
Nu ți se pare straniu ? Ce zici ?

P A R M E N O

Intr-adevăr.

CH A E R E A

Mă vede de departe, aleargă după mine,
Icnind, firav și gîrbov, cu buza atîmîndu-i.
„Hei ! strigă. Stai, Chaerea ! N-auzi ?“ Și mă opresc.
„Știi tu ce vreau ?“ „Zi-i.“ „Mîine mă duc la judecată.“
„Ei bine, și ?“ „Vestește-l pe tatăl tău să vie
De dimineată, mîine, procesul să-mi susțină.“
Și-așa, un cèas îmi toacă. Îi spun c-aș vrea să plec,
Abia-mi răspunde : „Du-te“. Alerg. Și încă pot
S-o mai zăresc pe fată cum tocmai o apucă
Pe strada noastră.

P A R M E N O

(aparte)

Pare chiar fata care-a fost

Vecinei dăruită.

CH A E R E A

Dar cînd ajung, pierise.

P A R M E N O

Și nu era copila de cineva-nsoțită ?

CH A E R E A

De-un parazit și-o sclavă.

P A R M E N O

(*aparte*)

Chiar ea, desigur !

(*Tare.*)

Uit-o !

E-o treabă încheiată.

C H A E R E A

Posemne aiurezi.

P A R M E N O

Ba nu, de loc.

C H A E R E A

Știi cine-i ? Sau poate ai văzut-o ?

Hai, spune !

P A R M E N O

Am văzut-o, știu cine-i, știu și unde-i.

C H A E R E A

Cum, dragul meu, știi cine-i ? Știi chiar și unde șade ?

P A R M E N O

Aici, la curtezana Thais ; i-a fost adusă ei în dar.

C H A E R E A

Ce bogătan îi face astfel de daruri ?

P A R M E N O

Militarul Thraso,

Rival lui Phaedria.

C H A E R E A

Nu-i merge prea bine, cred, lui frate-meu.

P A R M E N O

De-ai ști ce vrea să-i dăruiască, rivalul să-și îndepărteze,
Ce-ai spune, oare ?

C H A E R E A

Ce ?! Vorbește !

P A R M E N O

Un eunuc.

C H A E R E A

Ei, cum ? Să fie

Urîtul cumpărat ieri seară, zbîrcitul cela, fătălăul ?

P A R M E N O

Chiar el.

C H A E R E A

Zvîrlit va fi, desigur, cu darul lui cu tot, afară.
Dar n-o știam cu noi vecină pe Thais.

P A R M E N O

Nu-i de multă vreme.

C H A E R E A

Ah ! Cum de n-am văzut-o încă ? Dar, spune,-i chiar așa
Cum se aude ?
frumoasă

P A R M E N O

Da.

C H A E R E A

Pe lingă a mea-i nimic ?

P A R M E N O

E altă treabă.

C H A E R E A

Fă, Parmeno, te rog, să fie a mea !

P A R M E N O

Fac tot ce-mi stă-n putere

Să te ajut. |

(Prefăcîndu-se că vrea să plece.)

Cred că sfîrșit-ai cu mine ?

C H A E R E A

Unde pleci ?

P A R M E N O

Acasă,

Să duc la Thais sclavii-aceia, cum frate-tău mi-a dat poruncă,

C H A E R E A

Ce fericit e eunucul că-n chip de dar le intră-n casă !

P A R M E N O

Ei, cum ?

C H A E R E A

Mai și întrebi ? Acolo dă peste-o sclavă minunată,
Pe care-o vede și-i vorbește oricînd, și stă cu ea-mpreună,
Mănîncă la aceeași masă și doarme lingă ea adesea.¹

P A R M E N O

Și dacă-ai fi tu fericitul acela ?

C H A E R E A

Parmeno, dar cum ?...

Răspunde !

¹ Eunucii locuiau împreună cu ceilalți sclavi și adesea erau puși să supravegheze sclavele, întocmai ca în haremul musulman din evul mediu. Eunucii erau foarte căutați în Orientul antic și, ulterior, sub influența penetrației moravurilor orientale, și în statul roman. Unii eunuci, sclavi ai monarhilor, au jucat în regatele greco-orientale și chiar în Imperiul roman un rol important în viața de curte și de stat. Se citează nume de eunuci care au inițiat și condus intrigi politice, lovituri de palat etc.

P A R M E N O

Dacă pui pe tine veșmîntul lui...

C H A E R E A

Ce spui ? Pe urmă ?

P A R M E N O

Și dacă-n locul lui te-aș duce...

C H A E R E A

Aud.

P A R M E N O

Te-aș da drept el...

C H A E R E A

Pricep !

P A R M E N O

Și-atunci te-ai bucura de toate foloasele rîvnite-acum :
Mănînci cu ea, stați împreună, petreceți, rîdeți, dormi alături ;
Nu te-ar cunoaște-acolo nimeni, și n-ar ști nimeni cine ești.
De altfel, după chip și vîrstă, drept eunuc poți trece lesne.

C H A E R E A

Vorbit-ai strașnic ! Niciodată nu mi s-a dat un sfat mai bun.
Deci, hai acasă ; mă îmbracă și du-mă repede la Thais.

P A R M E N O

Ce vrei să faci ? A fost o glumă.

C H A E R E A

Flecarule !

P A R M E N O

Sărman de mine !

În ce mă vîri ?

(Chaerea îl împinge.)

Mă-mpingi la moarte ? Vorbesc cu tine ! Stai, oprește !

CHIAEREA

Să mergem !

PARMENO

Stăruie ?

CHIAEREA

Da, desigur !

PARMENO

Să nu se iște vreun bucluc !

CHIAEREA

N-ai nici o teamă ! Las' pe mine !

PARMENO

Dar cu plătesc cu pielea !

CHIAEREA

Ah !

PARMENO

E-o faptă mișșavă ce facem.

CHIAEREA

E-o faptă mișșavă să intru

La curtezane și întocmai ca ele să mă port, cînd ele
Își rid de tinerețea noastră, de noi, și-n fel și chip ne fierb ?
Nu e mai bine să le-ntoarcem al suferinței preț decît
Să suferim mereu ? Nici vorbă să fiu prin asta defăimat ;
Mă laudă oricine află ; căci merită să-i joc o festă.

PARMENO

Ei, ce ? Dacă nu șovăie, fă-o ! Dar să nu dai întreaga vină
Pe mine.

CHIAEREA

N-am s-o dau.

P A R M E N O

Vrei, totuși ?

C H A E R E A

Vreau ? Te silesc și-ți poruncesc ;

Și asta n-am s-o neg vreodată. Urmează-mă.

P A R M E N O

Ne-ajuto zeii !

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

THRASO, GNATHO, PARMENO

THRASO

...E-adevărat că Thais îmi mulțumește mult ?

GNATHO

Nespus.

THRASO

Dar spune-mi, este-ncântată ?

GNATHO

Nu atît

De dar, pe cît de tine ; e pentru ea un mare
Triumf.

PARMENO

(*aparte*)

Mă-nvîrt pe-aicea, să văd cum îl strecor...
Dar iată militarul...

THRASO

Am darul, ce mai vorbă,
Ca-n orice-mprejurare, ce fac plăcut să fie.

GNATHO

Mi-am dat eu seama.

THRASO

Tocmai de-aceea-mi mulțumea

Și regele¹ adesea ; dar nu și celorlalți.

GNATHO

Un om la minte ager, prin meșteșugul vorbei,

Asupra-și toată faima s-o tragă se pricepe,

Ca tine.

THRASO

Drept e !

GNATHO

Ochii, deci, regele...

THRASO

Firește !

GNATHO

...I-avea pe tine.

THRASO

Asta-i ! Mi-a-ncredințat oștire

Și planuri.

GNATHO

De minune !

THRASO

Cînd îl pălea dezgustul

De lume, oboseala, cînd trebile-l scîrbeau,

Cînd vrea să mai răsufle, să-și... Mă-nțelegi ?

¹ Se referă la monarhul helenistic în serviciul căruia pretindea Thraso că fusese. Acești militari fanfaroni (ca Thraso) afirmău că fuseseră mercenari de seamă în trecut.

GNATHO

Adică :

Să-și ușureze oful din inimă...

THRASO

Intocmai !

Atunci mă lua la masă pe mine doar.

GNATHO

Aha !

De-un rege mare-i vorba.

THRASO

Pe care prea puțini

Îl mulțumeau din oameni.

GNATHO

Nici unul, cîtă vreme

Te-avea pe tine.

THRASO

Ceilalți mă pizmuiau de moarte,

Mă defăimau în spate, dar nu-mi păsa de fel ;

Crăpau cu toți de ciudă — și unul, mai cu seamă,

Cel care elefanții de Ind îi comanda.

Cînd n-am mai vrut, o dată, să rabd, i-am zis : „Ce-i, Strato,

Te crezi grozav fiindcă ești domn la dobitoace ?“

GNATHO

Po Hercul, e o vorbă de duh, curat dicton !

Ți-ai nimicit rivalul. Și el ?

THRASO

A amuțit.

GNATHO

Mi-nchipui.

P A R M E N O

(aparte)

Zei din ceruri ! Ce năturău smintit !
Și ce mișel nemernic !

T H R A S O

Dar despre rhodianul
Batjocorit la cină — și cum ! — ți-am povestit
Vreodată ?

G N A T H O

Niciodată ; să-mi povestești, te rog.
(Aparte.)

Aud-a mia oară.

T H R A S O

Deci mă aflam odată
C-un rhodian la cină, abia un băiețandru.
Eram și cu-o femeie, de care el se leagă,
În ciudă-mi. „Secătură, îi strig, ce faci ? Tu însuți
Ești iepure și umbli după vînat ?“

G N A T H O

Ha ! Ha !

T H R A S O

Ce zici ?

G N A T H O

E fin, e strașnic, nimic mai plin de haz !
Dar cum, e-al tău dictonul ? Eu îl credeam mai vechi.

T H R A S O

Îl cunoșteai ?

G N A T H O

Desigur, ca alții mulți.

THRASO

E-al meu.

GNATHO

Ah, ȝ-a lovit un tȝnȝr neȝtiutor, de neam !

PARMENO

(aparte)

Trȝsni-te-ar zeii !

GNATHO

Unde-i acum ?

THRASO

E ca ȝi mort.

Se tȝvȝleau mesenii ceilalȝi de ris. Pe scurt,
Mi-au luat cu toȝii frica de-atunci.

GNATHO

Aveau dreptate.

THRASO

Dar cum sȝ mȝ dezvinui pe lȝngȝ Thais, care
Mȝ bȝnuie de fatȝ ȝndrȝgostit ?

GNATHO

Nicicum ;

Sporeȝte-i bȝnuiala mai mult.

THRASO

De ce ?

GNATHO

De ce ?...

ȝtii tu dacȝ, vorbindu-ȝi de Phaedria, nu-ncearcȝ
Sȝ-l laude anume, ȝn ciuda ta ?

THRASO

Simȝisem.

GNATHO

Nu ai, ca s-o împiedici, decît un singur mijloc :
Cum ți-o vorbi de dînsul, vorbește-i de Pamphilă.
Cînd zice : „Să trimitem la Phaedria, să-l cheme
Să ospătăm cu toții“, zi-i : „Cheam-o pe Pamphila
Degrabă, să ne cînte“. Și, iarăși, dacă-ți spune
Că-i chipeș, asurzește-o cu frumusețea sclavei.
Rău pentru rău plătindu-i, o-nțepi cum ea te-nțeapă.

THRASO

Ah, toate ar fi bune de m-ar iubi și dînsa !

GNATHO

Cînd îți primește darul și e-ncîntată, nscamnă
Că îi ești drag, și-ți vine ușor s-o pui pe flăcări ;
Doar teamă-i e că, dacă mereu se tot mînie,
Trimiți în altă parte ce-i dăru ei altminteri.

THRASO

Tu ai dreptate : asta prin minte nu-mi trecuse.

GNATHO

Nu-ți bate joc de mine : n-ai stat să te gîndești,
Altfel găseai o cale mai potrivită, Thraso !

SCENA II

THAIS, THRASO, GNATHO, PARMENO, PYTHIA

THAIS

L-am auzit, îmi pare, pe militar vorbind.
Da. Iată-l ! Salve, Thraso !

THRASO

O, Thais, draga mea !
Ce veste-mi dai, preascumpo ? Nu mă iubești un pic ,
Pentru copila-accea ?

P A R M E N O

(*aparte*)

Ce delicat ! Cu daru-i

Dă zor întii !

T H A I S

(*către Thraso*)

Din suflet, așa cum meriți tu !

G N A T H O

De ce mai stăm ? La masă !

P A R M E N O.

(*aparte*)

Ah, celălalt ! S-ar zice

Că-i dintr-un om, ca alții, născut ?

T H A I S

Cînd vrei ; sînt gata.

P A R M E N O

(*aparte*)

Să merg la ei, cu chipul că ies abia din casă.

(*Tare.*)

Pleci, Thais, chiar acuma ?

T H A I S

Ah, Parmeno ! Ce bun

Ai fost !... Plec, iată...

P A R M E N O

Unde ?

T H A I S

Cum unde ? Tu nu-l vezi ?

P A R M E N O

Il văd, și mor de ciudă. Când vrei, aduc și darul
Ce Phaëdria ți-l face.

T H R A S O

De ce stăm? Nu pornim?

P A R M E N O

Îngăduie-mi, din suflet te rog, să ți arăt
Și darurile noastre și-o clipă să-i vorbesc.

T H R A S O

Grozave mi le-nchipui, și-asemeni cu-ale noastre!

P A R M E N O

Ai să le vezi îndată.

(Strigă spre interior.)

Hai, aduceți degrabă

Ce-am spus !...

(Etiopienci care apare.)

Treci mai aproape tu... Iată, sclava asta-i
Din Ethiopia tocmai.

T H R A S O

Să coste vreo trei mine.

G N A T H O

Cel mult.

P A R M E N O

(chemând presupusul eunuc)

Hai, Dorus, vino !...

(Către Thais.)

Și iată-ți eunucul !

Ce-nfățișare mîndră ! Ce tinerețe-n floare !

Pe zei, arată strașnic !

PARMENO

Ei, Gnatho, ce-ai de zis ?

Nu mai scornești nimica ? Dar tu, preascumpe Thraso ?

Tac ; laudă-i tăcerea ! E nentrecurt la cîntec,

La luptele palestre¹, literatură ; știe

Tot ce-ar putea să știe un tînăr instruit.

THRASO

Pe eunucul ăsta, la o nevoie, l-aș...

PARMENO

Iar cine ți-l trimite nu cere să trăiești

Doar pentru el, și astfel, pe ceilalți să-i alungi ;

Nu-și cîntă vitejia, nici rănile nu-și saltă

În slăvi, nu te pisează, cum face cîte unul ;

Cînd nu te stingherește, cînd bine vei voi,

Și cînd ai timp, i-ajunge la tine să-l îngădui.

THRASO

Se vede că e sclavul unui stăpîn lipsit,

Calic !

GNATHO

Da, căci, pe Hercle, un om care-ar avea

Bani să-și plătească altul, pe ăsta nu l-ar ține !

PARMENO

Să taci tu, cel din urmă dintre mișeiilor lumii !

Căci dacă ești în stare să lingusești așa,

Poți să te-azvirli și-n flăcări pentr-un coltuc de pîine !

¹ Luptele palestre erau la greci acele lupte sportive desfășurate în palestre, locuri publice în mod special rezervate pentru diverse exerciții fizice, practicate îndeobște de către adolescenți.

THRASO

Nu mergem ?

THAIS

Să duc sclavii întâi, și totodată
Vreau să mai dau și niște porunci ; apoi mă-ntorc.

THRASO

(*către Gnatho*)

Plec înainte.-Așteapt-o aici.

PARMENO

Un general

Nu trebui' să se-arate pe stradă cu amanta !

THRASO

Ce să-ți răspund, sărmane ? Te-asemeni cu stăpînul.

GNATHO

Ha, ha !

THRASO

De ce rîzi, Gnatho ?

GNATHO

De ceea ce i-ai spus :

Îmi amintesc dictonul cu rhodianul acela.

Dar iese Thais.

THRASO

Du-te-nainte. Și să fie

Acasă totul gata.

GNATHO

Va fi !

THAIS

Ai grijă, Pythia :

De-o fi, din întîmplare, să vină Chremes, roagă-l

Să mai revină, ca să vorbim ; dacă nu vrea,
Să mă aștepte ; dacă-i e greu, adu-l la mine.

PYTHIA

Voi face-ntocmai totul.

THAIS

Și... ce vream să-ți mai spun ?

A, da ! Să-i porți de grijă, știi cui, acelei fete ;
Nu pleci de-acasă !

THIRASO

Haidem !

THAIS

(*către ai săi*)

Ceilalți, veniți cu mine.

SCENA III

CHREMES

Pe cît mă-ndeamnă gîndul, pe-atît mă-ncredințez
Că Thais cine știe ce festă vrea să-mi joace ;
O simt din marea grijă pe care ea mi-o poartă.
Cînd m-a chemat deunăzi, cum intru (la-ntrebarea :
„Ce-aveai cu ea ?”, răspunsul e : „Nici n-o cunoșteam”),
Să mă rețină știe, zicînd că, mai-nainte
De a vorbi cu mine un lucru însemnat,
Vrea să ofere-o jertfă. Și bănuiam că-n toate
Un plan mîrșav ascunde. Apoi îmi șade-alături ;
În suflet mi se vîră ; îmi flecărește-ntr-una.
Dar vorba lîncezește ; mă-ntreabă-atunci de cînd
Murit-au mama, tata. Și-i spun : de mult. Dar n-am
La Sunium vreo moșie ? Departe de la țarm ?
Cu ochiul cred că-i face și speră să mi-o-nhațe.

Și n-am pierdut vreo soră pe-acolo, mai mă-ntreabă ;
Cu cine-a fost ; asupra-i ce-avea cînd s-a pierdut ?
N-ar mai cunoaște-o nimeni ?... De ce mă tot descoase ?
Ar vrea să-ncerce, poate, și are-obrăznicia,
Să mi se dea acuma drept sora mea pierdută ?
Dar, de-o trăi, copila ani șaisprezece are,
Și nu mai mult ; iar Thais mai coaptă-i decît mine.
Apoi mi-a spus s-o caut și astăzi, negreșit.
Ori îmi arată gîndul, ori să mă lase-n pace.
Nu cale a treia oară pe-aici.

(*Bate.*)

Hei ! Nu deschideți ?

Sînt eu, sînt Chremes.

P Y T H I A

(*deschizînd ușa*)

Cel mai simpatic dintre oameni !

C H R E M E S

(*aparte*)

N-am zis că vor să-mi tragă o păcăleală ?

P Y T H I A

Thais

Te roagă să vii mîine la dînsa.

C H R E M E S

Plec la țară.

P Y T H I A

Çi fă-i pe plac.

C H R E M E S

Ți-am spus-o : nu pot !

P Y T H I A

Măcar așteapt-o,

Se-ntoarce-ndat'.

CHREMES

Nici asta nu pot !

PYTHIA

De ce, bun Chremes ?

CHREMES

Mă lași în pace ?

PYTHIA

Dacă ești neclintit, fii bun
Și du-te barem unde-i plecată-acuma.

CHREMES

Fie.

PYTHIA

Mergi, Doria, și-ndrumă-l la militar acasă.

(Ies.)

SCENA IV

ANTIPHO

Ieri, împreună cu alți tineri, ospăț ne-am înțeles să-ntindem
Azi în Pireu, și-a fost Chaerea ales să pregătească totul ;
I-am dat inelele-n păstrare, și hotărât-am locul, vremea.
Dar vremea a trecut, și nu e nici urmă de vreo pregătire.
El însuși nicăieri, și nu știu ce să mai zic, ori ce să cred.
Acum ceilalți mi-au dat în seamă să-l caut peste tot degrabă,
Să văd de nu-i cumva pe-acasă. Dar cine iese de la Thais ?
O fi chiar el ? N-o fi ? Ba el e. Dar cum arată,-n ce podoabe ?
Să fi pățit ceva pe-acolo ? Sînt uluit ! Dar nu m-apropii.
Măcar un timp, pînă-i descopăr secretul, să mă țin deoparte.

SCENA V.

CHAEREA, ANTIPHO

CHAEREA

E cineva pe-aici ? Nu-i nimeni. Sînt urmărit cumva ? De
nimeni.

Deci poate-n voie bucuria-mi să scapere ? Pe Iupiter !
Aş vrea să mor de bunăvoie, atît mi-e teamă că vieaşa
Asupra-mi vreun necaz prăvale şi bucuria mi-o destramă !
De ce vreun curios acuma nu-mi iese-n cale, să se ţină
Ca scaiul după mine,-ntr-una, să mă ucidă cu-ntrebări :
De ce sînt fericit, dar vesel, unde mă duc, de unde vin,
Şi pentru ce port straiu-acesta, mi-e-ntreagă mintea, mi-am
pierdut-o ?

ANTIPHO

(*aparte*)

M-apropii, da, să-i fac plăcerea, să-l bucur după cum doreşte.

(*Tare.*)

Chaerea, ce-i ? De ce eşti vesel ? Cu ce veşmînt te-ai
îmbrăcat ?
De ce pari fericit ? Ce plănuieşti ? Eşti teafăr ? Ce te uiţi aşa ?
Şi de ce taci ?

CHAEREA

O, norocoasă e ziua asta ! Salve,-amice !
Pe nimeni n-aş fi vrut acuma să-l văd mai mult decît pe tine.

ANTIPHO

Te rog din suflet : povesteşte-mi.

CHAEREA

Pe Hercul, eu te rog s-ascuţi !
O ştii tu, oare, pe iubita lui frate-meu ?

ANTIPHIO

Da. Nu e Thais ?...

CHAEREA

Chiar ca.

ANTIPHIO

Aşa mi-aduc aminte.

CHAEREA

I-a fost adusă azi în dar

O fetișcană... Ah, Antipho, cum s-o descriu şi cum s-o laud ?
Sînt cusurgiu, mă ştii prea bine, la frumuseţi, şi m-a uimit
Cu totul.

ANTIPHIO

Chiar aşa ?

CHAEREA

Vei spune, cînd ai s-o vezi, că-i fără seamăn.
Ce s-o lungesc ? Îmi pică dragă. Dintr-un noroc, aveam acasă
Un eunuc, luat pentru Thais, ales de frate-meu, ce încă
Nu fi fusese dat ; şi sclavu,-l ştii, Parmeno, aruncă-o vorbă,
Pe care eu o prind...

ANTIPHIO

Ce vorbă ?

CHAEREA

Ei, dacă taci, auzi îndată :
Să-i iau veşmintul şi acolo să mă strecor în locul lui.

ANTIPHIO

Al eunucului ?

CHAEREA

Fireşte.

ANTIPHIO

Şi ce folos să tragi din asta ?

CHIAEREA

Co mai întrebi ? S-o văd, Antipho, și s-o ascult, să-i fiu în preajmă.
Nu-i do ajuns ? Puțin îți pare ? — Și curtezanei sînt predat.
Ea bucuroasă mă primește, mă duce-n casa ei degrabă
Și-mi dă copila-n grijă.

ANTIPHO

Ție ?

CHIAEREA

Da, mie !

ANTIPHO

Iat-o-n siguranță !

CHIAEREA

Bărbați îmi zice să nu-ngădui la ea, nici singură s-o las.
Mă duce-ntr-un ungher și-mi cere să stau doar eu cu ea acolo.
Supus îmi plec privirea.

ANTIPHO

Bietul !

CHIAEREA

„Mă duc la un ospăț“, mai zice,
Și iese-ntre femei ; și astfel pe lângă fată mai rămîn
Doar cîteva copile, care îi pregăteau tot ei de baie.
Cum le zoresc, dau mare grabă. Ea,-n vremea asta, în
conclav¹,

Se veselea de o pictură ce-nfățișa pe Iupiter
O ploaie trimițînd, de aur, în poala tinerei Danae².

¹ Un conclav (lat. : *conclauae*) era orice încăpere din casă bine zăvorîtă ; în cele din urmă a însemnat cameră, încăpere.

² Una dintre iubitele lui Zeus (la romani, Iupiter). Tatăl său, Acrisios, regele Argosului, o ținea închisă într-un turn de aramă. Pentru a seduce pe tînăra Danae, Iupiter a pătruns în turn sub forma unei ploi de aur.

Lung am privit și eu pictura, și cum în faptă el țintea
Același lucru, bucuria mai mult în suflet mi-a crescut :
Un zeu în om se preschimbăse și de pe-un coperiș de-aramă
Se strecurase în impluviu ¹, să amăgească o femeie.
Și care zeu ! Cel ce-nspăimintă cu vocea lui întregul cer.
Și eu, un omuleț, să preget ! La fel făcusem, din iubire.
Pe când ședeam așa pe gânduri, la baie au chemat copila.
Se duce, se-mbăiază, vine ; apoi în patul ei o culcă.
Eu, gata la porunci, acolo rămân. „Hei, Dorus, zice una,
Cît ne scaldăm și noi acum, ia evantaiul și fă-i vînt ;
Tu, dacă vrei, te scalzi pe urmă.“ Și-ndată-l iau morocănos.

ANTIPHO

Ce n-aș fi dat înfățișarea nerușinată să ți-o văd.
Și mutra : un măgar ca tine, cu evantaiul mic în mînă !

CHAEREA

De cum încheie vorba, toate afară se reped, la baie,
Și lărmuind, ca totdeauna cînd nu mai e stăpînu-acasă.
Copila, între timp, adoarme. De după evantai la dînsa
Priveam c-un ochi furiș ; prin colțuri apoi îmi adîncesc privirea,
Să știu de sînt în siguranță. Și văd că sînt. Și trag zăvorul.

ANTIPHO

Pe urmă ?

CHAEREA

Prostule ! *Pe urmă ?!*

ANTIPHO

Adevărat !

¹ Impluviul (lat. : *impluvium*) era în casa romană un fel de bazin în care se aduna apa de ploaie, pătrunsă printr-o gaură din acoperiș. Impluviul se afla în *atrium*, principala încăpere din locuința romană. Ca toți romanii, Terențiu își închipuia că chiar și palatele personajelor mitice erau construite ca în orașele romane.

CH A E R E A

Voiai să scap

O-mprejurare-atît de bună, neaşteptată, mult rîvnită
Şi-atît de scurtă ? Ah, m-aş crede cel căruia-i luasem locul !

A N T I P H O

Pe Hercle,-aşa-i ! Da-n vremea asta cu-ospăţul ce s-a
întîmplat ?

CH A E R E A

E gata.

A N T I P H O

Eşti grozav ! Şi unde ? La tine ?

CH A E R E A

La libertul¹ Discus.

A N T I P H O

E cam departe. Ar fi timpul să ne grăhim. Nu schimbi
veşmîntul ?

CH A E R E A

Aş vrea, dar unde ? Nu mă-ncumet să mă întorc la noi. Mi-e
teamă
Că dau de frate-meu, şi poate s-a-ntors şi tata de la ţară.

A N T I P H O

Hai, vino să te schimbi la mine ; aici, aproape.

CH A E R E A

Bine zici.

Să mergem dar, şi pîn-acolo să sfătuiim, aş vrea,-mpreună
Cum s-ar putea încă o dată să văd copila-aceea.

A N T I P H O

Fie.

¹ Se numeau liberi foştii sclavi după eliberarea lor de către stăpîni.

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

DORIA

Mă tem, pe legea mea ! din cîte-am putut să văd, că
necioplitul
Vreun tărăboi cumva porneşte sau pe stăpîină-mea o bate.
Cînd a ajuns acolo Chremes, fratele fetei, l-a rugat
Să îl poftască înăuntru. Deşi el nu s-a-mpotrivit,
S-a-nfuriat. Apoi la cină ea l-a rugat să-l mai poftască.
Vrea să-l reţină-aşa pe tînăr, căci încă nu putuse prinde
Nici un prilej să-i desluşască ce ştie despre sora lui.
Il cheamă-n silă. El rămîne. E gata ea să-nceapă vorba.
Dar militarul ce socoate : că are-n faţă un rival,
Şi vrînd să-i facă-n ciudă, zice : „Hei, căutaţi-o pe Pamphila
Şi-aduceţi-o să ne desfete !“ „Ba nicidecum ! îi strigă Thais.
Chemi la petrecere-o copilă ?“ El stăruie, şi-ajung la ceartă.
Ea giuvaerurile scoate şi pe furiş mă-ndeamnă-acasă.
E semn că, ndată ce se poate, îşi ia de-acolo tîlpăşiţa.

SCENA II

PHAEDRIA, DORIA

PHAEDRIA

(*aparte*)

Pomindu-mă la ţară, pe drum — ce s-a-nîmplat ! —
De-altfel ca totdeauna cînd sufletul mi-e greu,

M-au năpădit deodată mulțimi de gânduri, unul
 Mai negru decît altul... Ce s-o lungesc ? Lăsasem
 În urmă casa noastră. Chiar mă aflam departe
 Cînd am băgat de seamă. Și m-am întors mîhnit.
 Dar ajungînd aproape de han, am stat pe loc
 Și-am cugetat în sine-mi : „Vai, singur două zile
 Să stau lipsit de dînsa ! — Ei, și ? Doar nu-i nimic. —
 Cum ? Nu-i nimic ? Și dacă nu vrea să-i fiu alături,
 Eu s-o privesc n-am voie ? Oprită mi-i o cale,
 Dar nu și cecalaltă. Tot e ceva să-ți vezi
 Iubirea de departe !” Și-așa de casă trec.
 Dar Pythia dă buzna-ngrozită, ce să fie ?

SCENA III

PYTHIA, DORIA, PHAEDRIA

PYTHIA

(*aparte*)

Vai, unde-a șters-o criminalul, mîrșavul ? Unde să-l găscse ?
 Pînă-ntr-atîta să-ndrăznească ? Pierdută sînt !

PHAEDRIA

(*aparte*)

„Ce poate fi ?”

PYTHIA

(*idem*)

Și nu s-a mulțumit, mișelul, c-a necinstit sărmana fată,
 I-a sfișiat de tot veșmîntul și vițe-ntregi de păr i-a smuls !

PHAEDRIA

(*idem*)

Auzi !

PYTHIA

(idem)

Nu mi-o cădea în mână,
Că n-am să preget să-i scot ochii cu unghiile, ticălosul !

PHAEDRIA

(idem)

După plecarea mea, pesemne, s-a petrecut vreun lucru rău.
S-o-ntreb.

(Tare, către Pythia.)

Ce-i, Pythia ? Și unde zorești așa ? Pe cine cauți ?

PYTHIA

A, Phaedria ! Pe cine cauți ? De cap să-ți fie, drept ți-o spun,
Frumosul dar !

PHAEDRIA

Ce s-a-ntîmplat ?

PYTHIA

Mai și întrebi ? Știi eunucul de tine-adus ce ne-a făcut ?
A necinstit copila, darul acelui militar.

PHAEDRIA

Ce spui ?

Să mor de nu ești beată !

PYTHIA

Fie așa oricine-mi cată răul !

DORIA

Ce ?! Pythia, dă-ți seama, totuși c-ar fi ceva-mpotriva firii !

PHAEDRIA

Smintito ! Cum s-o poată face un eunuc ?

P Y T H I A

Eu n-am habar

Ce este el, dar c-a făcut-o, chiar fapta-i şade mărturie :
Boceste fata şi-i e silă să povestească ce-a păţit.
Şi el de nicăieri n-apare ; mi-e teamă c-a fugit, mişelul,
Şi cu vreun lucru de prin casă.

P H A E D R I A

De uluit, nu-mi vin în fire !
Oriunde-a şters-o, ticălosul, departe nu e, chiar aş crede
Că s-a întors la noi acasă.

P Y T H I A

Vezi, rogu-te.

P H A E D R I A

Voi şti-o-ndată.

(*Iese.*)

D O R I A

Să mor pe loc dac-auzisem de-o faptă mai nelegiuită !

P Y T H I A

Se spune că rîvnesc femeia şi ei, adeseori, dar n-au
Nici o putere ; eu, sărmana, n-am bănuir nici pe departe,
Că-l zăvoram, altfel, cu grijă, şi nu-i încredinţam copila.

S C E N A IV

PHAEDRIA, DORUS, PYTHIA, DORIA

P H A E D R I A

(*către Dorus*)

Ieşi, monstrule, afară ! Dai îndărăt acum,
Fugar mişel ? Grăbeşte, golane !

D O R U S

Milă !...

PHAEDRIA

Ah.

Luați-i numai seama, călăul, cum se strînbă !
De unde vii acuma ? De ce-ai schimbat veșmîntul ?
Ce ai de spus ?

(*Pythiei.*)

O clipă de-aș fi întîrziat,
Nu-l mai găseam acasă : își pregătise fuga.

PYTHIA

Ai prins mișelul ?

PHAEDRIA

Dacă l-am prins ? !

PYTHIA

O, cît mă bucur !

DORIA

Eu și mai mult.

PYTHIA

unde-i ?

PHAEDRIA

Ce mai întrebî ? Nu-l vezi ?

PYTHIA

Ce vrei să văd ?

PHAEDRIA

Cum ? ! Iată-l !

PYTHIA

Și cine-i omul ăsta ?

PHAEDRIA

Cel ce adus fu astăzi la voi.

P Y T H I A

Pe dînsul nimeni.

Nu l-a văzut vreodată, mă jur, în casa noastră.

P H A E D R I A

Nu l-a văzut ?

P Y T H I A

Ești sigur că-i chiar acela care

Ni s-a trimis ?

P H A E D R I A

Eu altul nu am avut !

P Y T H I A

Ei cum ? !

Nu se compară ăsta cu celălalt ! Acela

Era frumos și mîndru.

P H A E D R I A

Ți s-a părut pesemne

Așa, unde-i văzuseci veșmîntul cu zorzoane ;

Acum urît îți pare fiindcă l-a schimbat.

P Y T H I A

Mai bine taci ! Nu-i vorba de-o mică osebire !

Cel ce-a intrat în casă era un tînăr falnic

Și îți făcea plăcere, da, Phaedria, să-l vezi !

Bătrîn, zbîrcit e ăsta, și slab, și fără vlagă,

Nici nu-i mai știi culoarea.

P H A E D R I A

Ce-mi tot înșiri povești ?

Ai vrea să cred că nu știu ce-am cumpărat ?

(Către Dorus.)

Hei, tu !

Te-am cumpărat eu ? Spune.

DORUS

Da.

PYTHIA

Să-mi răspundă mie

Aş vrea.

PHAEDRIA

Întreabă-l.

PYTHIA

Astăzi ai fost la noi ? — Vezi ? Neagă.

În schimb a fost un altul de şaisprezece ani ;

Chiar Parmeno l-aduse.

PHAEDRIA

Ascultă, lămureşte-mi

Întîi : de unde-anume ai luat veşmintul ? Taci ?

Ah, nu-mi răspunzi, tîlhare ?

DORUS

Chaerea... a venit...

PHAEDRIA

Cum, frate-meu ? !

DORUS

Chiar dînsul.

PHAEDRIA

Cînd ?

DORUS

Azi.

PHAEDRIA

De mult ?

DORUS

Ba nu.

PHAEDRIA

Cu cine ?

DORUS

Doar cu sclavul.

PHAEDRIA

Și-l cunoșteai cumva ?

DORUS

De loc, și niciodată de el n-am auzit.

PHAEDRIA

Atunci de ce ești sigur că-i frate-meu ?

DORUS

Mi-a spus-o

Chiar Parmeno. Veșmîntul el mi l-a dat...

PYTHIA

Vai mie !

DORUS

...Și pe al meu luîndu-l, au șters-o împreună.

PYTHIA

Eh, te-ai convins că nu sînt beată și că nimic nu ți-am mințit ?

Eh, te-ai convins c-a fost copila batjocorită ?

PHAEDRIA

Gura, proasto !

Ce, tu îl crezi ?

PYTHIA

E pe crezute ? Vorbește fapta de la sine.

PHAEDRIA

(către Dorus)

Ia vino tu puțin încoace... M-auzi ? Încă puțin... Așa.

Acuma spune-mi înc-o dată : Chaerea ți-a luat veșmîntul ?

DORUS

Da, el.

PHAEDRIA

Și l-a-mbrăcat ?

DORUS :

El însuși.

PHAEDRIA

Și-n locul tău s-a dus el ?

DORUS

Da.

PHAEDRIA

Pe Iupiter ! Ce om netrebnic ar fi, ce mîrșav !

PYTHIA

Vai de mine !

Tu nici acum nu-mi dai crezare c-am fost făcute de ocară ?

PHAEDRIA

O, dacă nu-i dădeai crezare tu lui !

(*Aparte.*)

Descureă-te, poftim !

(*Incet, către Dorus.*)

Vezi, neagă totul.

(*Tare.*)

Nici o cale nu e să aflu adevărul

Din gura ta ? Ai dat tu ochii cu frate-meu ?

DORUS :

Nu.

PHAEDRIA

N-o să sufle

O vorbă nesilit.

(*Către Dorus.*)

Cu mine să vii !

(*Către Pythia.*)

Cînd zice da, cînd nu.

(*Incet, către Dorus.*)

Cere-ndurare !

D O R U S

Fie-ți milă, stăpîne !

P H I A E D R I A

Intră-n casă.

(*Îl lovește.*)

D O R U S

Au !

P H I A E D R I A

(*aparte*)

Alt mijloc de-a ieși cu cinste din treaba asta nu găsește.

(*Către Dorus.*)

Isprava e a ta, golane, de vreme ce îți rizi de mine !

(*Iese, împingîndu-l pe Dorus.*)

P Y T H I A

Știu că e Parmeno aicea vîrît, cum știu că mai trăiește.

D O R I A

Nici o-ndoială.

P Y T H I A

Cu aceeași măsură-am să-i plătesc, chiar astăzi.
Dar ce spui, Doria, acuma ce-i de făcut ?

DORIA

În ce privește

Copila ?

PYTHIA

Da. Să tac din gură, sau să vorbesc ?

DORIA

Ai minte : fă-te

Că nici de eunuc n-ai știre, nici de batjocorirea fetei.

Așa scapi din încurcătură și cred că și ei o să-i placă.

Poți spune doar c-a șters-o Dorus.

PYTHIA

Așa fac.

DORIA

Dar nu-l văd pe Chremes ?

Deci n-o să-ntîrzie nici Thais.

PYTHIA

De ce ?

DORIA

Pornise cearta cînd

Plecam.

PYTHIA

Du aste giuvaeruri ! Ce-a fost acolo,-mi spune el.

SCENA V

CHREMES, PYTHIA

CHREMES

La .. la !... Pe Hercle, am făcut-o ! Mi s-a urcat la creier
vinul !

P Y T H I A

Pe dînsul nimeni.

Nu l-a văzut vreodată, mă jur, în casa noastră.

P H A E D R I A

Nu l-a văzut ?

P Y T H I A

Ești sigur că-i chiar acela care

Ni s-a trimis ?

P H A E D R I A

Eu altul nu am avut !

P Y T H I A

Ei cum ? !

Nu se compară ăsta cu celălalt ! Acela

Era frumos și mîndru.

P H A E D R I A

Ți s-a părut pesemne

Așa, unde-i văzusei veșmîntul cu zorzoane ;

Acum urît îți pare fiindcă l-a schimbat.

P Y T H I A

Mai bine taci ! Nu-i vorba de-o mică osebite !

Cel ce-a intrat în casă era un tînăr falnic

Și îți făcea plăcere, da, Phaedria, să-l vezi !

Bătrîn, zbîrcit e ăsta, și slab, și fără vlagă,

Nici nu-i mai știi culoarea.

P H A E D R I A

Ce-mi tot înșiri povești ?

Ai vrea să cred că nu știu ce-am cumpărat ?

(*Către Dorus.*)

Hei, tu !

Te-am cumpărat eu ? Spune.

DORUS

Da.

PYTHIA

Să-mi răspundă mie

Aş vrea.

PHAEDRIA

Întreabă-l.

PYTHIA

Astăzi ai fost la noi ? — Vezi ? Neagă.

În schimb a fost un altul de şaisprezece ani ;

Chiar Parmeno l-aduse.

PHAEDRIA

Ascultă, lămureşte-mi

Întîi : de unde-anume ai luat veşmintul ? Taci ?

Ah, nu-mi răspunzi, tilhare ?

DORUS

Chaerea... a venit...

PHAEDRIA

Cum, frate-meu ? !

DORUS

Chiar dînsul.

PHAEDRIA

Cînd ?

DORUS

Azi.

PHAEDRIA

De mult ?

DORUS

Ba nu.

PHAEDRIA

Cu cine ?

DORUS

Doar cu sclavul.

PHAEDRIA

Și-l cunoșteai cumva ?

DORUS

De loc, și niciodată de el n-am auzit.

PHAEDRIA

Atunci de ce ești sigur că-i frate-meu ?

DORUS

Mi-a spus-o

Chiar Parmeno. Veșmîntul el mi l-a dat...

PYTHIA

Vai mie !

DORUS

...Și pe al meu luîndu-l, au șters-o împreună.

PYTHIA

Eh, te-ai convins că nu sînt beată și că nimic nu ți-am mințit ?

Eh, te-ai convins c-a fost copila batjocorită ?

PHAEDRIA

Gura, proasto !

Ce, tu îl crezi ?

PYTHIA

E pe crezute ? Vorbește fapta de la sine.

PHAEDRIA

(căt-re Dorus)

Ia vino tu puțin încoace... M-auzi ? Încă puțin... Așa.

Acuma spune-mi înc-o dată : Chaerea ți-a luat veșmîntul ?

DORUS

Da, el.

PHAEDRIA

Și l-a-mbrăcat ?

DORUS

El însuși.

PHAEDRIA

Și-n locul tău s-a dus el ?

DORUS

Da,

PHAEDRIA

Pe Iupiter ! Ce om netrebnic ar fi, ce mîrșav !

PYTHIA

Vai de mine !

Tu nici acum nu-mi dai crezare c-am fost făcute de ocară ?

PHAEDRIA

O, dacă nu-i dădeai crezare tu lui !

(Aparte.)

Descurcă-te, poftim !

(Incet, către Dorus.)

Vezi, neagă totul.

(Tare.)

Nici o cale nu e să aflu adevărul

Din gura ta ? Ai dat tu ochii cu frate-meu ?

DORUS

Nu.

PHAEDRIA

N-o să sufle

O vorbă nesilit.

(*Către Dorus.*)

Cu mine să vii !

(*Către Pythia.*)

Cînd zice da, cînd nu.

(*Incet, către Dorus.*)

Cere-ndurare !

DORUS

Fie-ți milă, stăpîne !

PHAEEDRIA

Intră-n casă.

(*Îl lovește.*)

DORUS

Au !

PHAEEDRIA

(*aparte*)

Alt mijloc de-a ieși cu cinste din treaba asta nu găsesc.

(*Către Dorus.*)

Isprava e a ta, golane, de vreme ce îți rizi de mine !

(*Iese, împingîndu-l pe Dorus.*)

PYTHIA

Știu că e Parmeno aicea vîrit, cum știu că mai trăiește.

DORIA

Nici o-ndoială.

PYTHIA

Cu aceeași măsură-am să-i plătesc, chiar astăzi.
Dar ce spui, Doria, acuma ce-i de făcut ?

DORIA

În ce privește

Copila ?

PYTHIA

Da. Să tac din gură, sau să vorbesc ?

DORIA

Ai minte : fă-te

Că nici de eunuc n-ai știre, nici de batjocorirea fetei.

Așa scapi din încurcătură și cred că și ei o să-i placă.

Poți spune doar c-a șters-o Dorus.

PYTHIA

Așa fac.

DORIA

Dar nu-l văd pe Chremes ?

Deci n-o să-ntîrzie nici Thais.

PYTHIA

De ce ?

DORIA

Pornise cearta cînd

Plecam.

PYTHIA

Du aste giuvaeruri ! Ce-a fost acolo,-mi spune el.

SCENA V

CHREMES, PYTHIA

CHREMES

La .. la !... Pe Hercle, am făcut-o ! Mi s-a urcat la creier
vinul !

Și cînd stăteam cu ei la masă, păream c-aș fi destul de treaz !
Dar cînd să mă ridic, nici capul nu-și face slujba, nici
picioarul !

P Y T H I A

Hei, Chremes !

C H R E M E S

Cine e acolo ? A, Pythia ? Ești mai drăguță
Ca adineauri, mi se pare !

P Y T H I A

Iar tu mai vesel ca oricînd !

C H R E M E S

Pe Herde, -i drept că : „Fără Ceres¹ și Liber², Venus³
lincezește”.
S-a-ntors de mult acasă Thais ?

P Y T H I A

Dar a plecat de-acolo oare ?

C H R E M E S

De mult. De-un veac. Au tras o ceartă — mă crezi ? —
de toată frumusețea.

¹ Ceres (la greci, Demeter) era zeița fertilității și a agriculturii. Țăranii o venerau în mod deosebit. Aici Ceres este metonimie, echivalcăză cu „mîncare” sau „hrană”.

² Liber (la greci, Dionysos), numit și Bacchus, era zeul vitei-de-vie și al vinului. Aici metonimie, Liber, pentru „vin”.

³ Venus sau Venera (la greci, Afrodita) era zeița frumuseții și a dragostei. Aici, tot metonimie, Venus, pentru „dragoste”. Metonimiile de acest tip sînt frecvente în literatura latină, în care abundă aluziile la zei și la mitologie. În acest text ele au un sens umoristic evident. Nu este exclus ca autorul să fi avut în vedere și o foarte ușoară ironizare a oamenilor care se exprimau prețios și utilizau frecvent în vorbirea lor asemenea metonimii.

PYTHIA

Nu te-a rugat să vii cu dînsa ?

CHREMES

Nu, mi-a făcut doar semn plecînd.

PYTHIA

Și nu era de-ajuns ?

CHREMES

De unde să știu că asta vrea să spună ?

Mai pe-nțelea a fost cu Thraso, căci m-a zvirlit pe ușă-afară.

Dar iat-o, vine ! Cum se face că i-am luat-o înainte ?

SCENA VI

THAIS, CHREMES, PYTHIA

THAIS

(*aparte*)

Sînt sigură că vine-ndată să mi-o răpească ! Ah, să vină !
Să-ncerce doar e-un vîrf de deget să mi-o atingă, și-i scot
ochii.

Pot să-i îndur stupiditatea și vorba goală cîtă vreme
E vorbă ; însă dacă tinde la faptă — îi arăt eu lui !

CHREMES

De mult aici mă aflu, Thais.

THAIS

O, Chremes drag, te căutam !

Știi tu că pentru tine-i sfada, și că-ndeaproape te privește
Întreaga pricină ?

Pe mine ? Și cum ? Doar asta...

Vrind sã-ti afla

Și să-ți dau sora-n mână, sufăr ce vezi și altele asemenea.

Și unde-i sora mea ?

La mine acasă.

Yai !..

Dar ee-i ? A fost

Crescută-n cinste, ca și tine.

Ce spui acolo ?

Adevărul.

E vremea astăzi să ți-o dăruie, și-n schimbul ei nu-ți cer nimic.

Îți voi purta recunoștință cum meriți : toată viața, Thais !

Dar să n-o pierzi acum, ai grijă, mai înainte s-o primești ;
Căci militarul chiar pe dînsa veni-va să mi-o ia cu sila.
Mergi, Pythia, și-adu caseta în care țin dovada fetei.

(văzînd că se apropie Thraso)

O, 'Thais, vezi...

P Y T H I A

(*către Thais*)

Unde-i caseta ?

T H A I S

În scrin. Grăbește-te, nătîngo !

C H R E M E S

...Îl vezi pe militar cum vine cu-o-ntreagă oaste-asupra ta ?
Vai, vai !

T H A I S

Băiete, mi se pare, sau ești fricos ?

C H R E M E S

Ei, fugi de-aici !

Eu, un fricos ? Dar nu se află alt om mai curajos ca mine.

T H A I S

E tocmai ce avem nevoie.

C H R E M E S

Ah, cred că tu mă iei drept altul !

T H A I S

Și-apoi gîndește-te : acela cu care-ai treabă e străin,
Necunoscut, mai slab ca tine și în pricteni mai sărac.

C H R E M E S

Da, știu. Dar e-o nesocotință să-i faci, nu să-i înlături jocul.
Mai bine să previi insulta decît să i-o plătești pe urmă.
Tu intră, ferecă-te-n casă, cît timp eu mă reped în piață ;
Aduc îndată niște oameni la sfadă iscusiți.

T H A I S

Rămii !

CHREMES

Mai sigur e.

THAIS

Rămîi.

CHREMES

Mă lasă : îndată vin.

THAIS

Dar nu-i nevoie.

Ajunge doar să spui că fata e sora ta de mult pierdută,
C-o recunoști, și-arăți dovada pe loc.

PYTHIA

(întorcîndu-se)

Aceasta e.

THAIS

(lui Chremes)

Păstrează-o.

Iar dacă se iuștește, cheamă-l la jude. Mă-nțelegi ?

CHREMES

Prea bine.

THAIS

Fii calm și hotărît la vorbă.

CHREMES

Voi fi.

THAIS

Și mantia ridică-ți.

(Aparte.)

Apărătorul meu aleargă el însuși după apărare !

SCENA VII

THRASO, GNATHO, SANGA, CHREMES, THAIS,

THRASO

Tu ce zici, Gnatho, cu să-ngădui asemenea obrăznicie ?
Mai bine moartea ! După mine, Simalio ! Syriscus ! Donax !
Întîi ocup intrarea.

GNATHO

Bine !

THRASO

Răpesc copila !

GNATHO

Foarte bine !

THRASO

O bat pe Thais !

GNATHO

De minune !

THRASO

La mijloc treci cu ranga, Donax !
Simalio, pe-aripea stîngă ; Syriscus, tu, pe dreapta. Alții !
Unde-s acci borfași cu Sanga centurionul ?

SANGA

Sînt aici !

THRASO

Ah, lașule ! Îți dă prin cuget să lupți cu zdreanța asta-n
mîină ?

SANGA

Eu ? Dar cunosc de-ajuns virtutea și-a generalului, și-a oastei,
Și-am zis că sînge-are să curgă, și-am luat-o rănile să șterg.

THRASO

Pe unde-s ceilalți ?

SANGA

Care ceilalți ? Doar Sannio păzește casa.

THRASO

Așază-ți oamenii ; acopăr cu spatele și dau semnalul.

GNATHO

(tare)

E înțelept !

(Aparte.)

Asmute oastea, iar el se trage la loc sigur.

THRASO

Așa făcea și Pyrrhus ¹ însuși.

CHIREMES

Ei, Thais, vezi de ce-i în stare ?

Aveam dreptate să te sfătui să pui zăvoarele la ușă.

THAIS

Vedea-vei că viteazul-acesta nu e decît un mare laș.

N-ai teamă.

THRASO

(cître Gnatho)

Cum arăt ?

¹ Pyrrhus (secolele IV—III î.e.n.), rege al Epirului. A fost un comandant de oști celebru. Printre altele, a luptat și în Italia, împotriva romanilor, pe care i-a înfrînt inițial datorită elefanților folosiți de el în luptă. În cele din urmă a fost învins de romani și s-a retras în Grecia. Se pare că a fost ucis, în timpul cuceririi unei cetăți, de o bătrînă, care i-a aruncat o cărămidă în cap.

GNATHO

Mi-ar place cu praştia-n mină să te văd !
Din ascunzişul de departe-i loveşti în plin şi-i pui pe fugă.

THRASO

Dar bine, iat-o în persoană pe Thais !

GNATHO

Atacăm ?

THRASO

Aşteaptă.

Un înţelept-naintea luptei în toate felurile-ncearcă.
Şi dacă-mi dă de bunăvoie ce vreau ?

GNATHO

Pe zei ! Înţelepciunea
E mare lucru ! Doar m-apropii de tine, şi-mi sporeşte mintea.

THRASO

Ascultă, Thais ! Mai-nainte răspunde-mi : cînd ți-am dat
copila
Ai spus că-n aste două zile ești doar a mea ?...

THAIS

Şi ? Mai departe !

THRASO

Îmi ceri ?... Şi n-ai adus la mine, sub ochii mei, pe-acest
ibovnic...

THAIS

(aparte)

Oh, ce să fac cu el ?

THRASO

...Cu care te-ai furişat pe urmă-afară ?

THAIS

Aşa am vrut.

THRASO

Dă-mi pe Pamphila-napoi, de nu, ți-o iau cu forța.

CHREMES

Ah, să ți-o dea ! Atinge-o, numai, tu... !

GNATHO

Cui vorbești așa ? Tăcere !

THRASO

Tu ce vrei ? Să n-ating ce este al meu ?

CHREMES

Nemernice, al tău ?

GNATHO

Ia seama,-ți zic : nu știi pe cine insulti !

CHREMES

(*către Gnatho*)

Nu piei de-aici odată ?

(*Către Thraso.*)

Visezi tu, oare, ce te-așteaptă ? De-ncepi vreun război,
cumva,

Te fac să nu mai uiți nici locul, nici ziua asta, nici pe
mine !

GNATHO

Îți pling de milă că pe-un astfel de om ți-l faci dușman
de moarte !

CHREMES

Îți crăp în două capul dacă nu pleci acum !...

GNATHO

Ce spui tu, cîine ?

Așa să fie oare ?

THRASO

Cine ești tu ? Ce vrei ? Ce-ai cu fata ?

CHREMES

Vei ști. Întîi e cetățeană...

THRASO

Ei, asta-i !

CHREMES

Din Atena...

THRASO

Ha !

CHREMES

Și sora mea.

THRASO

Neobrăzare !

CHREMES

Deci, militaré, te ferește

S-o silnicești cumva. Eu, Thais, plec s-o aduc pe doica ei,
Sophrona, să-i arăt dovada.

THRASO

Mă-mpiedici tu să mă ating

De bunul meu ?

CHREMES

Ei, da, te-mpiedic.

GNATHO

Auzi ? Deci e părtaș la furt.

Nu-ți trebuie mai mult.

THRASO

Tu, Thais, ce zici ?

THAIS

Răspundă-ți cine vrea.

(Iesc.)

THRASO

Acum ce facem ?

GNATHO

Să ne-ntoarcem. Iertare va veni să ceară

Ea singură.

THRASO

Crezi tu ?

GNATHO

Sînt sigur. Ehe, femeile au toane :

Nu vor cînd vrei și tu, iar dacă nu vrei, atunci dorește !

THRASO

Așa e.

GNATHO

Dau drumul oastei ?

THRASO

Cum ți-e voia.

GNATHO

Hai, Sanga, lupta e sfîrșită !

Ca bun ostaș, adu-ți aminte de casă și bucătărie.

SANGA

De mult la oale-mi fuge gîndul.

GNATHO

Ești bun băiat.

THRASO

Veniți, oșteni !

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

THAIS, PYTHIA

THAIS

N-ai să-ncetezi, năîngo, cu vorbele-n doi peri ?

„Eu ştiu... ba nu... a şters-o... mi-a spus... n-am fost de
faţă...”

N-ai să-mi explici o dată mai limpede ce-a fost ?

E-n zdrenţe haina fetei, ea plînge, nu vorbeşte,

De eunuc nici urmă. Ce s-a-ntîmplat ? Răspunde !

PYTHIA

Ce să răspund ? Se pare că nici un eunuc

Nu ar fi fost.

THAIS

Dar cine atunci ?

PYTHIA

Chaerea.

THAIS

Care

Chaerea ?

PYTHIA

Frăţiorul lui Phaedria mai mic.

THAIS

Ce spui tu, vrăjitoare ?

P Y T H I A

Doar ceea ce ştiu sigur !

T H A I S

Ce căuta la mine ? De ce-a venit ?

P Y T H I A

Nu ştiu ;

Socot că-i era dragă Pamphila.

T H A I S

Sînt pierdută,

Nefericita, dacă e-adevărat ce spui !

De-aceea plînge fata ?

P Y T H I A

Vai, cred !

T H A I S

Crezi, ticăloaso ?

Dar nu ți-am dat poruncă, plecînd, să-i porți de grijă ?

P Y T H I A

Ce vrei ? Cu eunucul, cum spus-ai, am lăsat-o.

T H A I S

Ah, ai pus lupul paznic la oaie ! Mor de ciudă

C-astfel de mine soarta îşi bate joc !

(Zărindu-l pe Chaerea.)

Dar cine-i ?

P Y T H I A

Taci, taci, stăpîină dragă ! Sîntem scăpate, iată :

L-avem în mîna noastră.

T H A I S

Şi unde-i ?

PYTHIA

Colo,-n stînga !

Il vezi ?

THAIS

Il văd...

PYTHIA

Oprește-l mai repede, oprește-l !

THAIS

Și ce să-i facem, proasto ?

PYTHIA

Mă-ntrebi ce să îi faci ?

Dar îl cunoști, desigur, că-i un nerușinat

Do cum îl vezi ! Nu-ți pare ? Și uite-l ce-ncrezut e !

SCENA II

CHIAERA, THAIS, PYTHIA

CHIAERA

(*aparte*)

Mi-nchipui că și mama și tatăl lui Antipho

Erau anume-acasă și, nevăzut de ei,

N-aș fi putut să intru. În timp ce așteptam

În fața ușii-nchise, un cunoscut zăresc

Cum vino chiar spre mine. Îndată-o iau la goană,

M-avînt într-o pustie străduță, mai pe urmă

În alta și în alta : așa, ca un smintit,

Am tot fugit să nù fiu cumva recunoscut.

Dar nu o văd pe Thais ? Ba dînsa e. Ah, șovăi !

Ce-i de făcut ?... Ce-mi pasă acum ? Ce-mi poate face ?

THAIS

(*aparte*)

La el să mergem.

(*Către Chaerea.*)

Salve, cinstite Dorus ! Cică

Ai fi fugit ; așa e ?

CHAEREA

Așa.

THAIS

Și-ți pare bine ?

CHAEREA

Nu.

THAIS

Crezi că ți se uită pedeapsa ?

CHAEREA

Iartă-mi fapta

Aceasta, și la altă greșală ia-mi viața.

THAIS

Nu ți-a fost de mînia mea teamă ?

CHAEREA

Nu.

THAIS

Atunci ?

CHAEREA

(*arătîndu-i pe Pythia*)

De ea, e-o să se plîngă de mine, m-am temut.

THAIS

Dar ce-ai făcut ?

CH A E R E A

Aproape nimic.

P Y T H I A

Nimic, infamul !

Nimic e pentru tine să necinstești o fată,
O cetățeană ?

CH A E R E A

Sclavă, ca mine, o crezusem.

P Y T H I A

Ca tine, sclavă ! Meriți să-ți vîr oleacă mîna
Prin păr ! Și încă, monstrul, își bate joc de noi.

T H A I S

Nu pici de-aici, nebuno ?

P Y T H I A

Și pentru ce ? N-ar fi

De loc o nedreptate să-i fac așa, tîlharul,
Și mai ales cînd zice el însuși că ți-e sclav !

T H A I S

Să isprăvim cu asta. Mult te-ai purtat nedemn,
Chaerea ; și chiar dacă-s eu demnă de această
Ocară, tot nedemnă rămîne fapta ta.

Nici nu mai știu, pe Pollux ! în ce anume fel

Să hotărăsc cu fata ; așa mi-ai încurcat,

Vai, planurile toate, căci nu pot la părinți

S-o dau, cum se cuvine și cum mă chibzuiseam,

Ca să mi-i fac prieteni printr-o astfel de faptă.

CH A E R E A

Dar, Thais, sper de astăzi cu ea să fiu prieten
Mereu. Adesca după o astfel de-ntîmplare

Pornită rău, se naște o mare și-ndelungă
Apropiere. Dacă vreun zeu a înlesnit-o ?

THAIS

Eu zic la fel, pe Pollux ! Și tot așa-nțeleg.

CHAEREA

Și eu te rog. Și crede că fapta-mi n-a ținut
Ocara, ci iubirea m-a-mpins atita.

THAIS

Știu,
Și tocmai de aceea mă-ndemn să-ți dau iertare.
Nu-s neînduplecată și nici nepricepută
Să nu cunosc, Chaerea, puterea dragostei.

CHAEREA

Să mă trăsnească zeii de nu-mi ești dragă, Thais !

PYTHIA

Stăpână,-atunci, pe Pollux ! ferește-te de el !

CHAEREA

N-aș îndrăzni.

PYTHIA

În tine nu m-aș încrede.

THAIS

Taci !

CHAEREA

Acum, te rog din suflet, m-ajută-n dorul meu ;
Doar ție mă destăinui și-n seama ta mă las :
Fii sprijinul meu, Thais, ajută-mă, te rog !
De nu mă-nsor cu fata aceasta, am să mor.

THAIS

Și tatăl tău ?... ⁴

CH A E R E A

Sint sigur c-o să primească, numai
Să fie cetățeană.

T H A I S

O clipă dacă vrei
Să mai aștepti, căci vine și fratele copilei.
S-a dus să cheme doica aici, care-a crescut-o.
Rămii, să fii de față cînd o va recunoaște.

C H A E R E A

Rămîn cu drag.

T H A I S

Dar ce zici, decît să stăm la ușă,
Nu-i așteptăm mai bine în casă, pînă vin ?

C H A E R E A

Ba o doresc din suflet.

P Y T H I A

Vai, vai, ce faci, stăpînă ?!

T H A I S

Dar ce vrei ?

P Y T H I A

Auzi vorbă ! Cutezi să-l chemi în casă
Chiar după fapta-aceea ?

T H A I S

Și de ce nu ?

P Y T H I A

La seama :

Ne joacă altă festă.

THAIS

Fii bună și mai taci !

PYTHIA

Nu te-ai convins, îni pare, că-i un nerușinat.

CHAEREA

Nu fac nimic, n-ai teamă.

PYTHIA

Te cred : nimic, Chaerea,

Cînd n-ai nimic în pază !

CHAEREA

Hai, Pythia, atunci

Păzește-mă tu însăși.

PYTHIA

Nu țin să te păzesc,

Nici nu ți-aș da-n păstrare ceva. Să piei de-aici !

THAIS

Dar uite : se întoarce fratele fetei.

CHAEREA

Haidem

Degradă-n casă, Thais ; să nu mă vadă-n stradă

Cu straiul meu.

THAIS

Dar ce e ? Ți-o fi cumva rușine ?

CHAEREA

Mult.

PYTHIA

Mult ! Ce fată mare !

THAIS

Hai, intră, te urmez.

Tu, Pythia, așteaptă-l și adu-ni-l pe Chremes.

SCENA III

PYTHIA, apoi CHREMES, SOPHRONA

PYTHIA

Ei ? Ce-mi scornește mintea acum ? În ce fel, oare,
Să pedepsesc mișelul ce ne-a făcut să-l credem
Pe-acesta ce nu este ?

CHREMES

(Sophronei)

Hai, doică, mai zorește

Un pic.

SOPHRONA

Zoresc.

CHREMES

Dar văd că nu prea ai spor la mers.

PYTHIA

Ai și dat la iveală dovezile ?

CHREMES

Pe toate.

PYTHIA

Și ce-a zis ? Le cunoaște bătrîna ?

CHREMES

Fără greș.

PYTHIA

Mă bucur mult, căci fetei atîta grijă-i port !
Intrați ; de multă vreme stăpîna mea v-așteaptă.

(Singură.)

Dar iată-l pe cinstitul de Parmeno, ce-n tihnă,
Ce liniștit se plimbă ! Ah, să mă ierte zeii !

Chiar astăzi trag nădejde să-i dau un pic de bucură.
Întîi recunoștința copilei să-mi asigür ;
Pe urmă-i dau de lucru acestui ticălos.

SCENA IV

PARMENO, apoi PYTHIA

Mă-ntorc să văd ce face Chaerea-n casa asta.
De și-a-mplinit tot planul cu bine,-atunci, pe zei !
Ce laude frumoase pe Parmeno l-așteaptă !
Căci nu i-am fost doar sprijin în treburi de iubire,
Ce,-n tot, de-o curtezană avidă depindeau,
Ci-n palmă o fecioară, iubită lui, i-am pus,
Cu nici o osteneală sau cheltuieci, și-aici
Stă cel mai mare merit din cîte am avut.
Și i-am mai dat prilejul băiatului să afle
Și firea și purtarea acestor creaturi :
Din vreme să le știe, mereu să le urască.
Cînd le-ntîlnești afară, nimic nu vezi pe lume
Nici mai gătit ca ele, nici mai firesc ; și fac
Pe gîngășele masa cînd iau cu vreun ibovnic.
Dar să le vezi murdare, calice, nesătule,
Așa cum sînt, acasă, cu cîtă lăcomie
Uscata pîine-o moaic în sosul din ajun...
Îl ocrotești pe tînăr de-i spui acestea toate.

P Y T H I A

(care a intrat mai înainte, aparte)

Mișelule, plăti-vei și fapta, și ce spui ;
N-ai să mai rîzi vreodată de noi nepedeșit !

(Tare, prefăcîndu-se că nu-l vede.)

O, zei ! Ce faptă monstruoasă ! Nefericit, sărman băiat !
Și Parmeno e vinovatul c-aici l-aduse !

P A R M E N O

(aparte)

Ce să fie ?!

P Y T H I A

(ca mai sus)

Ca să nu văd, căci, vai ! mi-e milă de dînsul, am fugit afară.
Cumplit exemplu vor să deie, și-s neclintîți.

P A R M E N O

(încet)

O, Iupiter !

Ce s-a-ntîmplat ? Pierdut sînt oare ! S-o-ntreb.

(Tare.)

Ce-i, Pythia ? Ce spui ?

Cu cine vor să dea exemplu ?

P Y T H I A

Mîșelule, mai și întrebî !

Vrînd să ne-nșeli pe noi, pierdut-ai pe-acel sărman băiat
pe care

Drept eunuc l-închipuișeși.

P A R M E N O

Cum ? Ce s-a întîmplat ? Vorbește !

P Y T H I A

Să-ți spun : știi tu că fata dată azi Thaisei e cetățeană,
Și al ei frate este unul dintre mai-marii din oraș ?

P A R M E N O

Habar nu am.

P Y T H I A

Așa e, totuși. Acel mișel a necinstit-o,
Și fratele aflînd de asta, eun e amaruic la mînic...

P A R M E N O

Ce i-a făcut ?

PYTHIA

...De prima dată așa ți l-a legat, burduf.

PARMENO

Vai, l-a legat ?

PYTHIA

Cum spun, ou toate că Thais îl ruga să-l ierte.

PARMENO

Se poate ?!

PYTHIA

Încă vrea să-i deie pedeapsa pentru adulter,
Ceea ce n-am văzut vreodată și nici nu vreau să văd.

PARMENO

Cutează

Chiar într-atîta ?

PYTHIA

Intr-atîta ?

PARMENO

Ce, nu-i prea mare îndrăzneala ?
A fost învinuit vreodată de adulter bărbatul prins
La curtezane-acasă ?

PYTHIA

Nu știu.

PARMENO

Că nu știu, Pythia, îți spun
Și îți răspun că-acela-i fiul stăpînului meu...

PYTHIA

Vai de mine !

Chiar el...

P A R M E N O

...Și Thais să nu rabde să i se facă nici un rău.
Dar ce, să nu mă duc eu însumi acolo ?

P Y T H I A

Parmeno, ia seama :
Nu știu dacă-l ajuți, și astfel te pierzi tu însuși ; ei sînt siguri
Că tu ai pus la cale totul.

P A R M E N O

Ce să mă fac, sărman de mine ?
Și cum să mă descure ?... Dar, iată, s-a-ntors bătrînul de la
țară.
Să-l spun, sau nu ? Să-i spun, pe Hercle, deși de mine-are
să fie
Destul de rău ! Dar se cuvine să-și scape fiul.

P Y T H I A

Ai dreptate.
Eu intru-aici. Tu povestește-i de-a fir-a-păr ce s-a-ntîmplat.

S C E N A V

DEMEA (sau LACHES), PARMENO

D E M E A

Grozav e că am casa de țară-aici, pe-aproape,
Căci nu mă plictisește nici cîmpul, nici orașul.
Cînd nu-mi place-nt-o parte, mă mut în cecalaltă.
Dar nu e sclăvul nostru acela ? Ba chiar el.
Ce-i Parmeno, pe cine aștepti în fața ușii ?

P A R M E N O

Ah, cine e ? Mă bucur că te-ai întors cu bine !

DEMEA

Pe cine-aștepti ?

PARMENO

Vai ! Teama îmi leagă limba.

DEMEA

Ei,

Co este ? De ce tremuri ! Și ce-i pe-aici ? Vorbește !

PARMENO

În primul rînd, stăpîne, să fii încredințat
Că-n cele petrecute eu n-am nici un amestec.

DEMEA

Dar ce e ?

PARMENO

Ai dreptate să-ntrebi cînd nu ți-am spus
Nimic. Fiul cel mare al tău i-a cumpărat
Un eunuc acestei ființe.

DEMEA

Cui ?

PARMENO

Thaisei.

DEMEA

A cumpărat ! Vai ! Prețul ? Cît ?

PARMENO

Douăzeci de mine.

DEMEA

Vai !

PARMENO

Și de-o cîntăreață s-a-ndrăgostit cel mic.

DEMEA

*Indrăgostit ? Cum ? Știe ce este-o curtezană ?
Dar s-a întors acasă ? Necaz după necaz !*

PARMENO

Nu mă privi, stăpîne : nu eu l-am sfătuit.

DEMEA

Să nu-mi vorbești de tine ! De-oi mai trăi, năpîrea,
Am să te... Dar acuma, dă-i drumul, spune tot.

PARMENO

A fost condus la Thais în chip de eunuc.

DEMEA

De eunuc ?

PARMENO

Da. Și-ăpoi, ca prins în adulter,
Au pus pe dînsul mîna și l-au legat.

DEMEA

Ah, mor !

PARMENO

Vezi ce-ndrăznește-s niște femei !

DEMEA

Și n-a rămas

Nici o nenorocire pe care ai uițat
Să mi-o arăți ?

PARMENO

Nici una.

DEMEA

Ce-aștept de nu dau buzna ?

(Intră la Thais.)

P A R M E N O

(*singur*)

Nu mă-ndoiesc că toate acestea rău mi-or prinde ;
Dar nu puteam în alt fel să fac. Mă bucur numai
Că dumnealor, prin mine, le-o prinde și mai rău ;
De mult bătrînul cată prilejul să le deie
O lecție pe cinste ; și, iafă, l-a găsit !

S C E N A VI

P Y T H I A , P A R M E N O

P Y T H I A

(*ieșind de la Thais, aparte*)

Pe Pöllux jur că niciodată n-am petrecut mai mult ca astăzi,
Cînd l-am văzut dînd buzna-n casă, cuprins de spaimă, pe
bătrîn !
Doar eu știam de ce se teme și singură m-am veselit.

P A R M E N O

(*aparte*)

Dar asta ce mai e ?

P Y T H I A

(*aparte*)

Și-acum am ieșit cu Parmeno la vorbă.

Dar unde poate fi ?

P A R M E N O

(*idem*)

Pe mine mă cată.

P Y T H I A

(*idem*)

Uite-l. Să m-apropii.

(*Izbucnește în ris.*)

P A R M E N O

Ei, ce e ? Ce mai vrei, smintito ? De ce rîzi ?

(Pythia rîde și mai tare.)

Iar începi ?

P Y T H I A

Mă-nnăbuș

Rîzînd pe seama ta, sărmane !

P A R M E N O

Dar pentru ce ?

P Y T H I A

Mai și întrebi ?

N-am mai văzut și, jur pe Pollux, n-am să mai văd alt
prost ca tine !

De-aș fi cu meșteră să-nșirui ce-am petrecut pe seama ta !

Și te crezusem de ispravă, om care simte ce-i vorbești.

Ce ? Trebuia să dai crezare poveștii mele dintr-o dată ?

Și eugetai că nu ajunge ticăloșia ce-o făcuseși

Cu tînărul, de-a fost nevoie să-l dai lui taică-su-n vilcag ?

Gîndești cum s-a simțit băiatul cînd și bătrînul l-a văzut

Împodobit cu straiu-acela ? Ei bine, știi că ești pierdut ?

P A R M E N O

Ce spui, netrebnico, acolo ? Minciună-a fost ? Și tot mai rîzi ?

Plăcere-ți face, ticăloaso, să îți bați joc de noi ?

P Y T H I A

O, mult !

P A R M E N O

Rău o să-ți pară.

P Y T H I A

Nu mai spune !

P A R M E N O

Pe Hercle, ți-o plătesc !

P Y T H I A

Te cred !

Ești, totuși, mulțumit pe ziua de azi, și poate că mă ierți.
Tu, însă, c-ai împins la rele pe-acel bezmetic, vei mânca
O scărmaneală bună, tocmăi ca să dea astfel un exemplu.

P A R M E N O

S-a zis cu mine !

P Y T H I A

E răsplata pentru credința ta ! M-am dus.

P A R M E N O

Vai, am căzut chiar eu în cursă, ca soarecele, și-s pierdut.

SCENA VII

GNATHO, THRASO, PARMENO

G N A T H O

Și-acuma ? Ce nădejdi, ce planuri aici ne-aduc ? Ce gând ai,
Thraso ?

T H R A S O

Eu ? Vreau să mă întorc la Thais, să fac ce-mi poruncește.

G N A T H O

Cum ?

T H R A S O

Dar ce, nu s-a supus și Hercule Omphalei ?

¹ Pentru că ucisese pe oaspetele său, Iftios, din ordinul lui Zeus, Hercule fu vândut ca sclav Omphalei, regina Lydiei. Aceasta-l ținu în robie timp de trei ani și-l supuse la multe

GNATHO

Ah, exemplu-mi place!

(*Aparte.*)

Vede-te-aş alintat pe creştet, cît mai degrabă, cu sandaual

(*Tare.*)

Dar, iată, se deschide uşa.

THRASO

Ce zici de asta? Văd pe unul
Pe care încă nu-l văzusem. De ce cu-atîta grabă iese?

SCENA VIII

CHAEREA, PARMENO, GNATHO, THRASO

CHAEREA

O, dragii mei, să fie oare vreun om mai fericit ca mine?
Pe Hercule, nimeni! Zeii înşişi m-au sprijinit acum din toată
Puterea lor; într-o clipită m-au copleşit de fericire!

PARMENO

(*aparte*)

De ce se bucură?

CHAEREA

O, dragul meu Parmeno, împlinitorul,
Izvor al fericirii mele! Ştii tu cît sînt de fericit?
Ştii că Pamphila-i cetăţeană?

PARMENO

Am auzit.

umilinte. Hercule trebuia să umble îmbrăcat în straie de femeie, să ţeasă şi să toarcă alături de sclave. Regina îi arunca vorbe de ocară, îmbrăcată în blana lui de leu. Hercule răbda toate jignirile.

CH A E R E A

Că-a mea va fi ?

P A R M E N O

Sînt încîntat !

G N A T H O

(către *Thraso*)

Auzi ce spune ?

CH A E R E A

Și-apoi de Phaedria mă bucur

Că-și află liniștea-n iubire : o casă-acum cu toții sîntem ;
S-a pus sub ocrotirea tatii chiar Thais : cu clienți¹ cu tot
Ne aparține nouă.

P A R M E N O

Este, deci, a lui Phaedria ?

CH A E R E A

Nici vorbă !

P A R M E N O

Și înc-o bucurie : iată-l pe militar zvîrlit afară.

CH A E R E A

Mergi după frate-meu oriunde, du-i vestea !

P A R M E N O

Poate-o fi acasă.

(*Iese.*)

T H R A S O

Mai e vreo îndoială, Gnatho, că sînt pierdut fără speranță ?

G N A T H O

Nici o-ndoială, cred.

¹ În antichitatea romană, *clienții* erau plebei fără drepturi depline, dependenți de patronii lor.

CH A E R E A

Pe cine să-l pomenesc întâi, să-l laud ?
Pe el, care mi-a dat ideea ? Pe mine, care-am îndrăznit ?
Sau mai degrabă pe Fortuna¹, care-a condus măestru totul,
Sfârşind doar într-o zi cu bine atât de însemnate lucruri ?
Sau poate-nțelepciunea tatii, şi bunătatea-i ? Iupiter,
O, fă să dăinuie-acest bine !

S C E N A IX

PHAEDRIA, CHAEREA, THRASO, GNATHO

PHAEDRIA

(*intrind, aparte*)

O, zei ! De necrezut îmi pare
Ce mi-a spus Parmeno acum ! Dar unde-i frate-meu ?

CH A E R E A

Aici !

PHAEDRIA

Sînt fericit !

CH A E R E A

O cred. Dar, frate, pe Thais cel mai mult se cade
Să o iubim ; în casa noastră ea ne aduse bucuria.

PHAEDRIA

Mi-o lauzi mie ?

THRASO

(*aparte*)

Tot mai dragă îmi e de cînd mă tem c-aş
pierde-o !

În tine mi-e speranţa, Gnatho !

¹ Romanii zeificau unele noţiuni abstracte, pe care le personificau ; *Fortuna* era Soarta.

GNATHO

Ce vrei să faci ?

THRASO

Prin rugăminți,
Sau pentru bani, să mă mai bucur de-a Thaisei bunăvoință !

GNATHO

E greu.

THRASO

Tu ești dibaci, știu bine. Când vrei — și izbutești.
De-o scoți
La capăt cum mi-e voia, cere-mi orice poftești, și-ți dau
pe loc.

GNATHO

E sigur ?

THRASO

Sigur, sigur !

GNATHO

Dacă voi izbuti : că ești sau nu
De față, casa-mi ții deschisă ; și să m-aștepte-un loc la masă
Mereu.

THRASO

Vor fi, îți dau cuvântul !

GNATHO

La treabă deci !

PHAEDRIA

Pe cine-aud ?

A, Thraso !

THRASO

Te salut !

PHAEDRIA

Pesemne că n-ai habar ce s-a-ntîmplat

Pe-aici.

THRASO

Ba da.

PHAEDRIA

Și cum se face că iar te mai arăți ?...

THRASO

Mă bizui

Pe tine...

PHAEDRIA

Știi cum să te bizui ? Ah, militarule,-ți declar
Că dacă te mai prind în piață de-acum, oricît vei spune :
„Caut

Pe cineva ; pe-aici mi-e calea“, ești mort !

GNATHO

Ah, nu e bine-așa !

PHAEDRIA

Am zis...

GNATHO

Dar nu te cunoscusem atît de crud.

PHAEDRIA

...Și-așa rămîne !

GNATHO

O vorbă vreau să-ți spun : m-ascultă. Apoi tu hotărăști
precum

Poftești.

CHAEREA

Să auzim.

GNATHO

Hai, Thraso, îndepărtează-te puțin.

În primul rînd, un singur lucru în minte-aş vrea să vă
rămîină :

Că tot ce fac aici e numai şi numai în folosul meu.
Ci dacă v-ar servi şi vouă, şi nu primiţi, e o prostie !

PHAEDRIA

Hai, spune, ce-i ?

GNATHO

Zic să-l îngădui pe Thraso ca rival.

PHAEDRIA

Ce face ?!

CHAEREA

Rival ?...

GNATHO

Gîndeşte-te. Pe Herele ! îţi place, Phaedria, cu dînsa
Trai larg să duci (şi adevăru-i că după pofta inimii
Trăieşti), şi Thais e silită de pe la alţii să primească
Tot ce iubirea ta o costă ; iar tu n-ai cum să-i răsplăteşti.
Ori pentru asta nimeni nu e mai de folos, mai nimerit.
Întîi că e bogat, şi mină ca el mai largă n-are nimeni.
E un năuc, un prost, o vită ce sforăie şi zi, şi noapte ;
Să nu te temi c-o să-l iubească. Şi-apoi îl dai cînd vrei afară.

PHAEDRIA

Ce facem ?

GNATHO

Şi... să ştii, e lucrul cel mai de seamă, după mine :
Pe nicăieri nu se petrece mai de minune ca la el.

CHAEREA

Nu cred să n-avem trebuinţă de omul ăsta.

PH A E D R I A

O, desigur !

G N A T H O

Și bine vă gândiți. Pe mine vă rog din suflet să mă luați
Părtaș cu voi : de multă vreme pe lângă el mă-nvîrt.

PH A E D R I A

Te luăm.

C H A E R E A

Chiar cu plăcere.

G N A T H O

Pentru asta, Chaerea, Phaedria, pe mîină
Vi-l dau, tocați-l și petreceți pe banii lui.

C H A E R E A

Fii liniștit.

PH A E D R I A

O merită.

G N A T H O

Acuma, Thraso, poți să te-apropii.

T H R A S O

Ei, cum stăm ?

G N A T H O

Cum ? Ei habar n-aveau de tine. Dar cînd le-am arătat
cum ești,
Ce fapte-ai săvîrșit în viață, ce însușiri ai, fără seamăn,
Am izbutit.

T H R A S O

Oh, foarte bine ! Voi ști să-ți mulțumesc din plin.
Nu mi s-a întîmplat vreodată să nu mă fac iubit de toți.

GNATHO

Nu v-am spus eu că-ascunde-a-ntregii Atene eleganță-n el?

PHAEDRIA

Nimic nu uiți. Ieșiți pe-acolo.

CINTĂREȚUL DIN FLAUT

Cu bine, și aplaudați.

PHORMIO

Comedie în cinci acte

PERSONAJELE

DEMIPHO, *fratele lui Chremes, tatăl lui Antipho*

CHREMES, *tatăl lui Phaedria*

ANTIPHO, *un tânăr*

PHAEDRIA, *un tânăr*

NAUSISTRATA, *soția lui Chremes*

SOPHRONA, *doica Phaniumci*

HEGIO

CRATINUS } *prieteni ai lui Demipho*

CRITO

PHORMIO, *un parazit*

DORIO, *un neguțător de sclavi*

DAVOS } *sclavii lui Demipho*

GETA

Acțiunea se petrece la Atena

PROLOGUL

Un mai bătrîn confrate neizbutind să smulgă
Poetul de la lucru — să-și părăsească arta —
Prin bîrfe vrea să-l facă acum să nu mai serie ;
Vorbește prin tot locul că-n piesele-i mai vechi
Sărăcăcios e stilul și intriga subțire,
Că n-a pus niciodată un tînăr fără minte,
Ce vede-o căprioară fugind, de cîini gonită,
Să plîngă și să roage să fie ajutată.
Și dacă va-nțelege că piesa n-a căzut
Mai mult e-au fost actorii dibaci, nu pana lui,
N-ar îndrăzni pe alții atîta să-i atace,
Mai bune piese-ar serie și-ar fi mai prețuite.
Ci dacă vreunul zice, sau cugetă măcar :
„Eh, dacă-l lăsa-n pace bătrînul pe poet ¹,

¹ Se pare că acest bătrîn poet, blamat aici, era Luscius Lavinius sau Lanuvinus, șeful unei grupări literare rivale. Criticîndu-l că introduce într-o piesă a sa un tînăr subjugat de halucinații (do aceea își vede iubita transformată în căprioară și o jalește), Terențiu îi reproșează lui Luscius că n-a respectat diferența dintre tragedie și comedie, în care o asemenea scenă tragică nu era la locul ei. Terențiu recunoaște că Luscius s-a bucurat de unele succese, dar le atribuie calităților actorilor care interpretaseră piesele lui. Aluzii critice la adresa lui Luscius pot fi identificate și în prologul piesei *Eunucul*.

Alt subiect să scrie *Prologul* nu găsea,
 Căci n-are ce să spună cînd nu defaimă“, noi
 Așa îi dăm răspunsul : Sînt liberi toți poeții
 Prin artă să se-nalțe deasupra celorlalți.
 Bătrînu-a vrut să-l rupă de lucru, ca să piară
 De foame ; dar poetu-i răspunde, nu-l atacă.
 Îl lauda, firește, de-ar fi luptat cîstit.
 Așa, ce-mproașcă-n alții se-ntoarce-asupra lui.
 Mă voi feri de astăzi să-l mai vorbească, deși
 El n-o să se ferească să cadă în păcat.
 Și-acum, vă rog aminte luați : vă prezentăm
 O comedie nouă, ce au numit-o grecii
*Epidicazomenos*¹, și-i spun latinii *Phormio*,
 Căci primul rol jucat e de Phormio, parazitul,
 Și intriga în piesă el singur o conduce.
 De vreți cîști poetul, să ascultați vă cerem
 În liniște deplină și cu bunăvoință,
 Să nu pătim și astăzi ca nu demult, cînd trupa
 Silită-a fost de larmă să părăsească piața² ;
 Actorii însă-avură curajul să revină,
 Căci bunătatea voastră îi cheamă înapoi.

¹ Comedie scrisă de un autor grec numit Apollodor din Carystos (cca 300—260 î.e.n.).

² Aluzie la necazurile pe care le-a întâmpinat reprezentarea unora dintre piesele lui Terențiu.

ACTUL ÎNȚII

SCENA I

DAVOS

Ieri a venit la mine un vechi și bun prieten,
Compatriotul Geta, fiindcă îi mai sînt
Dator cu-o rămășiță de bani, și m-a rugat
Să i-o aduc chiar astăzi : și, iată, i-am adus-o.
Am auzit că fiul stăpînului său toemai
S-a însurat, și poate să-i facă vrea un dar.
Păcat că totdeauna cei nevoiași se cade
Să înmulțească celor cu bunăstare-ayutul !¹
Tot ce a stîns cu trudă din bietul lui cîștig.
Lipsindu-se de orice plăcere, ban cu ban,
Lua-va o femeie, făr-a-i păsa ce greu
S-au adunat grămadă. Și nici n-o să apuce
Să nască ea, că Geta alți bani îi va fi strîns ;
Pe urmă, iar, cînd ziua de naștere-i serbează,
Și la inițiere²... Sînt pentru ține, desigur,
Dar mama îi primește... Nu-l văd pe Geta, oare ?

¹ Tot textul comediei este presărat cu asemenea reflecții ale autorului asupra vieții, puse de el în gura personajelor. Uneori, ca în cazul de față, ele conțin observații pătrunzătoare.

² Aluzie la un obicei grecesc. În jurul vârstei de 14 ani copiii erau tunși și inițiați în practicile unor culte religioase (în special la Delfi).

S: C E N A II

GETA, DAVOS

GETA

(iese corbind cu cineva din casă)

De-o să mă cate unul roșcat...

DAVOS

Stai, uite-l !

GETA

Ah !

Toama' ieșisem, Davos, în calea ta.

DAVOS

(întinzindu-i o pungă)

Poftim

Intreaga datorie, bani buni și numărați.

GETA

Iubirea, mulțumirea-mi, că n-ai uitat, le meriți...

DAVOS

E bine zis, căci astăzi, cu oamenii, ajungi

Să porți recunoștință cui dă ce ți-e dator.

Dar ce te întristează ?

GETA

Pe mine ? Nu știi spaima,

Primejdia în care trăim ? !

DAVOS

Și-anume ?

GETA

Dacă

Nu flecărești, ți-oi spune.

DAVOS

Ah, prostule ! Ți-e teamă

Să-ncredești o vorbă cui cinstea i-ai cercat-o

Incredințându-i banii ? Și ce folos am dacă

Te-nșel ?

GETA

Atunci ascultă.

DAVOS

Chiar asta fac și eu.

GETA

Tu îl cunoști pe Chremes, ce-i frate cu al nostru

Stăpîn ?

DAVOS

Cum nu ?

GETA

Po fiul lui, Phaedria, -l cunoști ?

DAVOS

Cum te cunosc.

GETA

Bătrînii plecară amîndoi,

În Lemnos ¹ cel mai mare, -n Cilicia ² al nostru,

La un mai vechi prieten, ce, vrînd să îl uimească,

Desigur, munți de aur îi promitea -n scrisori.

DAVOS

Lui, care-avea atîta avere ?

GETA

Isprăvește :

Așa i-i felul.

¹ Insulă situată în centrul arhipelagului grecesc din Marea Egee.

² Regiune din Asia Mică, situată pe teritoriul Turciei actuale.

DAVOS

Rege, ah, trebuia să fiu !

GETA

Plecînd, bătrînii noştri stăpîn aici mă lasă,
Magistru la odrasle.

DAVOS

Vai, Geta, grea povară

Ţi-ai luat pe umeri !

GETA

Proba am şi făcut-o ; ştiu ;

De-accea poate zeli s-au mîniat pe mine.

Eh, i-am strunit o vreme... Dar mai apoi ? C-am vrut
Să nu-mi înşel stăpînii, vai de spinarea mea !

DAVOS

Şi eu mi-nchipuisem. Căci a te-npotrivi
Sminteală e, curată.

GETA

M-am hotărît să-i las

Orice poftese să facă.

DAVOS

Te-ai luminat la vreme !

GETA

La început, al nostru nu s-a ţinut de şotii ;

Dar Phaedria se leagă de-o mică citaristă ;

Începe s-o iubească la nebunie chiar.

Ea era sclava unui neguţător infam ;

Să-i dărui ce, cînd banii-i chiverniseau părinţii ?

Doar să-şi desfete ochii lui Phaedria-i rămîne,

S-o ducă pîn' la şcoală şi apoi s-o aducă.

Noi, neavînd ce face mai bun, îl însoţeam.

Chiar peste drum de şcoala aceea îşi ţinea

Un bărbier dugheana, şi noi o aşteptam

De obicei înuntru pîn-o pornea spre casă.
Cum stam odată-acolo, un tînăr am zărit
Cu ochii-n lacrimi, lucru ce ne-a uimit pe toți.
L-am întrebat ce are. „Nu bănuisem, zice,
Că-i grea și-apăsătoare povara sărăciei.
Vai, am văzut, aproape de-aici, o biată fată
Amar plîngîndu-și mama pierdută. Era-ntinsă
Chiar dinainte-i moarta ; și, ca s-o-nmormînteze,
Afară de-o bătrînă, nu are nici o rudă,
Nici cunoscuți, nici prieteni, nimic — să-i plîngi de milă.
Și ce frumoasă fată !” Dar ce s-o mai lungesc ?
Mișcați am fost cu toții. Antipho ne-a-ntrebat :
„Vreți s-o vedem ?” Și altul : „Desigur, vrem ; să mergem !
Fii bun și du-ne-acolo.” Plecăm tustrei, ajungem
Și o vedem : frumoasă ! Cu-atît mai mult cu cît
Ea nu-și adăugase nimic la frumusețe :
Descultă, despletită, rău îmbrăcată,-n lacrimi,
Cu straie răvășite — că dacă n-ar fi fost
De felul ei frumoasă, n-ar fi părut de loc.
Cel ce-o purta în suflet pe cîntăreață, numai :
„Da, zice, e drăguță”. Al nostru...

DAVOS

Înțeleg :

S-a-ndrăgostit.

GETA

De-a bine ! Să vezi unde-a ajuns :

Aleargă la bătrînă, a doua zi, și-o roagă
Să-l lase înmăuntru la fată ; ca nu-l lasă.
Nici nu se cade,-i spune, așa, că-i cetățeană,
Copila, din Atena, de neam ales, cinstită.
Ci dacă, după lege, ar lua-o de nevastă,
Îngăduie, firește ; altminteri — să n-audă !
La-neurecătură iată-l : rîvnea să se însoare,
Dar îi era și teamă de tatăl său plocat.

DAVOS

Nu i-ar fi dat iertare la-ntoarcere bătrînul ?

GETA

Să-l lase cu-o soție de neam umil și fără
Vreo zestre ? Niciodată.

DAVOS

Și ce-a mai fost pe urmă ?

GETA

Ce ? Un anume Phormio, un parazit, există,
Om îngîmfat, obraznic... Toți zeii să-l trăsnească !

DAVOS

Și ce-a făcut ?

GETA

Povață i-a dat cum ai s-auzi :

„O lege-avem prin care orice copilă-orfană
Cu cea mai de aproape din rude se mărită,
Și ruda e datoră s-o ieie de soție.
Spun că ești rudă-a fetei — chiar te silesc s-o scrii —
În chip de bun prieten al tatălui copilei.
La judecată mergem ; arăt cam cine-au fost
Și tatăl ei, și mama, ce rude sînteți voi,
Și cum n-ai să tăgădui, nici vorbă,-am să cîștig.
M-aștept, cînd vine tatăl, la un proces : ei și ?
Ea va rămîne-a noastră.“

DAVOS

Hazlie îndrăzneală !

GETA

Primește, face-ntocmai ; la judecată pierdem
Și se însoară !

DAVOS

Cè spui ?

GETA

Ce-ai auzit.

DAVOS

O, Geta !

Ce-ai să te faci ?

GETA

Pe Hercle, nu știu ! Atîta doar :

Că-i bine-n fața sorții să mă țin dîrz.

DAVOS

Îmi place ;

Vorbiți-ai bărbătește !

GETA

În mine mi-e nădejdea.

DAVOS

Te felicit !

GETA

Să-mi caut mijlocitor, dar cred

Că mult n-o să-mi ajute. „Acum să-l ierți, ar spune,

Dar dacă iar greșește, nu te mai rog.“ Și poate

În șoaptă i-ar și spune : „Cînd plec, de vrei, ucide-l“.

DAVOS

Dar cu însoțitorul acelei cîntărețe...

Cum merge ?

GETA

Nu prea strașnic.

DAVOS

Pesemne că nu poate

Prea multe să-i ofere.

GETA

Nimic, decît speranțe.

DAVOS

S-a-ntors al lui părinte ?

GETA

Nu, încă nu.

DAVOS

Și tu

Pe cînd ți-aștepți stăpinul ?

GETA

Prea sigur nici nu știu ;

Se spune de-o scrisoare, a lui, c-ar fi venit

Și s-ar găsi la vameș¹ ; mă duc să-i dau de rost.

DAVOS

Mai ai cu mine, Geta, și altceva ?

GETA

Cu bine !

(Chemînd din interior.)

Băiete !... Nu e nimeni ?

(Unui sclav care se arată.)

Poftim !

(Îi aruncă o pungă.)

S-o duci lui Doreium.

(Iese.)

¹ Se referă la funcționarul care percepea vama în port. Atît la greci, cît și la romani se percepea taxă vamală în porturi nu numai de la corăbiile venite din alte state, ci chiar și de la cele ce aduceau mărfuri din alte teritorii ale statului căruiia îi aparținea portul respectiv.

SCENA III

ANTIPHO, PHAEDRIA

ANTIPHO

Ajung să mă-nspăimînt de tata la gîndul numai că se-ntoarce-;
El, Phaedria, care-mi vrea bine pe lumea asta cel mai mult !
Să nu fi fost nesocotința-mi, îl așteptam cum i se cade.

PHAEDRIA

Ce s-a-ntîmplat ?

ANTIPHO

Știi ca și mine ce-am îndrăznit, de ce
mă-ntrebi ?

Ah, dacă nu-i trecea prin minte lui Phormio să mă-ncurajeze,
Nu mă-mpingea atît dorința — să am temei de disperare !
Nu mă-nsuram de fel ; mai rele aș fi-ndurat cîteva zile,
Dar aș fi fost scutit acum să sufăr zilnic..

PHAEDRIA

Te ascult !

ANTIPHO

...Cînd îl aștept pe cel ce vine de bucurii să mă lipsească.

PHAEDRIA

Cînd alții plîng că n-au pe cine li-i drag, tu plîngi că ai
din plin.

Plutești, Antipho, în iubire ;

Și viața care-o duci, po Hercule ! e de rîvnit, stîrnește pizmă.

Îți jur c-aș ține să mă bucur de ființa dragă-atîta vreme

Chiar și cu prețul vieții mele ! De-aici ușor e să ghicești

Cît sufăr eu că n-am aproape nimic, și ce bogat ești tu ;

Nu spun că, fără cheltuială, o fată-ai luat creșcută-n cinste,

Soție cum doreai, și bunul renume nu ți l-ai pătat ;

Ești fericit, sau nu-ți lipsește nimic să fii, să nu te bucuri.

Să fi-ncăput, ca mine,-n mîna aceluia crunt neguțător,
Ai fi văzut ! Dar astfel sîntom : nemulțumiți cu ce avem.

ANTIPHON

Eu, Phaedria, pe tine tocmai te socotesc mai fericit,
Căci de ales doar ție încă îți stă-n putere : să reții,
Să drăgostești, sau, dimpotrivă, să părăsești ; eu sînt de plîns,
Că nici să-mi părăsesc avutul nu pot, și nici să mi-l păstrez.
Dar ce să fie ? Nu e Geta cel ce se-apropie în goană ?
Ba el e. Vai, mă tem, sărmanul, vreo veste rea să nu-mi aducă !

SCENA IV

GETA, ANTIPHON, PHAEDRIA

GETA

(aparte)

Pierdut ești, Geta, de nu cauți vreun mijloc repede să scapi ;
Văd o mulțime de necazuri asupra ta cum se abat !
Nu știu de fel să le înconjur, nici mă pricep s-o scot la capăt,
Căci fapta noastră nu mai poate mult timp rămîne tănuită...

ANTIPHON

(cătne Phaedria)

Ce-l poate tulbura-ntr-atita ?

GETA

(aparte)

...Și vreme n-am de loc : bătrînul s-a-ntors !

ANTIPHON

(cătne Phaedria)

Ce veste rea mă paște ?

GETA

(*aparte*)

Cînd o să afle, prin ce mijloc să-i domolească mînia, oare ?
Să-i spun ? Ia foc. Să tac ? Îl supăr. Să mă dezvinui ? Timp
pierdut.
Amar de mine, bietul ! Tremur pentru Antipho și mă zbucium !
Pe el îl tem, de el mi-e milă, el mă reține-acum, căci altfel
Mi-aș pune rînduială-n treburi și, răzbunat cu supărarea
Bătrînului, aș strînge-n grabă tot ce-i al meu și mi-aș lua
drumul !

ANTIPHO

(*către Phaedria*)

Ce spune el de furt și fugă ?

GETA

(*aparte*)

Dar unde-l aflu pe Antipho ? Și încotro să-i caut urma ?

PHAEDRIA

(*către Antipho*)

Te-a pomenit pe tine.

ANTIPHO

Nu știu de ce mă tem de-o veste proastă.

PHAEDRIA

Dar ce, nu ești întreg la minte ?

GETA

(*aparte*)

Să văd: de obicei e-acasă.

PHAEDRIA

Zic să-l chemăm.

ANTIPHO
(*strigându-l pe Geta*)

Aşteaptă !...

GETA

Ah !

Oricine-ai fi, ai glasul...

ANTIPHO

Geta !

GETA

E chiar acel pe care-l caut.

ANTIPHO

Că veste îmi aduci ? Ah, spune-o, dacă se poate, -ntr-un cuvânt !

GETA

O spun.

ANTIPHO

Da, zi-i.

GETA

În port, de-o clipă...

ANTIPHO

S-a-ntors... ?

GETA

Ghiceşti !

ANTIPHO

Vai mie !

PHAEDRIA

(*către Geta*)

Ei ?

ANTIPHON

Ce fac ?

PHIAEDRIA

(căt're Geta)

Ce spui ?

GETA

Că-n port văzut-am pe tatăl lui și unchiul tău.

ANTIPHON

Cum să îndrept acum, sărmanul de mine, lucrurile, cum ?
Ci dacă soarta ni-i dușmană, o, Phanium, și ne desparte,
Nu mai dau nici un preț pe viață.

GETA

Ah, dacă e cum zici, Antipho,
Să fii mai cu luare-aminte ; norocu-ajută pe viteji.

ANTIPHON

M-a scos din fire.

GETA

Totuși, ține-ți mai mult ca altădată firea.
Căci dacă tatăl tău simți-va că-ți este frică, va și crede,
Să știi, că ești de vină.

PHIAEDRIA

Asta așa e.

ANTIPHON

Nu pot să-mi schimb felul.

GETA

Și dacă ar fi fost nevoie să faci un lucru și mai greu ?

ANTIPHON

Atît nu pot, darmite-alt lucru ?

GETA

Vorbim zadarnic, hotărît !
La ce bun să mai pierdem vremea ? Eu am plecat.

PHI AEDRIA

Și eu.

ANTIPHO

(revenind)

Vă rog !

Și dacă-ncerc ?

(Luînd o înfățișare eroică.)

Așa e bine ?

GETA

Tu flecărești !

ANTIPHO

Priviți-mi fața :

Așa e bine ?

GETA

Nu.

ANTIPHO

Acuma ?

GETA

Aproape.

ANTIPHO

Și acum ?

GETA

È bine.

Așa rămîi și orice-ți zice : întoarce-i ; la atac : răspunde-i,
Să nu îți pese de mînia și țipetele lui...

ANTIPHO

Da ; știu.

G E T A

...N-ai vrut, silit ai fost...

P H A E D R I A

...de lege și de judecători...

G E T A

Pricepi ?

Dar cine e bătrînul care se-arată-n capul străzii ? El e !

A N T I P H O

(*plecînd*)

Nu pot să stau.

G E T A

Ce-i asta ? Cum, pleci, Antipho ? Stai, Stai, zic !

A N T I P H O

Mă știu prea bine, cum și păcatu-mi știu.
Pe Phanium, și viața-mi cu ea, v-o las în grijă.

(*Iese.*)

P H A E D R I A

Ce-o să pățim noi, Geta ?

G E T A

Tu o morală-ascuți,
Eu capăt scărmineală, de nu mă-nșel, pe cînte.
Dar, Phaedria, ni-i rîndul acumă să urmăm
Noi, pentru noi, povața șoptită lui Antipho.

P H A E D R I A

Nu-mi spune că *ni-i rîndul*, ci numai ce să fac.

G E T A

Pe cînd puneam la cale isprava, tu ne-ai spus
— Îți mai aduci aminte ? — că argumente ai
Puternice, nțelepte și lesne de-nțelese.

PHÆDRIA

Îmi amintesc.

GETA

De ele nevoie-avem, sau încă
Mai ~~bune~~, mai dibace.

PHÆDRIA

Voi face tot ce pot.

GETA

Atunci, la primul ~~du-te~~ ; eu mă ascund aici,
Să te ajut și ~~sprijin~~ de-o să te-nfunde.

PHÆDRIA

Haidem !

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

DEMIPHO, GETA, PHAEDRIA

DEMIPHO

E cu putință fără voia-mi Antipho să se fi-nsurat ?
Autoritatea mi-o încalcă, dar treacă asta — că mă supăr
Nu-i pasă ! N-are nici rușine ? O, ce-ndrăzneală ! Geta, bun
Sfătuitor !

GETA

(*aparte*)

Eu vin la urmă.

DEMIPHO

Ce au să-mi spună ? Cum se scuză ?

Sînt curios.

GETA

(*aparte*)

Eu știu : fă-ți grijă cu altceva.

DEMIPHO

O să-mi înșire :

„Eu nu voiam, a vrut-o legea“. Așa-nțeleg, spun drept...

GETA

(*aparte*)

Îmi placi !

DEMIPHO

Dar legea-a vrut să nu te aperi, și adversarului să-i dai
Cîștig de cauză ?

PHAEDRIA

(încet, către Geta)

Aici e aici !

GETA

(încet, către Phaedriu)

O scot la capăt eu.

DEMIPHO

Ce pot să fac : e o-ntîmplare de necrezut, peste-așteptări ;
De furie nu sînt în stare să mă gîndesc ce-i de făcut.
Ah, vād că trebuie, cînd omul se crede cel mai fericit,
Mai grijuliu să se gătească să-ndure-a' sorții lovituri¹ :
Exil, primejdii, persecuții... Venind acasă, să se-aștepte
L-al fiului desfrîu, la moartea soției, boala fiicei sale,
Căci sînt firești, oricînd se-ntîmplă ; nimic prea mult să nu-l
uimească :
Va socoti noroc, desigur, cînd un necaz n-o să-l ajungă.

GETA

O, Phaedria, nu mă vei crede că-s mai mintos decît bătrînul
Din timp am chibzuit la cîte m-așteaptă cînd se-ntoarce el :
La moară voi pleca să macin, bătut voi fi, purta-voi lanțuri,
Pe cîmp munci-voi ca ocașii ; dar prea mult n-o să mă
uimească :
Voi socoti noroc, desigur, cînd un necaz n-o să m-ajungă.
Ce stai și nu te duci să-l mîngîi pentru-nceput cu-o blindă
vorbă ?

¹ În reflecțiile lui Terențiu se strecoară adesea concepții etice care aparțineau stoicismului, curent filozofic dominant în epoca respectivă. Stoic era și îndemnul de a te pregăti permanent să înfrunți loviturile soartei, de-a pune răul în față.

DEMIPHO

Il văd pe Phaedria, pe fiul fratelui meu, îmi iese-n cale ! }

PHAEDRIA

Unchiule, salve !

DEMIPHO

Salve ! Dar unde e Antipho ?

PHAEDRIA

Mă bucur de venirea...

DEMIPHO

Te cred. Dar și răspunde-mi.

PHAEDRIA

E sănătos. Aici e. Și-ți merse totul bine ?...

DEMIPHO

Cît aș fi vrut !

PHAEDRIA

Dar cè ai ?

DEMIPHO

Tu, Phaedria, întrebi ?

Ați ticluit o nuntă frumoasă-n lipsa mea !

PHAEDRIA

Te superi pentru-afila ?

CETA

(aparte)

Grozav comedian !

DEMIPHO

Dar cum să nu mă supăr ? Abia aștept să-l văd,
Ca să-i arăt că tatăl de altădată, blînd,
La fapta lui devine sever, nenduplecăt.

PHAEDRIA

N-a săvîrşit nimica de care să te-nfurii.

DEMIPHO

Mereu acelaşi lucru ! Toţi sînt la fel : pe toţi
îi vezi într-unul singur.

PHAEDRIA

Dar nu de asta-i vorba.

DEMIPHO

Greşeşte unul : cellalt îl apără ; şi face
La fel cu-al doilea, primul ; se-ajută între ei.

GETA

(*aparte*)

I-a zegrăvit bătrînul cum nici nu-i dă prin minte !

DEMIPHO

Căci, Phaedria, de n-ar fi-aşa, nu i-ai lua partea.

PHAEDRIA

Dar, unchiule, Antipho, dac-a greşit cumva,
Onoarea vătămîndu-şi sau treburile-i multe,
Eu n-am să-l apăr, iată : ce merită — prînească ;
Dar dacă nişte oameni vicleni ne prind în laţ,
Fiindcă sîntem tineri, şi-o cauză nedreaptă
Cîştigă, ducem vina noi, sau judecătorii,
Ce-ades, ca să nu îşte nici o nemulţumire,
Şi uneori din milă, pe cei sărmani i-ajută ?

GETA

(*aparte*)

De nu ştiam pricina, juram că spune drept.

DEMIPHO

Dar e vreun om al legii să-ţi recunoască dreptul,
Cînd tu, ca să te aperi, nici gura n-o deschizi,
Ca el ?

PHAEDRIA

Oricărui tânăr i s-ar fi-ntîmplat
La fel, căci, dus în fața judecătorilor,
Sfios, modest cum este, s-a uluit, încît
N-a mai putut să spună ce-n minte chibzuise.

GETA

(*aparte*)

O, minunat ! E vremea s-apar lîngă bătrîn.

(*Către Demipho.*)

Bine-ai venit, stăpîne ! Mă bucur că ești teafăr.

DEMIPHO

O, salve, vrednic paznic ! Al casei mele reazim,
Ce fiului meu grija în lipsa-mi i-ai purtat !

GETA

De mult ascult acolo cum de noi toți te plîngi.
Dar n-ai motiv, mă crede, și mai puțin de mine.
Ce vrei să fac în toată această-neurcătură ?
Pe sclav nu-l lasă legea procese să pledeze,
Nici martor nu-l primește.

DEMIPHO

Trec peste tot, admit
Că, nencercat și tânăr, prea l-au luat din scurt ;
Tu erai sclav. Dar fie-i de-o mic de ori rudă
Ea, tot n-ar fi luat-o, ci-i da, cum cere legea,
Doar bani să se mărite, să-și ia un alt bărbat.
Ce minte-avu cu-o fată săracă să se-nsoare ?

GETA

Nu mintea, numai banii-i lipseau.

DEMIPHO

Sc-mprumuta

De undeva...

GETA

De unde ? Uşor e să vorbeşti

DEMIPHO

La o adică, fie, cu camătă lua.

GETA

Hei ! Bine zis ! Dar nimeni nu i-ar fi dat oît timp
Trăieşti !

DEMIPHO

Nu, nu se poate ! Nu-ngădui, orice-ar fi !
Măcar o zi pe-această mireasă eu s-o rabd !
Mă port cum se cuvine cu el. Să-mi fie-adus,
Sau unde şade omul acela vreau să aflu.

GETA

Vorbeşti, socot, de Phormio ?

DEMIPHO

De cel care-o susţine.

GETA

Ain să-l aduc.

DEMIPHO

Şi unde-i Antipho ?

PHAEDRIA

A plecat.

DEMIPHO

Mergi, Phaedria, să-l cauţi şi âdu-mi-l.

PHAEDRIA

Alerg

Să-l caut.

GETA

(*încet, ironic*)

La Pamphila. adică !

DEMIPHON

Iară cu,

Ca să-i cinstesc pe zeii penai¹, întâi pe-acasă
Mă-abat ; în for² pe urmă grăbesc să chem câțiva
Prietenii, să m-ajute în pricina aceasta,
Să fiu stăpîn pe mine cînd o să vină Phormio.

SCENA II

PHORMIO, GETA

PHORMIO

(*intrînd în scenă cu Geta*)

Așa să fie : că de teama lui taică-su-a fugit ?

GETA

Așa.

PHORMIO

Pe Phanium a părăsit-o ?

GETA

Întocmai.

PHORMIO

Și bătrînul turbă ?

¹ Penații erau zeități casnice la vechii romani. Propriu-zis, penaii erau zeii cămării, zeii interiorului locuinței familiei.

² Forul (lat. : *forum*) era o piață centrală din orașele romane. Aici se desfășura în principal activitatea politică, juridică, întrunirile publice etc.

GETA

Cumplit.

PHORMIO

(vorbind cu sine însuși)

Ah, Phormio, fii tu sigur că toate-n cap ți se vor
sparge.

Năzbîtia tu ai făcut-o ; tu să înduri. Curaj, fii gata !

GETA

Ah, te implor !...

PHORMIO

(idem, foarte îngîndurat)

De-o fi să-mi ceară...

GETA

Tu ești speranța noastră...

PHORMIO

(același joc)

Asta-i l...

Și dacă-o fi s-o-ntoarcă ?...

GETA

Numai tu ne-ai dat ghes...

PHORMIO

(același joc)

Cred că...

GETA

Ajută-i !

PHORMIO

(către Geta)

Adu bătrînul ! Co-mi rămîne să fac mi-am rînduit în minte.

GETA

Și cum ?

PHORMIO

Ce vrei ? Nu s-o păstreze pe Phanium, iar pe
Antipho

Să ți-l dezvinui, atrăgându-mi întreaga tatălui minie ?

GETA

Om curajos, prea bun prieten ! Și totuși, Phormio, să ieși
seama ;

Cumplit mă tem că toate-acestea nu au să-ți cadă bine.

PHORMIO

Ah !

Să nu te sperii ! Nu-i pericol ; mi-am socotit toți pașii bine.
La cîți și cîți am frînt eu șira spinării,-ți dă prin mințe ție,
Cîți oameni, cetățeni de seamă ? ! Pe cît îi știu, pe-atît le
trag...

Și-ai auzit cîndva pe vreunul să scrie plîngere-mpotrivă-mi ?

GETA

Cum ieși tu asta ?

PHORMIO

Dar nu cade în laț eretele, nici uliul,
Ce numai rău ne-aduc ; ci păsări ce nu ne vatămă de fel,
Cu ele mergo vînătoarea, și-i timp pierdut cu celelalte.
Se tem numai accia care au de pierdut cîte ceva ;
Eu, cum se știe, n-am ce pierde. Vei spune : „Au să te
închidă“ ;
N-or să hrănească ei un lacom ca mine, și-ar avea dreptate
Să nu se-ndese să-mi aducă atîta bine pentru rău.

GETA

Ah, n-o să știe niciodată să-ți mulțumească pe cît meriți !

PHORMIO

Lui, om ales, cu masa-ntinsă, n-ai cum să-i recunoști destul !
În casa lui, fără-o lețcaie, dai cu parfumuri, te-mbăiezi,
Îți liniștești cu totul mintea, în timp ce el mereu se zbate,
Se dă în vînt pe plac să-ți facă ; el cheltuie din gros, tu rîzi,
Bei primul, stai la loc de cinste și-nșercî la masă-o
șovăială...

GETA

Acum ce vrei să zici ?

PHORMIO

...Că nu știi ce să înfuleci mai întîi.

Și dacă socotești alene cît sînt de bune, de plăcute,
Și scumpe, nu-l privești pe-acela ce ți le-a dat ca pe un zeu ?

GETA

Bătrînul ! Vezi ce faci, ia scama. E grea ciocnirea de-nceput ;
Dar dacă treci de ea, ce vine pe urmă nu-i decît o joacă.

SCENA III

DEMIPHO, HEGIO, CRATINUS. CRITO, PHORMIO, GETA

DEMIPHO

(către cei trei prieteni care îl însoțesc)

Așa-i că niciodată n-ați auzit pe nimeni
C-ar fi-ndurat, ca mine, ocară-atît de mare ?
Să-mi ajutați !

GETA

(încet, către Phormio)

L-îneacă minia.

PHORMIO

(*încet, către Geta*)

Las' pe mine !

Il duc eu de-o să-ți placă.

(*Tare, prefăcându-se că nu-l vede pe Demipho.*)

Pe zeli fără moarte !

Demipho vrea să nege că Phanium i-e rudă ?...

Să nege azi Demipho că-i este rudă ?

GETA

(*prefăcându-se că nici el nu-l vede pe Demipho*)

Neagă.

PHORMIO

(*același joc*)

Și cum că l-ar cunoaște pe tatăl fetei ?

GETA

(*același joc*)

Neagă.

DEMIPHO

(*către prietenii săi*)

Cred că-i acela de care vorbeam. Veniți cu mine.

PHORMIO

(*același joc*)

Și că habar nu are măcar de Stilpho ?

GETA

(*același joc*)

Neagă.

PHORMIO

(*același joc*)

Fiindcă e săracă, n-o recunoaște tatăl ;
O părăsește. Iată zgîrcenia ce face !

GETA

(*același joc*)

*Mai zi că mi-e stăpînul zgîrcit, și ai s-auzi !

PHORMIO

O, ce-ndrăzneală ! Încă mai vrea să mă acuze !

PHORMIO

(*același joc*)

Cît despre fiu, e tînăr, și nu văd nici un rău
Că nu-i cunoaște tatăl ; era un om bătrîn,
Sărac, și pînă seara din zori trudind pe cîmp
Trăia ; și numai tata s-a îndurat să-i deie
Pămînt de muncă. Bictul de el, se tot plîngea
De ruda lui bogată, că-l lasă-n părăsire !
Și, ah, ce om ! Un altul n-am pomenit mai bun.

GETA

(*același joc*)

Vezi eu, ce zici, și cine ești tu !

PHORMIO

(*același joc*)

Ia du-te-ncolo !

De nu eram eu sigur, nicicînd nu îndrăzneam
Să intru-n dușmănie cu dînsul pentru-o fată,
Pe care suflet are acuma s-o alunge.

GETA

(*același joc*)

Îmi ponegrești stăpînul cînd nu e să-ți răspundă ?

R H O R M I O

(*același joc*)

Îi dau ce i se cade.

G E T A

(*același joc*)

Așa ? Tilhare !

D E M I P H O

Geta !

G E T A

(*prefăcându-se că nu l-a auzit, către Phormio*)

Răstălmăcit-ai legea ca să-i storcei banii !

D E M I P H O

Geta !

P H O R M I O

(*încet, către Geta*)

Răspunde-i !

G E T A

Cine-i oare ?

(*Prefăcându-se că l-a descoperit pe Demipho.*)

Ah !

D E M I P H O

Taci !

G E T A

De tine,-n lipsă,

Netrebnice cuvinte a spus acest netrebuic,

Și-așa de dimineață o ține.

DEMIPHO.

Hai, ajunge !

(*Către Phormio.*)

Întii și-ntii de toate, eu, tinere,-aș putea
Să-ți pun, dacă-mi dai voie, o întrebare : cine-i
Acel ce-i zici prieten de-al tău ? Țin mult să aflu.
Și cam ce fel de rudă pretinde că mi-ar fi ?

PHORMIO

Te faci că vrei să afli ce bine știi !

DEMIPHO

. Știu ?...

PHORMIO

Da.

DEMIPHO

Eu neg ; dacă ești sigur, memoria mi-ajută.

PHORMIO

Hai ! Nu-ți cunoști, se poate, chiar vărul ?

DEMIPHO

Mă omori !

Și-l cheamă ?

PHORMIO

(*căutînd*)

Cum îl cheamă ?... Da !

DEMIPHO

De ce taci acum ?

PHORMIO

(*încet*)

Pe Hercle, nu țin minte !

DEMIPHO

Vorbești odată ?

PHORMIO

(*incet*)

Geta,

Cum îți spuneam că-i zice mai adineauri ? Hai !

(*Tare.*)

Nu-ți spun ! Te faci că nu știi, ca să mă prinzi cu șoalda.

DEMIPHO

Cum. eu, cu șoalda ? !

GETA

(*șoptind*)

Stilpho !

PHORMIO

Și-apoi ce-mi pasă ? Stilpho

I se spunea.

DEMIPHO

Cum ?

PHORMIO

Stilpho, am zis ; l-ai cunoscut.

DEMIPHO

De loc, și niciodată nu am avut vreo rudă

Cu acest nume.

PHORMIO

Oare ? ! De ei nu ți-e rușine ?

Ah, dacă moștenire lăsa talanți vreo zece...

DEMIPHO

Să te ucidă zeii !

PHORMIO

...De spiță, tu, întâiul
Îți aminteai, nici unul din moși-strămoși uitînd !

DEMIPHIO

Admit chiar că așa e ! Mai trebuie acum
Să-mi lămurești ce rudă apropiată-mi este.
S-aud : ce rudă-mi este ?

GETA

Da, bine-i zici !

(Incet, către Phormio.)

Ia seama !

PHORMIO

Am lămurit o dată în amănunt, de față
Cu magistrații. Dacă aș fi mințit, de ce
N-a zis nimic băiatul ?

DEMIPHIO

Vorbești de fiul meu ?
Dar despre el se știe că-i prost de n-are margini.

PHORMIO

Tu, dacă ești atîta de înțelept, alcargă
La magistrați și cere să rediscute cazul ;
Un om ales, ca tine, desigur poate-aduce
În fața judecății de două ori un caz.

DEMIPHIO

E-o mare nedreptate, dar numai fiindcă vreau
Să ocolească procesul și să mă scap de tine,
Voi spune că mi-e rădă. Cum legea îmi fixează
Și zestrea ei, adu-o, te rog : îi dau cinci mine.

PHORMIO

Ha, ha ! Ești de tot hazul !

DEMIPHO

Ei ce ? Ar fi nedrept ?

Nu-i legea pentru mine cum e și pentru altul ?

PHORMIO

Dar ca pe-o curtezană te-ndreptățește legea
S-o folosești, și apoi, plătind-o, s-o alungi ?
Sau, vrînd să n-o împingă nevoia la desfrîu
Pe-o cetățeană, cere ca ruda ei de-aproape
S-o ia-n căsătorie ? Ceea ce vrei să-mpiedici !

DEMIPHO

Da, rudă. Și de unde mi-e rudă ? Cum ?...

PHORMIO

Verdictul

E dat, m-l poți întoarce.

DEMIPHO

Nu pot ?... Voi face-așa

Încît să schimb verdictul.

PHORMIO

Prostie !

DEMIPHO

Ai să vezi !

PHORMIO

Ca să sfîrșim, Demipho, n-avem nimic cu tine ;
Doar condamnat ți-e fiul, tu nicidecum ; tu ești
De vîrsta-nsurătorii trecut.

DEMIPHO

Să socotești

Că a vorbit el însuși tot ce vorbit-ăm eu,
Sau îl alung de-acasă cu zisa lui soție !

G E T A

(încet)

S-a-nfuriat.

P H O R M I O

Mai bine mi face să te duci.

D E M I P H O

Ai legămînt la toate să mi te-împotriveşti,
Mişelule ?

P H O R M I O

(încet, către Geta)

Se teme, deşi vrea curajos

Să pară.

G E T A

(încet, către Phormio)

Începutul e bun.

P H O R M I O

(către Demipho)

De ce nu rabzi

Ce-i de răbdat ? Fireşte, ţi-ar face mare cinste,
Şi-am deveni prieteni.

D E M I P H O

Crezi că dorese să fim
Prieteni ? Sau mi-e grijă că nu te-aud şi văd ?

P H O R M I O

De-ai să fii blînd cu dînsa, afla-vei mîngîiere
La bătrîneţi ; ia seama, te rog, ce vîrstă porţi.

D E M I P H O

Te mîngîie tu ! Ia-o tu !

PHORMIO

Mai domol !

DEMIPHO

Ascultă,

M-am săturat de vorbe ! De nu mă scapi de fată,
O dau pe uşă-afară chiar eu. Da, Phormio,-am zis !

PHORMIO

Atinge-o tu, trateaz-o nu ca pe-o cetăţeană,
Şi vezi proces pe cinste. Am zis şi eu, Demipho !

(Incet, către Geta.)

De-o fi cumva nevoic, mă chemi de-acasă.

GETA

(încet, către Phormio)

Bine.

(Phormio iese.)

SCENA IV

DEMIPHO, GETA, CRATINUS, HEGIO, CRITO

DEMIPHO

(aparte)

Ce griji mi-abate fiul, ce frământări, cu-această
Căsătorie-n care se-ncurcă şi mă-ncurcă !
Şi nu dă barem ochii cu mine, ca să ştiu
Ce spune şi ce crede acum de fapta lui.

(Către Geta.)

Îa du-te, vezi tu dacă s-a-ntors sau nu acasă.

Alerg.

(Iesc.)

DEMIPHIO

(către prietenii săi)

Voi înțelegeți, desigur, cum stă treaba.
Ce-i de făcut ? Zi, Hegio.

HEGIO

Eu ? Cratinus să zică,

De n-ai ceva-mpotrivă...

DEMIPHIO

Zi, Cratinus.

CRATINUS

Vrei tu ?...

DEMIPHIO

Da.

CRATINUS

Zic atât : ia seama la interesul tău.
Zic : ceea ce în lipsă-a făcut se anulează,
Restabilind iar totul ; e drept și vei obține.
Așa îmi dau părerea.

DEMIPHIO

Zi, Hegio, ți-e rîndul.

HEGIO

Cred c-a vorbit din suflet ; dar vede fiecare
În felul său : cîți oameni, atîtea și păreri. ¹

¹ Unele dintre reflecțiile lui Terențiu, întocmai ca cea de față, au devenit ulterior adevărate dictoane. Nu rareori, în asemenea reflecții, Terențiu exprimă considerații sceptice cu privire la oameni, la idei, la anumite realități etc.

Eu cred că unde legea și-a spus cuvîntul, nu e
Chip să revii, și rău e măcar să-ncerci.

DEMIPHO

Zi, Crito.

CRITO

Socot că-i necesară deliberare-adîncă ;
E-un caz aparte.

HEGIO

(către Demipho)

Altăceva mai vrei ?

1

DEMIPHO

Nimic.

(Cei trei pricteni ies.)

Decît eram, sînt și mai nesigur.

GETA

(întorcîndu-se)

Mi s-a spus

Că nu s-a-ntors.

DEMIPHO

Mai bine pe frate-meu l-aștept,
Și numai lui părerea e drept să i-o urniez.
Ia să mă-neumet pînă în port, să văd cînd vine.

GETA

Eu plec după Antipho să-i spun ce s-a-ntîmplat.
Dar, iată, l văd că tocmai se-napoiază-acasă.

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

ANTIPHO, GETA

ANTIPHO

(*aparte*)

Desigur, meriți să te mustri de slăbiciunea ta, Antipho !
S-o ștergi așa, lăsînd pe alții, străini, să-ți aperse viața !
Credeai că-ți îngrijese de rosturi mai cu tărie decît tine ?
Măcar să-i fi purtat de grijă aceleia ce-n casă-o ții,
Să n-o ajungă vreo năpastă, că-n tine-atîta s-a-ncrezut,
Că-n deznădejdea ei tu singur ești sprijinul și-i ești speranța.

GETA

Și noi ți-am zis pe-aici destule că ai fugit așa, stăpîne.

ANTIPHO

Pe tine te cătam.

GETA

Și totuși noi cauza ți-am apărât-o.

ANTIPHO

Ce soartă mă așteaptă ? Spune, hai ! Cum stau lucrurile ?
Tata

A hănuit ceva ?

GETA

Nu încă.

ANTIPHO

E vreo speranță ?...

GETA

Nu știu.

ANTIPHIO

Ah !

GETA

Și totuși Phaedria din suflet te-a susținut.

ANTIPHIO

Îl recunosc.

GETA

Iar Phormio, ca și altădată, plin de curaj s-a arătat.

ANTIPHIO

Ei, ce-a făcut ?

GETA

S-a luat în gură cu mîniatul tău părinte.

ANTIPHIO

Prea bine, Phormio !

GETA

Eu, firește, i-am ajutat...

ANTIPHIO

Ce dragi îmi sînteți !

GETA

Ce spun, e numai începutul : par lucrurile liniștite ;

Pe unchiul tău vrea să-l aștepte bătrînul.

ANTIPHIO

Pentru ce ?

GETA

Spunea

Că trebuie, mai înainte de-a hotărî, să-i ceară sfatul.

ANTIPHO

Ah, Geta, cît mă-nfricoșează venirea unchiului acum !
Cu-o vorbă el va da sentința de viața sau de moartea mea.

GETA

Se-ntoarce Phaedria !

ANTIPHO

Da ? Unde-i ?

GETA

De la palestre, iată-l, vine.

SCENA II

PHIAEDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA

PHIAEDRIA

(căutînd să-l ajungă pe Dorio, care merge înaintea lui)

Dorio !

Ascultă-mă, te rog din suflet !

DORIO

N-ascult.

PHIAEDRIA

O clipă !

DORIO

Să mă lași !

PHIAEDRIA

Ascultă-o vorbă.

DORIO

Mă dezgustă să-ascult mereu același lucru !

PHAEDRIA

Ai să te bucuri data asta de ce-o s-auzi.

DORIO

(oprindu-se)

Poftim. Ascult.

PHAEDRIA

Nu pot eu oare să te-nduplec s-aștepți trei zile ?

(Dorio vrea din nou să plece.)

Unde pleci ?

DORIO

M-ar fi uimit peste măsură vreo noutate să-mi aduci.

ANTIPHIO

(încet, către Geta)

Mă tem că-i dă neguțătorul... dureri de cap.

GETA

(același joc)

Și eu mă tem.

PHAEDRIA

Deci nu te-ncrezi în mine ?

DORIO

Toemai !

PHAEDRIA

Și dacă eu îți jur ?

DORIO

Povești !

PHAEDRIA

Și dacă răsplătit vei spune c-ai fost cum nu gîndeai ?

DORIO

Palavre !

PHAEDRIA

Ajută-mă : ai să te bucuri ; e adevăru' tot.

DORIO

Himere !

PHAEDRIA

Încearcă ; nu e lung răgazul.

DORIO

Îmi cînti mereu același cîntec.

PHAEDRIA

Îmi ești o rudă, un părinte, un prieten, un...

DORIO

Tot flecăreală.

PHAEDRIA

Ai inima atît de aspră și sufletul nenduplec
De rugămîntea mea fierbinte, de jalea mea să nu se-nmoaie ?

DORIO

Atît ești, Phaedria, de simplu, sau, poate, de nerușinat,
Să crezi că pentru-o lingușcă și pe ochi dulci cîștigi o
sclavă ?

ANTIPHIO

(aparte)

Mi-e milă !

PHAEDRIA

(aparte)

Vai, o să mă-nfrîngă.

GETA

(*aparte*)

Cum se aseamănă-ntre ei !

PHAEDRIA

Să mă ajungă nenorocul cînd și Antipho e atît
De încurcat cu ale sale !

ANTIPHO

(*arătîndu-se*)

Hei, Phaedria, de ce e vorba ?

PHAEDRIA

O, fericitul Antipho !...

ANTIPHO

Eu ?

PHAEDRIA

...Care ții iubirea-n casă,

Și n-ai nevoie să guști chinul de-a te lupta c-un ticălos !

ANTIPHO

În casă, eu ? Da, cum se spune de mult : țin lupul de
urechi,
Căci nu știu nici cum să-i dau drumul, și nu știu nici cum
să-l rețin.

DORIO

Eu tot așa cu el.

ANTIPHO

Ți-e teamă că n-ai fi bun neguțător ?

(*Către Phaedria.*)

Și ce-a făcut anume ?

PHAEDRIA

Ăsta ? Cel mai neom e dintre oameni :
El a vîndut-o pe Pamphila.

ANTIPHO

Cum ? A vîndut-o ?

GETA

A vîndut-o ?

PHAEDRIA

Vîndută, da.

DORIO

Ce mirşăvie ! S-o vinzi, cînd tu ai cumpărat-o !

PHAEDRIA

(aparte)

Şi nu-l înduplec să m-aştepte şi să renunţe la vînzare
Trei zile doar, pînă-adun banii făgăduiţi de nişte prieteni !

(Către Dorio.)

Şi dacă nu ţi-i pun în palmă atunci, să nu mai pierzi o clipă !

DORIO

M-ai năucit !

ANTIPHO

Răgazul nu e lung, Dorio ; fii de-nţeles ;
El îndoit o să-ţi plătească bunăvoinţa ce-i arăţi.

DORIO

Astea sînt vorbe !

ANTIPHO

Laşi să fie Pamphila dusă din oraş ?
Îngădui tu să se despartă doi tineri care se iubesc ?

DORIO

Nici eu, nici tu...

PHAEDRIA

Să-ţi răsplătească toţi zeli faptele, cum meriţi !

D O R I O

De multe luni te-ngădui fără să vreau ; făgăduiești meren,
Dar nu plătești, ci doar te smiorcăi ; acum pe altul am
găsit,

Ce nu se vaită, ci plătește : dă locul celor mai de soi.

A N T I P H O

(*către Phaedria*)

Dar, după cît mi-aduc aminte, ai hotărît o zi anume
Cînd s-a legat să-ți deie banii.

P H A E D R I A

Adevărat.

D O R I O

Am zis că nu ?

A N T I P H O

Și a trecut ?

D O R I O

Dar numai ziua de azi mai e.

A N T I P H O

Nu ți-e rușine

Acum s-o-ntorci ?

D O R I O

Nu, cîtă vreme ciștig.

G E T A

Nemernic !

P H A E D R I A

Dorio,

Așa te porți ?

D O R I O

Așa mi-i felul ; dacă vă plac, mă folosiți.

L-înşeli pe faţă !

DORIO

Dimpotrivă, Antipho, tocmai el mă-nşală ;
Căci mă ştia cum sînt, prea bine, pe cînd eu l-am crezut
cum nu e.
Deci el m-a păcălit, şi faţă de el n-am mai rămas eu însumi.
Dar nu-i nimic ; aşa să fie : devreme, mîine,-a zis că-aduce
Toţi banii militarul ; dacă îi iei tu, Phaedria,-nainte,
Ştii legea mea : întiietate dau cui plăteşte-ntii. Adio !

SCENA III

PHAEDRIA, ANTIPHO, GETA

PHAEDRIA

(vorbind cu sine însuşi)

Ce-i de făcut ? Să-i dau, de unde, atît de repede, eu,
bietul,
Cînd n-am nimic ? Şi doar trei zile dacă mă-nvredniceam să
capăt ;
Primisem o făgăduială.

ANTIPHO

Răbda-vom, Geta, noi, să-l frîngă
Nenorocirea, cînd el sprijin mi-a dat, cum tu mi-ai spus, din
suflet ?
Să nu-l ajut şi eu la rîndu-mi, cînd mi-a adus atîta bine ?

GETA

Socot că drept ar fi.

ANTIPHO

Să mergem la el, doar tu îl poţi salva !

GETA

Eu ? În ce fel ?

ANTIPHIO

Găsește-i banii.

GETA

Aș vrea și eu, dar cum, și unde ?

ANTIPHIO

E tata-aici.

GETA

Știu ; și ?

ANTIPHIO

Pricepe și dintr-o vorbă înțeleptul !

GETA

Ei, cum, așa...?

ANTIPHIO

Așa !

GETA

Pe Hercle, bun sfat ! Ci lasă-mă în pace !
Nu m-a ajuns destul necazul de cînd cu-nsurătoarea ta ? !
De dragul vărului vrei iarăși, intrînd în joc, chiar eu să-l
caut ?

ANTIPHIO

(*către Phaedria*)

Drept a vorbit.

PHAEDRIA

Cum ? Pentru tine sînt, Geta, un străin ?

GETA

De fel ;

Dar nu ajunge că bătrînul e furios acum pe noi,

Vrei să-l stîrnim din nou, să pierdem speranța că-l mai
îmblinzim ?

PHAEDRIA

Din fața mea s-o smulgă altul, s-o ducă nu știu unde !

(*Luînd o atitudine eroică.*)

Ah !

Mai zi-mi o vorbă cît e vreme, și cît mai sînt aici, Antipho,
Și bine uită-te la mine !

ANTIPHO

Dar ce-i ? Ce vrei să faci ? Răspunde !

PHAEDRIA

Oriunde-o va purta pe fața pămîntului, merg după ea,
Sau mor !

GETA

Te ocrotească zeii pe drum ! Dar ia-o mai încet !

ANTIPHO

(*către Geta*)

Hai, caută ceva, ajută-l.

GETA

Să caut ! Ce ?

ANTIPHO

Te rog, încearcă ;

Mă tem de lăpta-i fără cuget, și rău o să ne pară, Geta,

GETA

Să-ncerc...

(*Se gîndește.*)

Da, e scăpat, sau poate mă-nșel ; dar scump am
să plătesc.

ANTIPHIO

N-ai teamă : îți voi fi alături, la bine și la rău părtăș.

GETA

(către Phaedria)

De câți bani ai avea nevoie ? Vorbește.

PHAEDRIA

Doar treizeci de mine.

GETA

Treizeci ? Ah, Phaedria, ce fată preascumpă !

PHAEDRIA

Asta e nimic !

GETA

Hai, facem rost.

PHAEDRIA

Tu, om de suflet !

GETA

Să pleci !

PHAEDRIA

Îmi trebuie pe loc !

GETA

Ai să primești. Dar am nevoie de Phormio ca să mă ajute.

ANTIPHIO

Oricînd e gata. Îndrăznește să-l folosești cum vrei, și face.
E omul cel mai bun din lume.

GETA

Să mergem repede la el.

ANTIPHIO

Pot să vă dau și eu vreo mîină de ajutor ?

GETA

Nu ; intră-n casă

Și mîgîie-o puțin pe biata copilă, căci mi-o-nchipui moartă
De spaimă. Hai !

ANTIPHON

Nimic pe lume nu aş primi mai bueros.

PHAEDRIA

Cum te-ai gîndit s-o scoți la capăt ?

GETA

Ai să auzi pe drum. Să mergem !

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

DEMIPHO. CHREMES

DEMIPHO

Ei, Chremes ? Ai adus-o pe-acesta după care-ai
Plecat în Lemnos, fiica ta ?

CHREMES

Nu.

DEMIPHO

Și de ce nu ?

CHREMES

Fiindcă mama fetei văzînd că prea întîrzii,
Iar fata e la vîrsta cînd nepăsarea mea
Îi face-o nedreptate, cu toți ai săi pornise
Încoa', să-mi dea de urmă.

DEMIPHO

Te rog, atunci, să-mi spui
De ce, aflînd acestea, atît ai zăbovit ?

CHREMES

Ținut am fost de boală.

DEMIPHO

Ei, cum ? Ce fel ?

Cum ce ?

Și bătrînețea însăși e-o boală ! Dar năierul
Ce le-a adus, îmi spune c-ar fi ajuns cu bine.

DEMIPHO

De fiul meu aflat-ai ce-a săvârșit în lipsa-mi ?

CHREMES

E tocmai lucrul care mă-neurecă cel mai mult,
Căci dacă mi-aș da fata unui străin, silit sînt
Să-i deslușesc cu cine și-n ce fel am avut-o.
Mă pot încrede-n tine, o știu, ca-n mine însumi,
Po cînd un altul cată să-mi fie aliat,
Să tacă,-atîta vreme cît o să fim prieteni ;
Dar tot o să mă-nfrunte, căci știe-atît de multe,
Și nu-i va fi soției prea greu să afle taina ;
Atunci nu mi-ar rămîne decît să plec de-acasă,
Căci printre-ai mei sînt astăzi doar eu de partea mea.

DEMIPHO

Prea bine-o știu, și asta mai mult mă-ngrijorează ;
Sînt hotărît, de-accea, să nu mă dau bătut,
Ci să-mplinească întocmai ce ți-am făgăduit.

SCENA II

GETA, DEMIPHO, CHREMES

GETA

(vorbind cu sine însuși)

N-am mai văzut vreodată un om mai iscusit
Ca Phormio ! Într-un suflet alerg la el să-i spun
Că-avem de bani nevoie și-am vrea să facem rost,
Și nuna dintr-un singur cuvînt mă înțelege ;

Se bucură, mă laudă. întrecăbă de bătrîn
Şi preamăreşte zcii că i-au şi dat prilejul
S-arate că el nu-i e lui Phaedria prieten
Mai bun ca lui Antipho. Îi cer să mă aştepte
În piaţă, şi-i făgădui să-l caut pe bătrîn.
Dar iată-! ! Cine-i cellalt ? Vai ! A venit şi tatăl
Lui Phaedria ! Dar, vită ce sînt, de ce mi-i teamă ?
Că doi în loc de unul venit-au să-i înşel ?
Eu cred că cel mai bine-i să sper în două părţi.
Să-ncep cu cine-avusem de gînd ; plăteşte,-ajunge ;
Doar dacă nu-l înduplec, la caspete încerc.

S C E N A III

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO

ANTIPHO

(aparte, fără să-i vadă pe ceilalţi)

L-aştept aici pe Geta, să-l văd cînd se întoarce.
Dar îl zăresc pe unchiul cu tata. Vai de mine !
Mi-e teamă că venirea-i spre tata îl împinge !

GETA

(aparte)

Mă duc la el...

(Tare.)

O, Chremes, preascumpe !...

CHREMES

Salve, Geta !

GETA

Vii sănătos, mă bucur !

CHREMES

Te cred !

GETA

Și cum a fost ?

Auțea lucruri nouă la dus, la-ntors...

CHREMES

Mulțime.

GETA

Așa. Știi cu Antipho ce s-a-ntîmplat ?

CHREMES

Știu tot.

GETA

(*către Demipho*)

I-ai spus-o tu ?

(*Către Chremes.*)

Ei bine, e-o mîrșăvie, Chremes,
Să-l prindă-n cursă !

CHREMES

Tocmai așa gîndeam și noi.

GETA

Gîndind și eu la asta, adînc de tot, pe Hercul !
Cred c-am putut să-i dibui și leacul.

CHREMES

Care-i, Geta ?

DEMIPHO

Ce leac ?

GETA

Din întîmplare, cătîndu-te, am dat
De Phormio...

CHREMES

Care Phormio ?

GETA

Cu fata...

CHREMES

Il cunosc.

GETA

Și mi-a trecut prin minte să-l trag puțin de limbă.
Il iau deoparte : „Phormio, îi zic, de ce nu vrei
C-un pic de osteneală să rinduim cu bine
Ceea ce, altfel, poate să isprăvească rău ?
Stăpînu-i om de treabă și fuge de procese ;
Dar prietenii, pe Hercul ! îi strigă într-un glas
Că-i liber să azvîrle copila pe fereastră...”

ANTIPHON

(*aparte*)

Ce plănuie și unde țintește ?

GETA

„...Îmi vei zice

Că legea-l pedepsește dac-o azvîrle-afară ?
El și mai bine-o știe. Vai, cît ai să asuzi
Dacă-l înfrunți, sărmane : e-atît de bun de gură !
Să credem și că fi-va învins : la urma urmei,
El n-o să-și piardă capul de loc, ci numai banii.”
La vorbele acestea se mai înmoaie parcă.
„Sintem aici noi singuri, îi zic, să-mi spui cît vrei
În mîină, ca stăpînul să-nchidă judecata,
Pe ea să n-o mai vadă, și tu să nu-l mai sîciî...”

ANTIPHON

(*aparte*)

E oare-ntreg la minte ?

G E T A

„...Căci sînt încredințat

Că de-o s-arăți puțină-nțelegere și tu,
Cum e un om de treabă, din două-trei cuvinte
Vă înțelegeți.”

D E M I P H O

Cine a spus să-i zici așa ?

C H R E M E S

Dar n-avea altă cale mai bună ca s-ajungă
La ce vrem noi.

A N T I P H O

(*aparte*)

Acuma-s pierdut !

D E M I P H O

Zi mai departe.

G E T A

Diștii o luase razna.

C H R E M E S

Hai, spune, cît a vrut ?

G E T A

Mult. Ce-i trăsnea prin minte !

C H R E M E S

Zi.

G E T A

Dacă i s-ar da un

Talant¹, dar unul mare²...

¹ Talantul (lat. : *talentum* ; grec : *talanton*), unitate monetară care circula la Atena.

² Talantul mare, atic, valora 60 de mine.

C H R E M E S

Pe Hercul ! E mișel !

G E T A

Eu tot așa i-am zis-o : „Și ce va fi cînd fata
Lui unică-și mărită ? Puțin i-a folosit
Că n-are-o fiică, iată : îi cere alta zestre.“
Pe scurt, și peste multe absurdități trecînd,
Acesta e cuvîntul cel de pe urmă-al lui :
„Dintîi, a zis, ca prieten cu tatăl ei și-mpins
De glasul conștiinței, vream să mă-nzor cu ea ;
Dar m-am gîndit la cîte necazuri o supun,
Căci soața fără-avere la soț bogat e sclavă.
Ca să fiu sincer, mic îmi trebuie-o femeie
Cu ceva bani de zestre, din care să plătesc
Ce datorez ; dar dacă îmi numără Demipho
Atîta cit mi-aduce logodnica de-acum,
N-aș lua altă soție decît pe-această fată.“

A N T I P H O

(aparte)

Sau de mirșav o spune, sau cu vreun scop ; de prost,
Din zăpăceală — nu știu ce să mai cred.

D E M I P H O

Și dacă-i

Dator vîndut ?

G E T A

„Am, zice, pus un ogor zălog
Pe zece mine...”

D E M I P H O

Fie, dau banii ; să se-nsoare !

G E T A

„Mai am și o căsuță, pe încă zece.”

D E M I P H O

A h !

Prea mult.

C H R E M E S

Nu-ți pierde firea, doar eu am să plătesc.

G E T A

„Mai trebuie să-i cumpăr soției mele-o sclavă...
Mobilier, de-asemeni. Cu nunta iar să cheltui.
Și pentru astea, zice, mai pune zece mine...”

D E M I P H O

„Cinci sute de procese mai bine să-mi deschidă !
Nu dau nimic ! Infamul, își bate joc de noi ?

C H R E M E S

Fii liniștit, plăti-voi tot eu ; pe fiul tău
Fă-l numai să se-nsoare cu cine vrem.

A N T I P H O

(aparte)

Vai mie !

Tu m-ai pierdut, tu, Geta, cu-atâtea vicleșuguri

C H R E M E S

Cîștig îndepărtînd-o, e drept să și plătesc.

G E T A

„Adu-mi răspunsul, zice, să știu dacă mi-o dă,
Și dacă pot s-o lepăd pe-a doua, să fiu sigur ;
Căci pregătită gata țin zestrea ei ceilalți.”

C H R E M E S

Plăti-voi totul dacă de dinșii se dozleagă
Și-o ia pe fata asta !

DEMIPHO

Să nu te păcăleşti !

CHREMES

Se potriveşte bine, căci am acasă banii,
Venitul din averea soţiei, de la Lemnos ;
Chiar cît vrea el ; soţiei îi spun că tu mi-i ceri.

(Pleacă împreună cu Demipho.)

SCENA IV

ANTIPHO, GETA

ANTIPHO

Hei, Geta !

GETA

Eu !

ANTIPHO

Dar bine, ah, ce-ai făcut ?

GETA

De bani

Am stors bătrînii.

ANTIPHO

Numai ?

GETA

Atît mi s-a cerut.

ANTIPHO

Ah, secătură, nu dai răspuns la ce te-ntreb !

GETA

Şi-anume ce ?

A N T I P H O

Aname ? Dar mulțămită ție

N-am astăzi altă cale decît doar să mă spînzur.

Zeițele și zeii din cer și din infern ¹

Te piardă, ntru exemplu ! Încrede-te-n mișel,

Vreo treabă dă-i în seamă — cînd merge bine,-o strică !

Ce-ți folosea pe rană, vai, degetul să pui,

Și să-mi numești soția ? Tu l-ai făcut să creadă

Că poate s-o alunge. Și-acum, vai : dacă Phormio

Primește zestrea, cată cu ea să se însoare ;

Și ce mă fac ?

G E T A

Dar Phormio nu se însoară.

A N T I P H O

Știu ;

Și cînd îi cere banii, se lasă pus în fiare

De dragul meu ?

G E T A

Antipho, nici o ispravă nu e

Să crezi că rău e totul, cînd totu-l vezi pe dos.

Tu lași ce-i bun deoparte, ce nu e, pui la suflet.

S-o luăm altfel, ascultă : de-o să primească banii,

O ia și de nevastă, așa zici ; bine, fie ;

Da-i trebuie de nuntă să se gătească-o vreme,

Să își poftască rude, să-nalțe sacrificii.

Amicii tăi desigur că între timp ți-aduc

Făgăduita sumă de bani ; și el îi dă

Lui Phormio.

¹ La greci și apoi la romani zeii se împărțeau în trei mari categorii : zeii cerului sau ai Olimpului, zeii mărilor și zeii infernului. Aceștia din urmă, sub conducerea lui Pluton (la greci, Hades), vegheau asupra lumii subpămîntene, asupra umbrelor morților, asupra forțelor obscure.

ANTIPHO

Și ce spune ? De ce-i dă ?

GETA

Vrei să știi ?

„Vai, am avut deodată atâtea semne rele !
Un câine mare, negru,-a dat buzna peste mine ;
Un șarpe de pe casă-n impluviu mi-a căzut ;
Îmi cîntă cocoșește-o găină ; ghicitorul
Mi-a interzis... augurul ¹ mă-mpiedică... Începe
Ceva nou pîn' la iarnă !“ Sînt pricini cu temei.
Așa va fi.

ANTIPHO

De-ar fi, ah !...

GETA

Va fi : ascultă-aici !

Îți vine tatăl. Spune-i lui Phaedria de bani.

SCENA V

DEMIPHO, GETA, CHREMES

DEMIPHO

(*către Chremes*)

Fii liniștit, ți-am spus ; am grijă să nu mă ducă el cu
vorba.

O vezi, nu las din mînă punga decît cu martori ; spun și cui
O dau și pentru ce anume.

¹ Romanii acordau o mare importanță prezicerilor. Existau diferite categorii de specialiști în arta ghicitului. Se bucura de-o deosebită apreciere arta augurilor (haruspicii), care ghiceau viitorul după măruntaiele animalelor jertfite zeilor.

GETA

(aparte)

Prevăzător cînd nu-i nevoie !

CHREMES

Nici nu puteai să faci mai bine ; și bate fierul cît e cald ;
Mă tem că dacă-l ia cu zorul femeia ceca, noi îl pierdem.

GETA

Intr-adevăr !

DEMIPHO

Ei bine, du-mă la el.

GETA

Pornim ?

CHREMES

Cînd isprăvești,

Mergi la nevastă-mea și roag-o să vadă fata, pînă pleacă :
Să-i spună c-o-nsoțim cu Phormio ; că n-are pentru ce se
teme ;
Că-i e mai potrivit, desigur, îl știm de mult și ni-i prieten ;
Că noi n-am vrut să-i punem piedici ; că i-am dat bani
cît a cerut

Ca zestre.

DEMIPHO

Dar ce-ți pasă ție de toate astea ?

CHREMES

Mult, Demipho.

N-ajunge să-ți faci datoria, de nu ascuți ce zice lumea ;
S-o facă,-aș vrea, de bunăvoie, să n-o aud c-am izgonit-o.

DEMIPHO

Dar eu la fel i-aș spune-o.

CHREMES

Două femei se înțeleg mai bine.

DEMIPHIO

Da, fie!

CHREMES

Mă întreb pe unde să dau de urma lor acum.

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

SOPHRONA, CHIREMES

SOPHRONA

(ieșind de la Demipho, aparte)

Ah, ce să fac ? Unde găsi-voi un prieten ? Cui să mă
destăinui ?

La cine, vai, să cer un sprijin ?

Mă tem să nu fie-ocărită că sfatul mi-a urmat stăpîna,
Căci tatăl tinărului, cică, e furios că s-a-nsurat.

CHIREMES

(aparte)

Cine-i bătrîna care iese-ngrozită de la frate-meu ?

SOPHRONA

(aparte)

Nevoia m-a împins, altminteri știam că tot o să se strice
Căsătoria lor ; de spaima zilei de mîine-am înlesnit-o...

CHIREMES

Pe Pollux, dacă amintirea și dacă ochii nu mă-nșală,
O văd pe doica fiicei mele !

SOPHRONA

...și nu-i mai află...

CHIREMES

Ce să fac ?

SOPHRONA

„Părintele.

CHREMES

Să mă apropii ? Să stau aici, s-aud mai multe ?

SOPHRONA

Ah, dacă l-aş găsi acuma, nu m-aş mai teme, nu !

CHREMES

Ea este ;

Am s-o întreb.

SOPHRONA

Cine vorbeşte ?....

CHREMES

Sophrona !

SOPHRONA

Şi pe nume-mi zice ?

CHREMES

Priveşte-mă.

SOPHRONA

Zei fără moarte, au nu e Stilpho ?

CHREMES

Nu.

SOPHRONA

Cum nu ?

CHREMES

Vreau să ne dăm întâi, Sophrona, de uşa-accea mai departe ;
Şi nu-mi mai zice-aşa, fă bine !

SOPHRONA

Cum asta ? Nu mai eşti acelaşi

Care-mi spuneai că eşti pe vremuri ?

CHREMES

St, taci !

SOPHRONA

De ce te temi de uşă ?

CHREMES

Întru mi-e soţia, care nimic nu-mi iartă. Eu, pe-atunci,
Mi-am luat un nume fals, de teamă că, flecărind, pe
negîndite,
Voi în vileag mă daţi şi află soţia mea ce n-aş fi vrut.

SOPHRONA

De-aceea n-am putut niciunde, sărmanele, să te găsim !

CHREMES

Ce treabă-aveai la cei din casa de unde te-am văzut ieşind ?
Şi ele unde sînt ?

SOPHRONA

Vai mie !

CHREMES

Ah, ce-i ? Trăiesc ?

SOPHRONA

Trăieşte fata.

Sărmana mamă de atîta amărăciune a murit.

CHREMES

Păcat !

SOPHRONA

Bătrînă, fără sprijin, săracă şi necunoscută,
Cum am putut am măritat-o pe fiica ta c-un tînăr care
În casa asta locuieşte.

CHREMES

Antipho ?

SOPHRONA

Da, chiar el.

CHREMES

Și cum ?

El are-atunci două neveste ?

SOPHRONA

Ba nu, te rog, pe-aceasta numai !

CHREMES

Și cine-i cea pe care-a dat-o drept ruda lui ?

SOPHRONA

Tot ea.

CHREMES

Ce spui ?

SOPHRONA

Am născocit povestea tocmai ca el s-o poată lua și fără
De zestre.

CHREMES

Zei atotputernici ! Cum hotărăște întâmplarea
Ceea ce noi n-aveam curajul nici să visăm ! Întors acasă,
Descopăr fata măritată cum am dorit, cu cine-am vrut !
În timp ce noi luptam s-ajungem aici, aflăm că s-a-ncheiat,
Prin grija ei, căsătoria și fără ajutorul nostru.

SOPHRONA

Vezi ce te faci acum, căci tatăl aceluia tânăr a venit
Și-i tare supărat de nuntă, așa se zice.

CHREMES

N-avea teamă.

Dar, pe toți zeii, nu mai spune că-i fiica mea, păstrează-mi
taina !

Eu n-am să spun la nimeni.

CIREMES

Vino ; ce-a mai rămas vorbim în
casă.

SCENA II

DEMIPHO, GETA

DEMIPHO

De vină sîntem noi cînd unii își fac un țel din răutate,
Căci mult ne place să se spună că sîntem buni și generoși.
De scopul urmărit, nu trece ! N-a fost destul să-ndur jignirea
Ce mi-a adus-o un nemernic ? A trebuit și bani să-i dărui,
Ca să trăiască pînă poate să-nceapă altă pungășie...

GETA

Așa-i !

DEMIPHO

Azi capătă răsplată cei ce răspund cu rău la bine...

GETA

Adevărat !

DEMIPHO

Prostia noastră îi folosește de minune.

GETA

Măcar așa de-ar fi să-și țină cuvîntul dat și să se-nsoare !

DEMIPHO

Cum, te-ndoiești ?

GETA

Nu știu, pe Hercle, decît că poate să se
schimbe !

DEMIPHO

Ce, s-a schimbat ?

GETA

Nu știu, zic numai că dacă el, din
împlinare...

DEMIPHO

Să fac ce frate-meu mă-ndeamnă : chem pe nevastă-sa aici
S-o dăscălească. Du-te, Geta, și spune fetei cine-i vine.

(Pleacă în căutarea Nausistratei.)

GETA

(singur, plecînd)

Deci Phaedria găsește banii ; neînțelegerea se-ncheie ;
Acum n-o lasă ei să plece... Dar mai încolo ? Ce va fi ?
Tot încurcat rămîi, o bortă săpînd să umpli alta, Geta ;
Mutată-o zi, pedeapsa vine ; s-adună lovituri de bici
De nu ici seama. Intru-n casă, la Phanium, să-i dau de veste
Să nu se teamă nici de Phormio și nici de flecăreala lui.

SCENA III

DEMIPHO, NAUSISTRATA

DEMIPHO

(aducînd-o pe Nausistrata)

Te rog, vorbește-i, Nausistrata, cu dibăcia ta s-o-ndupleci.
Să facă ea, de bunăvoie, ce vrem să facă.

NAUSISTRATA

Îi vorbesc.

DEMIPHO

Acum ajută-mă cu vorba, cum și cu bani m-ai ajutat.

NAUSISTRATA

Din suflet vreau ; de vină-i Chremes că n-a mers totul și mai bine.

DEMIPHO

Cum asta ?

NAUSISTRATA

Nu prea poartă grija avutului pe care tata
L-a dobândit ; căci el din țărini smulgea statornic doi talanți.
Vezi ce deosebire între un om și altul !

DEMIPHO

Doi talanți ? !

NAUSISTRATA

Da, doi ; și pe atunci, ia seama, era mai ieftin totul !

DEMIPHO

Phii !

NAUSISTRATA

Ce zici de asta ?

DEMIPHO

Se-nțelege...

NAUSISTRATA

De ce nu m-am născut bărbat,

Că-i dovedeam...

DEMIPHO

O cred, firește.

NAUSISTRATA

...ce pot...

DEMIPHO

Dar cruță-te, fii bună,
Să ai putere pentru fată. că-i tânără și te răzbește.

NAUSISTRATA

Îți fac pe plac. Da-mi văd bărbatul ieșind din casa ta.

SCENA III

NAUSISTRATA, CHREMES, DEMIPHO

CHREMES

(fără s-o vadă pe Nausistrata)

Demipho !

Plătit-ai banii ?

DEMIPHO

Mi-am luat grija.

CHREMES

Mai bine nu plăteai nimic.

(Văzînd-o pe Nausistrata.)

Nevasta, ah ! Eram aproape să mă trădez.

DEMIPHO

De ce nu, Chremes ?

CHREMES

Mai bine !

DEMIPHO

De căsătoria ce plănui răm i-ai vorbit ?

(O arată pe Nausistrata.)

CHREMES

O, n-am uitat !...

DEMIPHO

Și ea ce zice ?

CHREMES

Că nu se poate.

DEMIPHO

De ce nu ?

CHREMES

Ii leagă-o tainică iubire.

DEMIPHO

Și ce ne pasă ?

CHREMES

Foarte mult !

Și am aflat că ea ni-i rudă.

DEMIPHO

Cum ? Ce, visezi ?!

CHREMES

E-adevărat ;

Aiurea nu vorbesc ; cu mine, adu-ți aminte...

DEMIPHO

Ești întreg ?

NAUSISTRATA

Ia seama să nu fii cu-o rudă nedrept.

DEMIPHO

Nici nu e.

CHREMES

Să n-o spui.

Purta alt nume tatăl ; iată ce te-a-nșelat.

DEMIPHO

Nu și-l cunoaște ?

CHREMES

Ba da,

DEMIPHO

Atunci cum a-neurcat-o ?

CHREMES

Nu crezi ce spun, și nu pricepi

Nimic ?

DEMIPHO

Nu-mi spui nimic, vezi bine...

CHREMES

Vrei să ne pierzi !

NAUSISTRATA

Ce poate fi ?...

DEMIPHO

Dar nu-nțeleg...

CHREMES

Și vrei ? Mi-e martor chiar Iupiter că ea,-n afară
De mine și de tine, n-are vreo altă rudă !

DEMIPHO

Zei din ceruri !

Să mergem deci la ea ; se cade să știu sau totul, sau nimic.

CHREMES

Vai !

DEMIPHO

Ce ?

CHREMES

Atîta de puţină crezare-mi dai !

DEMIPHO

Şi vrei să cred

Nainte chiar să văd cu ochii ? Hai, fie ! Dar cu fata-aceea,
Făgăduită lui, ce facem ?

CHREMES

Ce trebuie.

DEMIPHO

O-ndepărtăm ?

CHREMES

Cum, nu !

DEMIPHO

O ţinem pe cealaltă ?

CHREMES

Da.

DEMIPHO

Mergi-acasă, Nausistrata.

NAUSISTRATA

Mai înţelept socot, pe Pollux ! c-ar fi să o păstrăm pe fata
Ce am văzut-o eu, căci pare vlăstar din neamul cel mai bun.

(Iese.)

DEMIPHO

Ce-nseamnă asta ?

CHREMES

Uşa bine a-nchis-o ?

DEMIPHO

Da.

CHREMES

O, Iupiter !

Sînt zeii buni cu noi : soția fiului tău mi-e fiică !

DEMIPHO

Ei !

Cum a fost chip ?...

CHREMES

Nu-mi pare locul prea sigur ca să-ți povestesc.

DEMIPHO

(arătînd propria sa casă)

Hai înăuntru.

CHREMES

N-aș vrea, totuși, s-o afle nici copiii noștri.

(Ies.)

SCENA IV

ANTIPHO

Mi-e soarta aspră, dar mă bucur că vărul meu și-atinge țelul.
E înțelept cel ce-și conduce plin de măsură pasiunea,
Căci dacă totul e-mpotrivă-i, ușor se poate vindeca.
El cum a dat de banii-aceia a și scăpat de orice grijă ;
Eu nu ajung pe nici o cale de tulburarea mea să scap,
Mă tem să-ascund mereu secretul și mi-e rușine să se afle.
Nici nu-ndrăznesc să intru-n casă fără speranța neclintită
Că sigur îmi păstrez soția... Dar unde-l pot găsi pe Geta,
Ca să-l întreb pe la ce vreme e potrivit să-l văd pe tata ?

SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO

PHORMIO

(crezându-se singur)

Primit-am banii, am plătit-o neguțătorului și-am luat-o ;
Acum e liberă și poate lui Phaedria să-i aparțină.
Un singur lucru mai rămîne, de mi-ar lăsa răgaz bătrînii :
Să prind și cu cîteva zile de trai tihnit și-ndestulat.

ANTIPHO

(văzîndu-l pe Phormio)

Dar ăsta-i Phormio ! Ci ia spune-mi...

PHORMIO

Ce ?

ANTIPHO

Phaedria acum ce face ?
În ce fel spune că-i e placul să se cufunde în iubire ?

PHORMIO

Acum vrea el să-ți joace rolul.

ANTIPHO

Ce rol ?

PHORMIO

De tatăl lui să fugă.
Te roagă pricina să-i aperi și pentru dînsul să pledezi,
Căci l-am poftit să bea la mine ; pentru bătrîni, eu plec la
Sunium,
Să cumpăr sclava despre care deunăzi Geta le-a vorbit ;
N-aș vrea, nemaivăzîndu-mi chipul, să creadă c-am fugit cu
banii.
Dar, iată, se deschide ușa la voi.

ANTIPHO

Vezi, cine iese ?

PHORMIO

Geta.

SCENA VI

GETA, ANTIPHO, PHORMIO

GETA

(fără să-i vadă pe ceilalți)

O, soartă ! Intâmplare ! Câtă bunăvoință nesperată
Reverși acum, dintr-o dată, peste stăpînul meu Antipho !...

ANTIPHO

(către Phormio)

Ce vrea să spună ?

GETA

(același joc)

...Din co temeri îmi smulgi prietenii deodată !
Ca să nu-mi pierd degeaba vremea, doar mantia mi-o zvîrl
pe umeri,
Și-alerg să dau de el în grabă, să-i povestesc de-a fir-a-păr.

ANTIPHO

Pricepi vreo iotă din ce zice ?

PHORMIO

Dar tu ?

ANTIPHO

Nimic.

PHORMIO

Eu tot așa.

GETA

(*ăcelași joc*)

Fug la neguțător ; poșemne-i acolo.

ANTIPHO

Geta !

GETA

(*sieșt, prefăcându-se că nu știe cine îi vorbește*)

Ei, și tu !

Cînd te grăbești, să nu te mire că-n loc ceva te ține.

ANTIPHO

Geta !

GETA

(*ăcelași joc*)

Pe Hercle, stăruie ! Mai bine-i să nu mă-nfurii !

ANTIPHO

Stai, n-auzi ?

GETA

(*ăcelași joc*)

Îți trag vreo două !

ANTIPHO

Iei mai multe, mișelule, dacă nu stai !

GETA

E vreunul care mă cunoaște, văd după cum mă amenință.
Dar e sau nu cel care-l caut ?

(*Se întoarce, în sfîrșit, ca să vadă cine-i vorbise.*)

Chiar el. Apropie-te !

ANTIPHO

Ce e ?

GETA

O, tu, cel mai ferice dintre toți oamenii de pe pământ !
Căci zeei, asta-i sigur, numai pe tine te iubesc, Antipho.

ANTIPHO

Aș vrea să fie-așa ; dar spune-mi, te rog frumos : de ce și
cum ?

GETA

Ți-ajunge-n mări de bucurie să te cufund ?

ANTIPHO

Tu mă ucizi !

PHORMIO

Mai lasă flecăreala asta și spune-odată ce e ?

GETA

Ah !

Erai și tu de față, Phormio ?

PHORMIO

Eram. Incepi ?

GETA

Ascultă, hai !

De cum ți-am dat în piață banii, acasă m-am întors de-a
dreptul,

(către Antipho)

Și doar ajung, că mă trimite pîn' la soția ta stăpînul.

ANTIPHO

De ce ?

GETA

Să trecem ; legătură nu are cu ce ştii, Antipho.
 În gineceu¹ stăteam să intru, cînd micul Midas vine-n fugă,
 M-apucă de veşmint, mă trage — era să cad ! Mă-ntoro,
 I-ntreb

De ce mă trage-aşa, îmi spune că e oprit să intru-acolo :
 „Sophrona l-a adus, mai zice, pe Chremes, frate cu bătrînul“,
 Şi chiar atunci era-năuntrul cu el. Şi dac-aud aşa,
 Încet-încet mă trag spre uşă, m-apropii, mă lipesc de ea,
 Suflarea-mi ţin, ciulesc urechea ; încep s-ascult şi să nu pierd
 Nici un cuvînt din ce se spune.

ANTIPHO

Prea bine, Geta !

GETA

Şi-am aflat
 Cea mai grozavă dintre fapte ; era să strig de bucurie.

ANTIPHO

Ei, ce anume ?

GETA

Tu ce bănuie ?

ANTIPHO

Nu ştiu.

GETA

Minune ! S-a aflat
 Că tocmai unchiul tău e tatăl soţicii tale, Phanium.

¹ În latină *gynaeceum*, provenit de la cuvîntul grec *gynai-keion* (*gyné, gynaiikos* — femeie), era acea parte din casă rezervată femeilor. La greci ele trăiau aici într-o relativă izolare şi nu participau la viaţa comunităţii, aşa cum participau femeile romane.

ANTIPHO

Cum ?! Ce ?!

GETA

Cu mama ei, în taină, avuse legături în
Lemnos,

PHORMIO

Năluci ! Să nu-l cunoască fata pe tatăl ei ?

GETA

A fost, desigur,
Vreo pricină ; dar îți închipui cumva că am putut s-aud,
De după ușa-aceea, Phormio, tot ce-năuntru se vorbea ?

ANTIPHO

Pe Hercle,-am auzit de-această poveste !

GETA

Eu te-ncredințez
Că este-adevărată. Unchiul în vremea asta ieșe-afară ;
O clipă mai târziu se-ntoarce cu tatăl tău și intră-acolo ;
Spun amândoi că poți rămîne, cum ești, cu fata însurat ;
Îmi poruncesc să-ți dau de urmă și să te duc în fața lor.

ANTIPHO

O, du-mă repede ! Ce-ntîrzii ?

GETA

Să mergem.

ANTIPHO

Phormio, tu rămîi

Cu bine !

(Ies, îndemnîndu-se unul pe altul.)

PHORMIO

Mergi cu bine,-Antipho ! Pe zei, e bine-așa ! Mă bucur.

SCENA VII

PHORMIO

Norocul îi desfată cînd nici nu se gîndeau !
E minunat prilejul să păcălesc bătrînii,
Și Phaedria să scape de grija lui de bani,
Să n-aibă trebuință egalii să-și implore.
Căci banii, fără voia cui i-a avut, vor fi
Ai cui i-am dat ; cunosc eu niijlocul s-o impun.
Va trebui doar chipul să-mi schimb, înfățișarea.
Ci în străduța asta, de-aici, să mă ascund ;
Cînd vor ieși afară, doar le răsar în față,
Ca și cum m-aș întoarce de unde-am fost plecat.

SCENA VIII

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES

DEMIPHO

Dator sînt mulțumire să-nalț la zei, o, frate,
De-această-ntorsătură atît de fericită.
Rămîne-acum, degrabă, să-l mai găsim pe Phormio,
Să-i luăm, de-o să se poată, cele treizeci de mine,
Cît nu le prăpădește.

PHORMIO

(ieșind de pe străduță și prefăcîndu-se că nu-l vede)

Să văd dacă-i acasă

Demipho, pentru...

DEMIPHO

Phormio, promisem chiar la tine.

PHORMIO

Tot pentru-aceeași treabă ?

DEMIPHO

Pe Hercle, da !

PHORMIO

Știam.

De ce veneați la mine ?

DEMIPHO

Ce glumă !

PHORMIO

Vă temeți

Că-mi voi lua pesemne cuvîntul înapoi ?

Ah, eu, să știți, cu toate că-s om sărman, nu țin

Mai mult pe lumea asta decît să am cuvînt.

DEMIPHO

(lui Chremes)

Ei, nu e, cum ți-am spus-o, un om cinstit ?

CHREMES

Cu totul.

PHORMIO

Și tocmai de aceea veneam să te vestesc,

Demipho, că sînt gata. Cînd vrei, îmi dai mireasa.

De celelalte treburi m-am rupt, cum se și cade,

Văzînd ce mult v-ar place s-o încheiem pe-aceasta.

DEMIPHO

Da, însă el mă-ndeamnă să nu-ți mai dau copila.

„Ce s-ar zvonii în lume, îmi zice, dac-ai face-o ?

Tu altuia n-ai dat-o, mai demn, cînd s-a putut,

Și-o-mpingi, infam, să-și lase bărbatul.“ Mi-a-nșirat

Cam tot ce, mai-nainte, chiar tu îmi deplîngeai.

PHORMIO

Vă bateți joc de mine cumplit !

DEMIPHO

Și cum ?

PHORMIO

Întrebi ?

Dar nu pot cu cealaltă să mai mă-nzor de fel ;
Cum să mă-ntorc la dînsa cînd tocmăi am respins-o ?

CHREMES

(*încet, lui Demipho*)

„Și apoi lui Antipho i-ar fi prea greu, văd bine,
S-o lase-acuma” ; spune-i.

DEMIPHO

Și apoi lui Antipho

I-ar fi prea greu, văd bine, să-și lase-acum soția.
Deci, Phormio, vino-n piață, te rog, cît mai curînd,
Și îmi rescrie suma de bani pe care-o știi.

PHORMIO

Cum, după ce-am înscris-o la cine-am fost dator ?

DEMIPHO

Atunci ce facem ?

PHORMIO

Dacă îmi dai promisa fată,

Mă-nzor cu ea ; dar dacă la tine va rămîne,
Și eu rămîn, Demipho, cu zestrea ei de nuntă.
Căci nu e cu dreptate să mă-nșelați așa,
Cînd eu, pentru obrazul și pentru placul vostru,
Am părăsit pe alta cu-atît de mare zestre.

DEMIPHO

Să dea în tine boala, cu ifosele tale !
Crezi că nu te cunoaștem și cine ești, și ce
Deprinderi ai ?

PHORMIO

Mă-nfurii !

DEMIPHO

Și dacă ți-o lăsăm,

Te-nsori cu ea ?

PHORMIO

Încearcă.

DEMIPHO

Voi ai ca fiul meu

Să stea cu ea la tine, așa l-ai sfătuit ?

PHORMIO

Mă rog, ce vrei cu mine ?

DEMIPHO

Să-mi dai îndată banii !

PHORMIO

Să-mi dai și tu mireasa.

DEMIPHO

Te chem la judecată.

PHORMIO

La judecată ? Dacă mă necăjiți mereu...

DEMIPHO

Ce ai să faci ?

PHORMIO

Eu ? Poate vă-nchipuiți că nu știu

Să apăr decît biete copile fără zestre ?

Cunosc și înstărite !...

CHREMES

Și ce ne faci ?

PHORMIO

Nimic ?

Pe-aici știu o soție al cărei soț...

CHREMES

Ah !

DEMIPHO

Ce e ?

PHORMIO

...Ținea pe alta-n Lemnos...

CHREMES

M-a omorât !

PHORMIO

...O fată

Avu cu ea ; în taină-a crescut.

CHREMES

M-a-nmormîntat !

PHORMIO

Aleg să-i spun întreaga poveste !

CHREMES

Să n-o faci,

Te rog !

PHORMIO

De tine-i vorba ?!

DEMIPHO

Își bate joc de noi !

CHREMES

Eh, te lăsăm în pace !

PHORMIO
Povești !

CHREMES
Ce vrei mai mult ?

Îți dăruim toți banii aceia.

PHORMIO

Bine,-aud.

Dar ce tot, că zic una spurcată, vă prostiți,

Sucindu-mă atîta cu fleacuri de copii ?

„Nu vreau, ba vreau, și iară nu vreau, ba vreau... ia... lasă...”

Ce ziceți, tot deziceți, ce faceți, tot desfaceți !

CHREMES
(căt-re Demipho)

Cum a putut să afle, de unde ?

DEMIPHO

N-am habar ;

Eu n-am suflat o vorbă la nimeni, știu prea bine.

CHREMES

Miracol, pe toți zeii !

PHORMIO

(aparte)

Sînt morți de frică !

DEMIPHO

Hm !

Să ne apuce banii și joc de noi să-și bată

În față chiar ! Pe Hercle, să mor dacă-i îngădui !

Curajul nu ți-l pierde și nu-ți ieși din fire.

Acuma vezi că taina e dată în vileag.

Și n-ai s-o ții ascunsă mereu soției tale ;
Cînd de la alții poate oricînd s-o afle, Chremes,
Mai mult îți folosește chiar tu să i-o destăinuie.
Așa, găsim prilejul să-l pedepsim în voie
Pe-acest mișel.

PHORMIO

(*aparte*)

Vai ! Ochii de nu-i deschid, mă curăț !
Se vor iuți ca niște gladiatori asupra-mi !

CHREMES

Mă tem că n-am să capăt iertare.

DEMIPHO

Ține-ți firea.

Am să vă-mpac eu însumi, și mult mă bizui, Chremes,
Pe faptul că cealaltă e moartă, mama fetei.

PHORMIO

Purtare demnă-i asta ? Viclean ați mai întors-o !
Dar nu-i ajuți, pe Hercle ! dacă mă-ațiți, Demipho.

(*Către Chremes.*)

Iar tu, cînd într-o țară străină-ți faci de cap,
Nepăsător de cea mai aleasă din femei,
Și peste care-azvîrli atît de grea ocară,
Îmi vîi acum păcatul să-l speli cu rugăminți ?
Dar aș putea cu vorba-mi o flacără s-aprind,
De n-ai s-o stingi vreodată cu lacrimile tale.

DEMIPHO

Zeitele și zeli din cer să te trăsnească !
S-a pomenit vreun altul mai fără de rușine ?!
În interesul public e bun de exilat
Într-un pustiu, mișelul !

CHREMES.

(*incet*)

Sînt într-un hal că nu ştiu

Ce se mai poate face.

DEMIPHO

Ştiu eu : la judecată

Să mergem.

PHORMIO

Judecată ?

(*Arătînd casa lui Chremes.*)

Aici, dacă-ţi surîde.

(*Porneşte spre casă.*)

CHREMES

Ajunge-l, ţine-l bine ; alerg să-mi caut sclavii !

DEMIPHO

Nu-l birui singur : vino !

PHORMIO

(*către Demipho*)

Fac plîngere-mpotrivă-ţi...

DEMIPHO

Pun legea în mişcare.

PHORMIO

...Şi împotrivă-ţi, Chremes !

CHREMES

Înşfacă-l !

PHORMIO

Aşa merge ? Ei bine, am să strig.

Ieşi, Nausistrata,-afară !

CHREMES
Astupă-i gura !

(Încearcă să-l învingă pe Phormio.)

Zdravăn,

Mişelul !

PHORMIO

Nausistrata ! zic...

DEMIPHO

N-ai să taci odată ?

PHORMIO

Să tac ?!

DEMIPHO

Dacă nu merge, înfinge-i pumnii-n burtă !

PHORMIO

Mai bine scoate-mi ochiul ! Dar ştiu să mă răzbun.

SCENA IX

NAUSISTRATA, CHREMES, DEMIPHO, PHORMIO

NAUSISTRATA

Cine mă strigă, oare ? Vai ! Ce-i cu-atîta larmă,
Bărbate ?

PHORMIO

(lui Chremes)

Amuţit-ai ?

NAUSISTRATA

(către soful ei)

Şi cine-i omul ăsta ?...

Nu îmi răspunzi ?

PHORMIO

Pe Hercle, dar cum vrei să-ți răspundă ?
Nici nu mai știe cine-i !

CHREMES
Ferește-te să-l crezi !

PHORMIO
Atinge-l, și de nu e-nghețat, să mă ucizi !

CHREMES
Nu am nimic.

NAUSISTRATA
Dar ce e ? Ce spune el ?

PHORMIO
Ascultă,
Și afli tot.

CHREMES
Nu cumva îl crezi ?

NAUSISTRATA
Ce vrei să cred
Cînd nu mi-a spus nimica ?

PHORMIO
Sărmanul, aiurează
De teamă.

NAUSISTRATA
Nu degeaba, cred eu, te-ncearcă teama.

CHREMES
Eu, teamă ?

PHORMIO
Bine ; dacă n-ai teamă și nimic
Nu-i asta, povestește-i în locul meu.

DEMIPHO

Tîlhare !

Stai tu, că-ți povestește !

PHORMIO

Oh, prea te-ai ostenit

Cu frate-tău !

NAUSISTRATA

Bărbate, nu-ncepi să-mi spui ?...

CHREMES

Dar...

NAUSISTRATA

Cum *dar* ?

CHREMES

Nu e nici o nevoie să spun.

PHORMIO

Da, pentru tine ;

Dar pentru ea destulă nevoie-ar fi să afle.

În Lemnos...

CHREMES

Ah, ce zice ?

DEMIPHO

Nu taci ?

PHORMIO

...Pe-ascuns...

CHREMES

Vai mic !

PHORMIO

...S-a însurat.

NAUSISTRATA

Ferăscă-mă zcii, dragul meu !

PHORMIO

Aşa făcu.

NAUSISTRATA

Pierdută sînt, vai !

PHORMIO

Şi-a zămislit

Chiar o fetiţă,-n vreme ce tu dormeai.

CHREMES

Ce facem ?

NAUSISTRATA

O, zei ! Ce mîrşăvie şi ce neruşinare !

PHORMIO

Aşa a fost.

NAUSISTRATA

Dar poate fi lucru mai mîrşav ?

Şi cînd vin la neveste, fac pe moşnegii doar !

Demipho, te întreb pe tine, căci să-l întreb pe el mi-e silă ;

Accasta este, deci, pricina prea deselor plecări, şederii

Prea lungi în Lemnos ? Şi de-accea scădea mereu cîştigul
nostru ?

DEMIPHO

Eu, Nausistrata, niciodată nu am să spun că n-are vină ;

Dar vina poate fi iertată...

PHORMIO

Parcă vorbeşte pentru-un mort.

DEMIPHO

...Căci n-a fost nici mai fără grijă cu tine, nici nu te-a

scîrbit.

A cunoscut pe mama fetei acum vreo cincisprezece ani,

Şi la beţie-a strîns-o-n braţe ; pe urmă, jur, n-a mai atins-o.

Ea a murit, și cu aceasta orice necaz al tău dispare.
De-accea-ți spun : ca și-altădată nimic la inimă nu pune.

NAUSISTRATA

Ce să nu pun ? Aș vrea, sărmana, și numai cu atât să scap.
Dar ce să sper ? Că el o dată cu vîrsta n-o să mai greșească ?
Să zici că-l ține bătrînețea în frîu — era bătrîn și-atunci.
Sau mă mai bizui eu pe vîrstă, pe frumusețea mea, Demipho ?
Ce-mi spui ca să mă pot încrede, să sper că nu se mai în-
tîmplă ?

PHORMIO

Poftescă cine vrea să meargă la funeraliile lui !
Așa-i plătesc ! Să-l mai aștepte pe Phormio altul, cine-o fi,
Că-l și înalț pe rug de jertfă ca pe acest nefericit.
Nu au decît să se împace ; l-am pedepsit îndeajuns ;
De altfel, toată viața are de ce să-i ținie urechea.

NAUSISTRATA

Am binemeritat purtarea-i ! De-ar fi să-ți povestesc,
Demipho,
De-a fir-a-păr ce trai, ce viață am dus cu dînsul !

DEMIPHO

Ca și tine

Cunoște ce-a fost.

NAUSISTRATA

Și crezi că merit purtarea asta ?

DEMIPHO

Ba de loc.

Dar cum, într-una acuzîndu-l, din faptă n-ai să faci nefaptă,
Iertare dă-i. Spăsit te roagă și se căiește ; ce mai vrei ?

PHORMIO

(aparte)

Să mă-ngrijesc puțin de mine și Phaedria, pîn-o-mbunează.

(*Aparte.*)

Ah, Nausistrata, mai-nainte de-a zice da, m-ascultă.

NAUSISTRATA

Ce e?

PHORMIO

Am apucat cu-nșelăciune treizeci de mine de la dînsul,
Pe care fiul tău le dăte neguțătorului pe-o sclavă.

CHREMES

Cum? Ce spui tu?

NAUSISTRATA

Găsești un lucru nevrednic că și fiul tău,
Om tînăr, are o iubită, cînd tu aveai neveste două?
Nu ți-e rușine? Ai atîta obraz să-l dojenești? Răspunde-mi!

DEMIPHO

Va fi cum vrei.

NAUSISTRATA

Ba, dimpotrivă, ea să-mi cunoașteți hotărîrea,
Nici n-am să-l iert, nici nu-i făgădui nimic și nici nu-i dau
Mai înainte să-mi văd fiul; mă-nered în judecata lui;
Cum zice,-așa va fi.

PHORMIO

Ești plină de-nșelepciune, Nausistrata.

NAUSISTRATA

(*către Chremes*)

Ești mulțumit?

CHREMES

(*sie însuși*)

Cum nu se poate mai mulțumit, e mai presus
De-orice speranță.

NAUSISTRATA.

(*către Phormio*)

Cum te cheamă, prietene ?

PHORMIO

Pe mine ? Phormio ;
Amicul vostru bun, pe Hercle ! și al lui Phaedria, din suflet !

NAUSISTRATA

Zici : Phormio ? Ei, mă leg. pe Castor ! să te ajut cum vrei,
cît pot,
Cu vorba și cu fapta.

PHORMIO

Bună ți-e inima !

NAUSISTRATA

Pe Pollux, meriți !

PHORMIO

Atunci vrei tu să-mi faci chiar astăzi o bucurie, Nausistrata,
Și să îi joci un renghi lui Chremes ?

NAUSISTRATA

Da, vreau.

PHORMIO

Poftește-mă la cină.

NAUSISTRATA

O, te poftesc !

DEMIPHO

Să mergem !

NAUSISTRATA

Haidem ! Dar unde-i Phaodria, al nostru

Judecător ?

PHORMIO

L-aduc îndată.

CÎNTĂREȚUL DIN FLAUT

Cu bine, și aplaudați !

LUCIUS ANNAEUS SENECA

MEDEEA

PSEUDO-SENECA

OCTAVIA

Tragedii

În românește de
ION ACSAN

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Lucius Annaeus Seneca s-a născut la Corduba, oraș din Spania romană, ca fiu al unui ilustru om de cultură, autor al unui tratat cu privire la arta oratorică, și al Helviei, femeie reputată pentru cinstea și înțelepciunea ei. Familia sa nu făcea parte de fapt din aristocrația senatorială romană, ci din nobilimea provincială, dar se înrudea cu unele familii de vază din capitala imperiului. Data exactă a nașterii nu se cunoaște : se presupune că Seneca s-ar fi născut în anul 5 sau în anul 4 î.e.n. A fost crescut la Roma, unde a avut câțiva profesori celebri, ca filozofii Attalus și Sotion.

Po lângă pasiunea pentru filozofie, a vădit încă din prima tinerețe înclinații pentru poezie și elocvență. Convertit la practicile ascetice recomandate de una din sectele filozofice ale vremii, cea a Sextiilor, Seneca și-a impus un regim alimentar și de viață foarte sever. A trebuit apoi să renunțe la ascetism în timpul domniei împăratului Tiberiu, care interzicea normele de viață străine tradițiilor romane, norme în care se bănuia o influență orientală. Încă din această perioadă de tinerețe, Seneca a devenit adept convins al stoicismului.

După o lungă ședere în Egipt (19—31), unde și-a îngrijit sănătatea șubredă, Seneca și-a început cariera politică. S-a făcut iute remarcat ca strălucit orator și a ajuns membru al Senatului. În timpul domniei lui Caligula (37—41) s-a aflat la un pas de arestare și de condamnare capitală, iar în 41,

după urcarea pe tron a lui Claudiu, a fost exilat în Corsica, după ce fusese implicat într-un proces de adulter intentat Iuliei Livilla, nepoata împăratului. Era vorba de o intrigă a Curtii, în care au jucat un anumit rol și manevrele opoziției senatoriale, din care făcea parte și Seneca. Oricum, exilul a durat opt ani și a fost greu suportat de Seneca, dat fiind că în vremea aceea Corsica era o insulă sălbatică și aproape pustie. El s-a înjosit să implore îngăduința împăratului și a favoriților săi în consolația numită *Ad Polybium* (*Către Polibiu*) (favorit al împăratului, de fapt un fost sclav); consolația era o scriere ce urmărea să întărească sufletește pe cineva care pierduse o ființă dragă. Surghiunul s-a încheiat abia în anul 49, după înlăturarea și uciderea Messalinei, prima soție a împăratului, care-l ura pe Seneca. Succesoarea ei, Agrippina, îl recheamă din exil și-l numește preceptor al fiului său, tânărul Nero, adoptat și de Claudiu.

În 54 Claudiu moare și Nero devine împărat. Alături de Burrus, șeful gărzii imperiale, Seneca ajunge sfetnicul cel mai important al tânărului împărat. El își propune să organizeze un fel de monarhie filozofică, bazată pe o colaborare strânsă cu aristocrația senatorială. După o perioadă în care aspirațiile lui Seneca păreau să se realizeze, el a fost pus în fața eșecului evident și s-a retras din viața politică activă (62), consacându-se studiilor. În anul 65 a fost însă inclus în reprimarea conjurației lui Piso, conspirație care urmărea răsturnarea și asasinarea lui Nero. Până azi nu știm exact ce rol a jucat Seneca în această conjurație și chiar dacă a făcut parte dintre conspiratori. În orice caz, el a primit din partea împăratului ordinul să se sinucidă. Moartea sa a rămas în istorie ca un exemplu de fermitate și de elevație morală.

Opera sa în proză este vastă, una dintre cele mai ample din antichitatea romană. Cronologia este însă nesigură. Se pare că a editat înainte de exil *Consolatio ad Marciam* (*Consolație către Marcia*), adresată fiicei istoricului Cremutius Cordus, și *De ira* (*Despre minie*), operă integrată în seria unor lucrări intitulate dialoguri, care tratau probleme speciale

sub forma unei discuții pur fictive cu un interlocutor imaginar.

Din timpul exilului par a data încă două consolății, și anume: *Ad Helviam matrem* (Către mama Helvia) și *Ad Polybium* (Către Polibiu), libert și favorit al lui Claudiu, mai sus-menționat, și dialoguri cu titlul *De providentia* (Despre providență), *De constantia sapientis* (Despre tăria înțeleptului) și *De breuitate uitae* (Despre scurtimea vieții), probabil la sfârșitul exilului.

După moartea împăratului Claudiu, se pare în anul 55, alcătuiește *Apocolocyntosis diui Claudii* (Prefacere în doicleac a divinului Claudiu), originală satirizare a trecerii postume a lui Claudiu în rîndul zeilor și *De clementia* (Despre clemență), adresată lui Nero, căruia îi dă sfaturi cu privire la guvernarea statului. În anul 58 Seneca a publicat *De uita beata* (Despre viața fericită), și în anii următori, *De tranquillitate animi* (Despre liniștea sufletului) și *De otio* (Despre tihnă). După anul 60 compune *Naturales quaestiones* (Problemele naturii), singura din operele cu un caracter științific ajunsă pînă la noi, *De beneficiis* (Despre servicii) (aduse cuiva) și *Epistulae ad Lucilium* (Scrisori către Lucilius), ultima și cea mai importantă operă filozofică.

Mărturiile antice referitoare la tragedii sînt puține. În restul operei, Seneca nu face nici o aluzie la tragediile sale. Mai mult decît atît, un autor din secolul al V-lea, Sidonius Apollinaris, într-o scrisoare a sa, distinge un Seneca tragicul de Seneca filozoful, implicit atribuind tragediile altui scriitor, numit tot Seneca. Pornind de aici, unii istorici literari moderni au considerat că Seneca filozoful n-ar fi scris tragedii. S-a demonstrat însă în cele din urmă că Sidonius Apollinaris a efectuat diferențierea mai sus-amintită tălmăcind eronat două versuri din poetul Martial (secolul I). S-a arătat că și istoricul Tacit declară în treacăt că Seneca ar fi scris multe versuri; Quintilian (secolul II) afirmă că Seneca a scris în toate genurile, și într-un loc citează un fragment de vers provenit dintr-o tragedie a lui Seneca. Ideile și stilul din

proza filozofică se întâlnește și în tragedii. De aceea actualmente marea majoritate a cercetătorilor cad de acord să identifice în Lucius Annaeus Seneca pe autorul tragediilor. Când e vorba să dateze aceste tragedii, ei însă nu se mai înțeleg. Precizăm că este imposibil de a face în prezent afirmații categorice în această privință. Credem, totuși, că unele tragedii au fost scrise în perioada în care Seneca era preceptorul lui Nero (49—54), și altele — ca *Fedra* sau *Tieste* — după 62, în ultimii ani ai vieții. Semnele oboselii și dezamăgirilor politice se întrevăd în aceste tragedii. Nu putem omite nici o opinie cu privire la data aproximativă a compunerii tragediei *Medeea*, pentru că nu dispunem nici de cele mai neînsemnate informații în această privință. Iată titlurile latine ale tragediilor: *Hercules furens*, *Troades*, *Phoenissae*, *Medea*, *Phaedra* (numită într-un manuscris și *Hippolytus*), *Oedipus*, *Agamemnon*, *Thyestes*, *Hercules Oetaeus*.

Unul dintre manuscrisele de bază ale tragediilor senecane, provenite din evul mediu, manuscrise ce au slujit la alcătuirea edițiilor științifice moderne, conține și tragedia *Octavia* (*Octavia*). Nu este însă vorba de manuscrisul cel mai bine redactat. În plus, piesa conține aluzii care în mod normal puteau fi consemnate numai de cineva ce ar fi trăit și după 65, anul morții lui Seneca, inclusiv la moartea lui Nero, evocând prin intervențiile umbrei profetice a Agrippinei și a Poppeei chiar unele detalii ale morții violente a împăratului, survenită însă în anul 68. Pe de altă parte, tragedia prezintă numeroase similitudini stilistice și ideologice cu celelalte piese și cu opera lui Seneca în general. Majoritatea specialiștilor n-o atribuie lui Seneca, ci unuia dintre admiratorii săi, destul de numeroși în adevărata mișcare literară inițiată de el. S-au pomenit diferite nume, cum ar fi cel al lui Lucius Annaeus Cornutus, literat al epocii, profesor al unora dintre scriitorii vestiți ai vremii.

MEDEEA

Tragedie în cinci acte

PERSONAJELE

MEDEEA, soția lui Iason

DOICA Medei

CREON, regele Corintului

IASON

CRAINICUL

CEI DOI FII ai Medei

CORUL, alcătuit din bărbați corintieni

Soldații și slugile lui Creon

Acțiunea se petrece la Corint, în fața casei Medei

ACTUL ÎNȚII

SCENA I

MEDEEA

(*singură*)

Voi, zeei căsniciei, Lucina ¹, păzitoare
A patului de nuntă ; tu, sfetnica lui Tiphys ²,
Îmblînzitorul mării, cîrmaci pe nava-i nouă ;
Stăpînitor năprasnic al mărilor afunde ³ ;
Titan ⁴, dăruitorul luminii-n univers ;
Propice licărire a tainicelor jertfe,

¹ Alt nume al Iunonci (la greci, Hera), soția și sora lui Jupiter. Sub numele de Lucina, ea ocrotea pe mame la naștere.

² Tiphys a fost pilotul navei argonauților. Iason, fiul lui Aeson, a organizat o expediție spre Colhida, țară îndepărtată (în Transcaucazia actuală), spre a aduce în Grecia lîna de aur a berbecului lui Hermes, cerută de Pelias, regele din Iolcos. Pelias afirmase că va ceda conducerea cetății Iolcos lui Iason numai dacă îi va aduce lîna de aur, intrată în stăpînirea lui Aeetes, regele Colhidei, care o ținea într-o dumbravă sfîntă, păzită de un balaur. Iason a adunat pe toți eroii Greciei și a pornit cu ei pe corabia Argos (de unde numele de argonauți dat corăbierilor). Cu ajutorul Medcei, fiica lui Aeetes, Iason a luat lîna sfîntă și a fugit cu ea, însoțit de Medcea. Aici colhidiana se adresează zeiței înțelepciunii și meșteșugurilor, Pallas Atena, care-l învățase pe Tiphys să conducă corabia argonauților.

³ Neptun (la greci, Poseidon), zeul mărilor.

⁴ Adică soarele, unul din titani, ființe mitice, uriașe, copii ai Geei (Pămîntul) și ai Cerului.

Iecate¹ cu trei trupuri ; zei invocați ca martori
 La jurământ de Iason, cei care de Medeea
 Pot fi chemați² ; tu, hăul nemărginitei nopți,
 Regat opus acelor din cer ; mani³ nendurați ;
 Pe trista-mpărăție stăpîn și tu, stăpînă,
 De-un zeu fidel răpită⁴, cu glas cumplit vă strig !
 Acum veniți, zeițe⁵ ce răzbunați trădarea,
 Cu plete răvășite de șerpi întăritați.
 În mîini însîngerate cu torța-ngrozitoare,
 Veniți la fel de crunte precum odinioară
 La nunta mea, și moartea soției noi aduceți,
 Pieirea pentru socru⁶ și vița lui regească.
 Dar pentru soț o soartă cu mult mai rea ca moartea.
 Cetăți necunoscute sărac să le colinde,
 Proscris, cu spaima-n suflet, hulit și fără vatră ;
 Rîvnind să-i fiu iar soată, spre prag străin să tindă
 Ca oaspete nevrednic ; și cum nu știu rosti
 Blestem mai greu, cu tatăl să-i semene copiii,
 Cu mama lor asemeni. Născută-i răzbunarea :
 Eu am copii. Zadarnic presar cu lacrimi vorbe.

¹ Zeița magiei, tenebrelor și spectrelor, reprezentată plastic cu trei corpuri (i se spunea *diua triformis*). Era adesea identificată cu Diana (la greci, Artemis), zeița fecioară a vînaătorii și a lunii.

² Adică zeii tenebrelor, cei care populau imaginara împărăție a lui Pluton, fratele lui Iupiter, stăpînul lumii subpămîntene. Ei ocroteau vrăjitoria, deprinsă de Medeea de la tatăl ei, Acetes.

³ Sufletele morților, considerați de romani ca divinități.

⁴ Aici Medeea se referă la Pluton și la soția lui, Proserpina, fiica lui Iupiter și a zeiței Ceres. Cu voia lui Iupiter, întunecatul Pluton a răpit-o și a dus-o în infern. El nu și-a părăsit soția, așa cum a procedat Iason cu Medeea.

⁵ Se referă la Furi (la greci, Erinii), zeițe ale răzbunării, înspăimîntătoare la înfățișare.

⁶ Creon.

Nu-mi voi lovi dușmanii ? Din mâini smulg torța nuntii,
 Din cer — lumina. Soare, strămoșul spiței mele ¹,
 Privești aceste fapte, văzut în carul tău,
 Brăzdînd pe căi știute văzduhul fără nori ?
 Cum nu faci cale-ntoarsă, dînd înapoi lumina ?
 Primește-mă în carul patern, să zbor prin slavă !
 Dă-mi hăturile-n mină, părinte, și mă lasă,
 Cu frîiele-nroșite, focoșii cai să-nduplec :
 Corintul, stînd la mijloc cu gemenele-i țarmuri,
 Să fie rugul care unește două mări ! ²
 Îmi mai rămîne torța de pin ³ s-o port în fruntea
 Alaiului de nuntă, și după rugi de jertfă,
 Să-nsîngerez altare cu victime-nchinat.
 În măruntaie află cărarea răzbunării,
 De mai zvîrnești aievea, o, inimă, păstrînd
 Străvechea-ți bărbăție ; fugi, femeiască teamă,
 Și mintea îmarmează-mi, sălbatice Caucaz ⁴ !
 Ororile văzute cîndva de Pont ⁵ și Phasis ⁶,

¹ Aectes, tatăl Medeei, era fiul Soarelui, despre care în mitologie se spunea că străbate văzduhul într-un car de foc.

² Corintul se află în istmul care leagă peninsula Pelopones de restul Greciei, între Marea Egee și Marea Ionică.

³ La nunți se aprindeau torțe de pin. Ca la orice ceremonie, se aduceau jertfe bogate zeilor.

⁴ Colhida se afla la poalele lanțului munților Caucaz, personificat aici de Medeea.

⁵ Se referă la uciderea lui Absyrtus, fratele Medeei, săvîrșită de Iason și de însăși Medeea, care, apoi, a ciopîrțit trupul celui ucis în bucăți, pe care le-a aruncat în valurile Dunării. Colhidienii, porniți în urmărirea ucigașilor, s-au oprit să adune bucățile din corpul lui Absyrtus, și argonauții au scăpat cu fuga. Această crimă s-a făptuit în Delta Dunării, deci pe țărmurile Mării Negre, numită în antichitate Pontul Euxin.

⁶ Phasis (actualmente Rion) era un fluviu din Colhida. Pe malurile sale furaseră Iason și Medeea lina de aur din dumbrava sacră.

Și istmul¹ să le vadă. Noauzite, crude,
 Cutremurînd pămîntul și ocrul sînt acelea
 Ce gîndul meu frămîntă : răni, căsăpiri și membre
 Ciuntite, nengropate — înșir mărunte fleacuri :
 Le-am făptuit ca fată ; durerea crească aprig :
 Mai nemîloase fapte se cer acum, că-s mamă !
 Minia² fie-ți arma, fii gata să izbești
 Cu furie³ cumplită ! S-auzi la despărțire
 Ce s-a vorbit la nuntă : cum vrei să-ți lași bărbatul ?
 Cum l-ai urmat aicea ! Alungă-ți șovăiala :
 Prin crimă-ntemeiată, prin crimă surpă-ți casa !

SCENA II

CORUL CORINTIENILOR

*(intră cîntînd și dansînd epitalamul⁴ lui Iason
 și al Creusei)*

*La regeștile nunți, binecuvîntători
 Zei ai cerului și zei ai genunli⁵, sosiți,
 Cu poporul păstrînd datina sa pios.
 Către cel care-n mîini ține un sceptru și tună⁶
 Ducă-și capul înalt taur cu albă spinare ;
 Juncă dalbă la trup, nencercată de jug,
 Imblînzească apoi și pe Lucina, însă*

¹ Desigur istmul Corint.

²⁻³ Iată deci puse în relief de autorul însuși cele două
 pricini ale conflictului tragic : mînia (*ira*) și furia (*furor*).

⁴ Epitalamul, în grece. *epithalamos* (din *epi* = pe, asupra
 și *thamos* = pat nupțial), era un cîntec de nuntă, compus
 în cinstea mirilor.

⁵ În afară de Neptun, mitologia situa în adîncurile marine
 și alți zei, care formau alaiul stăpînului mediului lichid.

⁶ Iupiter olimpiianul, în puterea căruia se aflau fulgerele.

Celei ce țin-n friu mina cruntă-a lui Marte¹,
 La popoare-n război pacea le-aduce-n dar,
 Umplesse de bogății cornul belșugului,
 Jertfă gingașă-i dați, după blîndețea ei.
 Tu, ce facile aprinzi la legiuitele nunți²,
 Cu prielnicul braț beznele risipind,
 Poartă-ți pașii aici, îngreuiată de vin,
 Trandafiri în cunună pune pe tîmplu ta!
 Stea³ ce reșnic premergi ziua și noaptea, tu
 Pentru îndrăgostii mult prea încet sosind,
 Cît de mult își doare mame, nurori, la fel,
 Mai curînd să-ți reverse strălucirea rază!

Mult mai chipeșă e fecioara
 Decît fiicele tale, Cecrops⁴,
 Sau acele ce-n piscul Tâget⁵
 Le trimite să se călească
 Un oraș nepăzît de ziduri⁶
 Decît cele ce-n rîu aonic⁷
 Sau în sacul Alfeu⁸ se scaldă.
 Dacă vrea să-și arate chipul

¹ Marte (la greci, Ares) era zeul războiului, reputat pentru cruzimea și aroganța sa. Îmblînzitoarea lui este Pacea.

² Corul invocă aici Hymenul, divinitate a căsătoriei (numit și Hymeneu).

³ Luceafărul sau Vesper, stea a zeiței Venus (în latinește *vesper* înseamnă seară).

⁴ Cecrops a fost legendarul întemeietor al cetății Atena. După mitologie, el a învățat pe greci să lucreze ogoarele și a domnit în peninsula Atica. Fiicele lui Cecrops sînt, firește, femeile și fetele din Atena.

⁵ Munte situat în apropiere de Sparta. Corul se referă aici la spartane, care practicau sporturile și vînătoarea, în-tocmai ca și bărbații lor.

⁶ Sparta (numită și Lacedemona) nu era înzestrată cu ziduri de apărare, bîzindu-se pe vitejia celebră a locuitorilor ei.

⁷ Aonia era alt nume pentru Beotia, regiune din centrul Greciei.

⁸ Rîu care curgea în Pelopones, pe lîngă Olimpia, localitatea unde se desfășurau jocurile olimpice.

*Craiul esonian¹ întrece
Pe feciorul crudului fulger²,
Cel ce tigrii în jug îi puse,
Sau pe zeul urnind trepiede,
Cu fecioara cea aspră frate³,
Biruindu-l pe Castor și pe
Pollux, mai înzestrat la cest⁴.
Zei din ceruri, să faceți astfel :
Ea să-ntreacă soțiile,
El să-ntreacă bărbații toți.*

*Ea, de cum s-a ivit în fecioresc alai,
Chipu-i dalb a-ntrecut singur pe-al tuturoră.
Stinge ziua la fel stelele-aprinse-n cer,
Se ascunde grăbit pilcul Pleiadelor⁵
Cînd își schimbă în disc Phoebe⁶ rotundu-i cor.
Și revarsă-mprejur împrumutatu-i nimb.
Se roșește la fel neaua în purpura
Tiriană⁷, și-n zori vede aidoma
Rouratul păstor pe-al dimineții sol.*

¹ Iason, fiul lui Aeson.

² Bacchus (la greci, Dionysos), zeul viticulturii, fiu al lui Iupiter (zeul fulgerului) și al Semelei, fiica regelui Tebei.

³ Apolo sau Febus, zeul luminii, artelor și poeziei, zeul oracolelor, profetiei. În templul său de la Delfi, așezată pe un trepied, preoteasa Pitia provestea viitorul, răspunzînd la întrebările muritorilor. Apolo era fratele Dianei.

⁴ Lupta cu cestul (lat. : *caestus*) era un fel de pugilat, deosebit de periculos. Luptătorii boxau cu brațele înfășurate într-o mînușă foarte grea, alcătuită din fișii din piele de bou, căptușite cu bucăți de plumb și de fier. Tocmai o asemenea mînușă se numea cest. Castor și Pollux erau și ei fiii lui Iupiter (și ai Ledei), Pollux fiind neîntrecut în lupta cu cestul.

⁵ Pleiadele, cele șapte fiice ale lui Apolo și ale nimfei Pleione ; au fost transformate într-o constelație.

⁶ Phoebe este luna ; Diana, zeița lunii, se numea și Phoebe, ca soră a lui Phoebus (Febus).

⁷ Orașul Tyr (din Fenicia) era renumit în antichitate prin fabricarea și exportul unei anumite stofe de culoare stacojie.

*Din cumplitul cămin smuls de la fiica lui Phasis¹,
 Tu, bărbatul deprins să-mbrățișezi mereu
 Silnic, înspăimîntat, soața sălbatică,
 Strîngi ferice la piept eolianul² odor,
 Noua soață a ta, dată cu drag de-ai săi³,
 Pentru șagă și țepi iată prilejul bun,
 Hai, flăcăi, strigături ziceți din orice colț:
 Ca să-ți rizi de stăpîni rar și se-ngăduie!⁴*

*Darnic și mîndru fecior lui Lyaeus⁵ cu tirsul în mînă,
 Uite că-i timpul s-aprindem o torță de pin despicată:
 Flacăra sfîntă tu scoate-o din degete înțepenite.
 Versul cel răutăcios, fescennin, să împrăște cu glume,
 Facă mulțimile haz, și să meargă prin beznă tăcută
 Instrăinata, urmînd în surghiun un bărbat de departe.*

¹ Medeea, născută pe țărmurile riului Phasis.

² Creusa.

³ Iason se însurase de două ori: prima oară cu Medeea, fără voia soacrului (Aeetes), și a doua oară cu Creusa, dată lui în căsătorie de Creon.

⁴ Aluzie la cupletele vesele, care se debitau pe la nunțile romane sub forma așa-numitelor versuri fescennine. Se consideră că Seneca inseră aici un anacronism voluntar, introducînd într-o tragedie plasată în Grecia preistorică obiceiuri ale nunților romane și reliefind el însuși încorporarea narației legendare, moștenită din teatrul grec, în atmosfera și în realitățile specific latine.

⁵ Hymen — fiul lui Bacchus, numit și Lyaeus. În grecește *lyein* însemna a dezlega, iar Bacchus era adesea reprezentat cu o cunună de viță-de-vie pe cap și în mînă cu un tirs (toiag) împodobit cu iederă.

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

MEDEEA, apoi DOICA

MEDEEA

*(încremenită de mîhnire în porticul din fața casei,
deodată tresare)*

Vai mie : auzit-am cîntarea lor de nuntă !
Abia de-mi cred eu însămi nenorocirea mea.
Făcut-a Iason asta, lipsindu-mă de tată,
De țară și domnie, ca să mă părăsească
Printre străini ? Uitat-a de meritele mele,
Nu m-a văzut cum birui prin crimă focul, marea ?
Sau farmecele mele le crede isprăvite ?
În cumpănă, pierdută, delirul mă împinge
Încolo și încioace : cum pot să mă răzbun ?
O, de-ar avea un frate ! El are o soție :
Să o străpung cu spada ! Dar asta mă răzbună ?
Orașele pelasge¹, cetățile barbare²
De mai cunosc năprasnă ce mîna ta n-o știe,
Acum înfăptuiește-o ! Chiar faptele te-ndeamnă
Și-ți vin în minte : furtul comorii renumite
A țării³ și micuțul tovarăș ciopîrțit
De spada-mi ticăloasă⁴, pus tatălui în cale,

¹ Pelasgii sînt locuitorii legendari ai Greciei preheleneice ; prin orașe pelasge se înțelege însă aici chiar orașele grecești.

² Grecii numeau barbari pe toți străinii : „Oricine nu e gree (și nici roman, s-a adăugat ulterior) este barbar”.

³ Lîna de aur.

⁴ Absyrtus.

Trup risipit pe valuri, și Pelias ¹ bătrînul
 Fiert în cazan de-aramă : vărsai, nelegiuîta,
 Ades funestul singe, dar n-am ucis din ură ;
 M-a îndirjit iubirea lipsită de noroc.
 Dar Iason ce să facă naintea unui rege
 Și-a unei vreri străine ? Să-și dezvelească pieptul
 În fața spadei ? Ură sălbatică, vorbește
 Mai potolit ! De poate, rămîie-n viață Iason,
 Al meu ca-ntotdeauna ; de nu, trăiască totuși,
 Și-n gînd să mă păstreze, pierind doar pentru mine.
 De vină-i numai Creon, cu sceptrul său tiranic :
 Mi-a dezbinat căminul, a smuls de lingă mamă
 Copiii ei, și firul legînd fidel aceste
 Zăloguri, el îl rupse : îl voi lovi, să-și afle
 Pedepsa dreaptă. Fie morman de scrum palatu-i ;
 Înalt vîrtej de flăcări se va zări la Capul
 Mală ², totdeauna de nave ocolit.

DOICA

(vindu-se din culise, unde a zăbovit, șovăitoare)

Taci, te conjur, și jalca ascunde-ți-o în pieptul
 Mîhnit. Căci doar acela e-n stare să plătească
 Ce răbdător îndură, și fără a crîeni,
 O rană grea : mocrîrea ascunsă e cumplită ;
 Mîniile strigate pierd arma răzbunării.

¹ Pelias n-a vrut să cedeze lui Iason tronul ce i se cuvenea, după ce acesta i-a adus lîna de aur. Spre a se răzbuna, Medea promise fiicelor lui Pelias că le va întineri tatăl dacă ele îl vor tăia în bucăți și-l vor arunca într-un cazan care fierbea. Desigur că ea nu și-a respectat promisiunea după săvîrșirea paricidului neintenționat.

² Promontoriu în Pelopones, vestit pentru furtunile care bîntuiau în preajma sa.

MEDEEA

O furie strunită și-ascunsă e ușoară,
Dar marea indignare nu-i pusă sub ôbroc.
Vreau să lovesc !

DOICA

Oprește pornirea ta smintită,
Copila mea : tăcerea cu greu te ocrotește.

MEDEEA

De tari se teme soarta, pe lași îi copleșește.

DOICA

Curaju-i lăudabil aflînd prilejul bun.

MEDEEA

Curajul nu se poate prilejul să nu-și afle.

DOICA

Nenorocirii tale cu nu-i zăresc limanul.

MEDEEA

Cel fără de speranțe nîcîcînd să nu dispere.

DOICA

Colhida e departe, te-a părăsit și soțul.
Din vechia bogăție tu nu mai ai nimic.

MEDEEA

Mi-a mai rămas Medeea : străvezi în ea pămîntul,
Și marca, fierul, focul, și fulgerul, și zeii !

DOICA

Dar teme-te de rege !

MEDEEA

Și tatăl meu fu rege !

DOICA

Nu te-nspăimîntă oastea-i ?

MEDEEA

Nu, chiar din lut de-ar crește !

DOICA

Muri-vei !

MEDEEA

Vreau.

DOICA

Fugi !

MEDEEA

Fuga și-acuma mi-o regret !

DOICA

Medeea...

MEDEEA

Fi-voi !

DOICA

Mamă tu ești.

MEDEEA

Și pentru cine ?

DOICA

Nu vrei să fugi ?

MEDEEA

Fugi-voi, dar după răzbunare !

DOICA

Te va urma pedeapsa !

MEDEEA

O voi întârzia.

DOICA

Nu mai roști zadarnic amenințări nebune.
Curajul frînge-l : timpul supunere îți cere.

MEDEEA

Mă sărăcește soarta, dar nu și de-ndrăzneală.
La ghiontul cui serîșnește acum regeasca poartă ?
E însuși Creon, domnul trufaș peste pelasgi.

SCENA II

CREON, MEDEEA, DOICA

Servitorii lui Creon

CREON

Pe vinovata fiică a regelui Acetes
N-o poartă pași încă din țara mea afară ?
Ea uneltește : brațul i-l știu, și violenția.
S-o cruce, cine poate ? În siguranță cine-i ?
Mă pregăteam cu spada să curm această iazmă :
M-a-nduplecat cu vorba doar ginerele meu.
Eu viața-i las ; dar scape de dînsa țara mea,
Să plece-n siguranță. Spre mine calcă mîndră,
Cutezător încearcă de-aproape să-mi vorbească.
Oprîți-o, sclavi, să-mi vie în preajmă, să m-atingă.
Poruncă-i dați să tacă. Să-nvețe la regeasca
Voință să se plece măcar o dată. Du-te
Și fugi departe, monstru spăimîntător, sălbatic !

MEDEEA

Ce crimă sau ce vină exilul mi-l aduce ?

CREON

Nevinovata-ntreabă de ce e surghiunită !

MEDEEA

Ești jude ? Cercetează. Ești despot ? Osîndește !

CREON

De-i drept, sau strîmb, te pleacă la ordinul regesc.

MEDEEA

Domnia strîmbă vreme prea lungă nu durează.¹

CREON

Mergi, plînge-te Colhidei !

MEDEEA

Cu col ce m-a răpit.²

CREON

E cererea tîrzie : sentința-i pronunțată.

MEDEEA

Cînd judeci și de față n-a fost și-a doua parte,
Chiar de-i sentința dreaptă, se face nedreptate.³

CREON

Și Pelias, ucisul, fu ascultat de tine ?
Dar fie : ai cuvîntul dreptatea să ți-o aperi.

MEDEEA

Ce greu întorci un suflet, cuprins de-nverșunare,
Din căile miniei, și cît e de regesc
Pe drumul tău să stăruie cînd porți cu fală sceptrul,

¹ Această observație a Medeei ilustrează concepțiile politice ale lui Seneca : el accepta și susținea monarhia, dar preconiza mai ales un fel de despotism luminat — nutrit cu idei etice și politice stoice — și reprobă ceea ce el numea tiranie, adică exercitarea crudă, samavolnică a puterii monarhice absolute.

² Iason.

³ În opusculul *Apocolocyntosis*, Seneca condamnă aspru obiceiul împăratului Claudiu de a judeca și de a da sentințe înainte de a fi audiat apărarea acuzatului.

Am învățat la curtea din fostul meu palat.¹
 Deși sînt coplesită de jalnica năpastă,
 Proscrisă, rugătoare, lăsată și lovită
 De toți, avut-am faima de-a fi de neam regesc,
 Mlădiță glorioasă din străbunicul Soare.
 Tot ce stropește Phasis cu linele-i meandre,
 Întinderea ce-o lasă în urmă Pontul scitic²,
 Pe unde apa mării se îndulcește-n mlaștini,
 Cîmpii storcînd de vlagă cohorte de-amazoane³;
 Cu scuturi străjuite de-abruptul Thermodon⁴ —
 Acesta e pămîntul ce-l stăpînește tata!
 De neam ales, ferice, în straiile regești
 Selipeau pe-atuncea: mîna veneau să-mi ceară cei
 Pețiți de regi acuma. Destinul nestatornic
 Din tron mă smulse lesne, zvirlindu-mă-n exil.
 Încrede-te domniei cînd întimplarea surpă
 Puterea cea mai mare! Toți regii au un dar
 Frumos, măreț, pe care nu-i zi să li-l răpească:
 Pe suferinzi s-ajute, să dea cămin acelor
 Ce-i roagă. Doar atîta adus-am din Colhida:
 Strălucitoarea floare, mîndrie a Eladei.

¹ Aluzie la trufia capetelor încoronate, binecunoscută lui Seneca în lunga sa carieră de curtean și de om politic.

² Marea Neagră, pe țărmul nordic al căreia locuia seminția nomadă sau seminomadă a sciților.

³ Femci războinice localizate de legende în diferite regiuni, dar mai ales în cele locuite de sciți și în Asia Mică. Se susținea că ele descind din Marte și din nimfa (zeitate inferioară, locuitoare a pădurilor, munților și izvoarelor) Harmonia. Ele trăiau necăsătorite și se însoțeau cu bărbații numai incidental și pentru o vreme foarte scurtă. Erau conduse de o regină. Deprindeau călăria, luptele cu arcul și cu sabia încă din copilărie. De mici își distrugeau unul din sîni, spre a fi libere în mișcări în timpul bătăliilor (în grec. *amazon* însemna fără sîn).

⁴ Fluviu din Asia Mică. Pe țărmurile lui se afirma că ar fi trăit amazoane.

Frunțașii aheimii ¹, zeleștile odrasle
 Prin truda mea scăpate. Mi-l datorați pe-Orfeu ².
 Vrajind prin cîntec stîncă și atrăgînd pădurea ;
 Pe Castor și pe Pollux, pe gemenii zelești ;
 Pe fiii lui Boreas ³ și pe Linceu ⁴, acela
 Ce peste Pont distinge cu ochii totu-n zare ;
 S-adaugi minienii ⁵. Pentru frunțașul cetei
 Răsplată nu voi cere : nu-l drămuiesc de fel ;
 Ai voștri sînt aceia, al meu e numai el.
 Acuză-mă acuma și vinile-mi sporește !
 Mărturisesc : aceasta e unica mea crimă —
 Am readus pe Argo. Să-mi fi păstrat și tatăl,
 Și cîntea mea de fată : cu stilpii ei pierca
 Pelasgiana țară, și gînerile tău
 Cădea răpus de focul vărsat pe nări de tauri. ⁶
 Oricare va fi soarta ce cauza mi-apasă,
 Nu-mi reproșez salvarea regescului tezaur,
 Iar unica răsplată a-ntregii mele vine
 E-n mîna ta. De-ți place, condamnă acuzata,
 Dar pricina redă-i-o. Sînt vinovată, Creon :

¹ De la ahei — seminție greacă, aici denumire generică pentru greci.

² Cîntăreț pomenit în mitologie, celebru pentru măiestria sa. Participase la expediția argonauților și deci fusese salvat de urgia lui Aeetes de către Medeea, împreună cu ceilalți eroi, însoțitori ai lui Iason, menționați în versurile următoare.

³ Boreas era zeul vînturilor din nord. Fiii săi, Calais și Zethes, au participat la expediția argonauților.

⁴ Prieten al dioscurilor (Castor și Pollux), renumit pentru vederea sa pătrunzătoare.

⁵ Adică argonauții, plecați din localitatea beoțiană Orhomenos, situată pe un fluviu numit Minyius.

⁶ După sosirea sa în Collida, Iason primise ordin de la Aeetes să are cîmpul lui Marte cu doi tauri cu boturi pline de foc, înjuțați la plug. Ajuns pe cîmpul lui Marte, Iason a fost atacat de taurii ieșiți dintr-o peșteră, dar, înarmat cu vrăjile Medeei, i-a înfrînt și i-a pus în jug. Apoi a semănat dinți de balaur, din care au răsărit războinici în zale strălucitoare, pe care el i-a ucis în luptă.

Știi prea bine asta cînd ți-am atins genunchii,
Cerînd să-ntinzi asupra-mi oerotitorul braț.
Nenorocirii mele îi cer din nou azil,
Cel mai modest refugiu : un colț mai depărtat
Din țara ta m-ascundă, de vrei să las cetatea !

C R E O N

Că nu-s eu cel ce poartă cu silnicie sceptrul
Și calcă în picioare, trufaș, pe cei sărmanî,
Am dovedit, îmi pare, nu fără strălucire,
Cînd ginere ales-am un exilat pîndit
De griji și de primejdii, căci vrea să-l pedepsească
Și să-l răpuie craiul Tesaliei, Acast ¹.
Pe tatăl său și-l plînge, bătrîn lipsit de vlagă
Și copleșit de vîrstă, ucis și ciopîrțit
Prin cursa ta vicleană, momind la-nfăptuirea
Nelegiuirii crude pioasele surori.
Dă-ți cauza deoparte, și Iason e în stare
Pe-a sa să și-o cîștige : nevinovat el însuși,
Nu s-a pătat cu sînge, spre spadă n-a-ntins mîna,
Păstrîndu-se departe de cîrdășia ta.
Tu, care-ai pus la cale barbarele omoruri,
Femeie fără milă în stare de-orice crimă,
Cu fire bărbătească și fără de rușine,
Regatul părăsește-mi, ia-ți leacurile tale
Ucigătoare, cruță-mi de teama ta supușii
Și-n alt pămînt stîrnește mîniile zeiești !

M E D E E A

Mă-mpingi la pribegie ? Corabia adu-mi-o,
Mai dă-mi și-nsoțitorul : vrei singură să plec ?
Nu singură venit-am ! Te temi cumva de lupte ?
Pe amîndoi ne-alungă. Din vinovați, pe unul

¹ Acast era fiul lui Pelias, ucis prin urzelile Medeei. El a
voit să-și răzbune tatăl.

Tu-l părtinești ? Jertfit-am pe Pelias lui Iason :
Mai pune fuga, jaful, pe înșelatul tată,
Pe ciopîrșitul frate și tot ce-nvață el
Pe noile-i neveste ; nu-s crime de-ale mele :
Le-am făptuit, desigur, dar nu-n folosul meu !

CREON

Plecarea ta-i sortită. Vrei s-o amii vorbind ?

MEDEEA

Plecînd, îndeplinește-mi o ultimă dorință :
Copiii mei nu-i face părtași la vina mamei.

CREON

Te du : ca și un tată, îi strîng la piept cu drag.

MEDEEA

Pe bunele-auspicii ¹ ale regalei nunți
Trezind speranțe multe, pe viitorul țării
Supusă veșnic soartei ce iscă-mpotriviri,
Acordă surghiunitei, te rog, un scurt răgaz,
Copiilor sărutul din urmă să-l dea mama
Sortită, poate, morții.

CREON

Ceri timp, să uneltești ?

MEDEEA

Mai pot urzi în timpul puțin ce mi-a rămas ?

¹ Auspiciile (de la *avis* în latinește „pasăre“, și *spicere* = a observa) era un termen generic folosit la romani pentru a denumi diferitele preziceri asupra viitorului, efectuate pe baza observării și tălmăcirii zborului păsărilor, cîntecului și chiar felului lor de a mîncă. Auspiciile se luau cu prilejul diferitelor evenimente însemnate, deci și la nunți. Firește, auspiciile n-au nici o legătură cu realitățile Greciei preistorice, ci atestă numai tendința de a lega tragedia cu subiect mitologic de mediul roman.

CREON

Cel rău nici nu cunoaște răgaz prea scurt în rele.

MEDEEA

Răgazul pentru lacrimi tu nu i-l dai sărmanei ?

CREON

Respinge ruga-ți teama în mine cuibărită,
Dar ai o zi în care-să-ți pregătești exilul !

MEDEEA

E chiar prea mult ; răgazul, de vrei, îl poți scurta :
Eu însămi sînt grăbită.

CREON

Ai să plătești cu capul

Dacă lumina zilei ce Phebus o aduce
În istia te mai găsește. Ceremonia nunții
Mă cheamă, și-nchinarea mi-o cere Hymeneu.

(Creon iese. Medeea reintră în casă.)

SCENA III

CORUL¹

*Indrăzneț fu acel ce întiiul brăzdă
Cu o luntre firavă talazul viclean
Și, privind părintescul pămînt îndărăt,
Schimbătorului cînt chiar pe sine s-a dat.
A-nfruntat în pustia de ape furtuni,
Curajos a plutit pe-o bucată de lemn —
Un hotar nensemnat ce desparte cu greu
Cărruile vieții de drumu-n infern.*

¹ Corul elogiază curajul primilor corăbieri și năzuința de a propăși care însufletește pe oameni.

Constelații zburau neștiute pe cer
 Și puzderii de stele văzduhul smălțind
 Nimănu-i nu slăbeau, iar năierii pe-atunci
 Nu puteau de ploioase Hyade ¹ fugi,
 De lumina ce-o-mprăstie-n jur Amaltëea ²
 Sau de caru-nsoțit și agale minat
 Înspre Arctus ³ de încăruntitul Boar ⁴.
 Nici Boreas ⁵ și nici jucăușul Zefir ⁶
 Încă nume n-aveau.

Cutezanța lui Typhlis o pînză urcă
 Pe noianu-nspumat.
 Și străvechilor vînturi legi noi le-a prescris :
 Desfășoară tot sulul de pînze acum,
 Sau acum le coboară, să poată primi
 Dintr-o parte pe Notus ⁷, și vergile-apoi
 Cetluiește-nțelept la mijloc de catarg,
 Ori le prinde temeinic de-a dreptul de cîrf,
 Cînd rîvnește, din cale afară de lacom,
 Marinarul oricare suflare de vînt,
 Purpurii stegulețe foșnind pe catarg.

¹ Hyadele erau în mitologie fiicele uriașului Atlas, transformate într-o constelație care anunța ploaia.

² Se referă la capra numită Amalteea sau Olenie, care a hrănit cu laptele ei pe Iupiter, pe cînd era copil, lângă localitatea Olenos din Pelopones. Mama sa îl ascundea de urgia tatălui său, Saturn, care voia să-l înghită de viu, așa cum făcuse cu ceilalți copii ai lui. Ulterior, capra a devenit constelație.

³ Arctus sau Ursa — constelație.

⁴ Numele unei alte constelații. În lat. : *Bootes*.

⁵ Aici chiar vîntul de nord, crivățul, necunoscut grecilor în primele timpuri, cînd ei nu se îndepărtau de meleagurile natale.

⁶ Aici, vîntul de apus.

⁷ Vîntul din sud.

*Apucară strămoșii un veac nepătat*¹
Și de-aproape necinstea nivicînd n-au văzut.
Linistit ocoliră doar țărnul natal,
Cărunțiră cu toți în ogorul străbun,
Mulțumiți cu puțin, cunoscură atît :
Bogăția pămîntului care-i născu.
Despărțite de legi înțelepte, lumi veclui
*Laolaltă le strînse tesalicul pin*².
El supuse talazul cu rîsle-n asalt
Și aduse nclinistii noastre în dar
Depărtatele mări.

Indrăzneala i-a fost
Pedepsită amarnic prin șirul cumplit
*De primejdii învinse atunci cînd doi munți*³,
Și în stînga și-n dreapta zăgazuri de-abis,
Bubuiau ca un trăsnet, izbindu-se-n piept
Dintr-o dată, iar apa cuprinsă-ntre ei
Improșcă, înspumată, și stele, și nori.
Chiar și Tiphys viteazul acuma păli,

¹ Aluzie la ceea ce anticii numeau vîrsta de aur a omenirii, *aurca actas*, epocă îndepărtată, cînd oamenii ar fi trăit fericiți, egali între ei, bucurîndu-se de roadele pe care pămîntul le oferea fără osteneală din partea lor. Se strecura aici amintirea vieții colective, bazată pe egalitate, din comuna primitivă. Oamenii uitaseră de greutatea uriașe, de nivelul scăzut al producției și al traiului din comuna primitivă și își aminteau numai de raporturile de egalitate și viață demnă, condiționată de ele.

² Aici metonimie. „Tesalicul pin“ înseamnă de fapt corabia Argo, construită în Tesalia, regiune din centrul Greciei.

³ Aluzie la stîncile Symplegade, localizate de greci la intrarea Mării Negre. Aceste stînci, printre care se afla o strîmtoare, se depărtau și se apropiau, bubuind, unele de altele, la interval de cîteva clipe. Totuși, corabia Argo a reușit să se strecoare printre ele, cu ajutorul zeiței Pallas Atena. În continuare, Seneca evocă alte peripeții prin care au trebuit să treacă argonauții.

Vlăguita lui mână căzu de pe cîrmă,
 Și cu lira-i o dată, Orfeu amuși,
 Glăsuiră pierzîndu-și chiar Argo atunci
 Cînd fecioara Pelorului ¹ sicilian,
 Cu o haită turbată de jur împrejur,
 Asmuși la un semn lătrături de infern.
 Inlemniși rămăseseră cîți auzind
 O dilanie care urla înzecit ?
 Iar atunci cînd întinsul ausonice ² mări
 Cu mieroase cîntări zgripturoaice-l crăjeau,
 Din pierica ³-i liră zicînd iscusit
 Cîntărețul Orfeu, al sirenelor ⁴ cînd —
 Înățat să întîrzie navele-n larg —
 Nu a vrut a-l urma ?

Îndelunga plutire
 Ce comoară aduse ? Doar lina de aur
 Și Medeea — cu mult mai cumplită ca marea —
 Meritata răsplată a primei corăbii.
 Imblînzitul talaz se supune acum
 La poruncile toate : nevoie nu este

¹ Pelorus era un promontoriu din Sicilia. Aici Seneca se referă la monstrul marin numit Scila, fiica zeului marin Phorcus. Legenda despre Scila și Caribda, monștrii marini care devorau corăbiile, prezintă și în *Odiseea*, ca și în *Eneida*, ilustrează greutățile înfruntate de navigatori în strîmtorile Siciliei.

² Marea ausonică este marea Italiei, probabil Marea Tireniană. Ausonia este vechiul nume al Italiei.

³ Pierus era un munte din Tesalia, consacrat Muzelor, care ar fi sălășluit pe coastele lui. De aceea ele erau numite și Pieride. Prin urmare lira pierică este lira Muzelor, zețele artelor, care-l inspirau și oroteau pe Orfeu, făcîndu-l să întreacă fermecătorul cînt cu care sirenele opreau în larg pe corăbieri.

⁴ Sirenele erau ființe mitice, femei de rară frumusețe, înzestrate cu o voce minunată, dar avînd aripi de pasăre și trup acoperit de solzi, localizate în sudul Italiei.

*De o Argo-njghebată de mîna lui Pallas,
 Lăudîndu-și vislașii regești de pe punte ;
 Și o luntre să biruie largul e-n stare.
 Se clintiră bătrîne hotare, și-orașe
 Pe pămînturi aflate acum se-nălțară ;
 Pe strărechile locuri nimic nu rămase ;
 Universu-i deschis : indianul bea apă
 Din Araxu ¹-nghețat, iar din Elba și Rin
 Se adapă persanul. Veni-ca o creme
 În șiragul de veacuri, și-atuncea Oceanul,
 Slobozîndu-și cătușele, va să icească
 Un pămînt uriaș, și o tinără lume ²
 Dezveli-ne-ca Tetis, să nu mai fii, Thule ³.
 Cel din urmă tărîm !*

¹ Araxul era un fluviu din Armenia.

² Unii au întrevăzut aici prevestirea descoperirii Americii, care ar fi tocmai „tinăra lume“ evocată în acest pasaj. Oricum, e clar că Seneca nu se referă în tot acest fragment la navigatorii și realitățile Greciei preistorice, ci la romanii epocii sale și la progresul navigației, științei și cunoașterii în general, progres remarcant și adesea înțeles în mod just cu un proces neîntrerupt și în alte pasaje din opera sa.

³ Pentru antici *ultima Thule* era pămîntul cel mai îndepărtat spre miazănoapte. Se pare că ei numeau astfel insula Islanda. Tetis, menționată aici (lat. : *Tethys*), fiica lui Uranus și a Terrei și soția lui Oceanus, era zeita fertilității marine. A nu se confunda cu Tetis (lat. : *Thetis*), tot o zeiță a mării, fiica lui Nereu și mama lui Ahile, celebrul erou grec, care l-a ucis pe Hector sub zidurile Troiei.

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

- DOICA, MEDEEA

(Medeea iese grăbită din casă. Doica o urmează, încercînd s-o imblinzească.)

DOICA

Copilă, pași unde din casă te-alungă ?
Stai, potolește-ți pasul, avîntul tău strunește-l !

(Aparte.)

Asemenea menadei¹ ce-o stăpînește zeul²,
Spre Pindul³ cu troiene, ori sus, în munții Nysei⁴,
Încolo și încoace ea fuge răvășită,
Pe chip avînd pecetea cumplitei nebulii.
Obrajii-i ard ca para ; răsuflă greu și iute ;
Răcnește și îi scaldă potop de lacrimi ochii ;
Suride — o încearcă atîtea simțăminte !
Ea șovăie, te-nfruntă, c-aprinsă, geme, plînge.
Pe cine cășunează ? Cînd va curma sfruntarea ?
Talazul unde-și frînge ? Minia-i se revarsă :
Frămîntă-n gînd o crimă nici lesne, nici de rînd ;
Pe sine se va-ntrece ; vechi furii recunosc.

¹ Menadele sau bacantele erau preotesele zeului Bacchus. Adesea le cuprindea delirul inspirat de zeu.

² Bacchus — zeul violențelor provocate de consumul băuturilor alcoolice.

³ Munții Pind se află în nordul Greciei. Unele vîrfuri sînt foarte înalte.

⁴ Munte legendar, situat după unii mitografi în India, după alții în Etiopia, consacrat lui Bacchus care, potrivit mitologiei, ar fi copilărit la poalele lui.

Nelegiuire mare și crîncenă ne-adastă :
Văd fața-i încruntată. Zei, faceți să mă-nșel !

M E D E E A

(oprindu-se gînditoare)

De vrei să știi, sărmano, măsura urii tale,
Aseamăn-o iubirii. Să-ndur nerăzbunată
Regești făclii de nuntă ? Să irosesc eu ziua
Nespus de mult cerută, nespus de greu primită ?
Atîta cît pămîntul stă cumpănă-n văzduhuri,
Și cît roti-va cerul știutul șir de zodii ;
Nenumărat cît fi-va nisipul ; după soare
Cît va să zboare ziua, ca, după stele, noaptea ;
Cît va rămîne Ursa deasupra mării-n care
Curg fluvii — tot atîta văpaia răzbunării
Va crește,-n loc să scadă. Ce fiară fioroasă,
Ce Scilă și Caribdă sorbind ausonienc,
Siciliene valuri, ce Etnă¹ apăsînd
Titanu²-n zvîrcolire așa mînie naște ?
Nici fluviul năvalnic, nici marea despletită,
Nici Pontu-neins de Corus³, nici focul întetît
De vifor nu e-n stare să țină-n frîu avîntul
Dezlănțuirii mele : răstorn în cale totul !
S-a speriat de Creon, de regele tesalie ?
Dar dragostea deplină de nimeni nu se teme.
El s-a supus puterii și mîna și-a întins-o :
Putea să vină, totuși, soției să-i vorbească
O dată doar. Trufașul nici asta n-a-ndrăznit !
Ca ginere, desigur, putea s-amîne ceasul
Exilului : primit-am o zi să mă despart
De amîndoi copiii. Nu-mi plîng răgazul scurt :

¹ Vulcan din insula Sicilia.

² Mitologia considera că frămîntările Etnei sînt provocate de mișcările unui titan numit Enceladus, prăvălit de Iupiter sub muntele Etna.

³ Vînt de nord-est.

E prea de-ajuns. Aduce această zi o faptă
Ce nu va fi uitată nicicînd. Înfrunt pe zei
Și zgîlții universul !

DOICA

Ți-e mintea rătăcită,
Stăpîna mea, te-mbună !

MEDEEA

Atît mă va-mbuna :
Să văd cum lumea-ntreagă se năruie-mpreună :
Cu mine piară totul ! Căzînd, surpi și pe alții.

DOICA

De stăruiești, știi bine, asmuți primejdii multe :
Nepedepsit nu-nfruntă pe cei puternici nimeni.

(Intră Iason.)

SCENA II

IASON, MEDEEA, DOICA

IASON

(aparte)

O, soartă nendurată, destin la fel de crud
Și cînd mă potopește, și-atuncea cînd mă cruță !
Mi-a dat într-una zeul ¹ un leac ce-ntrece răul
Năpastei înfruntate : cînd îmi păstraun credința

¹ Fără îndoială că Seneca nu mai credea în zeii tradiționali. Nu rezultă prea clar din operele filozofice dacă Seneca credea într-o divinitate unică, creatoare a lumii — monoteism — sau dacă confunda divinitatea (*Deus*) cu natura însăși, așa cum susțineau înaintașii săi, stoicii greci.

Medei devotate, eu capul trebuia
 Să-l dau ostatec morții ; sârmanul, prin trădare
 Puteam scăpa. Nu teama a biruit credința —
 Iubirea-ngrijorată ; urmașii mei pierceau
 O dată cu părinții. De locuiești în cer,
 Dreptate, doar pe tine ca martoră te chem ;
 Copiii biruiră pe tată. Mama lor,
 Cu inima-i trufașă, zvîrlind cît colo jugul,
 În locul nunții, sigur, și-ar fi ales feciorii.
 M-am hotărît să-nduplec prin rugăminți minia.¹
 Și iat-o, cînd mă vede, cum vine, foc și pară,
 Întruchiparea urii : chip năpădit de chin.

MEDEEA

Plec, Iason, plec pribeagă : nu e o noutate
 Schimbarea așezării ; azi pricina e alta.
 Cîndva doar pentru tine fugeam. Te las, mă duc :
 Silindu-mă acuma să-ți părăsesc penații,
 Ce-mi dai în schimb ? Spre Phasis să merg, sau spre Colhida,
 În țara părintească și-n cîmpul pîngărit
 Cu sîngele de frate ? Spre ce pămînt mă-ndrumi ?
 Ce mări mi-așterni în cale ? Strîmtorile din Pont,
 Prin care-aleasa ceată regească am condus-o,
 Urmînd prin Symplegade pe-nșelătorul meu ?
 Mă mai primești tu, Ioleos², tesaliană Tempe³ ?
 Nu-i drum deschis de mine să nu mi-l fi închis.
 Deci încotro ? Exilul prescris-ai exilatei.
 Dar locul ? Plec. Dă ordin un ginere de rege !
 Eu mă supun. Pedepse cumplite grămădește :
 Le-am meritat. Minia regească tortureze
 La sînge pe rivală, mă ferece în lănturi,

¹ În timpul discuției ce urmează între Medeea și Iason, doica se depărtează, dar scena următoare dovedește că ea era la curent cu evenimentele și cunoștea, măcar în linii generale, ceea ce se discutase în cursul întrevederii dintre cei doi soți.

²⁻³ Văi din Tesalia ; de aici a plecat în surghiun Medeea.

Mă prăvălească-n bezna de veci a închisorii :
Și încă n-am cît merit.

Tu, omule ingrat,

Recheamă-n minte focul vărsat pe nări de tauri,
Și groaza-n încheștarea cu spița neînvinsă,
Și turma lui Aeetes în lanul de războinici,
Cu sulite vrăjmașe, cînd la porunca mea
Acești soldați ai gliei s-au secerat ei înșiși ¹ !
S-adaugi rîvna linii berbecului lui Phrixus ²,
Și somnu-ntins pe ochii neînvățați cu el
Ai fiarei stînd de veghe, și fratele-mi ucis,
Atîtea crime strînse în singura mea crimă,
Și fetele-nșelate, zadarnic ciopîrlînd,
La-ndemnul meu, moșneagul, sperînd să-l reînvie...
Mi-am părăsit regatul să afflu-n lume altul.
Pe pruncii tăi de mîine și pe căminul sigur,
Pe fiarele învinse, pe mîinile-mi ce totul
Făcură pentru tine, pe spaimele trecute,
Pe ceruri și pe valuri, părtași ai nunții mele,
Te-ndură, dă-mi răsplata acum, cînd ești ferice.
Din prăzile aduse de sciți din depărtări,
Ba chiar și de la inzii cei pîrjoliti de soare,
Atît de numeroase c-au inundat palatul.
De-mpodobim și codrul cu aur, mi-am luat
Doar membrele de frate : tăiate pentru tine !
Eu ți-am jertfit și țară, și tată, frate, cînte :
Aceasta-i zestrea nunții ; redă-i-o alungatei !

I A S O N

Pe Creon îndirjitul, cînd vru să te ucidă,
L-am biruit cu lacrimi, iar el ți-a dat exilul.

¹ Se referă la soldații răsăriți din însămintările cu dinți de balaur făcute de Iason în Collida, menționate într-o notă anterioară.

² Phrixus era fiul lui Athamas, basileul cetății Orhomenos. Tatăl său a vrut să-l jertfească, dar zeul Hermes a trimis un berbec cu lînă de aur, care l-a luat în spinare pe Phrixus și l-a dus în Collida, unde Aeetes a pus stăpînire pe berbec.

MEDEEA

Credeam că-i o pedeapsă : văd că-i hatîr surghiunul.

IASON

Cît ești în stare, pleacă, și fă-te nevăzută :
Cumplită e mînia regească !

MEDEEA

Sfatul tău

Slujește pe Creûsa : îndepărtezi rivala !

IASON

Îmi reproșezi iubirea ?

MEDEEA

Și perfidii, și crime !

IASON

De ce nelegiuire mă poți învinui ?

MEDEEA

Tot ce-am făcut eu însămi.

IASON

Atîta mai lipsea :

Să-mi dai să-ți duc povara atîtor fărdelegi !

MEDEEA

Dar ele-s ale tale : acel ce-a tras folosul
Le-a-nfăptuit ; soția, s-o creadă toți mîrșavă,
Tu trebuie s-o aperi, numind-o inocentă :
Cel vinovat prin tine să-ți pară fără vină.

IASON

Nedemnă este viața de care ți-e rușine.

MEDEEA

Să nu păstrezi nimica de care poți roși.

I A S O N

Mai pune stavili urii stîrnite-n pieptul tău,
Te-nduplece copiii !

M E D E E A

I-alung și îi reneg :
Creûsa o să nască frați vitregi pentru ei ?

I A S O N

Frați celor fără țară, putere — celor slabi.

M E D E E A

În veci să nu răsără nenorocita zi
Unind vestita spiță cu spița ticăloasă,
Nepoții lui Apolo cu cei ai lui Sisif ¹ !

I A S O N

De ce mă tragi, sărmano, cu tine în genune ?
Te rog să pleci.

M E D E E A

Chiar Creon de mine s-a-ndurat.

I A S O N

Co pot să fac ? Vorbește !

M E D E E A

Și-o crimă, pentru mine !

I A S O N

Doi regi mă încolțiră.

¹ Sisif a fost fiul lui Eol, zeul vînturilor. El a întemeiat orașul Corint și s-a remarcat prin violența și prin tîlhăriile sale. Drept pedeapsă, după moarte, a fost condamnat să rostogolească în infern un bolovan uriaș spre vîrfurile unui munte, din care acesta cădea neîncetat și trebuia urcat din nou. Spița lui este deci cea a unui tîlhar. Nepoții lui Apolo erau fiii Medeii.

M E D E E A

**Un rău mai mare știu :
Medeea ; dă-ne voie să ne-ncrecăm puterea :
Răsplata fi-va Iason.**

I A S O N

**Sînt copleșit de rele.
Ci teme-te de soarta ce te-a lovit adesea.**

M E D E E A

Am fost întotdeauna stăpîna soartei mele.

I A S O N

Acast mă dușmănește.

M E D E E A

**E mai aproape Creon.
De amîndoi te scapă. Eu nu te-mping de loc
Să-nfrunți cu arma socrul și nici să te mînjești
Cu sîngele de rudă : fugi, nepătat, cu mine !**

I A S O N

**Și am să țin eu pieptul la doi dușmani deodată,
De-și pun alături oastea și Creon și Acast ?**

M E D E E A

**Adaugă Colhida, adaugă-l pe-Aectes,
Sporește-i cu pelasgii și sciții : îi voi frînge !**

I A S O N

De sceptre mult mi-e teamă !

M E D E E A

Nu le rîvni, mai bine !

I A S O N

Scurtează convorbirea, că dăm de bănuît.

MEDEEA

Fă, Iupiter, acumă tot cerul să detune,
Cu brațu-ntins gătește răzbunătoarea pară,
Și zguduie văzduhul, toți norii să-i străpungă !
Nu cumpăni în mână șovăitoare lance —
Sau eu, sau el ; oricare va fi alesul tău,
Un vinovat pieri-va ; căci fulgeru-ți nu poate
Cu noi să se înșele.

IASON

Revino-ți, dar, în fire
Și potolește-ți vorba. La socrul meu în casă
De știi o înlesnire a fugii tale, cere-o !

MEDEEA

E-n firea mea disprețul averilor de rege,
O știi și tu. Atîta îți cer : să-mi dai copiii,
Tovarăși pribegiei, să vărs la sînul lor .
Potopul meu de lacrimi. Tu tot primi-vei alții...

IASON

Aș vrea să-mi plec urechea la ruga ta, dar, vai,
Mă-mpiedică iubirea de tată ; n-aș putea
S-o-ndur de m-ar constrînge chiar socrul meu, că-i rege ;
Sînt rostul vieții mele, reînviorîndu-mi pieptul
Secat de griji. Mai lesne eu m-aș lipsi de brațe,
De aer și de soare !

MEDEEA

(aparte)

Iubește-atît copiii ?
Prea bine, știu acumă și unde-l pot răni !

(Tare, către Iason.)

Dă-i voie alungatei să le rostească sfatul
Din urmă, și în brațe să-i strîngă înc-o dată :
E tot ce-și mai dorește. Îți cer, în încheiere,

Să uiți acele vorbe zvîrlite-n rătăcirea
Durerii-nversunate ; mai bună amintire
În sinea ta păstrează-mi, iar izbucnirea urii
Uitată fie !

I A S O N

Toate le-am izgonit din minte.
Te rog mai stăpînește-ți învăpăiatul suflet ;
Strunește-l : resemnarea e leacul disperării !¹

(*Pleacă.*)

S C E N A III

MEDEEA, DOICA

• M E D E E A

S-a dus. E cu putință ? Tu pleci, uitînd de mine,
De-atîtea ajutoare ? M-ai alungat din minte ?
Dar voi rămîne pururi. Acuma chema-voi toată
Puterea vrăjii. Fructul fărădelegii, iată-l :
Nimic nu-i fărădelege. E greu să-i violenesc.
Ei se păzesc. Lovește acolo unde nimeni
Nu se ferește ! Haide, începe, îndrăznește,
Medeea, ce se poate, ba chiar ce nu se poate !
Tu, credincioasă doică, tovarășă de chinuri
Și încercări, ajută-mi să pun la cale totul.
O mantă am în casă, un dar cerese, mîndria
Familiei și-a țării, semn de-nrudire dat
De soare lui Acetes ; mai am și-o diademă
Cu zalele de aur, și zeci de nestemate

¹ Apare aici o idee specific stoică : omul trebuie să îndure neclintit și resemnat soarta sa, să-și domine și să-și tempereze bucuriile, ca și durerile.

Cresc aurului prețul — cu ea să-ncingi cosițe.
Copiii le vor duce miresci, după ce
Cu iruri le voi unge și îmbiba cu vrăji.
Chema-vom pe Hecate. Tu jertfa pregătește-o :
Altar înaltă, flăcări trosnească-n toată casa !

(Medeea pleacă, însoțită de doică.)

SCENA IV

CORUL

*Nici puterea focului sau furtunii,
Nici vârtejul sulfei azvîrlite
Nu-s asemeni urii soției cînd a
Fost părăsită ;*

*Sînt mai blînzi Austrul ¹ noros ce-aduce
Ploi de iarnă, Istrul ² ce năvălește
Și dezbină poduri în revărsarea-i
Fără zăgazuri ;*

*Ronul ce dă buzna-n talazul mării,
Haemus ³ ce preschimbă-n pulhoi zăpada
Cînd putere prinde în primăvară
Soarele tinăr.*

*Oarbă e ardoarea ce-ațîșă ura,
Fuge de porunci și aruncă frîul.
Moartea-nfruntă, gata să-nfigă pieptul
Singură-n spadă.*

¹ Vînt de miazăzi.

² Dunărea actuală, numită astfel mai ales pe porțiunea ei inferioară, aproape de vărsare.

³ Munte din Tracia, corespunzător Balcanilor din Bulgaria.

*Zei, vă cerem îngăduința voastră,
Cel ce marea-nvinse trăiască-n pace.
Te urăște regele jumătății
Lunii¹ de-l birui.*

*Indrăznețul tinăr² ce îndrumase
Carul veșnic, făgașul patern uitându-l,
Dispăru în focul cu care însuși
Cerul arsese.*

*Nu înfrunți pe calea bătută piedici :
Mergi pe unde sigur au mers străbunii ;
Silnic nu le frînge, că prea sînt sfinte,
Legile firii.³*

*Toți cei ce corăbiei nenfricate
Vislele-nșfăcară, lipsind de arbori*

¹ Neptun, zeul mării.

² Phaeton, fiul lui Helios, zeul soarelui, obținut de la tatăl său dreptul de a conduce el carul de aur, cu ajutorul căruia acesta lumina în timpul zilei. El n-a știut însă cum să conducă faimosul car și a pîrjolit pămîntul. Drept pedeapsă Iupiter l-a trăsmit. După ce a descris furia Medeii, corul a cîntat destinul argonauților, pedepsiți de Neptun pentru temeritatea lor, așa cum fusese pedepsit și Phaeton de către Iupiter.

³ Comentatorii (vezi Léon Herrmann în ediția „Les Belles Lettres”) consideră că aici corul nu exprimă poziția autorului, ci pe cea a oamenilor prudenți, chiar timorați. În alte versuri Seneca elogiase cucerirea mărilor de către om și prezisese noi descoperiri.

*Pelionul¹ umbrit de pădurea sacră,
Printre umblătoarele stînci trecură
Și în larg furtunile biruiră,
De barbărul șarm priponind parîme,
Reîntorși cu aur străin drept pradă,
Pîngărirea mării plătiră printr-o
Moarte cumplită.*

*Crud s-a răzbunat așîfata mare :
Tiphys cel dintîi, îmblinzind adîncul,
Pe stîngace mîini părăsit-a cîrma ;
Îngropat pe malul străin, departe
De regatul tatălui, fără fală,
Între umbre necunoscute, merse.
Amintindu-și craiul pierdut, Aulida²
Ține-n loc corăbii, plîngînd că-n porturi
Zac nemișcate.*

*Fiul Muzei cîntului, cel ce lira
Mîngîind cu melodiosul plectru³*

¹ Munte în Tesalia, situat în apropierea Olimpului și a muntelui Ossa.

² La Aulis, mic port în Beoția, s-a adunat expediția aheilor îndreptată împotriva Troiei. Lipsa vîntului favorabil a împiedicat corăbiile grecești să pornească pe mare, pînă cînd comandantul suprem, Agamemnon, basileul Micenei, nu și-a jertfit propria sa fiică, fecioara Ifigenia, pierind el însuși la întoarcerea din Troia.

³ Bețișor făcut din fildeș sau din lemn, cu ajutorul căruia muzicanții atingeau corzile lirei. Seneca se referă adesea la mitul lui Orfeu, la care face și acum aluzie. Dar aici descripția morții lui Orfeu este justificată, dat fiind că divinitățile cîntăreț a participat la expediția argonauților.

*Stăvilea torenți, potolea și cîntul,
 Ispitea și păsări, lăsînd uitării
 Cîntul lor o dată cu-ntregul codru,
 Sfîrtecat a fost în cîmpia tracă,
 Capul său pluti în mîlnitul Ebru¹ :
 El s-a-ntors la Stix² și știutul Tartar³
 Ultima oară.*

*A stricit Alcid⁴ acciloniënii⁵,
 Lui Neptun tot el i-a ucis feciorul⁶,
 Încătat să-și schimbe într-una chipul :
 După ce-mblinzi și pămînt, și mare,
 După ce pătrunse-n regatul morții⁷,*

¹ Seneca nu se referă la fluviul din Spania, cunoscut de noi sub numele de Ebru, ci la un rîu din Tracia, numit Hebrus în limba latină.

² Fluviu în infern.

³ Alt nume al infernului. După moarte, Orfeu a intrat în infern ca orice muritor. Dar, potrivit mitologiei, el mai coborîse o dată în lumea subpămînteană, spre a readuce pe pămînt și la viață pe soția sa, Euridice, răpită de-o moarte prematură. Datorită nechibzuinței sale, el n-a putut să-și realizeze dorințele. Pluton i-a îngăduit s-o scoată la lumina zilei, cu condiția ca Orfeu să se întoarcă pe pămînt fără a privi îndărăt. Ros de dorința de a vedea dacă umbra soției sale l-a urmat, Orfeu a uitat de făgăduiala făcută lui Pluton și a privit în spatele său, unde a văzut dispărînd pe vecie în tenebre umbra lui Euridice, care-l însoțise cu îngăduința regelui infernului.

⁴ Alt nume al lui Hercule.

⁵ Adică fiii Acvilonului, alt nume al lui Boreas, învinși de Hercule.

⁶ Periclymene, care putea să-și schimbe înfățișarea. Hercule l-a ucis.

⁷ Hercule coborîse și el în infern, de unde eliberase pe Teseu, regele Atenei, și pe Piritou, prietenul acestuia, amîndoi prizonieri ai lui Pluton, în împărăția căruia intraseră și îl jigniseră.

*Mistuit de viu, s-a întins pe Oeta¹,
Crudei flăcări singur şi-aduse trupul,
Ars de-acel venin din corcitul sînge,
Dar al soţiei.*

*S-a sfîrşit Anceu², doborît de colţii
De mistreţ ; te stinse mînia mamei,
Ucigaş al fraţilor ei, sărmane
Meleàgru³ ! Toţi căzură pe merit.
Dar ce cină răscumpăraşi cu moartea
Tu, copil⁴ cătat în zadar de-Alcide,
Vai, răpit de apele liniştite ?
Mai străbateţi marea, eroi, cînd rîul
Teamă inspiră !*

*Idmon⁵, cunoscîndu-şi prea bine soarta,
Fu-nghiţit de şarpe-n pustiul libic⁶.*

¹ Aluzie la moartea lui Hercule, tratată de Seneca în tragedia *Hercule pe muntele Oeta*.

² Anceu a fost un iscusit vîntor arcadian, ucis în lupta împotriva unui mistreţ uriaş, care pustia împrejurimile cetăţii Calydon.

³ Meleagru, fiul regelui Calydonului, a ucis mistreţul care-l doborîse pe Anceu. După vînarea mistreţului, el s-a certat cu unchiul său, fraţii mamei sale, Alteca, şi i-a ucis în luptă. La rugămintea Alteei, Apollo l-a doborît la rîndul său pe Meleagru cu o săgeată de aur. În legătură cu moartea lui Meleagru, provocată în orice caz de mama sa, circulau în mitologie şi alte variante ale acestei legende.

⁴ Se referă la Hylas, fiul lui Theiodamas, rege al driopilor. Hercule l-a luat ca tovarăş, dar ulterior el a fost răpit de naiade, nimfe ale izvoarelor.

⁵ Profet, fiu al lui Apollo ; a însoţit şi el expediţia argonauţilor.

⁶ Sahara. Prin Libia anticij înţelegeau toată Africa de nord.

*Drept profet cu toți, mincinos cu sine,
 A pierit, departe de Teba, Mopsus ¹.
 Dacă a prezis viitoru-ntocmai,
 Și Peleu ² va fi surghiunit odată ;
 Pe argivi ³ cu foc mincinos momindu-i,
 Prăvălit în val va sfârși Nauplius ⁴,
 Ispășind greșeli părintești, feciorul
 Lui Oileu ⁵ trăsniț și-necat pieri-va ;
 Soțului din Phera ⁶ plătindu-i moartea,
 Iși va da suflarea soția-i blîndă.
 Chiar acel ce primei corăbii pradă
 Aurita lină cîndva-i ceruse,
 În cazan de-aramă tăiat fărîme,
 Clocotit-a Peliás vreme multă.
 Răzbunată-i marea, o, zei, cruțați pe
 Cel ce v-ascultă !*

¹ De fapt, două personaje au purtat acest nume : un argonaut și un fiu al lui Apollo. Corul se referă la orașul Teba din centrul Greciei.

² Peleu, nepotul lui Iupiter, soțul lui Tetis și tatăl lui Ahile ; a trebuit să-și părăsească pămînturile, pe care le stăpînea în Ftia, după ce a ucis din greșală pe Eurytion în timpul unei vînători.

³ Locuitorii cetății Argos, aici denumire generică pentru grecii care au participat la expediția îndreptată împotriva Troiei.

⁴ Basileu în insula Eubeea, care a vrut să-și răzbune fiul, pe Palamede, victima uneltirilor lui Ulise.

⁵ Se referă la Aias, unul din eroii războiului troian. Nu trebuie confundat cu Aias, fiul lui Telamon, care s-a sinucis înainte de căderea Troiei.

⁶ Basileul din Phera, Admet, trebuia să moară. Putea să scape cu viața numai dacă cineva se hotăra să-și dea viața în locul-lui. Soția sa, frumoasa Alcesta, a făcut acest sacrificiu.

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I

DOICA

(ieşind înspăimîntată din casă)

Mi-e inima-ngrozită ; ne-aşteaptă grea năpastă !
Ce uriaşă creşte şi singură se-aprinde
Minia ei, găsindu-şi puterea de-altădată !
Văzui cum, rătăcită, pe zei îi blestema,
Vrînd să-ngenunche cerul : un lucru mai cumplit
Medeea plănuieşte. De cum se-ndepărtă
Cu paşi pierduţi şi-atinse sinistrul sanctuar,
Comorile-şi revarsă, iveşte leacuri care
Aui lungi au speriat-o, înşiră tot prăpădul
De tainice moşmoane ascunse, zăvorîte,
Şi atingînd cu stînga ¹ altarul sumbru, cheamă
Otrăvurile-acelea născute-n libianul
Nisip aprins, închise în veşnica zăpadă
Din Tăurus ², de Ursa geroasă-nţepenite ;
Îmbie-apoi toţi monştrii. Atrase de descîntec,
Solzoase turme-n şiruri din vizuini se-adună.
Vezi fiorosul şarpe cum trupul şi-l tîrăşte
Şi limba cu trei vîrfuri ţişneşte-n căutare
De pradă : nu mai mişcă de cum i-aude viersul,
Umflatul corp îndoaie, şi stivuite noduri

¹ Stînga era la romani partea răului, a forţelor întunecate, a zeităţilor răulăcătoare din infern.

² Lanţ de munţi din Asia Mică. În continuare, doica menţionează constelaţia numită Ursa.

Le strînge în spirale. Ea-și zise : „Rele iniei
 Și arme nensemnate adîncul gliei naște :
 Din cer să-mi iau otrava ! E timpul să-implinesc
 O faptă care-ntrece obișnuite vrăji.
 Coboară-se aicea nemărginitul șarpe
 Cu-ntindere de fluviu, și ale cărui noduri
 Le simte Ursa-mare, ce-a îndrăgit pelasgii,
 Le simte Ursa-mică, iubind sidonienii ¹ ;
 Slăbească-l Ophiucus ² din brațul strîns, ca el
 Să-și verse tot veninul ! Să-mi vie la descîntec
 Și Python ³, dîrz potrivnic al gemenilor zei,
 Și Hydra ⁴ cu puzderii de capete tăiate
 De Hercule și care sub spada-i renășteau.
 Ci vino din Collida, balaur, paznic bun,
 Furat înția oară de somn prin vraja mea !“ ⁵
 Chemînd întreaga stirpe de șerpi, și-a adunat
 Grămadă buruiene cu must otrăvitor :
 Acele răsărite pe stînci abrupte-n Eryx ⁶,
 Ivite în Caucazul cu veșnic strai de nea
 Și presărat cu sînge țîșnit din Prometeu ⁷ ;

¹ Fenicienii se călăuzeau pe mare după Ursa-mică, iar Pelasgii (grecii) după Ursa-mare. Sidonul era o cetate feniciană. Șarpele pomenit aici reprezintă, desigur, un grup de stele.

² Constelație situată la coada Șarpelui (numită și „purătorul de șerpi“).

³ Apolo, încă foarte tînăr, a atacat și a ucis cu săgețile de aur pe șarpele Python, care prigonise, îndemnat de Iunona, pe mama sa Latona, pe cînd era însărcinată cu Apolo și Diana, gemenii menționați în continuare. Pe locul în care l-a ucis pe Python, Apolo a creat oracolul său de la Delfi.

⁴ Se referă la hidra din Lerna, unul dintre monștrii uciși de Hercule.

⁵ E vorba de balaurul care păzea în Collida lina de aur. El a fost adormit de vrăjile Medeei, și Iason a putut lua cu el lina de aur.

⁶ Munte din Sicilia, pe care se afla un templu al Veneriei.

⁷ Titanul Prometeu a dăruit oamenilor focul și a refuzat să comunice lui Iupiter o taină de cea mai mare impor-

Acele-n care-și moaic săgețile arabii
 Și mezii ¹ iscusii arcași, sau părții sprinteni,
 Acelea care-n codrii Hercinici ² își dau sucul,
 Sub înghețata boltă, suebilor ³ viteji ;
 Crescute-n primăvara cu aninate cui-buri,
 Spre iarnă, când pădurea și-a spulberat podoba,
 Iar firea se-nchircește sub geruri și troiene.
 Și fiecă tulpină cu flori ucigătoare,
 Oricare rădăcină ce naște must viclean
 Atunci când e strivită, cu mîna le atinge.
 Trimise-aceste molimi hemonianul Athos ⁴ ;
 Mărețul Pind și vârful Pangeului ⁵ văzu
 Cum fragedele spice le-au sîngerat sub coasă ;
 Crecutu-mi-le-a Tigrul ⁶ cu albia adîncă ,
 Danubiul ⁷, ori tocmai pe plaiuri pîrjolite
 Fierbintele Hydaspes ⁸, cu nestemate-n undă,
 Sau Baetis ⁹ care țării i-aduse denumirea-i,
 Ducîndu-și molcomirea noianului hespêric ¹⁰.
 Simțiră fieru-n ceasul premergător al zilei,

tanță. Drept pedeapsă, el a fost ținut cu lanțuri și piroane pe stîncile golașe ale Caucazului, iar un vultur uriaș mînea din ficatul lui. Ulterior, el a fost eliberat de Hercule.

¹ Mezi erau locuitorii antici ai Iranului.

² Pădurea Hercinia se afla în Germania antică.

³ Suebii erau o seminție germanică.

⁴ Munte așezat la limita dintre Macedonia și Tracia, unde se aflau munții Haemus ; de aci „hemonianul Athos”.

⁵ Munte situat între Macedonia și Tracia.

⁶ Tigrul, fluviu din Mesopotamia antică, numită acum Irak.

⁷ Nume latin al Dunării. În general romanii numeau Danubius porțiunea superioară a Dunării.

⁸ Fluviu din India.

⁹ Fluviu din Spania (actualmente Guadalquivir), care în antichitate a dat numele provinciei romane Baetica (azi Andaluzia).

¹⁰ Hesperia era de fapt Țara Apusului. O dată cu exploatarea bazinei mediteranean, grecii au numit Hesperia inițial Italia, apoi Spania. Aici Hesperia este Spania.

Li s-au tăiat vlăstarul în bezna nopții hîde,
 Căzură secerate de unghia vrăjită.
 Ia ucigașe ierburi, din șerpi veninu-l stoarce ;
 Aruncă în amestec sinistre zburătoare :
 O inimă de buhă și măruntaie smulsc
 Din ciuful care țipă. În vrăji neîntrecută,
 Ea le descîntă : vлага nimicitoarei flăcări,
 Încremenirea rece a gheții viră-n ele.
 Otrava din cuvinte, la fel de-ngrozitoare,
 Le-alătură. Dar iat-o : descîntecu-i și pașii
 Se-aud. Tot universul la vorbele-i tresare.

SCENA II

MEDEEA, DOICA

*(Medeea pășește în porticul din fața casei, ca
 închinătoare la altarul Hecatei, aflat acolo.)*

M E D E E A

Ceată-a umbrelor tăcute, zei ai lumii subterane.
 Tu, Hău, orb, și neagră casă a lui Pluton, vă implor.
 Stînd prizoniere-n Tărtar și în sumbra grotă-a Morții,
 Chinul vostru părăsiți-l, duhuri, pentru noua nuntă :
 Stai, amețitoare roată, Ixion¹ s-atingă țărna ;
 Tantal² soarbă-n voie apa multrîvnitului Pirène³ ;

¹ Ixion fusese rege al lapiților, popor mitic. El o jignise pe Junona și era torturat în infern pe o roată care se învîrtea neconținut.

² Tantal a fost un rege legendar al Lidiei. A primit pe zei în vizită și le-a servit la masă mădularele lui Pelops, copilul său. Drept pedeapsă, Iupiter l-a azvîrlit în Tartar și l-a condamnat să fie chinuit de-o foame și de-o sete perpetuă : ședea în mijlocul unui fluviu, ale cărui ape se depărtau de el îndată ce își apropia buzele ca să bea, și sub un arbore plin de fructe, care fugeau de el în clipa cînd întindea mîna să le culeagă.

³ Izvor din apropierea Corintului.

Stînca lunecînd la vale dezrobească-l pe Sisif !
 Chiar și voi, trudind zadarnic, hîrbul fără fund să umpleți,
 Danaide¹, haideti : ziua asta mîinile vă cere !
 Socrul soțului să fie copleșit de grea pedeapsă.
 La-mbiere de descîntec, te ivește, astrul nopții²,
 Chip cumplit luînd și-n tripla frunte pune-amenințare !
 Mi-am scos din chingă părul, cum face neamul meu,
 Și am trecut desculță prin tainită de codru ;
 Am stors potopul ploii din secetoșii nori ;
 Am străbătut străfunduri de mare, și Oceanul,
 Cu fluxurile-nvinse, talazul și-a retras ;
 Uitîndu-și legea, cerul văzut-a lingă soare
 Puzderie de stele ; atins-ați, Urse, marea
 Oprită vouă ! Șirul schînbai la anotimpuri :
 Descîntul meu pămîntul l-a înflorit în vară
 Și am silit pe Ceres să dea recolte iarna :
 Se-ntoarse spre izvoare nescăvilitul Phasis,
 Iar Istrul, împărțindu-și în guri mai multe apa
 Năvalnică, pornit-a să curgă-n albiile leneș ;
 Mugiră valuri, marea s-a zbuciumat cînd vîntul !
 Nici nu sufla ; un codru străvechi pierdut-a umbra
 În ramuri cuibărită — l-a inundat lumina
 La-ndemnul meu ; chiar Phoebus din goană s-a oprit ;
 Urnite prin descîntec, v-ați clătinat, Hyade :
 O. Phoebe, fii de față la jertfa ce-ți închin !

¹ Danaidele au fost cele cincizeci de fiice ale lui Danaos, rege al Libiei și ulterior al Argosului. Ele au fost obligate să se mărite cu verii lor, cei cincizeci de fii ai lui Aegyptus. Însă în noaptea nunții ele și-au înjunghiat soții, cu excepția uneia singure, Hypermnestra, care și-a cruțat soțul, pe care-l iubea, tînărul Linceu. După moarte, în infern, ele au fost pedepsite să umple veșnic cu apa unui rîu subpămîntean un hîrdău uriaș, dar fără fund, din care apa se scurgea neconținut.

² Luna. Diana, este confundată cu Hecate cea cu trei trupuri (vezi și nota 1, p. 222).

Cu mîna-nsîngerată ți-am împletit cununa
 Ce-au ocolit-o nouă cozi de șarpe ;
 Sînt membrele aflate din crîncenul Tifeu ¹,
 Zguduatorul tronului olimpic ;
 E sîngole lui Nessus ², podarul cel viclean,
 În clipa morții dăruit femeii ;
 Cenușa de pe Oeta din rugul mistuind
 Otrava ce pe Hercule-l sorbi ;
 Vezi torța credincioasei surori și-a mamei crude,
 Altăea ³, ce s-a răzbunat pe fiu-i ;
 Sînt penele lăsate neprimitoarei peșteri
 De harpiile ⁴ ce fugeau de Zetes ;
 Aripa de stimfalide ⁵ străpunse de săgeți,
 Cu sîngele din Lerna îmbibate !

¹ Unul dintre giganții care, alături de titani, au atacat tronul lui Iupiter. Acesta, ajutat de ceilalți olimpieni, i-a biruit după o luptă crîncenă.

² Nessus a fost un centaur, monstru mitic, jumătate om, jumătate cal. El a încercat s-o răpească pe Deianira, soția lui Hercule. Hercule l-a ucis ; însă înainte de a-și da suflul, Nessus a convins-o pe Deianira să-i ia sîngele și să moaie în el o tunică a lui Hercule, pentru a-și asigura fidelitatea soțului ei. Dar după ce a îmbrăcat tunică, otrava din sîngele lui Nessus a început să-i mistuie trupul, provocîndu-i dureri cumplite. Hercule s-a retras apoi pe muntele Oeta, spre a-și pune capăt zilelor. Tot acolo a fost ars pe rug.

³ Mama lui Meleagru. (Vezi și nota 3, p. 257).

⁴ Harpiile erau ființe mitice înfricoșătoare, jumătate fecioare și jumătate păsări. Ele îl chinuiau pe Fineu, fiul regelui Traciei, spurcîndu-i și răpindu-i mîncarea. Doi dintre argonauți, Zetes și Calais, fii înaripați ai lui Boreas, l-au izbăvit pe Fineu, căci au alungat pe harpii, amenințîndu-le cu moartea.

⁵ Stimfalidele erau niște păsări uriașe, înzestrate cu pene de bronz, gheare și ciocuri de aramă, care devastau împre-

Ați ăuit, altare, simt binevoitoarea
Zeită cum îmi zguduie trepiedul !

(*Insufleteindu-se.*)

Nentrecura telcagă a Triviei ¹ vād,
Nu pe cea care-o mină cu chipul întreg
Luminat, ci telcaga pe care livid
O conduce, de tesalienele vrăji
Nevoită să-nsemne pe boltă un drum
Mai aproape de noi. Prin văzduh să presari
Licărirea făcliei mocnind fioros,
Înspăimîntă popoarele nemăsurat !
Ca să scapi, o, Dictynna ², în sprijinul tău
— Să vuiască și bronzul vestit din Corint ³ !
Pentru tine-ți-aduc pe altar sîngerat
Sacrificiu solemn, și o torță am smuls
Dintr-un rug mortuar, ca noptaticul foc
Să-l aprind ; pentru tine, din cap clătînînd,
Cu grumazul plecat, îți rostesc rugăciuni ;
Pentru tine bentițe în păr despletit
Mi-am încins, pare-aș fi în funebru convoi ;
Pentru tine cutremur un ram ce-a plutit
În vîltoarea din Stix, și cu piept dezgolit,
Ca menada, cu sfîntul cuțit pe la braț
Mă creștez ; să se verse și sîngele meu
Pe altar ; te învață, o, mină, s-apuci

jurimile orașului Stimfalos din Pelopones. Hercule le-a atacat și le-a doborît cu săgeți mulțate în sîngele hidrei din Lerna, pe care o ucisese cu puțin mai înainte.

¹ Alt nume al zeiței Hecate, considerată divinitate a răspîntiilor (*trivius* = ocrotitor al răspîntiilor ; *trivium* = răspîntie).

² Alt nume al Dianei.

³ Anacronism. Bronzul de Corint a devenit celebru în epoca clasică. El nu era, desigur, astfel în perioada la care se referă aici Seneca.

De mînerul de spadă și sîngele drag
 Să te-uduri a-l vărsa : 1-am lovit și-am jertfit
 Din licoarea cea sacră. De-ți pare c-ades
 Inchinările mele te cheamă să vii,
 Iertăciune îți cer : doar o pricină am —
 O, mlădiță din Perses ¹, prea mult să invoc
 Al tău arc — și aceasta e Iason mereu.
 Tu veșmîntul Creûsei îmbibă-l acum,
 Ca, din clipa cînd ea l-a-mbrăcat, să strecoari
 Pînă-n măduva oaselor șerpilor de foc.
 Se ascunde în aurul rumen la chip
 Dăruita văpaie a celui ce-a fost
 Pedopsit cu mereu renăscutul ficat
 Pentru furtul ceresc — Prometeu, ce mi-a spus
 Cum s-acopăr mocnirea-i dibaci. Și Vulcan ²
 Pălălaie în strai de pucioasă mi-a dat,
 Iar selipirea vioaielor flăcări am strîns-o
 De pe trupul lui Phaeton, cu mine-nrudit.
 Am și focul vrăjit din Himeră ³ țîșnind,
 Vilvătaia răpită din gîtul roșit
 Al buhaiului, și le-am silit a păstra —
 După ce și din fierea Meduzei ⁴ am pus —
 Tăinuital pîrjol.

¹ Adică Hecate. Perses a fost fiu al Soarelui și al nimfei Persa și tatăl zeiței Hecate.

² Numit de greci Hefaiistos, era zeul-făurar, ocrotitorul focului. A fost considerat în mitologie ca fiu al lui Iupiter și al Iunonei.

³ Himera era un monstru mitic înspăimîntător, amestec de leu, capră sălbatică și balaur. A fost ucis de săgețile eroului Bellerofon, care călărea pe armăsarul năzdrăvan Pegas. Buhaiul este unul din taurii înhămați de Iason cînd a arat cîmpul lui Marte.

⁴ Alt monstru mitic. Avea brațe uriașe din aramă, gheare din oțel, șerpi veninoși în loc de păr, colți ascuțiți și aripi puternice. A ucis-o eroul Perseu, fiul lui Iupiter și al frumoasei Danae.

La otrăvuri s-adaugi imbolduri, Hecate,
Și semințele flăcării-n daruri ascunse
Îngrijește-le bine : să-nșele vederea,
Să se lase atinse, iar para să intre
Și în vine, și-n piept — mădulare topească,
Pirjolească și oase, mai tare să ardă
Ca făclia de nuntă chiar părul miresei !

(Medeea înaintează spre mijlocul scenei.)

Ascultată mi-e ruga : cu trei lătrături
Îmi răspunde Hecate ; din torța-i sinistră
S-a ivit de trei ori flăcăruia cea sacră.
Săvîrșită e vraja !

(Către doică.)

Tu cheamă copiii,
Prețioasele daruri s-aducă nuntitei !

(Doica aduce copiii.)

SCENA III

ACEIAȘI, COPIII MEDEII

M E D E E A

Vă duceți, voi, născuții nefericitei mame,
Înduplecați cu daruri și rugăminți o mie
Pe vitrega stăpînă. Nu zăboviți o clipă,
Îmbrățișarea voastră din urmă să mi-o dați.

*(Copiii pleacă, ducînd cu ei darurile, în timp
ce Medeea se retrage în pertic, în apropierea
altarului.)*

SCENA IV

CORUL

*Menada crîncenă, împinsă
De-o aprigă iubire, unde
Se-avîntă ? Ce nelegiuire
Gătește oarba ei minie ?
Rotind privirea așîtată
De furie, trufașa frunte
Și-o clatină cu îngîmfare,
Ameninșînd întîi pe rege.
Că-i surghiunită, cine-ar crede ?
Obrajii ei aprinși sînt roșii,
Paloarea-nvinge rumeneala,
Și schimbătorul chip culoarea
Prea multă vreme nu-și păstrează.¹
Își poartă pretutindeni pașii,
Ca o tigroaică jefuită
De puii ei, gonind turbată
Prin codrul oglindit în Gange
Nu știe urile s-aline,
Nici dragostele ei Medeca ;
Iubirea, ura au acuma
Același țel : ce-o să urmeze ?
Colhidiana ucigașe,
Lăsînd ogcarele pelasge,
De groaza-i cînd o să scutească
Regatu-acesta, regii noștri ?*

¹ Seneca a arătat totdeauna interes pentru mimică, pentru schimbările fizionomiei, consecutive mutațiilor sufletești. Există numeroase mărturii în acest sens în opera sa filozofică. El a fost influențat de fiziognomaniștii antici, care vedeau în trăsăturile chipului uman semne ale unei anumite stări morale.

*Acum avîntă-ți carul, Phoebus,
Nu-l zăbovi, scurtindu-ți hățul !
Să-nghiți lumina, noapte sfîntă.
Temuta zi s-o ducă-n bezne
A nopții călăuză, Vesper ! ¹*

¹ Intervenția corului este foarte scurtă datorită iuțelii cu care se produce casatrofa survenită în intervalul dintre cele două episoade.

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

CRAINICUL, CORUL, DOICA

CRAINICUL

(însălmîntat)

S-a isprăvit : pieră ocîrmuirca, tronul !
Părintele și fiica și-au contopit cenușa ¹...

CORUL

Și ce capcană-i prinse ?

CRAINICUL

Toți regii cad într-însa :

Sînt darurile !

CORUL

Unde se-ascunde violenția ?

CRAINICUL

Mă minunez și-acuma cînd ne-a lovit năpasta :
Nă pot s-o cred aievea !

CORUL

Cum a pornit pîrjolul ?

¹ Intervenția crainicului este încă și mai redusă ca întindere decît cea a corului. În timpul unui incendiu atît de cumplit, o narație lungă a peripețiilor ar fi fost inadecvată (vezi și comentariul lui L. Herrmann la ediția „Les Belles Lettres“).

CRAINICUL

O lacomă văpaie cuprinse-ntreg palatul,
Arzînd ca la poruncă : surpată-i toată casa ;
Ne temem şi oraşul !

CORUL

Striviţi cu apa focul.

CRAINICUL

Dar în prăpădul ăsta ne-a mai uimit ceva :
Afiţă apa focul ; cu cît îl stingi, ţişneşte
Mai tare : cucereşte obstacolele singur.

(Crainicul iese.)

SCENA II

MEDEEA, DOICA, COPIII

DOICA

(căt-re Medeea)

De pelopida ¹ ţară te-ndepărtează grabnic,
Medeea, şi te-ndreaptă spre orice alt meleag !

MEDEEA

Eu să mă duc de-aicea ? Chiar de-aş fi fost plecată
Mă rentorceam. Contemflu această nuntă nouă !
O, inimă, ce şovăi ? Imboldul bun ascultă-l !
Din răzbunarea-ntreagă te bucuri de-un crîmpei ?
Iubeşti şi-acum, smintito, dacă ţi-a fost de-ajuns
Să-l văduveşti pe Iason ! O nemaîntîlnită
Pedeapsă pregăteşte, fii la-nălţimea ta !

¹ De la Pelops. Acest fiu al lui Tantal s-a aşezat într-o peninsulă din sudul Greciei, care se va numi Pelopones, după numele de Pelops. Corintul era situat la porţile Peloponesului, ţara pelopidă.

Incalcă orice lege, sfiala ți-o alungă ;
 Ușoară-i răzbunarea ce nu-ți pătează mîna.
 Minia răscolește-ți și burmă lîncezeala,
 Cu-nversunare iscă zvicnirile străvechi
 Din sînul tău. Blîndește să pară toate cele
 De minc-nfăptuite. Fă astfel, să se știe
 C-ai săvîrșit doar crime mărunte și de rînd
 Cînd ai slujit pe altul. A fost doar începutul
 Încrîncenării : brațul neînvățat putea
 Să îndrăznească totul ? Fecioara furioasă ?
 Azi sînt Medeea ! Mintea mi-e meșteră în rele :
 Ferice sînt că țeasta de frate am răpit-o,
 Că i-am ciuntit cadavrul și-am asmuțit pe fiice
 Părintele să-și piardă ! Mîhnire, chibzuiește :
 La orice faptă brațul destoinic mi se-arată.
 Deci încotro, minie ? Ce lance pregătești
 Vicleanului potrivnic ? Nu știu ce-a copt în el
 Sălbaticul meu suflet și nu-ndrăznește sieși
 Să-și spună ! Fără minte a fost pripeala mea :
 O, de-ar avea rivala de la dușmanul meu
 Copii ! Dar poți pe-aceia ce ți i-a dat să-i crezi
 Că i-a născut Creûsa ! Așa o răzbunare
 Pe drept cuvînt îmi place : eu simt cumplita faptă
 Cerîndu-mi să fiu gata : Copii, ai mei cîndva,
 Plătiți nelegiuirea ce-a săvîrșit-o tatăl !
 Mi-e inima-ngrozită și mîna sloi de gheață,
 Și pieptul mi se zbate. Mă părăsește ura,
 Iar mama reîntoarsă soția o alungă !
 Cum, sîngele acelor ce-mi sînt copii, vlăstare,
 Chiar eu să-l vărs ? Mai bine tu, furie smintită,
 De nentîlnita crimă, de crudul sacrilegiu
 Păzește-mă : ce culpă ar ispăși, sărmanii ?
 Că Iason li-e părinte și că Medeea, vai,
 E mama lor ?... Să fie uciși, nu sînt ai mei !
 De se sfîrșesc, li-s mamă ! N-au nici păcat, nici vină :
 Sînt nepătați, pot spune. Și frate-meu a fost !

O, ființa mea, ce tremuri ? De ce obrazu-n lacrimi ?
Ba ura, ba iubirea încolo și încoace
De ce te duc ? Curentul în două părți mă smulge ;
Cum vînturile repezi se războiesc amarnic,
Și-mping în zări opuse talazuri dezbinat,
Cînd fierbe crîncen marea, tot astfel pieptul meu
Cumplit se zbate. Ura mi-a surghiunit iubirea,
Și ura-i exilată. Iubirea să învingă !

(Copiilor.)

Veniți, odoare scumpe, supremă mîngîiere
A căsniciei frînte, pecetluit-mi sinul
Cu brațe-ncolăcite !

(Copiii se apropie.)

Vă aibă teferi tatăl,
Doar să vă știu în viață... Exilul mă grăbește,
Vor fi răpiți îndată din brațul surghiunitei
Cu gemete și lacrimi. Părintele să-i piardă
Cum i-a pierdut și mama ! Sporește iar necazul
Și-mi clocotește ura. Pe braț se-nstăpînește
Erinia, cu sila. A ta sînt, indignare !
De ce n-am fost asemeni trufașei Tantalide ¹,
Din pîntece belșugul de paisprezece prunci
Să odrăslesc ! Prea stearpă am fost în răzbunare,
Dar fratelui și tatii i-ajung cei doi născuți.

(Ochii ei capătă o licărire halucinantă.)

Acastă cruntă ceată de Furii unde-alcargă ?
Și cine este ținta săgeții lor de foc ?
Vai, oastea infernală amenință cu torțe
Pe cine ? Șerpi gigantici foiesc încolăciți,
Pocnind ca niște bice. Pe cine-nfrunți cu facile

¹ Niobe, fiica lui Tantal.

Megaera ¹ ? Cine-i umbra păşind şovăitor,
Cu membre ciopîrţite ? Vrei, frate, ispăşire ? ²
Ţi-o dau în întregime ! În ochi împlîntă-mi torţe,
Mă sfişie, mă arde ! Primiţi-mi sinul, Furii ! ³
Dar scapă-mă, o, frate, de zeele pedepsei,
Le spune să se ducă în bezne, liniştite :
Redă-mă mie însămi, serveşte-te de mîna
Ce s-a-nceleştat pe spadă — cu-această jertfă-nduplec
Toţi manii tăi !

(Medeea străpunge pe unul dintre copii. La auzul zgomotelor de afară, ea tresare.)

Ce-aduce neaşteptatul zvon ?
Sînt zăngăniri de arme ce vor să măucidă.
Mă ure pe-acoperişul înalt al casei noastre,
Să isprăvesc omorul.

(Doicii.)

Urmează-mă, surato !

(Adresîndu-se copilului în agonie.)

Şi trupul tău de-asemeni îl voi lua cu mine.
Treci, gîndule, la fapte, nu-ţi irosi pe-ascuns
Puterea ta : arată acestui neam ce poţi !

*(Însoţită de doică, Medeea dispare în casă,
împingîndu-l din urmă pe copilul rămas viu şi
tîrînd cadavrul celui străpuns de ea.)*

¹ Una dintre Furii.

² Cuprinsă de febra halucinaţiilor, Medeea întrevede umbra fratelui său Absyrtus, ucis chiar de ea. Scena este de o violenţă întîlnită numai în teatrul shakespearian şi ulterior în cel romantic.

³ Furiile răzbunau mai ales crimele între cei de acelaşi sînge, deci matricidul, fratricidul etc.

SCENA III

MEDEEA, DOICA, COPIII, pe acoperiş, IASON,
SOLDAȚI

I A S O N

(către soldații care năvălesc o dată cu el în scenă)

Supuși, trăind amarul ce ne răpuse regii,
Zoriți înspre făptașa nelegiuitei crime,
S-o prindem. Colo, colo, cohorte înarmate,
Trimiteți sulii, casa surpați din temelii !

M E D E E A

(de pe acoperișul casei)

Redobîndesc azi sceptrul, iar fratele și tata
Se reîntorc cu lina de aur în Colhida ;
Recapăt țara, cinstea, răpite chiar de tine !
Zei favorabili iarăși, o, zi de sărbătoare,
Zi nupțială ! Iată, s-a săvîrșit omorul,
Dar nu și răzbunarea : cît brațu-i viu, lovește !
Ce zăbovești, o, cumpăt ? Mai șovăiești și-acum ?
Mi-a și scăzut mînia... Mă mustră fapta mea.
Ce am făcut, sărmana ? În van îmi pare rău,
E fapta mea : o mare plăcere mă cuprinde
Și crește dintr-o dată. Atîta îmi lipsea :
Să fii de față ! Fleacuri am săvîrșit nainte.
Pierdută-i crima-n care nu te-am avut ca martor !

I A S O N

(soldaților)

Priviți-o sus, pe casă, plecîndu-se spre noi.
Aduceți grabnic flăcări, să ardă chiar de focul
Ce l-a stîrnit.

MEDEEA

Gătește copiilor, o, Iason,
Cinstirea de pe urmă, înalță-le mormîntul ;
Soția ta și socrul au tot ce meritau :
I-am ars.

(Arătînd spre cadavrul primului copil.)

Copilul ăsta primi sortita moarte ;

(însfăcînd al doilea copil, rămas în viață)

Sub ochii tăi al doilea va fi ucis la fel !

IASON

Pe zeii toți, pe fuga ce ne-a unit cîndva,
Pe nunta ce-a curmat-o nu necredința mea,
Copilul crușă-mi ! Vina e-a mea, oricare-ar fi.
Ucide-mă pe mine ! Jertfește capul meu !

MEDEEA

Vir spada-n locul care te doare cel mai mult !
Trufașule, mai intră în păture de fecioare,
Și cînd sînt mame, pleacă !

IASON

O moarte să-ți ajungă !

MEDEEA

De-mi ajungea o moarte să-mi satur răzburarea,
Nu săvîrșeam nici una. Ba chiar și două leșuri
Sînt prea puține pentru mînia mea, oricum !
De-aș ști e-ascund în pîntec iubirilor zălogul,
M-aș răscoli cu spada, să-l smulg cu fierul meu !

IASON

Desăvîrșește-ți crima, mai mult eu nu te rog :
Scutește-mi suferința de chinul așteptării.

M E D E E A

În tihnă gustă-ți fapta, nu fi grăbită, ură !
E ziua mea : de timpul primit mă folosesc !

I A S O N

Ucide-mă, mîrșavo !

M E D E E A

Îmi ceri îngăduință.

(Lovește și pe celălalt copil.)

Prea bine ; totu-i gata. Mai multe a-ți jertfi
Nici nu aveam, durere ! Ridică-ți ochii-n lacrimi,
O, Iason fără suflet ! Îți recunoști soția ?

*(Medeea se transfigurează. Din nori coboară un
car tras de doi șerpi înaripați.)*

Eu pot pleca doar astfel. Văzduhu-i drumul meu !
Doi șerpi deprinși cu jugul și-au aplecat solzosul
Grumaz. Primește-acuma, părinte, fiii tăi !

(Aruncă lui Iason cadavrele copiilor.)

Iar cu brăzda-voi norii pe caru-naripat !

I A S O N

Te du spre zări înalte, în cerul fără margini,
Să dovedești că zeii acolo nu există !¹

¹ S-ar părea că apare aici o notă de scepticism, în orice caz disprețul lui Seneca pentru politeismul tradițional. Poate fi însă și un mijloc de-a revela durerea și minia uriașe din sufletul lui Iason. Negarea zeilor era în tradiția literară antică semnul paroxismului, manifestarea suferinței și frămîntării lăuntrice ajunse pe pragul demenței.

OCTAVIA

Tragedie în cinci acte

PERSONAJELE

OCTAVIA, soția lui Nero

DOICA OCTAVIEI

SENECA, sfetnicul împăratului

NERO, împăratul Romei

COMANDANTUL GĂRZII PALATULUI ¹

UMBRA AGRIPPINEI, mama lui Nero

POPPEEA, rivala Octaviei

DOICA POPPEEI

CRAINICUL

PRIMUL COR AL ROMANILOR, alcătuit din partizanii
Octaviei

AL DOILEA COR AL ROMANILOR, alcătuit din partiza-
nii Poppeei

SOLDAȚI

*Acțiunea se desfășoară la Roma, în palatul im-
perial, în anul 815 de la întemeierea orașului
(62 e.n.)*

¹ În original, PREFECTUL PRETORIENILOR.

ACTUL ÎNTÎI

SCENA I

OCTAVIA, apoi DOICA

Octavia se iese în curtea interioară a palatului, privind întristată bolta ce începe să se lumineze treptat.

OCTAVIA

(singură)

Aurora sclipind surghiunește din cer
Călătoarele stele ; se-arată Titan ¹,
Cu o coamă de foc, și privirii redă
Universu-nsorit !
Istovită de multele nenorociri,
Jeluirea de ficce zi reîncepe-o,
Să întreci alcioni ² tinguind pe noian
Și pe fetele lui Pandion ³, cu aripi :
Ai o soartă mai demnă de plîns ca a lor !
Lăcrimez pentru tine, o, mamă, mereu,
Începutul întregului meu nenoroc ;
Hohotirile fiicei ascultă-le tu,
De mai dăinuie-n stinsele umbre simțirea !
Cu bătrîna ei mîmă, ah, Clotho ⁴, de ce

¹ Soarele, considerat un titan.

² Păsări marine fabuloase. Ceyx, rege legendar din Tesalia, și soția sa, Alciona, au fost transformați în alcioni.

³ Rege legendar al Atenei. Fetele sale, Filomela și Procne, au fost preschimbate în păsări, respectiv în privighetoare și rîndunică după ce au ucis pe Itys, fiul regelui Traciei, și l-au servit tatălui lui la masă. Regele Traciei, Tereu, siluise și mutilase pe cumnata sa, Filomela, iar Procne, soția lui Tereu și mama lui Itys, a vrut să-și răzbune sora.

⁴ Una dintre cele trei parce — ursitoare care la nașterea omului îi țeseau destinul.

Nu mi-a rupt mai demult al destinului fir,
Să n-apuc să-ți privesc firoasele răni
Și obrazul cu hîdele pete de sînge !
O, lumine fatală de-a pururea mie,
Chiar din clipa aceea
Îți urăsc licărirea mai mult decît bezna :
Îndurat-am poruncile mășterii ¹ crude,
Dușmănoasa-i suflare și chipu-neruntat.
Mi-a deschis ca o nouă Erinie ea
Cu făclii de infern nupțialul alai,
Și pe tine, o, tată sărman, te-a răpus ²,
Tu, stăpîn al pămîntului nemărginit,
Pînă poste Ocean,
Ce-ai văzut cum au rupt-o la fugă britanii ³,
Pîn-atuncea străini generalilor noștri ⁴,
Nesupuși nimănui !
Doborît de vicleana soție, te-ai stins,
O, părinte, vai mie ! Palatul și fiica
Ți-au ajuns în robia tiranului ⁵ azi...

*(Octavia se retrage în penumbra iatacului ei.
Doica apare din alt colț al curții interloare,
fără s-o bănuiască în apropierea ei pe Octavia.)*

¹ Octavia era fiica împăratului Claudiu (41—54) și a Messalinei. După uciderea acesteia din urmă, din ordinul împăratului, a devenit împărăteasă Agrippina, nepoata lui Claudiu ; în felul acesta ea a ajuns și mamă vitregă a Octaviei.

² Se afirma că de fapt Claudiu a fost asasinat în anul 54 de Agrippina. Este însă posibil ca el să fi căzut victimă unei indigestii.

³ Claudiu a învins pe britani, vechii locuitori ai insulei britanice, și a transformat o parte din Anglia actuală în provincie romană.

⁴ Această afirmație nu este exactă. Încă în secolul I î.e.n., Caius Iulius Caesar, cuceritorul Galliei, a întreprins o expediție în Britania.

⁵ Adică Nero, fiu al Agrippinei, adoptat de Claudiu și devenit succesor al acestuia (54—68).

(aparte)

Acel ce-nmărmurește orbit de fala calpă
 Și trecătoarea slavă a Curtii-nșelătoare ¹
 Să vadă cum Fortuna ², deprinsă să-i zîmbească,
 Surpă deodată casa, puternică-n trecut,
 Familia lui Claudiu, ce-a-nmănunchat sub sceptru
 Întinderile lumii și a silit Oceanul,
 Atîta vreme liber, să legene corăbii !
 El, care prima oară a subjugat britanii,
 Și-a împînzit cu flote necunoscute mări,
 Din mijlocul mulțimii barbare și-a furtunii
 Scăpat — nelegiuirea soției l-a pierdut,
 La rîndul ei ucisă de fiu, ce-a otrăvit
 Pe frate-său ³. Iar sora-i, mireasă totodată,
 Se zbuciumă, sărmana : nu știe, în durere,
 Să-și tăinuie mînia ⁴ ; de soțu-i nemilos
 Într-una se ascunde ; cu-aceeași dușmănie
 Ce-o mistuie într-una, bărbatul îi răspunde.
 Credința mea, iubirea zadarnic se frămîntă
 S-o îmblînzească ; jalea nu vrea nici să audă
 De sfaturi ; zelu-i nobil nimica n-a putut
 Să-l scadă, iar năpasta puteri sporite-i dă.

¹ Este o idee tipic stoică, prezentă și în opera lui Seneca : strălucirea puterii și a bogăției este înșelătoare.

² Zeița soartei. Romanii zeificaseră noțiuni abstracte ca soarta, pietatea etc.

³ În anul 59 Nero a pus la cale, probabil, uciderea mamei sale ; ea îl adusese pe tron, dar intrase ulterior în conflict cu el pentru putere (vezi Tacit, *Anale*, 14, 1—9). În anul 55 murise pe neașteptate Britannicus, fiu adevărat al lui Claudiu, devenit prin adopțiunea lui Nero fratele acestuia. Nero a fost învinuit că l-ar fi omorît (vezi Tacit, *Anale*, 13, 16).

⁴ Dimpotrivă, Tacit (*loc. cit.*) afirmă că Octavia învățase încă din prima tinerețe să-și disimuleze sentimentele și că n-a lăsat să se observe nimic la moartea lui Britannicus.

Ce crimă fioroasă, vai nouă, eu presimt
În viitor ?¹ Dea zeii să nu se-nfăptuiască !²

OCTAVIA

(din interiorul iatacului ei)

O, ursită a mea, nentrocută-n dureri
Nici de tine măcar,
Copleșită de nenorocire, Electra³ !
Ai putut să jalești, o, sărmană, în voie,
Un părinte ucis,
Răzbunându-i picirea prin fratele tău,
De adinca-ți iubire dușmanului smuls
Și ascuns cu credință.
Dar pe mine mă-mpiedică teama să plîng
Pe părinții răpiți de un crîncen destin,
Sugrumînd lînguirea răpusului frate,
Cea din urmă speranță pe care-o aveam,
Mîngiere de-o clipă-n atîtea amaruri !
Mai trăiesc doar să-mi port numeroasele dolii
Și rămîn ca o umbră a marelui nume !

DOICA

Mi-a pătruns în urechi glăsuirea acelei
Alăptate de mine ! Mă-mpiedică oare
Bătrînețea înceată s-alerg spre iatac ?⁴

¹ Doica se teme nu numai de repudierea stăpînei sale, ci și de asasinarea ei (vezi comentariile lui Herrmann la ediția tragediilor lui Seneca din colecția „Les Belles Lettres“).

² Deși aflate una în apropierea celeilalte, cele două femei preferă să monologheze îndelung înainte de a dialoga. Acest procedeu apare frecvent în teatrul lui Seneca, așa cum s-a arătat în prefață.

³ Fiica lui Agamemnon, ucis la întoarcerea din războiul troian de soția sa, Clitemnestra, și de Egist, amantul ei. Electra l-a ajutat și îndemnat pe Oreste, fratele său, să-și răzbune tatăl prin uciderea Clitemnestrei și a lui Egist.

⁴ Ar rezulta din acest vers că, deși aproape una de alta, doica și Octavia vorbeau în încăperi diferite. Poate că se

OCTAVIA

(teșindu-î în întîmpinare)

Ci primește-mi, o, doică, șuvoiul de lacrimi,
Credincioasă pătașă a chinului meu !

DOICA

O, sărmană, ce zi îți va da izbăvirea
De atîtea dureri ?

OCTAVIA

Cînd va fi să mă duc înspre Stixul cu umbre !

DOICA

Prevestirea aceasta să nu se-mplinească !

OCTAVIA

Nu dorințele tale țin cîrma ursitei,
Ci destinul, doar el !¹

DOICA

Bunătatea zeiască va da chinuitei
Viitor mai senin : îmbunează-ți bărbatul
Cu blîndețea și dezmierdătoare priviri !

OCTAVIA

Mai curînd aș supune sălbaticii lei
Și năprasnicii tigri, nu inima crudă
A tiranului aprig !
Îi urăște pe-aceia cu sînge ilustru
Și detestă pe zei și pe oameni la fel.
El nu este stăpîn nici pe propria soartă,

auzea numai vocea Octaviei, fără ca ea să apară pe scenă. Oricum, aici regula clasică a unității de loc nu este strict respectată.

¹ Idee evident stoică : omul este liber să se împotrivească sau să se supună senin destinului. Acceptînd calm destinul, omul, de fapt, îl domină și, într-un fel, îl înfrînge.

Dobîndită prin groaznica nelegiuire
A mîrşavei lui mame.¹ Deşi azi roşeste
C-a primit de la mama-i sinistră în dar
Un imperiu, deşi răsplăti mai apoi
Minunata-nzestrare prin spada pieirii,
Şi în moarte va duce această femeie
Un renume ursit să răzbată prin veacuri !

DOICA

Indirjitelor vorbe tu pune-le stavili
Şi înăbuşe vorbele prea îndrăzneţe !

OCTAVIA

Chiar de-aş răbda senină istovitoare chinuri,
Doar moartea nemiloasă le poate pune capăt.
Mi-a fost ucisă mama, răpus mişelnic tatăl,
Rămas-am fără frate : adinec îndoliată,
De lacrimi năpădită, urîită şi de soţ,
Supusă sclavei² mele, mai pot iubi lumina ?
Mi-e inima-ngrozită, dar nu de spaima morţii,
De infamie ! Numai de pier neosîndită,
Mor bucuroasă ! Oare nu-i mai uşoară moartea
Decît să văd, vai mie, sfidarea şi-ngîmfarea
Obrazului tiranic, primind sărut vrăjmaş ?
Mă tem de gestul celui pe care ura mea
Nu poate să-l mai rabde din ziua cînd otrava
Mi-a smuls iubitul frate, de-al cărui vast imperiu
Şi trist sfîrşit profită chiar urzitorul faptei.
Adesea umbra-i tristă privirilor se-arată,
Cînd tihna descleştează trudite mădularo
Şi somnu-nchide pleoapa de lacrimi istovită :

¹ Aluzie la presupusa ucidere a lui Claudiu din iniţiativa Agrippinei.

² Acest calificativ se potriveşte mai degrabă libertei Acte decît Poppeci, aristocrată romană, la care Octavia face aluzie ceva mai departe. Poate fi vorba însă de o umilire intenţionată, inspirată de ura Octaviei.

Păpîndu-i braț cu torța funebră înarmat
 Tot urmărește chipul și ochii lui de frate ;
 Călău-l încolțește, și-n timp ce-l strîng la piept,
 Cu furie ne-implintă o sabie în coaste.
 Înfiorarea spaimei îmi risipește somnul,
 Reînnoindu-mi teama și jalea nesecată !
 Mai e apoi rivala în splendide podoabe
 Din zestrea casei mele, căci doar de dragul ei
 Pe nava infernală ¹ fecioru-mpinse mama ;
 În groaznicul naufragiu abia scăpînd din valuri,
 Cu fierul a străpuns-o, mai crîncen decît marea. ²
 Mai am scăpare după această mișelie ?
 Vrajmașa-nvingătoare mi-amenință iatacul,
 Urîndu-mă de moarte, și pentru adulter
 Vrea de la soț și capul soției legiuite.
 Imperiul de umbre tu lasă-l și ajută-ți
 Copila ce te roagă, părinte, sau despică
 Pămîntul — în genunea infernului să sar !

DOICA

Tu chemi zadarnic manii părintelui acum,
 Sărmano, da, zadarnic, căci umbrele nu poartă
 Urmașilor de grijă : el, care-a preferat
 Vlăstarul altui sînge, deși avea un fiu,
 Și-n patul spurcăciunii adomenit chemă
 În jalnică-nsoțire pe fiica unui frate ? ³
 De-aici atîtea crime : ucideri și trădări,

¹ Nero pregătise pentru mama sa o navă construită astfel ca să naufragieze. Apoi a îmbarcat-o pe Agrippina pe acest vas, după ce ea îl vizitase în vila unde se odihnea el. Formula „navă infernală“ compoartă și un joc de cuvinte : nava lui Nero trebuia să fie pentru Agrippina un fel de luntre a lui Charon, barcă pe care treceau morții în infern, potrivit credințelor antice.

² Agrippina a scăpat din naufragiul pus la cale de Nero, dar a fost ucisă cu sabia de soldați trimiși de împărat, puși sub comanda libertului Anicetus.

³ Agrippina.

Ambiția domniei, a singelui beție ;
 Un mire-n pragul nunții a fost jertfit de socru
 De teamă că va prinde puteri, ca soț al tău.
 Ce mare fărdelege ! Sacrificat femeii,
 Cu singele-i Silanus ¹ a pîngărit penatii
 Străbuni, ducînd povara închipuitei vini.
 Vai, a pătruns dușmanul în eucerita casă !
 Prin maștera vicleană, și ginere, și fiu
 De împărat ajuns un tinerel corupt,
 Capabil doar de crime ; v-aprinse torța nunții,
 Și te-a nuntit de-a sila nesăbuita-i mamă.
 Biruitoare, mîndră de-nfăptuirea ei,
 A cutezat s-aspire la stăpînirea lumii. ²
 Cine-ar putea să-nșire atîtea necliri,
 Nădejdi nerușinate, dulci violenții cu care
 Pe scara infamiei ea s-a urcat pe tron ?
 Se duse Pietatea, cu mersul șovăielnic ;
 Erinia cumplită, cu pasul ucigaș
 A cotropit palatul, și infernala-i torță
 I-a profanat penatii, frîgînd cu îndîrjire
 Legi pămîntești sau sfinte : cu-amestec de otrăvuri
 Soția își răpuse bărbatul, dar pieri
 De fiul ei ucisă. Și tu te-ai stîns din viață.
 Sărman copil, și-ntr-una pe tine noi te plîngem,
 Cîndva speranța lumii, stîlp casei lui August ³,

¹ Lucius Silanus a fost logodnicul Octaviei. După căsătoria lui Claudiu cu Agrippina, el a căzut în dizgrație și a fost obligat să se sinucidă (vezi Tacit, *Anale*, 12, 3 și 8).

² După moartea lui Claudiu, Agrippina a crezut că poate guverna efectiv Imperiul roman în numele fiului său, Nero, transformat în simplu figurant. Seneca și Burrus, comandantul gărzii imperiale, s-au opus și l-au ajutat pe Nero să înlăture dominația mamei sale.

³ August întemeietorul Imperiului roman (27 î.e.n.), și urmașii săi — Tiberiu, Caius Caligula, Claudiu și Nero — au aparținut aceleiași case, dinastia iulio-claudice, din care

Britannicus, și-acuma o mîină de cenușă,
Mîhnită umbră. Lacrimi la creștet ți-a vărsat
Chiar maștera cînd trupul ți-am dus să-l ard pe rug,
Iar membrele și chipul asemenea cu zeul
Înaripat¹ pieriră în flăcări mistuite.

OCTAVIA

Să mă ucidă, altfel de mîina mea pieri-va !

DOICA

Dar nu ți-a dat natura puteri atît de mari.

OCTAVIA

Durerea, ura, jalea și chinul mi-o vor da !

DOICA

Pe soțul tău sălbatic supune-l prin blîndețe !²

OCTAVIA

Ca să-mi redea un frate asasinat de el ?

DOICA

Ca să te scapi pe tine, și prin urmașii tăi
Să aperi de ruină căminul părintesc.

OCTAVIA

Va naște alta pruncii imperialei case.
Pe mine cruda soartă a fratelui mă-imbic.

DOICA

Iubirea ce ți-o poartă mulțimea fie-ți sprijin !

făcea parte și Britannicus ; Nero intrase numai prin adopțiune în această casă.

¹ Desigur, Cupidon, numit și Amor, zeul iubirii, fiu al Venerii și al lui Vulcan, zeul focului.

² Întocmai ca în teatrul senecan, doica joacă rolul consilierului moderator, care urmărește temperarea pasiunilor stăpînei sale.

OCTAVIA

Ea-i doar o mîngîiere, nu-ți lecuiește răul !

DOICA

Puternic e poporul !

OCTAVIA

Mai tare e-mpăratul !

DOICA

La soață s-o întoarce !

OCTAVIA

Ibovnica-l oprește !

DOICA

Mulțimea o urăște !

OCTAVIA

Bărbatul a-ndrăgit-o !

DOICA

Ea încă nu-i soție !

OCTAVIA

Va fi mai mult : și mamă !

DOICA

Iubirea tinerească, focoasă la-nceput,
Se moleșește lesne, nestăruind prea mult
În patimi vinovate : se-mpărăștie ca fumul.
E veșnică iubirea ce-o porți soției caste !
Cea care-avu-ndrăzneala să-ți spurce, prima, patul,
O sclavă ¹, subjugîndu-ți bărbatul tău o vreme,
Azi tremură !

¹ Liberta Acte care fusese amanta lui Nero înainte ca el să se îndrăgostească de Poppea.

De-aceea, c-a fost înlocuită !

DOICA

Supusă, umilită, clădește monumente¹ —

Dovezile-nfricării deschis mărturisite.

Și pe Poppeea lesne vicleanul Cupidon

O va lăsa : chiar dacă e arătoasă, mîndră

De trecerea ce-o are, curînd va fi uitată !

Și a zeilor împărăteasă² trecu

Prin accleși amaruri

Cînd o mie de chipuri pe rînd și-a luat

Al văzduhului crai și zeiescul părinte :

S-a ivit în penetul de lebădă³ sauCornorat ca și taurul sidonian⁴,Ori în ploaie de aur s-a întruchipat⁵ ;Sînt podoabele nopților gemenii Ledei⁶,

Azi alături de tatăl olimpic stă Bacchus,

Și Alcide-nzeitul e soțul lui Hebe⁷,

De mînia Iunonei el nu se-nspăimîntă,

Din vrăjmaș preschimbîndu-se-n ginere drag.

Înteapta blindete a soaței trufașe

A învins, că și-a-nchis dușmănia în piept

Și doar ea e stăpînă pe zeul ce tună,

¹ Probabil un templu, sau un altar. Se pare că Acte era o femeie blîndă și relativ modestă.

² Iunona.

³ Aluzie la cucerirea Ledei : Iupiter se transformase în lebădă.

⁴ Sidonul era un oraș din Fenicia (Libanul actual). Prefăcut în taur, Iupiter a răpit-o pe fecioara Europa, fiica regelui fenician Agenor, și a dus-o în insula Creta, unde ea l-a născut pe Minos.

⁵ Aluzie la cucerirea Danaei, captivă într-un turn de aramă. Numai în acest fel a putut să ajungă la ea Iupiter.

⁶ Castor și Pollux, transformați în constelația Gemenilor.

⁷ Zeița tinereții, fiica lui Iupiter și a Iunonei (în grecește *hebe* însemna tinerețe). Servea pe zei la ospete. După ce Hercule a intrat în rîndul zeilor, s-a căsătorit cu el.

Netemîndu-și iatacul, puternica Iuno.
Dăruit muritoarelor chipeșe, Joe
Din semețu-i palat de acum nu mai pleacă.
Pe pămînt, o a doua Iunonă, la fel,
Și soție, și soră de principe,-nvinge,
Nesecatul tău chin !

OCTAVIA

Se vor uni cu aștrii noi jalele-nspumate ;
Cu flăcările — apa ; cu sumbrul Tărtar¹ — cerul ;
Luminile cu bezna ; cu noaptea rece — ziua,
Nainte de unirea cu ființa-i ucigașă
A ființei mele, veșnic plîngînd perdutul frate !
Tiranului, o, dacă ar fi să-i pîrjolească
Nelegiuitul creștet cîrmuitorul slavei
Ce zguduie pămîntul cu fulgere cumplite
Și ne-nspăimîntă mintea cu focurile-i sacre
Sau arătări ciudate ! O stea de foc văzut-am,
Cometă² fluturîndu-și spăimîntătoarea coamă
Pe unde-și mîină carul albit de bruma Ursei
În fiecare noapte Boarul³ cel zăbavnic :
Funesta răsufare a crudului despot
Și cerul spurcă ; astre vestesc năpaste noi
Popoarelor supuse tiranului nemernic.
N-a fost mai crud nici Typhon⁴, născut odinioară

¹ Deși este zona cea mai întunecată din infern, uneori Tartarul echivalează cu infernul însuși.

² Această cometă a apărut în anul 60. Se considera că apariția unei comete vestește evenimente importante, mai ales rele. Cometele înspăimîntau cumplit pe oamenii acelei vremi.

³ Constelație boreală.

⁴ Miniată pe Iupiter că a zdrobit pe titani, Terra sau Geea (în text : Glia) s-a unit cu Tartarul și l-a născut pe Typhon, un balaur cu o sută de capete, care lătra ca un cîine, mugea ca un taur și răgea ca un leu. El a atacat Olimpul, dar a fost învins de Iupiter, după o luptă înspăimîntătoare, în care tot pămîntul a fost cuprins de flăcări. Iupiter l-a aruncat în fundul infernului.

De Glia minioasă, pe Iupiter să-nfrunte ;
 E-o pacoste mai mare acest dușman de zei
 Și oameni, căci din temple goni nemuritorii,
 Din patrie supuși ; un frate mi-a răpus,
 Călău și-al mamei sale, și-n soare se răsfată,
 Se bucură de viață cu hîda lui suflare !
 De ce, suprem părinte, trimiți în gol, orbește,
 Nebiruitul fulger din mîna ta regească ?
 O, de-ar lovi pedeapsa fărădelegii sale
 Pe Nero adoptivul, feciorul lui Domițiu ¹,
 Despotul lumii care sub jugu-i jalnic geme,
 Cel ce-n desfrîu pătează chiar faima lui August !

DOICA

O știu, el nu e vrednic de așternutul tău,
 Dar înaintea sorții te pleacă, tu, ce-ai fost
 La sînul meu hrănită, și nu stîrni mînia
 Bărbatului tău aprig. Un zeu răzbunător
 Se va ivi o dată cu zile mai senine !

OCTAVIA

Dar pătimașa ură a zeilor de mult
 Ne-mpovărează casa — de Venus mai întii,
 Lovită prin delirul sărmanei mame, care,
 Deși nuntită, iarăși nelegiuit nunti ²,
 Uitînd copiii, soțul și legile sfidînd.
 Cu plete răvășite, cu șerpi încununată,
 Erinia sosit-a la infernala nuntă
 Și stinse-n sînge torța răpită din iatac ;
 Stîrni mînia cruntă în pieptu-mpărătesc

¹ Nero era de fapt fiul lui Domitius Ahenobarbus, primul soț al Agrippinei. Înainte de adopțiune, el s-a numit Lucius Domitius.

² Messalina, după o serie întreagă de aventuri, s-a îndrăgostit de C. Silius, un tînăr aristocrat roman, și s-a căsătorit în secret cu el, deși era soția lui Claudiu. Această nechibzuință i-a pricinuit, de altfel, moartea : a fost ucisă din ordinul lui Claudiu.

Și moartea crudă : mama pieri, nefericita,
De sabie străpunsă, și-n doliu pe vecie
M-a prăvălit ; bărbatul și fiul i-au urmat,
Țiriți în moarte, casa lăsînd-o în paragini.

DOICA

Nu-mprospăta jelirea cu-ndreptățite lacrimi,
Nu tulbura zadarnic pe manii mamei tale,
Ce-a ispășit năprasnic nesăbuița ei !

(Octavia și doica ies.

Intră corul, alcătuit din partizanii Octaviei.)

SCENA II

CORUL

*Ce scornire acum la urechi ne-a ajuns ?
O, de-ar fi crezămînt să nu aibă de loc,
Să rămînă o vorbă zvirlită în vînt,
Și o nouă soție să nu mai pătrună
În crivatu-mpăratului, ca să-și păstreze
Părinteasca ei vatră copila lui Claudiu !
Să-i aducă urmași, chezășii ale păcii,
Să se bucure lumea întreagă de tihnă,
Și renumele Romei să crească mereu !
Împărțește cu fratele ei așternutul
Preaputernica Iuno : aidoma, soră
Și soție-mpăratului, cum s-o gonească
Din palatul părinților ? Nu-i folosește
Pietatea deplină, divinu-i părinte,
Castitatea și neîntinată pudoare ?
Uitători și noi înșine ne-am arătat :
Pe urmașii-mpăratului care-a murit
I-am trădat, sfătuiți de o groaznică teamă.
Vitejia romană deplină găsit-am*

*De demult la străbunii ce-aieveau au fost
 Seminția și singele zeului Marte ¹ !
 Din această cetate pe regii trufași
 Izgoniră, și manilor tăi au adus
 Răzbunarea cea dreaptă,
 O, fecioară ucisă de-a tatălui mîndă,
 Ca să n-ajungi otreapă de biruitor
 Nentrecur în desfrii. ²
 Ai stîrnit, de asemeni, un crîncen război,
 Răpunîndu-te singură, biată copilă,
 Din Lucrețiu născută, tu, ce-ai îndurat
 Pingărireă tiranului ³. Dar împreună
 Cu Tarquinius și-a ispășit infamia
 Și soția-i nômernică, Tullia, care
 Sub un car a strivit sîngeratul cadavru
 Al părintelui ⁴, fără să crea ticăloasă,
 Să ridice un rug mutilatului hoit.
 Dar și veacul acesta văzu fărdelegea
 Unui fiu, cînd pe tirenianul ⁵ talaz*

¹ Zeul războiului, strămoșul legendar al romanilor. Se afirma că Romulus și Remus, întemeietorii Romei, ar fi fost fiii lui Marte, zămisliți cu vestala Rhea Silva.

² Aluzie la Virginia, tînăra romană provenită din plebe, fiica centurionului Virginius. Tatăl său ar fi ucis-o în anul 449 î.e.n. pentru a o salva din mîinile decemvirului Appius Claudius. Decemvirii erau magistrați cu puteri depline, însăreinați să întocmească legile.

³ Aluzie la Lucreția, tînăra romană care s-a sinucis în anul 510 î.e.n. pentru că fusese siluită de Sextus Tarquinius, fiul ultimului rege al Romei. Sfirșitul ei tragic ar fi declanșat o răscoală care a dus la instalarea republicii și la alungarea regilor, fapt menționat și mai sus.

⁴ Tullia, soția regelui Tarquinius Superbus, și-a ucis tatăl, pe Servius Tullius, împreună cu soțul ei, pentru a acapara tronul. Să se remarce că de la crimele regilor, detestați la Roma, corul trece la cele ale lui Nero, asimilat primilor monarhi și considerat aici ca un tiran sîngeros.

⁵ Marea Tireniană este acea parte din Mediterană care scaldă țărmurile vestice ale Peninsulei Italice.

A trimis împăratul pe mama-i atrasă
 În capcana corăbiei nimicitoare.
 Se grăbesc marinarii din pașnicul port
 La poruncă să plece
 Și răsună de pocnetul vislelor marea ;
 Se avintă urnita corabie-n larg.
 Dezbinata-i găoace, la ordin, se frînge,
 Sub povară se crapă și apă înghite¹
 Se ridică un vaier puternic spre astre,
 Tîngiri de femei se amestecă-n el.
 Rătăcește în toate privirile moartea ;
 Fiecare se zbate să scape de-nec ;
 De sfărmată corabie unii se-agață
 Și brăzdează talazul cu trup despuiat,
 Pe cînd alții se-ndreaptă spre mal înotînd,
 În abis îi afundă destinul pe mulți.
 Își despintecă îmbrăcămintea Augusta,
 Mari suvițe din creștet își smulge și lacrimi
 Îi inundă obrazul !
 De înlătă ce-și pierde speranța-n scăpare,
 Minioasă și frîntă de chinuri, își strigă² :
 „O, copile, aceasta-i răsplata adusă
 Uriașului dar de la mine primit ?
 Recunosc, meritat-am corabia ta,
 Căci în sin te-am purtat și, smintită, ți-am dat,
 Împreună cu viața, o împărăție
 Și un nume de cezar.

¹ Tacit afirmă că naufragiul nu s-a produs prin această stratagemă, în cele din urmă eșuată, ci prin efortul vislașilor, care s-au aplecat toți într-o singură parte a corăbiei și astfel au răsturnat-o.

² În narația lui Tacit, Agrippina se strecoară tăcută și, astfel, rănită la umăr de un vislaș, scăpă cu viață înotînd. O slujitoare a ei, care a început să strige, a fost ucisă. Căutarea efectului retoric este însă evidentă în acest pasaj din *Octavia*.

Ci ridică-ți privirile din *Acheron*¹,
 Să-mi contempli pedeapsa, răpusul meu soț !
 Eu, prilejul sfârșitului tău, o, sărmane,
 Urzitoarea pieirii copilului tău,
 Să-ți întâmpini azi manii, așa cum se cade,
 Nengropată mă duc,
 Înghițită de marea cu valuri cumplite !²
 Un talaz o izbește-n obraz, amuțind-o ;
 Prăvălită-n abis, reappare din hăul
 Prăbușirii, și-mpinsă de spaimă, cu brațul
 Izgonește noianul, dar cade îndată,
 Istovită de trudă. În piepturi trăia
 Tănuita credință putind să înfrunte
 Și primejdia morții : cutează mai mulți³
 Ajutor să aducă pe mare stăpînei
 Cu puterea sleită ; și iată că ei
 O îndeamnă mereu, sprijinind-o cînd brațu-i
 Anevoie se mișcă. La ce ți-a slujit
 C-ai scăpat de cruzimea talazului mării ?
 Vel pieri chiar de sabia fiului tău !
 Și urmașii vor crede cu greu infamia,
 Viitoarele veacuri vor sta la-ndoială.
 Furios că din valuri au smuls-o, e trist
 Că mai are o mamă,
 Și repetă nemernicul crîncena faptă :
 Năpustește pielea asupra sărmanei,
 Și uciderii nici o zăbavă nu-i lasă.
 Militarul³ trimis împlinește porunca
 Și pe împărăteasă cu arma-i străpunge.
 Înainte să moară, sărmana îl roagă
 Pe călău să împlinte în pîntecul ei
 Fieroasa lui sabie :

¹ Fluviu din infern.

² Tacit susține că Agrippina a fost salvată de niște pescari.

³ Centurionul Obaritus din ceata lui Anicetus.

„Mă străpunge cu fierul aicea ! i-a spus,
Căci aicea purtat-am pe monstrul hidos !“¹
După vorbele-acestea,
Întrerupte de geamătul ultim, pe loc
Iși dădu întristatul ei suflet, scăpat
Prin căscatele răni !

(Corul se retrage treptat.)

¹ La Tacit găsim o mărturie similară (vezi *Anale*, 14, 8) : „*Ventrem feri*“ („Lovește în pîntece“) (care l-a purtat pe Nero), zice Agrippina.

ACTUL AL DOILEA

SCENA I

SENECA

(*singur*)

Puternică Fortună, de ce vicleanu-ți chip
Prielnic îmi surise, urcîndu-mă în slavă,
Cînd mă-mpăcam cu soarta ?¹ Mai jalnic să mă surp
Din piscul tău în care primejdii mari adastă ?
Mai bine stam departe de răul pizmuirii,
Adăpostit de stîncă din corsicana mare²,
Și cum natura-mamă ce-a făurit atîtea
N-a dat ceva mai falnic, o, cît mă bucuram
Văzduhul să-l contem plu, a soarelui quadrigă,
Rotirea lumii, noaptea ce rînd pe rînd revine,
Și-nconjurat de iureș de astre, discul Phoelbei —
A bolții nestemată departe licărind.³
Dar lumca-mbătrînită de trebuie să cadă
Din nou în orbul haos, e ziua cea din urmă
Menită să strivească sub năruiri de stele
Nedemna noastră spiță, dînd iar o nouă stirpe,

¹ După reîntoarcerea din exil, Seneca, deși preceptor al lui Nero, n-a mai participat la viața politică pînă în 54, cînd Nero a devenit împărat. Seneca a ajuns principalul său consilier.

² Seneca a fost exilat în insula Corsica.

³ Aluzie la preocupările lui Seneca pentru cunoașterea naturii, ilustrate în lucrarea *Problemele naturii* (*Naturales quaestiones*).

Mai proaspătă, mai bună, la fel ca-n tinerețe,
 Cînd stăpînea odată cerescul tron Saturn¹.
 Fecioară și zeiță puternică, Dreptatea,
 Trimisă cu Credința cea sfîntă pe pămînt,
 Ocîrnuia ferice tot neamul omenesc.
 Cu armele-n războaie, în glasul asprei trîmbi:
 Nu se-nfruntau popoare și nici nu se-ncingeau
 Orașele cu ziduri : puteai să mergi oriunde ;
 De cele-agonisite toți se slujeau la fel² ;
 Iar Glia sînul rodnic și-l dezvelea ea însăși —
 O mamă fericită și singură, avînd
 Copii așa cucernici ! Dar s-a ivit o spiță
 Nu tot atît de blîndă ; veni și-al treilea neam,
 Dibaci în născocire de arte, totuși drept,
 Și-un altul, fără tihnă, ce-a cutezat s-alerge
 Sălbăticiuni de codru ; să scoată pești din valuri
 Invăluite-n plase ; să săgeteze păsări
 Cu trestia ușoară ; să prindă fiara-n laț
 Sau leasă de nuiele și să supună-n jug
 Nedomoliții tauri ; să are cel dintîi
 Nevătămată țărână, ce-n sacrul sîn al ei
 Adînc și-ascunse rodul, de cum a fost rănită.
 Dar iată că pătrunse și-n viscerele mamei
 Cumplita spiță : smulse ucigătorul fier
 Și aurul, iar brațul cu arme și-a-ntărit ;
 Hotărnic în lume regate și zidi
 Orașe noi, stînd strajă la casele străine

¹ Tatăl și predecesorul lui Iupiter la conducerea Olimpului.

² Elogierea vieții simple și a egalității sociale a priunilor oameni apare în diferite pasaje din opera lui Seneca, mai ales în Epistola 90 (din grupul adresat lui Lucilius). Acest elogiu a circulat, de altfel, în întreaga literatură antică, reflectînd amintirea egalității sociale din comuna primitivă.

Cu arcul, sau din sete de pradă dînd asalt.
A părăsit pămîntul — cu obiceiuri crude
Și oameni care mîină și-au pîngărit cu sînge —
Astreea ¹ nentinată, a stelelor mîndrie.
Războinica beție și foamea de aur
Spori în lume ; iată și răul cel mai mare,
Flagelul dulce, fastul, sporit și întărit
De timpul fără grabă și groaznică Greșală ;
Dezmățul, strîns grămadă din lungul șir de vîrste,
Inundă și ne-apasă împovăratul veac,
În care crima-i rege, nelegiuirea crește,
Desfriul copleșește prin patimi vinovate ;
Biruitoarea lumii, risipa îi răpește
Cu braț hain averea, s-o irosească toată !²

(Auzind în spatele lui pași, se întoarce.)

Ci, uite-l, vine Nero, cu mersul șovăielnic
Și chip sălbatic. Oare ce vrea ? Mă îngrozesc !

(Intră Nero, urmat de Comandantul gărzii palatului.)

SCENA II

NERO, COMANDANTUL GĂRZII, SENECA

NERO

(către Comandantul gărzii, aspru)

Să-mi împlinești porunca : dă ordin să ucidă
Pe Plautus ³ și Sylla ⁴. Vreau capetele lor !

¹ Fiica lui Iupiter și a zeiței justiției, Themis. În epoca de aur, Astreea a locuit printre muritori, deoarece aceștia duceau o viață dreaptă. Apoi a devenit stea.

² Apare ideea unei evoluții morale a omenirii, oglindită în mitul celor cinci vîrste ale umanității (la poeți apăreau numai patru). Seneca își sfîrșește tirada cu blamul veacului, *comitium saeculi*, care apare în atîtea opere ale sale.

³⁻⁴ Rubellius Plautus și Cornelius Sylla, doi fruntași ai

Eu mă supun : spre castru pornesc imediat !

(Iesc.)

SCENA III

NERO, SENECA

SENECA

Nu-i drept să dai orbește în cei apropiați !

NERO

Să fii om drept e lesne când n-ai de ce să tremuri.

SENECA

Dar leacul cel mai sigur al fricii e clemența.²

NERO

Cei mari au o virtute : își nimicesc vrăjmașul !

SENECA

Supușii săi și-i cruță al patriei părinte !

NERO

Blajinul moș se cade să dădăcească pruncii !

aristocrației senatoriale, exilați și apoi uciși din ordinul lui Nero, care se temea că opoziția s-ar putea grupa în jurul lor (vezi Tacit, *Anale*, 14, 57—59).

¹ Probabil Tigellinus, care a încurajat măsurile represive ale lui Nero.

² Seneca a susținut în mai multe opere, în special în *De clementia*, că virtutea clemenței trebuie să constituie temelia guvernării statului roman, însușirea cardinală a monarhului. În intenția lui Seneca clemența trebuia să atenueze absolutismul, să-l îndrumeze spre un fel de despotism filozofic. De altfel, ideea clemenței apărea și în discursurile rostite de Nero, după urcarea lui pe tron, fiind inspirată de Seneca (vezi Tacit, *Anale*, 13, 11).

SENECA

Mai coaptă de-ndrumare e tinerețea iute !

NERO

La anii mei, fii sigur, am judecată multă !

SENECA

Întotdeauna zeii să-ți dea dreptate-n toate !

NERO

N-o să mă tem prosteste de zei : chiar eu îi fac ! ¹

SENECA

Cu cât ești mai puternic, cu-atît mai mult să-i temi !

NERO

Dar mie îmi permite Fortuna mea ² orice !

SENECA

Nu te încrede-n dînsa : zeîța-i schimbătoare !

NERO

Cel care nu-și cunoaște puterea e un laș !

SENECA

Cînd faci tot ce se cade, nu tot ce poți — ești vrednic !

NERO

Ești slab ? Cei mulți te calcă !

SENECA

Dar ura lor te pierde !

NERO

Păzește spada regii !

SENECA

Iubirea-i scut mai sigur !

¹ Din ordinul lui Nero și la insistențele Agrippinei, după moarte, Claudiu a fost trecut în rîndul zeilor și a devenit *Divus Claudius* ; la acest fapt face aluzie Nero.

² Fiecare om, și mai ales fiecare împărat, avea o Fortună a sa.

NERO

Temut să fie cezar !

SENECA

Mai bine-ndrăgit !

NERO

Să-i înspăimînți e bine !

SENECA

Urîtă-i silnicia !

NERO

Porunca să-mi asculte !

SENECA

Să poruncești ce-i drept !

NERO

Eu voi decide !

SENECA

Alții să-ți întărească vrerea !

NERO

Cu ajutorul spadei !

SENECA

Alungă iazma asta !

NERO

Nerăzbunat răbda-voi să-mi jinduiască viața
Și cu dispreț, deodată, să mă răstoarne ei ?
Exilul, depărtarea n-au izbutit să-nfrîngă
Pe Plautus și Sylla : cu ură-nverșunată
Ei înarmează gîzii tocmiți să mă ucidă.
Deși rămași departe de Roma, mai păstrează
O faimă ce le umple surghiunul de nădejdi ;
Deci sabia străpungă dușmanii cei temuți !
Soția odioasă să piară însoțindu-și
Iubitul frate : moară toți cei de rang înalt !

Mai bine-ntuneci faima bărbatilor iluștri,
 Ești mîntuirea țării, pe cei loviți îi cruți,
 Omorul hîd înlături, răgaz îi dai miniei
 Și dărui lumii tihna, iar vremii tale pacea
 E cel mai mare merit și drumul nemuririi.
 Așa întiiul Tată al Patriei, August,
 S-a ridicat la ceruri slăvit ca zeii-n temple.
 Fortuna și pe dînsul l-a hărțuit destul
 Pe țări și mări în miezul războiului cumplit,
 Pin-a putut vrăjmașii părintelui să-i piardă ;
 Dar ție fără lupte ți s-a-nchinat Fortuna,
 Și oîrma-mpărăției ți-a înmînat-o lesne,
 De semnul tău s-asculte pămînturi, mări întinse.
 Prin vrerea tuturor, invidia-ncrunțată
 Pieri ; te îndrăgiră Senatul, cavalerii ;
 Dorința plebei, glasul Senatului te-au vrut,
 „Aducătorul păcii“ ți-au spus și te-au ales
 Judecătorul lumii. Ocîrmuind senin,
 Fii patriei părinte ! Atît îți cere Roma !
 Respectă denumirea ce ți-a încredințat-o !

N E R O

Vor zeii ascultarea Senatului și-a Romei,
 Precum și rugăciunea și vorbele umile
 Cu silnicie smulse de groaza ce-o stîrnesc.
 Pe cel ce împăratul și patria sfidează,
 Obîrșia slăvindu-și, să-i cruți, nu-i nebulie,
 Cînd un cuvînt ajunge să poruncești pieirea
 Suspecților ? Chiar Brutus¹ n-a strîns în mînă arma
 Menită să-l ucidă pe salvatorul său ?
 Nebiruit în lupte, îmblînzitor de neamuri,

¹ Marcus Iunius Brutus (86—42 î.e.n.) a fost unul dintre șefii conspirației republicane îndreptate împotriva lui Caius Iulius Caesar, asasinat în Senat în anul 44 î.e.n. El fusese protejat de Caesar și trecea drept fiul natural al acestuia.

Ajuns din treaptă-n treaptă cu Iupiter la fel,
 Pe Caesar îl pierdură concetățenii săi !
 O, cât șuvoi de sînge văzu atuncea Roma,
 Atît de dezbinată ! Augùst divinul, care
 A meritat și cerul prin sacra lui virtute,
 A stins atîția nobili, și tineri, și bătrîni,
 Împrăștiati prin lume, penății părăsindu-și
 De groaza morții dată de spada triumviră ¹,
 Sortiți cu toți pieirii de tablele fatale !
 Și capete-nșirate pe rostru întristară
 Pe senatori ; să-i plîngă, — ai lor n-avură voce,
 Nici să suspine-n forul pătat de bălți de sînge
 Și fețe viermănoase mustindu-și cheagul putred.
 Măcelul și omorul nu s-au oprit aici :
 Cu sumbru-i cîmp Philippi ² sălbăticiuni și fiare
 Îndestulă, iar marea siculilor ³ sorbi
 Și flote și vitejii lovînd adesea-n rude.
 Doi comandanți puternici au zguduit pămîntul ⁴ :
 Pe cel înfrînt, corăbii, de fugă pregătite,
 L-au dus la Nilul unde și el pieri-va grabnic,

¹ Aluzie la represiunile întreprinse împotriva republicanilor de către cei trei bărbați care au preluat puterea după asasinarea lui Caesar, și anume : Octavian (numit ulterior August), Marcus Antonius și Lepidus. Ei au alcătuit al doilea triumvirat. Listele celor proscriși erau trecute pe niște tăblițe, iar capetele celor uciși, expuse pe rostre (tribunele din for).

² La Philippi, în Macedonia, armatele triumvirilor au zdrobit în anul 42 î.e.n. trupele republicane, conduse de Brutus și Cassius.

³ Siculii erau vechii locuitori ai Siciliei. Aici marea siculilor este Marea Siciliei, unde flota lui Octavian a înfrînt în deceniul al patrulea din secolul I î.e.n. corăbiile lui Sextus Pompeius, conducătorul uneia dintre fracțiunile republicane.

⁴ E vorba de Octavian și de Marcus Antonius, care au rupt alianța dintre ei și s-au înfruntat la Actium (31 î.e.n.). Antonius a fost înfrînt și s-a refugiat în Egipt, împreună cu Cleopatra, regina acestei țări și iubita sa. Fiind urmărit de învingător, el s-a sinucis în Egipt.

Din nou incestuosul Egipt sorbit-a sînge
 De general al Romei : ascunde două umbre !¹
 Aici a fost mormîntul războiului civil,
 Indelungat și crîncen. Trudit-u-vingător
 Și-a pus în teacă spada, de-atîtea lovituri
 Tocită, și domnia și-a-ntemeiat pe spaîmă.
 Păzit mereu de scutul oștirii credincioase,
 Ajunse zeu prin zelul piosului său fiu²,
 Iar după moarte, temple i-au închinat supușii.
 În ceruri voi ajunge și eu doar dacă-ntîmpin
 Cu sabia tăioasă pe cei ce mă urăsc,
 Intemeindu-mi casa pe-un fiu de mine vrednic !³

SENECA

Palatul ți-l va umple cu prunci cerești copila
 De zeu⁴ și giuvaerul familiei lui Claudiu,
 Ce-mparte, ca Iunona, c-un frate așternutul,

NERO

Cînd mama-i desfrînată, părintele nu-i sigur,
 Și inima soției mereu mi-a fost străină !

SENECA

În anii tinereții credința nu-i vădită ;
 Iubirea se ascunde, învinsă de pudoare !

NERO

În van la fel crezut-am și eu atîta vromă,

¹ Marcus Antonius și Cneius Pompeius, tatăl celui mai sus-
 menționat, vestit general roman, învins de Caesar în Mace-
 donia, și refugiat în Egipt, unde a fost ucis din ordinul
 regelui țării în anul 48 î.e.n.

² După moartea lui, August a fost oficial trecut în rîndul
 zeilor de către Senat, prin insistențele lui Tiberiu, fiul său
 adoptiv.

³ Nero se gîndește la copilul pe care-l aștepta Poppea,
 născut la începutul anului 63, dar care n-a fost băiat, ci fată.

⁴ Ca fiică a lui Claudiu, Octavia era copilul unui zeu.

Cu toate că și pieptul nenduplecat și semne
Ce le citeam pe față trădau mocnita-i ură ;
În fine, pizmuirea îmi cere răzbunarea !
Aflai o soată demnă de așternutul meu,
Prin neam și frumusețe pe Venus dovedind,
Pe Pallas și soția lui Iupiter, de-asemeni.

S E N E C A

Credința, cinstea, firea și castitatea soaței
Să le-ndrăgească soțul : de sine stătătoare,
Doar darurile minții și inimii durează,
Dar floarea frumuseții cu zi de zi se trece.

N E R O

Într-o femeie zeul a strâns perfecțiunea
Din naștere doar mie prin soartă hărăzită !

S E N E C A

Nu te pleca orbește — și îl gonești pe-Amor !

N E R O

Pe el, tiranul aprig al cerului, pe care
Nici Joe nu-l alungă, el, ce pătrunde-n valuri
Și-n patria lui Pluton, momind din slavă zeii ?

S E N E C A

Lumeasca rătăcire a dat iubirii chipul
De aprig zeu cu aripi, în sacre mâini strângînd
Săgețile și arcul, purtînd cumplita tortă,
Și a crezut că-i fiul lui Venus și Vulcan !
Dar dragostea e vlagă a minții și dogoare
A inimii : născută de tinerețe, crește
Prin lene, lux și zestrea plăcută a Fortunei ;
Dar cum nu-i dai căldură și hrană, ea slăbește,
Și cu puteri sleite, se stinge în curînd !

NERO

Eu cred că ea e rostul cel mai înalt al vieții,
Izvor al desfătării ce nu cunoaște moarte,
Căci spița omenoască mereu se înmulțește
Din dragostea ce-ncintă și fiarele de codru.
Să-mi fie zeul care îmi poartă torța nunții
Și în iatac mi-aduce, cu focu-i, pe Poppeea !

SENECA

Greu vei păstra unirea aceasta ! Te opresc
Minia și credința mulțimii, pietatea !

NERO

Să nu-mi îngădui mie ce-ngădui tuturor ?

SENECA

Exemple mari așteaptă de la cei mari poporul !

NERO

Eu vreau să-ncerc de poate puterea mea să-nfrîngă
Înflăcărarea oarbă sădită-n pieptul gloatei.

SENECA

Ascultă mai degrabă ce-ți cer supușii tăi.

NERO

E slabă cîrmuirea cînd turma te conduce !

SENECA

Minia ei e dreaptă cînd n-o ascuți de loc !

NERO

E drept să ia cu sila ce nu-i aduce ruga ?

SENECA

Refuzu-i crud !

NERO

Se cade să silnicești monarhul ?

SENECA

El însuși să se plece !

NERO

Va trece drept înfrînt !

SENECA

Nentemeiată faimă !

NERO

Dar înjosind pe mulți !

SENECA

Nu și pe cei puternici !

NERO

Îi dojenește, totuși !

SENECA

N-o-nlături greu ! Te lasă înduplecat de-un tată
Divin, de tinerețea și cinstea soaței tale !

NERO

Oprește-te odată, căci stăruința ta
Mă supără : hatîrul lui Seneca nu-l fac !
Amîn de mult voința poporului eu însumi ;
În sîn ea-mi poartă fiul, din ființa mea o parte.
Serbarea nunții noastre de ce n-ar fi chiar mîine ?

(Nero și Seneca ies.)

ACTUL AL TREILEA

SCENA I

UMBRA AGRIPPINEI

Am spintecat pământul din Tàrtar să aduc
În mâini însîngerate la ticăloasa nuntă
Făclia infernală. La focul ei nuntească
Cu fiul meu Poppea : răzbunătorul braț
Al mamei va s-o schimbe în rug de-nmormîntare.
Păstrez și printre umbre neștearsa amintire
A morții mele crude ! Greu rabdă manii mei,
Nerăzbunați nici astăzi : corabia pieirii
Mi-a fost răsplata trudei, iar prețu-mpărăției —
Cumplita noapte-n care naufragiul mi-am plîns.
Am vrut să-mi tîngui moartea tovarășelor, crima
Feciorului, răgazul de plîns nu mi l-a dat,
Reînnoind îndată nelegiuirea lui.
De sabie străpunsă, între penații sfinți,
Prin hide răni se duse îndurerata-mi viață,
Cruțată chiar de mare. Dar nici cu sînge ura
Din fiul meu n-am stîns-o : tiranul crud lovește
Și-n faima mamei, cată să-i șteargă orice merit ;
Din teamă îmi distruge inscripții și statui
Pe-ntreg pământul care, grăbindu-mi pedepsirea,
Iubirea mea funestă i l-a încredințat.
Răpusul soț cu ură îmi urmărește manii,
Cu flăcări îmi țintește obrazul vinovat :

Amenință, mi-arată mormîntu-n care zace
 Și-mi cere pe făptașul picirii fiului.
 Îl vei avea : oprește ! Nu-ți cer prea multă vreme.
 Erinia urzește tiranului nemernic
 O moarte domnă : biciul, umilitoarea fugă,
 Osînde ce și setea lui Tantal vor întrece,
 Și muncile lui Sisif, și pasărea lui Tityos ¹,
 Și roata care trupul lui Ixion smucește.
 Din marmoră clădească și-n aur să îmbrace
 Palatul său magnific ² ; regescul prag păzească-l
 Cohortele-narmate ; mari bogății să-i dea
 Secătuita lume, și-nsîngerata-i mină
 Cerșească-o partul ³, dîndu-i regate și comori :
 Veni-va ziua-n care atîtea fărdelegi
 Le va plăti cu viața și, părăsit, căzut,
 Își va întinde singur vrăjmașilor grumazul. ⁴
 Cum decăzură truda și stăruința mea !
 Copile, unde soarta și furia-ți năucă
 Te-au dus, încît să-ndupleci cu-atîta nenoroc
 Minia mamei care pieri prin crima ta ?
 Cînd încă nu născusem și n-alăptasem pruncul,
 O, dacă fiare crude mi-l sfîrtocau în pîntec !
 Lipsit de orice vină, de simțuri, inocent,
 Ai fi pierit cu mine ; de trupul meu lipit,

¹ Gigant torturat în infern de doi vulturi, care îi sfîrșiau ficatul, ce creștea mereu la loc.

² Aluzie la palatul elegant pe care și l-a înălțat Nero în Roma, numit *domus aurea* == casa de aur.

³ Tiridate, regele Armeniei, part de origine, a venit la Roma pentru a fi investit de Nero și s-a prosternat la picioarele lui.

⁴ Aluzie la moartea lui Nero : în clipele în care se apropiau soldații trimiși să-l aresteze, Nero, ajutat de libertul Epaphroditus, și-a înfipt un pumnal în gît (vezi Suetoniu, *Viețile celor doisprezece cezari*, 49). Agrippina prevede surprinzător de exact sfîrșitul lui Nero. Concluziile rezultate de aici cu priviro la datarea *Octaviei* au fost consemnate în *Prefață* și în *Nota biografică*.

Ai fi văzut infernul în veci zălăburat,
Pe tatăl tău, strămoșii, bărbați cu mult renume.
Simțind acum rușinea și jalea nesfârșită
Din vina ta, infame, și-a mea, că-n sin te-am dus !
Ascunde-ți chipu-n Tărtar, tu, care-ai fost ea soață,
Ca mașteră și mamă funestă alor tăi !

*(Se face nevăzută. Scena se luminează din nou.
Apare Octavia, urmată de corul alcătuit din
romanii care i-au rămas credincioși.)*

SCENA II

OCTAVIA, CORUL

OCTAVIA

Lăcrimarea opriți-o în ziua aceasta
De serbare și joc, nu cumva să stârniți
Cu atîta iubire și sprijin mînia
Princiară, și vouă chiar eu să v-aduc
O năpastă. Aceasta nu-i rana dintii
Resimțită de inima mea : răni mai mari
Mi-a fost dat să îndur ; azi vedea-voi sfîrșitul
Suferințelor mele sau ceasul din urmă :
Nu voi fi nevoită să cat spre obrazul
Nemilosului soț,
Nici să intru cu sufletul pururi scîrbit
În iatacul de sclavă ;
Nu soție, ci soră-i voi fi lui August¹ ;
Doar de teama cumpnitelor clinuri și-a morții
De-aș putea să mă scap !

¹ Aici, August este Nero. După modelul întemeietorului imperiului, toți cezarii își încorporau în titulatura lor imperială, în numele lor, titlul lui *Augustus* = slăvitul.

Amintindu-ți de crimele soțului crîncen,
 O, sărmano, mai poți nebunește să sperî ?
 În vederea nuntirii de-acuma *crucată*,
 Ca o jertfă funeștă străpunsă vei fi !
 Spre penații părinților ochii năuci
 De șuvoiul de lacrimi de ce ți-i întorci ?
 Să te scoată mai repede pașii din casă,
 Sîngerosul palat princiar părăsește-l !

(*lese.*)

SCENA III

CORUL

*Strălucit-a și ziua de mult anunțată,
 Prevestită de zvonuri atît de temute :
 Alungată de Nero, copila lui Claudiu
 A plecat din iatacul în care Poppeea,
 Biruind, a pătruns, pe cînd dragostea noastră
 Și durerea, strivite de spaimă, rămîn
 Rușinos interzise.
 O, dar unde-i tăria romanului neam,
 Ce-a zdrobit deseori comandanți renumiți,
 A prescris legiuiri invincibilei patrii,
 Cetățenilor demni dăruindu-le fascii ¹,
 Hotărînd și războiul și pacea, frîgînd
 Fieroase popoare
 Și în temniță regi prizonieri azvîrlind ?
 Pretutindeni orbește privirile noastre
 Odioasa statuie-a Poppeei acum
 Însoțită de Nero.*

¹ Fasciile erau nuielele purtate de lictori, însoțitorii înalților magistrați ai republicii romane, consulii și pretorii. Fasciile erau simbolul puterii lor (inițial serviseră la pedepsi-rea prin bătaie a celor nesupuși).

*S-o trîntim în țărîndă cu aprige mîini, .
Căci la chip se aseamănă mult cu stăpîna.
Pe Poppeea s-o smulgem din patul înalt,
Înfruntînd cu săgeți dușmănoase și flăcări
Adăpostu-mpăratului neîmblinzit !*

ACTUL AL PATRULEA

SCENA I.

POPPEEA¹ DOICA POPPEEI

DOICA POPPEEI

Lăsînd iatacul nunții, copilă, încotro
Te duci neliniștită, ce loc ascuns țiintești
Cu chipul trist? Obrazul de ce-l stropești cu lacrimi?
Doar ziua invocată în rugăminți și jertfe
S-a arătat : legată prin nuntă ești acum
De cezar, eucerire a frumuseții tale ;
Puternica zeiță² și mama lui Amôr,
De tine adorată, ți l-a adus în lanțuri.
Erai oa nimeni alta în patru-nalt întinsă ;
Palatul te primise ! La frumusețea ta
Privea uimit Senatul cînd tu jertfeai tîmnia,
Stropeai cu vin altare, să-i răsplătești pe zei,
Avînd pe creștet voalul portocaliu³, de nuntă ;
Și cînd, lipit de tine, cu fruntea sus primea
Urări de fericire de la supuși, trecînd
La-nfățișare falnic, cu fața-mbucurată,

¹ Este interesant de remarcat că așa cum există două eroine rivale și două potrivnice, care într-un fel se echilibrează, apar și două doici, care-și sfătuiesc, temperează, și totuși secondează stăpînele, desigur de pe poziții opuse. Acest procedeu, deși pornește de la teatrul senecan, nu-și are aici precedente precise. Acolo există numai cîte un cor și cîte o doică, aici se produce dublarea, care constituie o inovație.

² Venus.

³ Vălul nupțial purtat de miresele romane, așa-numitul *flameum*, era de culoare portocalie.

Chiar împăratul însuși : la fel a mers Peleu ¹
Cînd s-a nuntit cu Tetis, ivită din talazuri,
Do le-au serbat nuntirea și zeii din înalt,
Și cei din fundul mării, cu-aceiași zel aprins.
Ce pricină deodată ți-a-ntunecat obrazul ?
Ce prevestesc paloarea și lacrimile, spune-mi !

POPPEEA

Un groaznic vis din noaptea ce-a fost mă urmărește,
O, doică, și mă poartă cu mintea tulburată
Și fără de simțire. Cînd stelele goniră
O zi ferice mie, urcînd pe boltă noaptea ²,
Cuprinsă strîns de brațul iubitului meu Nero,
Am adormit, dar vreme puțină am gustat
Din tihna dulce. Pareă un fioros cortegiu
Mi-a năpădit iatacul : cu părul despletit,
Matroanele romane se jeluiau amarnic ;
În sunet de trompete cumplite, numeroase,
Ingrozitoarea mamă a celui ce mi-e soț
Amenința zvîcnindu-și însîngerata torță. ³
Cum o urmam orbește, de spaimă stăpînită,
Pămîntul dintr-o dată se crapă și-mi deschide
Un hău întins, în care mă prăbușesc cu totul ;
Cuprinsă de uimire, văd patul meu de nuntă
Căzînd în el, trudită. Zăresc atunci venind
În fruntea unei cete pe soțul meu dintîi ⁴,
Cu fiul nostru ⁵ ; grabnic m-a-mbrățișat Crispinus,
M-a sărutat ca după o lungă despărțire ;

¹ Tatăl lui Ahile, celebrul erou grec.

² Acest detaliu dovedește că nici *Octavia* nu respectă riguros unitatea de timp postulată în canoanele dramei clasice grecești, ca de altfel și *Fedra*, atribuită lui Seneca.

³ Visul Poppeei coincide, prin urmare, așa cum observă Léon Herrmann, cu apariția impresionantă a Agrippinei, evocată în episodul precedent.

⁴ Rufrius Crispinus, cavaler roman, primul soț al Poppeei.

⁵ Rufus Crispinus, ucis ulterior din ordinul lui Nero.

Dar năvălește-n casă, cuprins de nebunie,
 Chiar Nero, și-și împlintă în gît cumplita spadă.¹
 Adîncea spaimă somnul cu totul mi-l alungă ;
 Îmi zguduie fiorul de groază trupu-ntreg
 Și inima îmi bate ; păstrez în suflet taina ;
 Eu ți-o dezvălui știindu-ți iubirea și credința.
 Vai, ce primejdii manii infernului menesc ?
 De ce văzut-am sînge din soțul meu curgînd ?

DOICA POPPEEI

Ce ne frămîntă mintea obositor de mult,
 În somn învederează un tîlc divin, ascuns
 Și repede. Văzut-ai iatacul, soțul, nunta,
 Dormind îmbrățișată de noul tău bărbat,
 Și te uimești ? Te mișcă, în zi de sărbătoare,
 Femeile cu plete în vînt, izbindu-și sînii ?
 Dintre penații sacri ai fratelui și larii²
 Părintelui, gonirea Octaviei au plîns-o.
 Iar torța ce-ai urmat-o, purtată de Augûsta,
 Vesteste un renume pe care pizmuirea³
 O să-l sporească. Patul de nuntă din infern
 Statornicie-nseamnă și casă fără moarte.
 Iar spada ce-mpăratul și-a împlîntat-o-n gît
 Anunță pace lungă, cu arma pusă-n teacă.
 Revino-ți dar în fire, fii bucuroasă iarăși
 Și, alungîndu-ți teama, te-ntoarce în iatac !

POPPEEA

Am hotărît să-nduplec și temple, și altare,
 Să îmbunez cu jertfe puterile zeiești,
 Amenințarea nopții și visului s-alung,
 Iar spaima ce m-apasă să treacă la vrăjmași.

¹ Visul Poppeei confirmă prevestirea Agrippinei și se apropie chiar mai mult de descripția morții lui Nero, realizată de Suetoniu.

² Larii erau și ei zei casnici, ca și penații. Dar în timp ce penații erau zeii interiorului locuinței, mai ales ai cămării, larii erau divinitățile exteriorului casei,

Te-nchină pentru mine în rugăminți pioase,
Rugînd pe zei de groaza de-acuma să mă scape !

*(Poppeea și doica se retrag în iatac.
Intră corul, alcătuit din partizanii Poppeei.)*

SCENA II

CORUL

*Dac-așa e cum faima flecară ne-o spune,
Că-n pășanii de dragoste zeul ce tună ¹
Sau a fost năpădit de penet și de aripi,
Cînd pe Leda a strîns-o puternic la piept,
Sau ca taur sălbatic, ce marea brăzdează,
Pe răpita Europă a dus-o-n spinare,
Azi din nou va fugi din palatul stelar,
Sărutările tale să-ți afle, Poppeea,
Preferîndu-le celora date de Leda
Și de tine, Danae, pe care, uimită,
El căzuse cîndva ca o ploaie de aur !
Chiar de-o laudă Sparta, ce leagăn i-a fost,
Frigianul păstor ² ce-a primit-o răsplată :
Mai prejos decît ea e copilul lui Tîndar,
Ce-a stirnit un război singeros și prea lung,
Doborînd la pămînt frigianul regat !*

(Sosește Crainicul.)

¹ Desigur Iupiter.

² Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, așezată în Frigia. Aici autorul se referă la frumoasa Elena, disputată de Menelau, soțul ei și basileu al Spartei, și de frumosul Paris. Acesta din urmă fusese lepădat în copilărie de părinții săi, pe care îi înspăimîntaseră anumite profeții sinistre, și crescuse printre păstori pe muntele Ida. De aceea autorul îl numește „frigianul păstor“.

*Dar ce om se îndreaptă spre noi alergînd
Şi ce veste ne-aduce acum gîfîind ?*

SCENA III

CRAINICUL, CORUL

CRAINICUL
(pe un ton poruncitor)

Soldaţii ce veghează palatu-mpărătesc
Datori sînt să-l păzească de furia mulţimii !
În grabă toţi prefecţii¹ cohortele îşi duc
În linie de luptă, dar frica nu slăbeşte
Turbarea dezmăţată ce prinde noi puteri !

CORUL

Ce furie smintită stîrneşte mintea lor ?

CRAINICUL

Iubirea arătată Octaviei aţîţă
Şi-n fărdelegi împinge tălăzuirea gloatei !

CORUL

Ce-a cutezat să facă, ce năzuieşte, spune-mi !

CRAINICUL

Vrea să redea copilei împărăteşti penaţii,
Frăţescul pat şi partea puterii ce-i revine !

CORUL

Pe care-acum Poppeea, nuntindu-se, o are ?

¹ E vorba de comandantii gărzii imperiale, *praefecti praetorio*. Soldaţii din garda imperială, mai exact din garda capitalei (deoarece garda personală a împăratului era alcătuită din mercenari germani), se numeau pretorienii.

Zeloasa lor iubire le pirjolește pieptul
 Și-i prăvălește-n gheara nesăbuintei oarbe :
 Statuile cu chipul Poppeeii, migălit
 În marmoră lucioasă, în bronzul sclipitor,
 Se prăvălesc sub mîna mulțimii, sfărîmate
 De crudul fier ; cu dîșii ei duc bucăți de brațe,
 Desprinse cu frînghia, le calcă în picioare,
 Minjindu-le de tină. La faptele-ndrăznețe
 Adaugă batjocuri — mă tem să vi le spun.
 Palatul vor să-l ardă de nu predă-mpăratul
 Întăritatei gloate pe noua lui soție,
 Învins, redînd copilei lui Claudiu vatra ei.
 Să-i pot aduce vestea că s-a urnit norodul
 Zoresc acum, întocmai cum am primit porunca !

(Iese.)

SCENA IV.

CORUL —

*Pentru ce așîtași un zadarnic război ?
 Neînvînse săgeți Cupidôn mînuiește :
 Vă va stinge făclia cu flacăra lui,
 Ce adesea și fulgerul a biruit
 Și pe Joe-l sili să coboare din cer.
 Ispăși-veți amarnic jîgnirea adusă
 Chiar cu sîngele vostru. Aprins de minie,
 Îndurare nu știe, cu greu îl îndupleci :
 Pe cumplitul Ahile să cînte din liă
 L-a-ndemnat ; i-a supus pe danaii ¹ viteji,*

¹ Nume grecesc al grecilor, consemnat în poemele homerice.

*I-a supus pe Atrizi¹, a curmat stăpînirea
Lui Priàm și-a surpat numeroase cetăți.*

*Ne-ngrozește pedeapsa ce azi o va da
Nestrunita putere a zeului aprig !*

.

¹ Agamemmon și Menelau, care au cucerit Troia spre a obține pe Elena.

ACTUL AL CINCILEA

SCENA I

NERO

(*singur*)

Soldații mei au brațul atîta de miolatic,
Minia mea îndură prea lesne infamia,
Căci nici supușii încă n-au stins în sînge torța
Ce m-a-nfruntat, nici spada cu hoituri n-a umplut
Funesta Romă, mama acestor răzvrătiți !
Să le plătesc sfruntarea nici moartea nu ajunge :
Dezmățul plebei cere pedepse mult mai grele ;
Iar cea pe care vulgul deasupra mea a pus-o,
Soție, soră, pururi suspectă-n ochii mei,
Să-și dea și ea, în fine, suflarea cea din urmă
Și-n sînge să-mi înecă năduful meu întreg !
Orașul să se surpe sub focul pus de mine ;
Ruine, flăcări, lipsuri, plînsoarea, foamea crudă
Să chinuie poporul de vini împovărat !¹
Coruptă de belșugul domniei mele, gloata
Prea mult se sumește, blindetea mi-o respinge,
Nerecunoscătoare ; nu rabdă pacca mea,
Furată de-ndrăzneală, în zbuciumu-i se lasă.
De cutezanță dusă spre prăbușirea ei :
Cu silnicii o-ndupleci și trebuie strivită

¹ Aluzie la incendiul Romei, produs mai tîrziu, în anul 64. Aici autorul pare a crede că Nero a provocat în mod deliberat acest incendiu (vezi Tacit, *Anale*, 15. 38—41). Nu este însă de loc sigur că focul a fost pus la ordinul lui Nero.

Sub jug, să nu-ndrăznească o nouă răzvrătire,
Nici să-și ridice ochii la-nfățișarea sacră
A soaței mele ; frîntă de groază și osînde,
Să-nvețe să asculte de orice semn al meu !

(*Intră Comandantul gărzii palatului.*)

Dar iată-l pe bărbatul atît de devotat
Și credincios, pe care l-am pus în fruntea gărzii !

SCENA II

COMANDANTUL GĂRZII, NERO

COMANDANTUL GĂRZII

Am potolit răscoala ¹ poporului prin moartea
Pușinilor fanatici luptînd cu disperare.

NERO

Crezi că-i de-ajuns ? Porunca așa mi-ai împlinit-o ?
Ai potolit ! Doar astfel m-ai răzbunat pe mine ?

COMANDANTUL GĂRZII

Fruntașii răzvrătirii s-au năruit sub spadă !

¹ Innăbușirea rapidă a răscoalei nu trebuie să ne mire. În această epocă plebea romană devenise un fel de lumpen-proletariat. Ea încetase de multă vreme să mai lupte activ și perseverent pentru drepturile ei. Ea putea numai să se răzvrătească, uneori destul de superficial, dispusă să renunțe rapid la nemulțumirile ei, provocate mai ales de pricini care erau străine de realitățile sociale, așa cum era repudierea Octaviei. Această mișcare a poporului este evocată de Tacit (vezi *Anale*, 14, 60—61), care arată că, într-o anumită etapă, ea ar fi avut întrucîtva succes, căci Nero a rechemat la palat pe Octavia, după ce o exilase în Campania. La insistențele Poppeeii, el a reprimat manifestările populare și a trimis pe Octavia în insula Pandataria, situată în apropierea țărmului Campaniei, unde a fost ucisă (vezi Tacit, *Anale*, 15, 63—64).

NERO

Cum ? Gloata, ce-ndrăznit-a s-amenințe cu flăcări
Palatul, să dicteze chiar principelui legi,
Și-a vrut din pat s-o smulgă pe casta mea soție,
Cît a putut jignind-o cu mîna ei spurcată
Și vorba grosolană, nu și-a primit răsplata ?

COMANDANTUL GĂRZII

Minia ta prescrie supușilor pedepse ?

NERO

Cruzimea lor să fie în veci neîntrecută !

COMANDANTUL GĂRZII

Minia ta, nu teama ce-o simt, să mă conducă !

NERO

S-o potolească ființa ce a stîrnit-o-ntîi !

COMANDANTUL GĂRZII

Pe cine vrea, numește-l și mîna mea nu-l cruță.

NERO

Vrea moartea sorei mele și odiosu-i creștet !

COMANDANTUL GĂRZII

Mă-ncătușează spaima, de groază mă cutremur !

NERO

Nu te supui ?

COMANDANTUL GĂRZII

Credința mi-o pui la îndoială ? !

NERO

Imi cruți vrăjmașul !

COMANDANTUL GĂRZII

Nume ca ăsta dai femeii ?

NERO

Da, fiindcă-i scelerată !

COMANDANTUL GĂRZII

Și cine o acuză ?

NERO

Răscoala gloatei !

COMANDANTUL GĂRZII

Cine să țină-n friu smintitul ?

NERO

Cea care îi ațîță !

COMANDANTUL GĂRZII

Eu nu cunosc pe nimeni !

NERO

Femeia, înzestrată de fire cu-nclinarea
Spre rău și viclenie în pieptu-i criminal !

COMANDANTUL GĂRZII

Dar nu i-a dat puterea !

NERO

Spre-a nu fi neînfrîntă,

Iar vîlaga ei plăpîndă s-o biruiască frica
Sau osîndirea care i-a-ntîrziat pedeapsa
Atîtor crime. Curmă și rugăminti, și sfaturi,
Porunca împlinește-mi : pe-un țarm îndepărtat
Corabia s-o ducă și-acolo ea să piară.
Minia mea să-mi fie, în fine, domolită !

(Nero și Comandantul gărzii ies.)

[Intră corul, alcătuit din partizanii Octaviei.]

SCENA III

✓ CORUL

*O, funestă faoare-a mulțimii, cumplită
Cu atîția ! Corăbiei după ce tu*

*I-ai suflat adierea proprie în pînze
 Și ai dus-o departe, curînd lincezești,
 Părăsind-o în largul sălbaticiei mări !
 I-a jelit întristată lor mamă pe Gracchi ¹,
 Nimiciți de iubirea preu mare a plebei
 Și de vaza vestitului neam ce-i născu,
 Renumiți prin virtute, credință și grai,
 Cu o inimă mare și-n legi iscusiti.
 Spre-același sfîrșit te împinse Fortuna
 Și pe tine, o, Livius ² : nu te păzîră
 Consularele fascii, nici propria casă.
 Mă oprește mîhnirea și alte exemple
 Să rechem : cetățenii acum pot vedea
 Cum aceea pe care au crut s-o redea
 Părintescului tron și frățescului pat
 E tîrîtă în plînsul amarnic spre locul
 Osîndirii. Ferice-i mereu sărăcia,
 Mulțumită de cuibul sărman ce-o ascunde :
 Se abate furtuna sau soarta răstoarnă
 Mai adesea doar casele cele înalte ! ³*

(Intră Octavia tîrîtă de pretorienii.)

¹ Tiberius și Caius Gracchus, oameni politici romani (secolul al II-lea î.e.n.). Au luptat pentru ameliorarea situației plebei romane și au fost omorîți (133 și respectiv 121 î.e.n.) doi exponenți ai aristocrației romane, sub pretextul încălcării legilor străvechi. Mama lor, Cornelia, fiica celebrului Scipio Africanul, a fost o femeie de înaltă ținută morală, reputată pentru virtutea ei.

² Se referă la Marcus Livius Drusus, om politic roman, care a militat pentru interesele plebei și ale italieilor ce nu primiseră încă cetățenia romană. A fost asasinat în anul 91 î.e.n.

³ Apare aici o idee foarte des întîlnită în opera lui Seneca, exprimată într-o anumită formă și într-un pasaj anterior. De altfel, acest cor a fost comparat de Herrmann cu diferite coruri din tragediile lui Seneca ; chiar unele metafore sînt similare celor utilizate de Seneca.

SCENA IV.

OCTAVIA, CORUL, SOLDAȚII

OCTAVIA

Încotro mă tirîți ? Pentru ce în exil
Mă alungă tiranul sau împărăteasa ?
Poate ea, zguduită de cruda-mi ursită,
S-a-ndurat să mă cruțe, păstrîndu-mă-n viață.
Dacă-i gata cu moartea să-mi încoroneze
Suferința, de ce nemiloasa nu-mi lasă
Mîngîierea sfîrșirii în patria mea ?
Dar nădejdea scăpării de-acuma s-a dus :
Da, corabia fratelui meu o zăresc !
Spre aceeași corabie ¹-n care și mama-i
Se urcase odată, și eu, sora lui,
Prigonită acum din iatac, sînt împinsă.
Și-a pierdut pietatea cereasca putere,
Nu există vrun zeu : stăpînește în lume
Doar cumplita Erinie !
Nenorocul să-mi poată jeli e în stare
Cineva ? Să-mi îngîne suspinele oare ¹
Voi afla filomelă ? Ah, soarta de ce
Nu mi-a dat tocmai mie aripile ei ?
Cu ușoarele pene-nzestrată, zburam
De dureri, de cruzimea sădită în oameni
Și de moartea ce ei mi-au menit-o — departe !
În pădurea pustie, stingher legănată
De o creangă plăpîndă, din gușa-ntristată
Eu puteam să înalț tinguioase cîntări !

¹ Herrmann presupune că Octavia se referă aici la o corabie simbolică, prezentă doar în imaginația ei. Cum însă autorul *Octaviei* nu respectă canoanele unității de loc, este totuși posibil ca autorul să fi mutat acțiunea în afara palatului și atunci să se fi zărit ceva care să sugereze o corabie.

Inrobiți de destin sint mereu muritorii :
N-ai să poți prevesti nimănui un noroc
Neclintit și etern,
În atitea-ntimplări și necazuri în care
Ne aruncă temutele zile de mîine ;
Întărească-se inima ta, amintindu-și
De-amaruri trăite de propria-ți casă !
Intrucît e mai aspră Fortuna cu tine ?
Cea dintîi pomenită pe drept ești tu, mamă
A atîtor odrasle !
Lui Agrippa copilă, August ți-a fost socru,
Tu, soție de cezar, al cărei renume
Orbitor străluci pe întregul pămînt !¹
Din fecundul tău pîntec ne-ai dat numeroase
Chezășii ale păcii, apoi ai răbdat
Surghiunirea și biciul, și crudele lanțuri,
Suferințe și dolii, în urmă și moartea
În torturi.² Fericită de nunta-i cu Drusus,
Norocoasă ca mamă, și Livia³ cade
În cumplită greșală, primindu-și oșînda.
Tot a mamei ursită și Iulia⁴-mparte ;

¹ Se referă la Agrippina, fiica generalului roman M. Agrippa și a Iuliei, soția lui Germanicus, vestit comandant de oști și fiu adoptiv al împăratului Tiberiu, numit aici August. Ea nu trebuie confundată cu cealaltă Agrippina, mama lui Nero, de fapt fiica ei.

² A fost exilată în insula Pandataria și a murit în chinuri, la ordinul lui Tiberiu.

³ Soția lui Drusus, fiul lui Tiberiu. Se pare că și-a otrăvit soțul, mort în anul 23. A fost ucisă din ordinul lui Tiberiu.

⁴ Au existat două Iulii : Iulia, fiica lui August, celebră pentru frumusețea și pentru frivolitatea ei (39 î.e.n. — 14), și Iulia, fiica acesteia și a lui Agrippa (18 î.e.n. — 28), exilată și omorîta din ordinul împăratului.

*Dar cu mult mai târziu e răpusă și ea
 De o sabie, chiar dac-a fost inocentă.
 Ce puternică mamă și tu ai avut !
 În palatu-mpăratului nu stăpînea,
 Îndrăgită de soț, dăruită cu prunci ?
 Slujitorului ei cînd apoi s-a supus¹,
 Un soldat nemilos a străpuns-o cu arma.
 Sau atît de puternica mamă-a lui Nero,
 Ce prin sceptru-i putea să aspire la ceruri²,
 De funestul vislașului braț mai întii
 Nimerită și ea,
 Spintecată de sabie, nu a căzut
 De îndată, jertfită de crîncenu-i fiu ?*

OCTAVIA

Iar acum și pe mine spre umbrele triste
 Și spre mani mă trimite tiranul temut.
 O, sărmano, de ce mai întîrzii zadarnic ?
 Înspre moarte duceți-mă ! Soarta m-a dat
 În puterile voastre ! Iau martori pe zei !
 Dar ce faci, o, smintito ! Pe zeii ce-atît
 Te urăsc, încetează să-i superi cu ruga !
 Eu chem Tătarul martor,
 Pe zeițele ce pedepsesc ucigașii
 Și pe tine, părinte, cel demn de o astfel
 De pedeapsă și moarte³ : de loc nu mi-e silă
 De sfîrșitul acesta !
 Echipați dar corabia, pînzele sus,
 Și cîrmaciul, cu vîntul bătînd dinspre pupă,
 Să ne ducă spre insula Pandataria !
 (Iese, urmată de soldații gărzilor pretoriene.)

¹ C. Silius, soțul, secret al Messalinei, menționat într-o notă anterioară.

² Se referă la apoteoză, trecerea postumă în rîndul zeilor, de care beneficiase și Claudiu, soțul Agrippinei.

³ Octavia reproșează tatălui său că și-a neglijat copiii pentru a face pe plac Agrippinei, soția sa.

SCENA V

CORUL

*Adieri mîngîioase, voi, sprinteni zefiri,
Ce cîndva aşi ascuns-o în norul ceresc pe
Ifigènia¹ şi aşi răpit-o altarelor
Nenduratei fecioare, că rog să o duceţi
Şi pe-această copilă departe de-osîndă,
Coborînd-o în templele Triviei sfinte !
Au pălit la cruzimea oraşului nostru
Aulida şi ţărmul barbar, Taurida,
Căci acolo, prin moartea străinilor, zeli
Se lăsau îmblînziţi, pe cînd Roma
Se desfată cu sîngele fiilor săi !*

¹ Ifigenia, fiica lui Agamemnon, a fost sacrificată în Aulida de greci, căroră li se prezisese că numai astfel vor putea pluti pe mare pînă la Troia, pe care voiau să o cucerească. Ifigenia a fost sacrificată Dianei. Dar Diana a răpit-o de pe altar şi a dus-o în Taurida (Crimeea actuală), unde Ifigenia a devenit preoteasă a acestei zeiţe.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Nota redacției</i>	XXXIX

PUBLIUS TERENTIUS AFER

<i>Notă biografică</i>	3
Eunucul	5
Phormio	107

LUCIUS ANNAEUS SENECA ● PSEUDO-SENECA

<i>Notă biografică</i>	213
Medcea	217
Octavia	279

Redactor responsabil: ELENA MURGU
Tehnoredactor: ION TUDOR

*Dat la cules 20.12.1965. Bun de tipar 05.04.1966.
Apărut 1966. Tiraaj 25.140 ex. broșate. Hirtie ziar de
50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,78. Coli
tipar 11,75. A. nr. 17.700/1965. C.Z. pentru biblio-
tecile mari 871. C.Z. pentru bibliotecile mici 871—2.*

Tiparul executat sub comanda nr. 60.065 la Com-
binatul Poligrafic „Casa Științei”, Piața Științei
nr. 1, București — Republica Socialistă România

terențiu • seneca

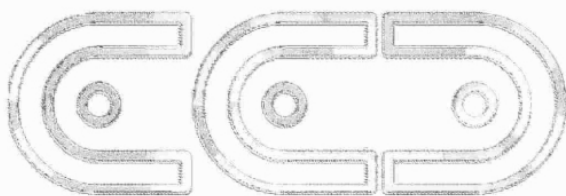
Terențiu este, după Plaut, cel mai de seamă autor de comedii din literatura latină. *Eunucul*, prima piesă cuprinsă în volumul de față, descrie eforturile încununate de succes ale curtezanei Thais de a descoperi, la Atena, familia tinerei Pamphila, copil răpit, ajunsă sclavă a militarului Thraso. *Phormio*, personajul care dă titlul celei de a doua piese, este un parazit abil, dar bine intenționat, dornic să ajute doi tineri în realizarea visului lor de dragoste.

Printre creațiile notabile ale filozofului Seneca, se înscriu și tragiediile, concepute după toate regulile tradiției dramatice romane. *Medeea* reia, într-o viziune nouă, impresiionanta tragedie cu același nume a lui Euripide. *Octavia*, tragedie apocrifă a lui Seneca, singura cu subiect roman din teatrul latin, descrie repudierea de către împăratul Nero a soției sale, pentru a se căsători cu frumoasa și ambițioasă Poppeea.

editura pentru literatură

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

